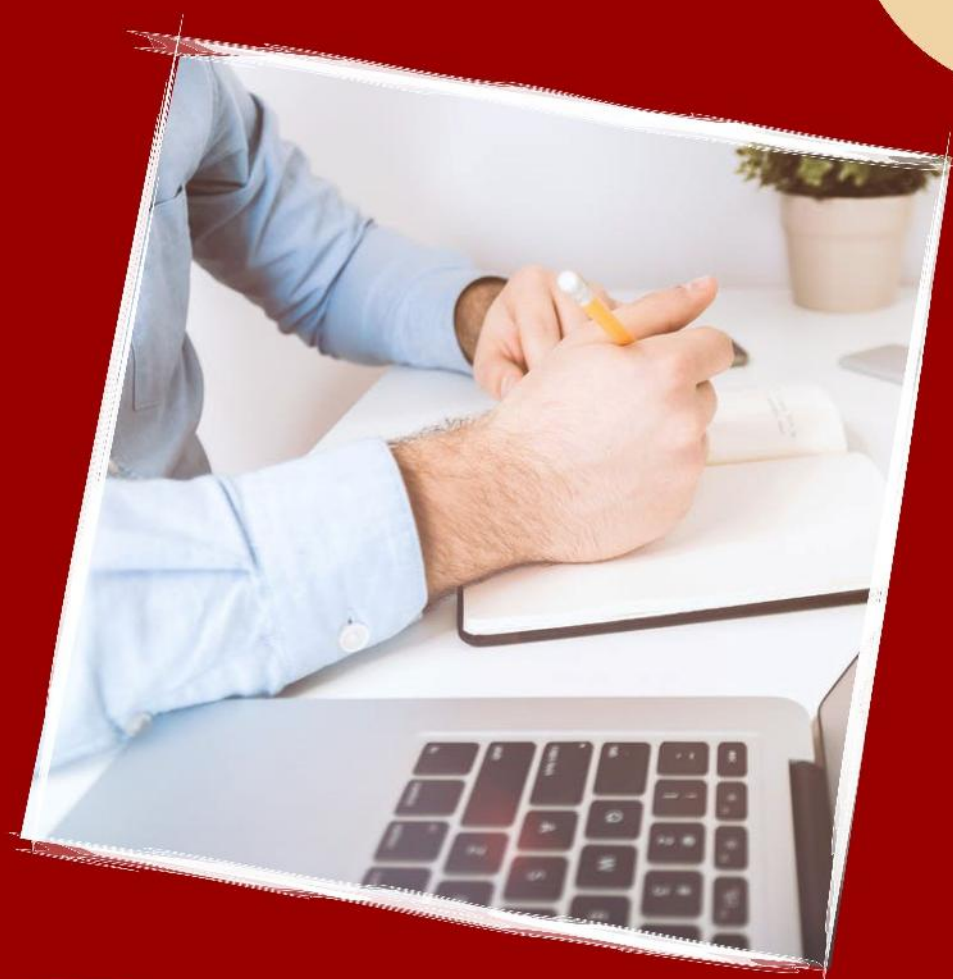

Antonio SANDU

CONSTRUCȚIA SOCIALĂ A PROFESIEI DE CONSILIER DE PROBAȚIUNE

COLECȚIA
DEZVOLTĂRE
SOCIALĂ

LUMEN
în elita editurilor românești

Antonio SANDU

**CONSTRUCTIA SOCIALĂ A PROFESIEI
DE CONSILIER DE PROBAȚIUNE**

LUMEN

2017

**CONSTRUCȚIA SOCIALĂ A PROFESIEI DE CONSILIER DE
PROBAȚIUNE**
Antonio SANDU

Copyright Editura Lumen, 2017
Iași, Țepeș Vodă, nr.2

Editura Lumen este acreditată CNCS

edituralumen@gmail.com
prlumen@gmail.com

www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

Redactor: Roxana Demetra STRATULAT
Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum prin fotocopiere, scanare,
multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de transmitere, este interzisă.

Volum finanțat parțial de Ministerul Cercetării și Inovării

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SANDU, ANTONIO

Construcția socială a profesiei de consilier de probațiune / Antonio Sandu. -
Iași : Lumen, 2017
ISBN 978-973-166-498-9

Cuprins

1 Perspectiva teoretică asupra construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune.....	5
1.1. Paradigme teoretice și modele ideologice ale practicii probațiunii	7
1.2. Perspective teoretice în fundamentarea practicii serviciilor de probațiune în România și Republica Moldova	16
1.3. Metodologie.....	30
2 Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune. Cercetare calitativă în zona de N-E a României și în Republica Moldova	41
2.1. Axa tematică I. Cadrul instrumental și instituțional	41
2.2. Axa tematică II. Dezvoltarea resurselor umane.....	67
2.3. Axa tematică III. Relația consilier de probațiune –persoane supravegheate	97
2.4. Axa tematică IV. Probațiunea centrată pe valori. Dimensiunea teoretico-ideologică a construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune	123
2.5. Axa tematică V. Medierea victimă infractor	147
2.6. Elemente de validare a modelului. Microcercetarea: Perspective ale consilierilor de probațiune asupra practicii profesionale.....	151
3 Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale. O cercetare în zona de N-E a României și în Republica Moldova	161
3.1. Ipotezele cercetării	161
3.2. Metodologie.....	161
3.3. Rezultate	162
3.4. Concluziile studiului <i>Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale. O cercetare în zona de N-E a României</i>	177
4 Un model teoretic asupra construcției sociale a probațiunii și implicațiile pentru construcția politicilor publice referitoare la implementarea sancțiunilor necustodiale în N.-E.-ul României și în Republica Moldova	178
4.1. Dimensiunea epistemică și axiologică a constituirii Serviciilor de Probațiune în România și Republica Moldova	183
4.2. Propuneri de politici publice în sfera probațiunii și a justiției restaurative.....	195
4.3. Evaluarea nevoilor de formare în probațiune și în sfera justiției restaurative	198
4.4. Concluzii preliminare la modelul construcției sociale a probațiunii în România și Republica Moldova	202
Concluzii generale și recomandări	203
Bibliografie	207

1 | Perspectiva teoretică asupra construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune

Literatura¹ de specialitate [161] referitoare la *construcția socială a practicii probațiunii* – cu referire la sistemul britanic și la generabilizarea acestuia – argumentează necesitatea analizei perspectivei istorice atunci când se implementează noi standarde în ceea ce privește practica probațiunii, întrucât sistemele de probațiune sunt dependente de contextul istoric în care s-au dezvoltat și se dezvoltă. Comparația între sistemul american și cel britanic arată că cele două au evoluat diferit în funcție de semnificația termenului de *făptuitor*². Originea istorică dar și teoretică a diferitelor servicii de probațiune au impactat practica – ce se dorește a fi una științifică – ideologia profesională, și unifomizarea ofertei de servicii de probațiune. Perspectiva construcționistă conduce la ideea conform căreia schimbarea sistemică impusă administrativ subminează practica socială a serviciilor de probațiune, și de aceea ar trebui refuzate solicitările de uniformizare – globalizare – a practicii asistențiale în cadrul serviciilor de probațiune [161, pp. 5-18]. Cele mai recente cercetări arată că practica supravegherii făptuitorilor de către consilieri de probațiune³ special pregătiți pentru această activitate are rezultate net relevante, față de situația în care ofițerii de supraveghere nu au studii de specialitate [139]. În opinia noastră, aceste studii confirmă, din punct de vedere teoretic, punctul nostru de vedere conform căruia *perspectiva instituțională și socializarea profesională a consilierilor de probațiune își pune amprenta pe construcția identității profesionale a acestora și respectiv pe calitatea practicii, influențând în mod direct rezultatele activității de probațiune*. O mențiune suplimentară pornind de la modificarea terminologică din *consilier de probațiune* în *ofițer de supraveghere* preluat din terminologia specifică serviciilor de probațiune americane, arată clara diferențiere a funcției probațiunii care se axează pe supraveghere în viziunea americană și pe practici consiliative, în cea europeană. Traducerea termenului *officer* prin *ofițer*, destul de frecventă în literatura referitoare la probațiune în limba română, ni se pare și ea inexactă, întrucât termenul mai apropiat de sensul expresiei americane ar fi *funcționar public în serviciile de probațiune*. Una

¹ Fragmente semnificative din acest capitol au fost publicate în Sandu A. (2016). Cadre normativ-instituționale ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune în zona de N-E a României și în Republica Moldova [Institutional regulatory frameworks of the social construction of the probation counselor profession in N-E Romania and the Republic of Moldova]. In: *Sociologie Românească*, vol. XIV, nr. 1/2016. ISSN 1220 – 5389.

² *Offender* în limba engleză în original. Am preferat termenul de *făptuitor* în locul celui de *infractor*, deoarece considerăm că acesta se potrivește mai bine specificului paradigmei restaurative, pe care o vedem – cel puțin în parte – la originea sistemelor moderne de probațiune.

³ *Supervision officer* în limba engleză în original în locul termenului de *probation officer*.

dintre instanțele constructive ale identității profesionale este reprezentată de perspectiva instituțională, atât sub forma instituțiilor sociale și socio-juridice implicate, cât și a organizațiilor ofertante de servicii de probațiune [95]. *Perspectiva instituțională* reprezintă cadrul în care activitatea de probațiune se desfășoară, și de aceea valorile specifice [214] instituționale infuzează practica asistențială [193]. Paradigma interpretativă asupra sensului *practicilor asistențiale* [42] în sfera recuperării și reintegrării sociale a infractorilor, și a alternativelor sociale la încarcerare, modifică discursul despre practică la un mod dificil de conștientizat de către profesioniști, deja infuzați de valorile constitutive ale practicii, care provin din respectiva paradigmă teoretică. De exemplu, valori precum *echitatea* înțeleasă ca *retribuire*, fiind tributară paradigmei justiției retributive, va genera un discurs despre practică în sensul de *corectitudine a pedepsei*, de *necesitate a pedepsei*, etichetarea subiecților serviciilor de probațiune ca infractori – chiar dacă au suferit sau nu o condamnare penală etc. Scopul practicilor serviciilor de probațiune organizate din perspectiva paradigmei justiției retributive îl reprezintă *supravegherea executării unor pedepse neprivative de libertate*. Dimpotrivă, o practică a profesiei de consilier de probațiune infuzată de valorile etice derivate din paradigma justiției restaurative – responsabilitatea și solidaritatea socială – va avea ca obiectiv restaurarea *echilibrului social* afectat de fapta considerată antisocială, mai exact echilibrul în relația victimă-făptuitor-comunitate. Persoana care a săvârșit o faptă penală este apelat mai degrabă prin termenul făptuitor, decât cel de infractor – mai ales atunci când practicile probațiunii bazate pe justiția restaurativă sunt aplicate când făptuitorul se află în *perioada de încercare/probă* – de unde și termenul *probațiune* – câtă vreme sentința nu este pronunțată și făptuitorul nu a suferit nici o condamnare, aflându-se deci sub imperiul prezumției de nevinovăție. Discursul despre practică va viza în primul rând construcția autonomiei și responsabilității persoanei care a săvârșit fapte penale, și în același timp restaurarea condiției anterioare a victimei [128] și compensarea inechităților suferite în urma acțiunilor făptuitorului. Modificările apărute la nivelul normativ schimbă cadrele de practică și odată cu acestea discursul despre practică. Un cadru legislativ care impune probațiunea în special în sensul de serviciu de *supraveghere a executării pedepselor neprivative de libertate*, va genera un discurs despre practică infuzat de preocuparea pentru supraveghere și control al comportamentului persoanelor aflate în supraveghere. Un cadru legislativ care propune ca obiectiv al practicii probațiunii *restaurarea echilibrului social perturbat* prin săvârșirea *actelor cu posibil* caracter antisocial va genera un discurs despre mediere, implicare, autonomie –autodeterminare [61]-, și responsabilitate. Dependența de contextul normativ al discursului profesional este în acord cu teoria propusă de David Cooperrider și Suresh Srivastva [204] și așezată la baza anchetei apreciative, conform căreia un sistem social și/sau o organizație

evoluează în direcția în care îi este chestionată evoluția. Dependența de contextul – normativ, teoretic etc – constituie cadrul în care procesul constructiv se realizează și are sens. Respectivul cadru are un caracter limitativ, și oarecum transcendent față de respectivul proces constructiv, deși în mod evident cadrul respectiv este la rândul său produsul unui proces anterior de construcție socială. Evoluția cadrului normativ –instituțional amprentează construcția socială a identității profesionale a consilierului de probațiune, tocmai prin redefinirea unor definiții operaționale cu care profesionistul lucrează, și în jurul cărora își construiește discursul despre practică. Definițiile operaționale a unor termeni precum *pedeapsă*, *sanctiune*, *reintegrare* etc, suferă o derivă interpretativă, tocmai în procesul modificării contextului interpretativ și ideologic – teoretic – ce stă la baza practicii profesionale. Această derivă interpretativă poate fi surprinsă pornind de la comprehensiunea cadrelor normative și ideologice ce jalonează practica, și a consensului interpretativ ce apare asupra acestora la nivelul comunității în care profesioniștii își desfășoară activitatea. În opinia noastră, prima etapă în înțelegerea unui proces de construcție socială o poate constitui identificarea cadrelor limitative, situate într-un alt plan discursiv, ca rezultate dintr-un alt proces constructiv anterior și/sau paralel, și care acționează la nivelul sistemului cercetat ca limită a libertății discursive a subiecților acțiunii comunicative.

1.1. Paradigme teoretice și modele ideologice ale practicii probațiunii

Din perspectiva rolului acțiunii sancționatorii, literatura de specialitate [30, pp. 16-28] vorbește de patru modele teoretice: *Justiția retributivă* [93]- paradigma clasică a înțelegerii pedepsei, originată în legea talionului, bazată pe reciprocitate, scopul pedepsei fiind retribuirea făptuitorului pentru acțiunea săvârșită [125]. Această ipoteză este susținută empiric de cercetări care urmăresc să evidențieze percepția publicului cu privire la scopurile pedepsei [137, 141, 155, 156]. Justiția retributivă are în vedere distribuția dreptății [172]. Individualizarea pedepsei urmărește costul social al infracțiunii, gravitatea (construită social) [49, p. 196] a faptei și circumstanțele săvârșirii infracțiunii [81, 129]. Teoria justiției retributive rezidă în eticile distributive [52, p. 92], și mai ales în cea a lui John Rawls [88]. Dreptatea ca echitate este transpusă, în cazul de față, ca pedeapsă echitabilă pentru fapta săvârșită [49, p. 197]. Estimarea pericolului social nu poate constitui, în opinia noastră, o justificare a sancțiunii într-o teorie pur distributivă, întrucât analiza ar fi de tip consecvenționalist și nu intenționalist. Principiile dreptății distributive sancționează mai ales intenția înfăptuită, sau neglijarea ce putea fi prevăzută [51], consecințele faptei fiind mai degrabă importante în individualizarea pedepsei. Retribuirea exclusivă a intenției ar lipsi sancțiunea de capacitatea sa de descurajare. În practica judiciară, factori precum pericolul social al faptei, riscul de recidivă, recuperarea prejudiciului, sunt de

asemenea luați în calcul în individualizarea pedepsei [49, p. 197]. Funcția retributivă a pedepsei este orientată preponderent spre trecut – focalizată pe răul în sine produs prin comportamentul infracțional – și pe proporționalitatea dintre infracțiune și pedeapsă [196, pp. 455-482]. Considerăm că paradigma retributivă este tributară eticii universaliste și deontologice, conform căreia se poate vorbi despre un caracter transcendent al justiției și al înfăptuirii dreptății [49, p. 198]. Centrarea exclusivă pe sancțiuni a modelului justiției retributive este criticată [30, p. 176] pe lipsa accentuării funcției educative și de terapeutică socială a pedepsei. *Justiția utilitaristă* - arată că scopul aplicării sancțiunii este prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, teoria utilitaristă a sancțiunii având la bază descurajarea, reabilitarea și incapacitarea persoanei pentru a săvârși noi infracțiuni [49, p. 199]. Spre deosebire de justiția retributivă care este orientată spre trecut, paradigma justiției utilitariste –consecinționiste – este orientată către viitor [74]. Practica internațională la nivelul anului 2015 a probațiunii bazate pe justiția utilitaristă pune accentul pe cooperarea dintre serviciile de probațiune și liderii de opinie din comunitate⁴ în vederea reducerii oportunităților nelegitime – a șanselor de a săvârși noi infracțiuni – pe care persoanele aflate în supraveghere le au în mediul comunitar [157]. Studiile au arătat că preferința consilierului de probațiune⁵ pentru metode bazate pe supraveghere strictă, respectiv pe strategii comunicative [179], influențează calitatea practicii [159] prin alegerea tehnicilor de intervenție care sunt cuprinse în managementul de caz [163]. Același studiu arată că în situația non-compliancei continue sau repetate a subiectului serviciilor de probațiune, majoritatea consilierilor, independent de orientarea lor teoretică, sunt dispuși să utilizeze strategii punitive. Din păcate, nici cadrul românesc, nici cel moldovenesc nu sunt transparente la managementul de caz, deși legislația română, începând cu Noul Cod Penal generalizează ideea implicării serviciului de probațiune în supravegherea în comunitate a persoanelor condamnate cu suspendare. Legislația penală românească a făcut un pas înapoi, prin excluderea din Noul Cod de Procedură Penală a oricăror referiri cu privire la funcțiile pedepsei. Cea mai importantă componentă funcțională a abordării utilitariste este cea de reabilitare, văzută ca diminuare a riscului potențial al infractorului [102] de a comite alte infracțiuni viitoare, și în acest sens vechiul Cod Penal stipula că “scopul pedepsei este prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni”, fiind o măsură de constrângere cât și un mijloc de reeducare a condamnatului (Art. 52, alin. 1) [49, p. 199]. Paradigma justiției utilitariste identifică [30, pp. 16-28] 3 principii ale justiției utilitariste: *a descurajării săvârșirii* de noi infracțiuni, atât de făptuitorul în cauză, cât și de alte persoane, *a severității exemplare*, severitatea sancțiunii contribuind la decizia rațională de a apela sau nu la mijloace ilegite de

⁴ În limba engleză în original *community handlers*.

⁵ Bazată pe paradigma instituțională din care provine, n.n.

satisfacere a unor necesități, și *principiul proporționalității (gradualității)*, care pornește de la prezumția raționalității infractorului, și capacitatea acestuia de a cântări între avantajele subiective procurate prin săvârșirea infracțiunii și disatisfacțiile oferite de pedeapsă [49, p. 200; 57, pp. 117-124]. *Justiția orientată spre drepturile omului* - pleacă de la idea conform căreia societatea –reprezentată de stat – este coresponsabilă de perturbarea relațiilor sociale, prin actul infracțional [63, 64, 65, p.p 65-75, 172]. Justiția orientată spre drepturile omului [30, pp. 16-28] propune o sinteză dintre principiul retributiv al proporționalității, împreună cu cel utilitarist al reabilitării infractorului, la care se adaugă elementele referitoare la personalitatea infractorului. Statul este obligat să contribuie la reabilitarea infractorului, acestuia nerevenindu-i doar dreptul de a pedepsi, ci și obligații cu privire la caracterul pedepsei și limitele executării acesteia [49, p. 204]. Statul are puterea de a-i retrage o serie de drepturi persoanei condamnate, corelată cu obligația de a proteja persoana condamnată împotriva tratamentelor inumane și degradante [30, pp. 16-28]. Protecția victimei, alături de cea a societății, constituie justificarea aplicării sancțiunii, drept pentru care aceasta nu poate fi mai mare decât riscul la care este supusă societatea [25], incluzând și victima, dacă infractorul nu ar suporta nici un fel de sancțiune [30, pp. 16-28, 49, p. 205, 81]. *Justiția restaurativă* - se bazează pe ideea conform căreia rolul pedepsei este de a facilita reabilitarea/reintegrarea socială [175], teoreticienii făcând statul coresponsabil de cele două procese. Definiția operațională a reabilitării, cu care vom opera în cuprinsul lucrării, este: *reabilitarea reprezintă rezultatul unui process complex ce combină acțiunile de corecție a conduitei făptuitorului, dezvoltarea personală a acestuia sub condiția promovării responsabilității sociale și a valorilor*. În cadrul procesului de reabilitare sunt promovate responsabilitatea socială, dreptatea socială, participarea activă, procesul de empowerment, construcția abilităților de viață independentă și prosocială [234]. Termenul *reintegrare* vizează acțiunile de întoarcere a făptuitorului în societate și procesul de reintegrare – resocializare- a acestuia. O serie de autori, printre care și Munting [234] evită utilizarea termenului *reabilitare*, folosindu-l pe el de *reintegrare* ca sinonim. Dificultatea utilizării termenului *reabilitare* provine din îndelungata carieră a acestuia în cadrul modelului medical și psihologic al probațiunii, care este înlocuit cu modelele sociale prin schimbarea discursului despre practică –adică a elementelor constructive ale acestuia. În timp ce ideea de *reabilitare* face trimitere la restabilirea unei *normalități* sociale, cel de *reintegrare* se referă mai degrabă la restabilirea echilibrului funcțional, fiind mai adecvat modelelor bazate pe justiție restaurativă. Critica ideii de *reintegrare* este aceea că este prea strâns legată de cea de excludere, ca atare practica bazată pe reintegrare ar avea ca presuposiție excluderea socială a făptuitorului. Cu toate acestea, practicile bazate pe reintegrare –pe dimensiunea socială a probațiunii- se consideră a

avea mai mari șanse de a diminua riscul de recidivă, față de cele bazate pe reabilitare –pe dimensiunea strict psihologică sau psiho-juridică [234]. Dacă reparația propusă de modelul retributiv este unilaterală – prin încarcerarea infractorului – justiția restaurativă are la bază reafirmarea consensului valorilor împărtășite la nivelul comunității printr-un proces cel puțin bilateral –făptuitor-victimă – dacă nu trilateral – făptuitor-victimă-comunitate [178]. Dacă în cazul justiției retributive se ridică semne de întrebare cu privire la relația dintre actul de putere și transgresiunea reprezentată de fapta antisocială, în cazul celei de-a doua filosofii penale se pune problema esenței valorilor împărtășite și a modalităților în care se construiește identitatea socială a victimei și a făptuitorului, și cum pot fi reconstruite prin identificarea unor valori împărtășite între cele două părți. Scopul pedepsei în cadrul acestei filosofii penale este orientat atât către făptuitor, cât în mod special către restaurarea drepturilor victimei prin procesul medierii infractor-victimă” [53, pp. 65-75], [172]. În centrul paradigmei justiției restaurative se află medierea relației infractor-victimă [73]. Justiția restaurativă are ca element central poziția victimei și strategiile de compensație a pagubelor pe care aceasta le-a suferit în urma acțiunii infracționale [49, p. 206], precum și pe înțelegerea de către infractor a răului produs, și pe acceptarea răspunderii pentru repararea pagubei [126]. Practica serviciilor de probațiune integrează modelul justiției restaurative prin organizarea unor programe reparatorii active și de conștientizare a infractorului cu privire la impactul infracțiunii asupra victimei [30, pp. 16-28]. Scopul justiției restaurative este cel al *depenalizării sancțiunii* [82]. Justiția restaurativă s-a născut din punerea sub semnul întrebării a suficienței și chiar a necesității pedepsei, așa cum este ea instituită în sistemele penale moderne, pentru restabilirea dreptății după ce s-a comis o faptă socială. Alternativele la pedeapsă bazate pe teoriile retributive se constituie treptat într-o nouă paradigmă ideologică și instrumentală, numită justiție restaurativă [67, 68, 132, 133, 134, 135, 201, 202, 203]. Implementarea justiției restaurative accentuează dimensiunea socială a răspunderii penale [83, 205]. Pentru a-și dovedi eficiența în calitatea sa de terapeutică socială, răspunsul la infracțiune trebuie să implice triada victimă – infractor - comunitate. Relația victimă-făptuitor este considerată esențială pentru succesul programelor de probațiune bazate pe teoria justiției restaurative. Studiul efectuat de Saulnier Alana și Sivasubramaniam Diane [174], referitor la importanța în recuperarea socială a oferirii de scuze victimei de către infractor, arată că prezența reală a victimei în etapa de exprimare a regretelor făptuitorului are un impact crescut asupra *percepției subiective a scuzelor* și asupra relevanței acestora. Prezența *victimei reale* și nu a uneia simbolice sau surogat, duce la o mai mare ușurință în exprimarea regretului, recunoașterea și acceptarea vinovăției, elemente cu impact în economia subiectivă a recuperării sociale a făptuitorului [174]. Acest lucru prezintă o importanță crescută în elaborarea

programelor de justiție restaurativă bazate pe credință, care include confesarea în fața unui preot investit cu putere simbolică, de a oferi iertarea în numele lui Iisus Hristos. Suntem convinși de puterea chatactică a mărturisirii păcatelor în fața reprezentantului divinității și importanța excepțională a acesteia în recuperarea socială a persoanelor care au suferit fapte penale. O altă categorie de programe de terapie socială vizează asumarea faptei și a calității de făptuitor în cadrul unor grupuri terapeutice și de suport, și a exprimării generale a regretului în fața unei *victimă substituită*. Paradigma justiției restaurative este – în forma sa teoretică – situată la antipodul justiției retributive, pe care vine să o înlocuiască [194]. În practică, elementele de justiție restaurativă coexistă cu cele de justiție retributivă, și cu cele de justiție centrată pe drepturile omului, respectiv tranzacțională (contractualistă). Modelele care au stat la baza formării paradigmei restaurative sunt eterogene, dar toate au la bază *reîntoarcerea* justiției în mâinile celor direct interesați: victima, făptuitorul și comunitatea [178]. Părțile vătămate trebuie să fie parte activă a procesului penal, nu doar în ceea ce privește despăgubirile civile, ci și în stabilirea strategiilor de recuperare socială a făptuitorului, care înlocuiesc pedeapsa propriu-zisă [158]. Modelul are la bază înțelegerea în profunzime a contextului în care s-a petrecut fapta și care au fost consecințele acesteia pentru partea vătămată. Perspectiva narativă pune părțile în contact, nu din poziție adversarială, ci dintr-una în care fiecare înțelege *povestea* celeilalte părți, ce aduce aceasta în interacțiunea socială de mediere, cum se raportează fiecare dintre părți la fapta comisă și cum au interiorizat experiența respectivă. Această abordare duce la înfăptuirea idealului de a *da voce* victimei [78]. Teoria acțiunii comunicative [31] arată că în procesul de obținere a consensului, în general al echilibrului social reflectiv, unele părți își manifestă capacitatea de agent moral, în timp ce altele își asumă/li se atribuie rolul de *pacient moral*, persoane incapabile să-și facă auzită *vocea* –punctul de vedere, aspirațiile, necesitățile. Teoriile justiției restaurative pun accent pe *construcția socială a autonomiei și responsabilității* făptuitorului în procesul de interacțiune cu victima, sau chiar cu alte persoane care și-au asumat istoriei personale o poziție victimială. Făptuitorului i se poate solicita să ofere o compensație direct victimei, sau chiar să realizeze o serie de servicii în favoarea acesteia, care să ducă la o compensație reală a disatisfacției suferite în urma faptei penale. Astfel, se restabilește *dreptatea* socială, înțeleasă ca egalitate de șanse în accesul la resursele necesare urmăririi propriiei bunăstări, și în *compensarea avantajelor obținute* în urma *accesului nelegitim* la resurse [132]. Procesul deliberativ este cel care generează terapia socială, atât în situația victimei cât și în cea a făptuitorului [67, 201]. Teoreticienii paradigmei invocă *moralitatea dialogică* în înțelegerea perspectivei comunitariene asupra justiției restaurative [67]. Este invocată experiența postmodernă, a deconstrucției pretențiilor universaliste asupra dreptății [210], justiția fiind

înțeleasă mai degrabă ca o construcție socială, iar moralitatea socială fiind rezultatul unei negocieri continue. Doina Balahur [5] consideră *justiția restaurativă* ca fiind o paradigmă conceptuală - cadru al pedepselor neprivative de libertate. Autoarea vorbește despre două sensuri ale termenului probațiune: acela de *strategii care limitează contactul făptuitorului cu sistemul formal al justiției penale*, precum și de *alternativă la sancțiunile privative de libertate*. Prin practica probațiunii bazată pe strategii restaurative este urmărită atât *depenalizarea sancțiunii*, cât și *reconstrucția rețelelor reciprocității organizate* și a *”solidarității civice”* [180].

1.1.1. Pedepsa ca discurs al puterii | Pentru a putea înțelege *construcția socială* a profesiei de consilier de probațiune, este necesară conturarea unor teorii asupra pedepsei ca strategie discursivă. O astfel de teorie generală a pedepsei, din perspectiva discursivă – postmodernă este realizată de Foucault, care urmărește distincția dintre „cuvinte și lucruri” în contextul discursului puterii și a puterii generate de discurs, precum și relațiile de putere produse de acesta [15], [49, p. 188]. Puterea, ne spune Foucault [22] în volumul *„A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii”*, are nevoie de un discurs care să o legitimeze [54], istoria și spațiul social nefiind altceva decât pretexte pentru exercitarea discursivității asupra realității, modificând radical interpretarea – care se conferă unui fapt social – și contextul interpretării, modificându-se astfel “realitatea”. În viziunea lui Foucault [206], dar și în sociologiile construcționiste, se afirmă substituția dintre realitate și reprezentarea realității [51]. Puterea este interioară și constitutivă discursului [54]. În construcția probațiunii, ideea de stabilire a unor relații de putere ca factor determinant al funcționării probațiunii este dublată de cea de diminuare a riscului asociat cu săvârșirea infracțiunii [149]. Practica anglosaxonă, în special, consideră probațiunea ca o formă de exercitare a puterii – pe care noi am considera-o de tipul puterii slabe [85, 86, 87]– dublată de o strategie de limitare a riscului comunitar asociat, pe de o parte, criminalității și efectelor încarcerării, pe de altă parte. Viziunea lui Foucault plasează ideea de probațiune *ca lume intermediară*, fiind o situație la intersecția dintre pedeapsa realizată în spațiul carceral și libertate [153]. Foucault [22] prezintă nașterea închisorii ca o modificare în *tehnologiile puterii*. Pedepsa este văzută ca o formă de codificare a puterii, iar închisoarea este forma exterioară a acesteia [182]. Pedepsele neprivative de libertate pot fi interpretate în sens foucauldian ca o modificare majoră în codificarea puterii, de la puterea coercitivă și restrictivă, la puterea cooperantă bazată pe influență și co-participare, ce înlocuiește puterea bazată pe forță. Puterea cooperantă a cărei exponent este și practica probațiunii, fiind un rezultat al deconstrucției sociale a valențelor totalitare ale statului [160] și ale pretenției acestuia de a-i impune contractul social. Conform viziunii lui Foucault [22], puterea punitivă își organizează trei dispozitive, fiecare cu propriul său discurs [49, p. 189]. Prima accepțiune a puterii este aceea de *reglementare exterioară a*

indivizilor. Acest tip de discurs produce etatizarea puterii juridice, fapt care dă naștere funcției procurorului ca reprezentant al statului [54]. Unicitatea Suveranului era o consecință a viziunii esențialiste asupra lumii, pe care se întemeiază și pe care o propagă. Unicitatea și ordinea lumii presupune existența unui adevăr unic, ceea ce dă naștere *anchetei* ca formă de cunoaștere a acestuia. Ancheta înlocuia inițial procedura probării din dreptul canonic medieval, și care presupunea o formă de duel judiciar, de confruntare directă și deseori letală între acuzat și acuzator. Formele contemporane de *probațiune* bazate pe teoria justiției restaurative revin asupra importanței relației făptuitor-victimă, dar nu din perspectiva unei confruntări, ci a cooperării în restaurarea echilibrului social dereglat de fapta săvârșită. În acest context, literatura vorbește de o încărcătură hiper-rasială a sistemelor de încarcerare și implicit de o segregare pe criterii rasiale [153]. S-a constatat o hiperstaturare a închisorilor americane cu deținuți de culoare. O situație similară poate fi întâlnită atât în închisorile românești, cât și în cele moldovenești, unde etnia rromă are o rată de încarcerare crescută. Din perspectivă foucauldiană, predominanța unei minorități în spectrul carceral poate fi interpretată ca o respingere a alterității și o construcție a legitimării puterii pe *vinovăția de a fi diferit*. Odată cu apariția teoriilor contractualiste, are loc o reformă a pedepsei prin limitarea arbitrariului [54, pp. 203-210]. Încălcarea legii nu mai reprezintă o ofensă adusă suveranului, ci societății în ansamblu, crima redefinindu-se din perspectiva pericolului social. Tehnologiile contractualiste ale puterii elimină corporalitatea din spectrul sancțiunii. Practic, orice sancțiune care implică atingerea adusă corporalității persoanei este considerată ilegală și denunțată prin *Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante*. Din păcate, România și Republica Moldova au suferit condamnări la CEDO pentru rele tratamente aplicate deținuților și pentru astfel de tratamente inumane și degradante, atât în penitenciare, cât și în arestul preventiv, și respectiv în instituțiile medicale cu internare psihiatrică nevoluntară [236]. Pedepsa capătă un rol activ în apărarea interesului societății și a ordinii publice, pierzând caracterul retributiv, de răzbunare a ofensei aduse suveranului. Pedepsa simbolică și reprezentarea pedepsei se înlocuiește treptat cu pedeapsa fizică. ”Sancțiunea provine doar în urma unei cercetări ce se realizează în maniera unei cunoașteri științifice. Această filosofie penală este bazată pe *umanismul realist*” [54, pp. 203-210]. Ce de-a treia filosofie penală este plasată de Foucault în jurul instituției închisorii, obiectivul acesteia fiind “*controlul asupra faptelor, dar mai ales a posibilității și virtualității faptelor*” [51, pp. 117-124]. Foucault consideră societatea actuală ca fiind una a supravegherii generalizate, sistemul coercitiv născând delincvență. Pentru Foucault, închisoarea mai degrabă *produce* decât *descoperă* delincvenți, aceștia fiind *un produs instituțional al închisorii*. Încarcerarea generează stigmatizare socială, atât pentru deținut, cât și

pentru familia sa. Mediul carceral constituie un climat de socializare alternativă-deviantă, riscul de recidivă fiind crescut în situația foștilor deținuți [153]. Din perspectiva probațiunii, modelul anglo-saxon al suspendării pronunțării sentinței permite menținerea învinutului în afara spațiului carceral, nu doar la modul fizic, cum este în dreptul românesc/moldovenesc, cât și simbolic. Nefiind declarat vinovat și funcționând prezumția de nevinovăție, făptuitorul nu se transformă în condamnat, *beneficiind* de toate tarele statutului de deținut/condamnat. Persoana a cărei suspendare a pedepsei a fost pronunțată rămâne totuși un condamnat, iar încarcerarea simbolică îi limitează traseul de reintegrare socială. Tehnologia puterii este diferită în primul caz, refuzul pronunțării condamnării reprezintă un refuz al puterii explicite și o reală co-participare a statului la menținerea echilibrului făptuitor-victimă-societate, în timp ce în al doilea caz, exercitarea simbolică a puterii prin actul de condamnare are un caracter represiv, societatea reprezentată de stat neasumându-și partea sa de responsabilitate, nici față de făptuitor, nici față de victimă. În viziunea lui Foucault, odată cu procesele de modernizare și laicizare a societății, are loc o transformare a stilurilor de putere codificate în norma juridică. Maximizarea eficienței și buna guvernare sunt efecte colaterale ale procesului de „*reinventare a societății*” în totalitatea sa pe modelul închisorii [22], [49, p. 191]. Ca rezultat al emergenței sistemului penal, ca element central al statului modern, închisoarea a înlocuit treptat formele tradiționale de pedeapsă — condamnarea la moarte, deportarea, pedeapsa corporală etc. [4]. Pedeapsa cu închisoarea a devenit sancțiunea predilectă în societatea modernă, prin intermediul ei putându-se realiza atât retribuția, considerată încă necesară, cât și prevenția [49, p. 192]. Paradigma pedepsei în societățile moderne este una prisonocentrică. Doina Balahur [4] consideră încarcerarea drept reper esențial al sistemelor penale convenționale.

1.1.2. Câteva considerații asupra paradigmei prisonocentrice și posibilelor alternative sociale | Închisoarea este atât în opinia publicului, cât și a specialiștilor în domeniul penologiei, sancțiunea cu cel mai înalt nivel de pedepsire. Aceasta este considerată ca fiind răspunsul cel mai sever, dar și cel mai potrivit, al comunității față de infracțiune și infractori [185]. Închisoarea reprezintă o instituție totală, după modelul descris de Goffman [28], pentru azil. Cultura carcerală se impune asupra individului, redefinind stilul de viață al acestuia și transformându-l într-un infractor de carieră. Necesitatea gradării pedepsei, și necesitatea existenței unui răspuns mai puțin sever al societății, conform cu gradul de pericol social redus, estimat la nivelul comunității și implementat de instanțele de judecată, a dus la apariția diverselor tipuri de *sancțiuni neprivative de libertate*. Acestea sunt văzute ca alternativă la închisoare, sub aspectul intensității pedepsei [4]. Probațiunea bazată pe alternativa la închisoare rămâne tributară paradigmei prisonocentrice, chiar dacă umanizată, închisoarea este prezentă în discursul despre

pedeapsă, dar și în cel despre recuperarea socială a făptuitorului [185]. Închisoarea simbolică îl leagă în mod definitiv pe acesta de un trecut carceral, chiar dacă lipsa mediului criminogen activ al închisorii diminuează mult riscul de recidivă. Paradigma prisonocentrică rămâne dominantă chiar și în statele unde sancțiunile neprivative de libertate reprezintă peste 70% din totalul condamnărilor pronunțate, cum este cazul Japoniei, Germaniei, Sloveniei, Finlandei, Austriei și Egiptului [4]. Paradigma prisonocentrică este – în viziunea noastră – una retributivă în esență, sancțiunea rămânând răspunsul societății la infracțiune [49, p. 194]. Pedepsele neprivative de libertate menționate rămân în logica retributivă, ele nefiind în fapt o depenalizare a sancțiunii. Curente dominante în susținerea alternativelor sociale la pedeapsa cu închisoarea arată că societatea înțelege dezavantajele închisorii în recuperarea socială a infractorilor. În opinia noastră, în etiologia încarcerării una dintre cele mai importante cauze, dar și consecințe ale fenomenului, o reprezintă sărăcia [119], atât cea materială, cât și cea simbolică. Analiza sistematică a 23 din cele peste 300 de studii realizate în literatura de specialitate referitoare la impactul încarcerării versus cel al soluțiilor alternative în diminuarea riscului de recidivă, Martin Killias și Patrice Villetaz [150] găsesc că rezultatele sunt, aparent, în favoarea sancțiunilor non-custodiale. În 11 din cele 27 de cazuri comparate, recidiva este mai frecventă în cazul subiecților care au suferit încarcerare, decât cei care au beneficiat de sancțiuni alternative. Meta-analiza realizată de autorii menționați, cu privire la gravitatea faptelor pentru care au fost condamnați subiecții, arată însă că riscul de recidivă este aproape egal în cazul faptelor grave, care au fost sancționate cu închisoarea, respectiv cu soluții alternative. Aparenta diminuare a riscului de recidivă în cazul celor care au executat sancțiuni neprivative de libertate, autorii arată că poate fi pusă și pe seama faptului că fapta antisocială comisă era minoră, prezenta un grad de pericol social scăzut, iar intenția de a săvârși o faptă cu adevărat gravă era exclusă sau limitată. Acest lucru poate fi pus în corelație cu faptul că soluțiile alternative la încarcerare vizează făptuitorii cu grad redus de pericol social și implicit de recidivă, și ca atare nu se poate afirma faptul că soluția alternativă este cea care duce la diminuarea soluției de recidivă [150]. În opinia noastră, acest lucru este corect și consonant cu funcția de *incapacitare*, care este atribuită pedepsei. Pedeapsa ca profilaxie socială menține infractorul care a săvârșit fapte deosebit de grave, înafara capacității de a săvârși alte fapte, și societatea în situația de risc minim față de faptele antisociale. Cariera penitenciară este, în viziunea noastră, facilitată de mediul carceral și inhabituarea deținutului cu acesta. Încarcerarea este în unele cazuri o *carieră*, mediul penitenciar fiind văzut ca o resursă de supraviețuire, mai ales în cazul celor care au suportat o detenție de lungă durată, și în urma acesteia i s-au destructurat rețelele sociale de sprijin. Respectiva persoană nu mai găsește resurse de adaptare la mediul non-carceral, ceea ce îl determină să săvârșească fapte

penale, cu intenția expresă de a reveni în închisoare. Experiența carcerală odată ce devine obișnuință, își pierde funcția de factor inhibant al comportamentului antisocial. O cercetare realizată în Moldova arată că la 1 aprilie 2005, un număr de 1950 de persoane executau pentru a doua oară pedepse privative de libertate, 1332 – a treia oară, iar 930 – a patra oară și mai mult, față de 2458 de deținuți care sunt condamnați pentru prima dată, ceea ce reprezintă doar 36,9% din totalul persoanelor încarcerate în Moldova la data studiului [185]. O reală alternativă la paradigma prisonocentrică ar fi una derivată din justiția restaurativă, care să elimine ideea de sancțiune și nu doar cea de pedeapsă, transformând-o – cel puțin la nivel discursiv – în măsuri educaționale de reintegrare socială. Faptul că legislația românească asociază măsurile educative cu cele sancționatorii contribuie la menținerea modelului de filosofie penală fundamentată retributiv, chiar dacă un pas înainte îl reprezintă separarea conceptului de *sancțiune* de cel de *pedeapsă*. Această separare este însă una doar parțial productivă, câtă vreme nici publicul și nici marea majoritate a practicienilor nu sesizează diferența, și nici nu operează cu ea în practica probațiunii. Definiția operațională a *sancțiunii* și a *pedepsei* constituie însă un obiect separat de cercetare empirică care nu face obiectul cercetării de față.

1.2. Perspective teoretice în fundamentarea practicii serviciilor de probațiune în România și Republica Moldova

Am urmărit să evidențiem ideologiile penale care stau la baza construcției instituției probațiunii pe plan mondial, cu particularizări în România și în Republica Moldova. În literatura de specialitate întâlnim o serie de teorii conform cărora conceptul de *sancțiune* se poate extinde, incluzând recompensele, ca sancțiuni pozitive [6], consfințind distincția dintre devianța pozitivă, ca manifestare a nevoii de schimbare socială și care ar merita apreciată, și devianța negativă și chiar delincvența, care ar merita pedepsită [49, p. 185]. Din perspectivă sociologică, *pedeapsa* poate fi înțeleasă ca o reacție a societății la comportamentele deviante ale membrilor săi. *Pedeapsa* poate include atât sancțiuni de ordin formal, cât și informal, fiind presupusă existența unei relații directe dintre natura și gravitatea devianței, a normelor încălcate și gravitatea sancțiunii [49, p. 186]. În esență, *sancțiunea* reprezintă o reacție de răspuns a societății față de modelele comportamentale indezirabile. Suplimentar față de caracterul retributiv, sancțiunea capătă și o serie de caractere educative și restaurative [196]. Din perspectiva constituirii *probațiunii*, ca practică a *controlului în comunitate* a fenomenului devianței și delincvenței, sancțiunea se autonomizează față de pedeapsă [123]. În general, literatura juridică de specialitate pune accentul pe factorul retributiv, considerând pedeapsa ca fiind “*singura sancțiune penală menită să asigure restabilirea ordinii de drept încălcate prin săvârșirea unei infracțiuni*” [41].

Această opinie reflectă curentul puternic retributiv existent atât în societatea românească, cât și în cea moldovenească, profund favorabil măsurilor privative de libertate, cu puternice accente de discriminare față de persoanele care au săvârșit fapte penale, inclusiv după momentul liberării din mediul carceral. Noi considerăm că profunda neîncredere în instituții și atitudinea de intoleranță față de diversele forme de devianță socială, inclusiv față de formele minore de delincvență, este caracteristică pentru societățile post-totalitare, în timp ce democrațiile tradiționale sunt înclinate mai degrabă spre toleranță și menținerea echilibrului social. Această opinie este susținută de sondajul realizat la nivelul Națiunilor Unite, care arată un grad ridicat de acceptare a sancțiunilor neprivative de libertate în statele dezvoltate și o acceptare scăzută a acestora în statele mai puțin dezvoltate [57]. La nivelul Republicii Moldova, sondajul realizat în Municipiul Chișinău arată că deși cetățenii moldoveni se arată dispuși să participe la reintegrarea socială a persoanelor supuse probațiunii, doar 27 % arată că ar fi dispuși să ofere un ajutor real, concret [57, p. 190], [223, 224, 225, 226, 227, 228, 229]. Situația relevată de sondaj poate fi diferită în prezent față de anul realizării acestuia – înainte de 2009, anul publicării cărții – tocmai datorită faptului că Sistemul de Probațiune a evoluat și s-a impus mai mult în conștiința publică. Respondenții sondajului citat considerau că responsabilitatea pentru practica probațiunii cu referire în special la prevenția recidivei, ar trebui să revină statului, sugerând de asemenea necesitatea înființării unor ONG-uri care să ofere servicii în domeniu. Un alt sondaj realizat în Republica Moldova [3] arată că un număr de 26,23% dintre respondenți ar refuza din start să ajute un ex-deținut care ar cere ajutorul în privința hranei, adăpostului, protecției și înțelegerii, și doar 14,75% ar fi de acord fără rezerve, iar 56,56% ar reflecta asupra oportunității de a ajuta un fost deținut. Același sondaj ne furnizează o serie de date referitoare la stereotipurile sociale față de foștii deținuți pe care cetățenii moldoveni le au: de precauție și teamă 67%, de ură 2%, nici un sentiment 20%, altele 11% [3, 94]. În ceea ce privește vizibilitatea serviciului de probațiune din Republica Moldova, un studiu publicat în anul 2011 arată că puțini membri ai comunității (aproximativ 21%) cunosc foarte bine sau bine activitatea serviciului de probațiune. Majoritatea, 52%, cunosc puțin sau deloc această activitate. Majoritatea respondenților au indicat ca surse de informare despre serviciul de probațiune: cunoscuții, colegii, prietenii, rudele, precum și mass-media. Din același studiu a reieșit o cunoaștere redusă a publicului despre serviciul de probațiune care este confirmată și de rezultatele obținute de realizatorii studiului în rândurile practicienilor dreptului (procurori și judecători). 62% din procurori și 53% din judecători cunosc bine sau foarte bine activitatea serviciului de probațiune, ceea ce arată că 38% dintre aceștia au o cunoaștere limitată referitoare la acest aspect. Este îngrijorător faptul că unul din cinci judecători și unul din zece procurori au foarte puține, sau nu au deloc informații cu privire la activitatea

serviciului de probațiune [17]. Sondajele realizate în România reliefează o situație similară, serviciile de probațiune fiind puțin cunoscute în rândul publicului, inclusiv în cel al practicienilor dreptului – 14% din juriștii chestionați, nu au putut da explicații cu privire la semnificația termenului de probațiune [108]. Funcțiile pedepsei sunt prezentate atât în literatura sociologică, cât și în cea juridică: retribuirea, descurajarea, incapacitarea și reabilitarea [196]. Nu este foarte clar dacă în viziunea legiuitorului roman, cât și a celui moldovean, aceleași funcții se pot asocia măsurilor neprivative de libertate. În opinia noastră, măsurile neprivative de libertate vizează mai degrabă profilaxia socială, și reabilitarea pesoanelor, în special a celor minore, care au săvârșit fapte penale. Trebuie să notăm faptul că Noul Cod Penal cât și Noul Cod de Procedură Penală [37, 38]⁶ din România evită să mai definească funcțiile pedepsei, renunțând la poziționarea cadrului legislativ referitor la utilitatea pedepsei [177]. În vechiul Cod Penal predomina funcția educativă și de recuperare a pedepsei, ceea ce poziționa sistemul penal românesc într-o paradigmă a justiției centrată pe Drepturile Omului și parțial pe cel al justiției restaurative. Funcția retributivă a pedepsei, deși prezentă implicit sub forma ideii de sancțiune datorată de făptuitor în urma încălcării legii, nu era însă prezentă discursiv la nivelul textului de lege. Doctrina penală românească pare a insista asupra caracterului retributiv al pedepsei, aceasta fiind funcția dominantă în opinia multor autori [186]. Deși această doctrină provine – după cum se vede – de la începutul secolului trecut, ea este din păcate încă prezentă în practica instanțelor și la nivelul opiniei publice care consideră că sancțiunea are rolul de a pedepsi persoana vinovată [99], eticheta de vinovăție punându-se de cele mai multe ori încă de la momentul cercetării penale cu încălcarea gratuită și irațională a prezumției de vinovăție. Legislația Republicii Moldova [96, 97, 98, 100, 103, 104, 105, 106] este la fel de netransparentă în definirea funcțiilor pedepsei, iar doctrina penală consultată de noi face referire la “îndeplinirea funcțiilor pedepsei” fără ca acestea să fie explicit menționate [101]. Din perspectiva discursivă, lipsa unei preocupări cu privire la funcțiile pedepsei în doctrină (literatura juridică de specialitate) ne face să considerăm că paradigma retributivă este dominantă la nivelul discursului public, astfel că teoreticienii domeniului neglijează interogarea asupra acestora (funcțiilor) considerându-le un fapt comun, chiar dacă modificările legislative apărute provin din “importuri juridice”, din sisteme de drept care au aderat la o altă filosofie penală și implicit la o altă definiție operațională a *funcțiilor pedepsei*. Procesul de construcție socială a pedepsei, și implicit a probațiunii ca

⁶ În contextul prezentului text NCP (Noul Cod Penal) și NCPP (Noul Cod de Procedură Penală) se referă la codurile specifice statului român; CP (Cod Penal) și CPP (Cod de Procedură Penală) se referă la sistemul Republicii Moldova; Pentru prezenta lucrare, codurile specifice României au fost preluate după: Dan Lupașcu, *Noul Cod Penal: legislație consolidată*, din 10 februarie 2014, Editura Universul Juridic, București, România, 2014a și Dan Lupașcu, *Noul Cod de Procedură Penală: legislație consolidată*, din 10 februarie 2014, Editura Universul Juridic, București, România, 2014b.

instituție implicată în managementul efectuării/neefectuării pedepsei, suferă o deconstrucție dată de modificarea semantică menționată, în înfăptuirea căreia societatea – și chiar mulți dintre practicieni – nu este avizată. Practica *transparadigmatică* generează un discurs incoerent care încearcă să justifice în termenii unei paradigme – restaurative – elemente de practică socială ce își au originea în paradigma retributivă. Instituțiile paradigmei retributive nu își pierd actualitatea, ci suferă treptat o derivă interpretativă pe măsură ce paradigma restaurativă se împământeneste în rândul practicienilor. Un clivaj interpretativ este cel pe care îl suferă conceptul de pedeapsă, și respectiv cel de probațiune ca practică socială - profesională. Serviciile de probațiune sunt menite să supravegheze executarea pedepselor neprivative de libertate la intersecția dintre instituțiile cu primat asistențial al serviciului de probațiune – reintegrare/recuperare – și cele juridice, focalizate pe ideea de justiție retributivă, și respectiv cu instituțiile din sistemul Direcției Penitenciarelor focalizate pe o paradigmă carcerală. Această intersecție a valorilor profesionale creează o inegalitate de discurs și la nivelul strategiilor de normalizare a puterii pe care unul sau altul din reprezentanții instituțiilor menționate și al opiniei publice le au. Normalizarea relațiilor de putere și obținerea unui status-quo instituțional poate plasa prestigiul serviciilor asistențiale (de probațiune) într-o zonă puternică, sau dimpotrivă. Prestigiul profesional permite consilierului de probațiune ca actor instituțional, o participare mai amplă sau mai restrânsă la perpetua negociere socială a semnificației însăși ideii de justiție penală și de pedeapsă, precum și a funcțiilor acesteia. Presiunea socială la care instituțiile sociale sunt supuse este și ea variabilă, în funcție de așteptările opiniei publice față de dreptatea socială [215]. Aceste așteptări se pot înscrie pe o axă care merge de la valoarea *solidarității* – ce conduce la practici restaurative – până la valoarea *retribuirii colective* – ce duce la practici de natură retributivă.

1.2.1. Atribuții ale sistemelor de probațiune în România și Republica Moldova | Sarcinile încredințate de legiuitor serviciilor de probațiune în conformitate cu legislația română și cea moldovenescă [215, p. 21] sunt:

Tabel 1 Activități și sarcini profesionale ale consilierului de probațiune în România și Republica Moldova [215, p. 21]

	RO	MD
Supervizarea/organizarea, etc. serviciului comunitar/ muncii corective ⁷	x	x
Elaborarea anchetelor sociale/ a rapoartelor presentențiale	x	x
Supervizarea (executării) sancțiunii/ condițiilor de probațiune	x	x
Supervizarea (persoanelor care execută) o condamnare cu suspendare/ condiționată a pedepsei	x	x
Supervizarea efectuării tratamentelor privind droguri/alcool și a altor programe terapeutice la care persoana a fost obligată	x	x
Supervizarea organizării programelor educative și de formare profesională, precum și a executării măsurilor educative	x	x
Supervizarea persoanelor eliberate condiționat/pe cuvânt/a întreruperii executării pedepsei	x	x
Oferirea serviciului de mediere penală/suport victimial		
Prevenția primară și secundară		x
Asistarea și suportul deținuților aflați în închisoare; pregătirea pentru eliberare; managementul executării pedepsei		x
Supervizarea executării măsurilor speciale pentru tratamentul adicției		
Participarea la evaluarea persoanei încarcerate în vederea eliberării condiționate	x	
Consilierea și asistența învinuiților aflați în măsuri de arest la domiciliu sau supraveghere (suspendarea măsurii arestului preventiv)		
Supravegherea persoanelor care au săvârșit fapte penale de care nu răspund datorită suferinței unei maladii psihice/ supervizarea internării nevoluntare		
Supervizarea făptuitorilor a căror pronunțare a sentinței a fost amânată condiționat		
Supervizarea monitorizării electronice		
Supervizarea executării închisorii în regim deschis (semi-liber)		
Supervizarea executării închisorii în regim semi-deschis (semi-detention)	x	
Servicii de suport pentru persoanele amnistiate	x	
Îngrijire postliberatorie		
Centre de zi pentru persoane aflate în liberare condiționată		
Înregistrarea obligatorie a domiciliului	x	
Monitorizarea respectării interdicțiilor impuse de instanță (de exemplu cea de a ocupa o anumită funcție)	x	
Supervizarea executării ordinelor de restricție în cazul suspendării executării pedepsei în situații precum abuzul sexual și situația de risc cu privire la abuz		x
Oferirea serviciilor de supervizare și asistență persoanelor aflate în arest preventiv		
Oferirea de suport pentru familiile persoanelor aflate în detenție		
Autoritate de supraveghere a persoanelor eliberate condiționat		
Supravegherea exercitării necoercitive a măsurilor impuse de instanță	x	
Coordonarea serviciilor de voluntariat în închisori		
Asistență (efectuarea interviuri/interogatorii) în audierea minorilor		
Pregătirea făptuitorilor pentru perioada de întrerupere a pedepsei și supravegherea întreruperii executării pedepsei		

⁷ Înțelegem prin muncă corectivă atât munca neremunerată, în folosul comunității, cât și activitățile de muncă desfășurate de deținuți, precum și practica executării pedepsei la locul de muncă, care nu mai este în vigoare în prezent.

Anton M. van Kalmthout și Ioan Durnescu [215, p. 21] arată că printre cele mai semnificative atribuții ale sistemelor naționale de probațiune ar trebui să se regăsească: punerea la dispoziția autorităților judiciare și a instanțelor de judecată a unor anchete sociale și rapoarte de evaluare care să cuprindă informații relevante despre persoana și situația socială a făptuitorului; aplicarea sancțiunilor (neprivative de libertate) și supravegherea făptuitorilor; dezvoltarea unor servicii organizaționale și comunitare de implementare a măsurilor comunitare; oferirea de ajutor și suport financiar, psihologic, asistență socială în orice moment al relației dintre făptuitor și sistemul penal –presentențial, postsentențial, carceral, extracarceral și postpenal. Alături de aceste funcții sunt văzute de importanță similară, deși cu un grad mai scăzut de răspândire la nivel internațional, oferirea de suport victimelor infracțiunilor și medierea făptuitor-victimă. În ceea ce privește atribuțiile ce revin serviciului de probațiune din Republica Moldova, remarcăm lipsa atribuțiilor acestuia în realizarea anchetei sociale asupra situației făptuitorului, și elaborarea rapoartelor presentențiale care să ajute instanței de judecată să individualizeze pedeapsa [17, 18]. O altă lipsă semnificativă dintre atribuțiile serviciului de probațiune din Republica Moldova este aceea referitoare la prevenția primară și secundară [2, 8, 9, 10, 12]. Legislația românească eșuează să atribuie serviciului de probațiune atribuții referitoare la medierea făptuitor-victimă, întrucât medierea penală este puțin răspândită, și duce la înlăturarea răspunderii penale în puține situații, și este lăsată pe seama serviciilor și firmelor private specializate în mediere [29, 32]. O altă atribuție semnificativă care lipsește din activitatea consilierilor de probațiune din România este cea a supravegherii persoanelor eliberate condiționat sau pe cuvânt, întrucât această formă de eliberare lipsește din dreptul execuțional penal roman [1]. Aceste diferențe instituționale care apar de la un serviciu de probațiune națională la altul, particularizează procesul de construcție socială a consilierului de probațiune în contextul național. O direcție de acțiune care lipsește din repertoriul unui Serviciu Național de Probațiune, se reflectă în practica discursivă referitoare la propria practică și la propria identitate profesională [62]. Lipsa atribuțiilor cu privire la prevenției poate genera, la nivel discursiv, o preocupare excesivă pentru control și pentru supraveghere, ce ar putea proveni din interiorizare rolului de supervisor al comportamentului persoanei supravegheate și nu de furnizor de servicii sociale destinate populațiilor cu risc infracțional crescut. Lipsa atribuțiilor de mediere victimă-făptuitor se poate traduce discursiv prin ignorarea problematicei victimei [46, 47, 48, 58, 59, 60] și a nevoilor acesteia, în legislația românească făcând dificilă implementarea unei probațiuni bazate pe paradigma justiției restaurative. Ioan Durnescu [144] realizează o clasificare a sistemelor de probațiune contemporane după valorile constitutive [138] ale acestora, și scopurile care le revin în corelație cu sistemul penal național [191]. Primul model care funcționează în Turcia și Estonia se bazează

pe promovarea măsurilor și sancțiunilor comunitare. În opinia noastră, valorile etice care infuzează acest model sunt legate de *responsabilitatea socială a comunității*, și valoarea *individului în comunitate*, dincolo de situația sa de auto-vulnerabilizare [39] generată de dezechilibrul social creat prin comiterea unei fapte antisociale. Cel de-al doilea model, în care Ioan Durnescu [144, p. 274] include sistemul românesc, are ca scop susținerea sistemului judiciar în a lua cele mai bune decizii când pronunță sentințe. Acesta fiind scopul enunțat, discursul despre profesie a consilierilor de probațiune va putea conține referiri la practica judiciară, iar construcția identității profesionale a acestora va fi corelată cu profesiunile juridice și mai puțin cu asistența socială din sfera căreia activitatea de probațiune provine [7]. Modelul reabilitării și protecției populației în fața riscurilor criminogene sunt dezvoltate în țări precum Franța, Austria, Cehia, Danemarca, Germania și Bulgaria [131, 188]. Noi includem sistemul de probațiune moldovenesc în cadrul acestui model, pe baza atribuțiilor identificate anterior. Ultimul model prezentat de Ioan Durnescu [188, p. 19] este cel britanic, bazat pe pedeapsă și implementare a acesteia [112].

1.2.2. Constituirea sistemelor de probațiune românesc și moldovenesc | Elemente de practică a *justiției restaurative* pot fi identificate încă din antichitatea greco-latină. Originea practicilor restaurative poate fi văzută în etica aristotelică, unde principiul restaurării unei situații echitabile stă alături de cel de *dreptate*, dar și de *comunitate*, *pedeapsă* [76]. Sistemele moderne de probațiune au la bază dezvoltarea treptată a alternativelor la încarcerare și a practicii eliberării condiționate [66]. Primele practici de acest fel au fost *eliberarea pe încredere (recognizance)* și *eliberarea cu garanții (surety)*. Eliberarea pe încredere se făcea în urma promisiunii infractorului că nu va mai comite noi fapte penale, iar *eliberarea condiționată* cerea existența unei terțe persoane care să garanteze pentru făptuitor. Originea termenului de probațiune este legată de justiția penală britanică, unde desemnează suspendarea temporară a unei pedepse, până la obținerea grațierii din partea Reginei, fie eliberarea condiționată a unor infractori mărunți [188, p. 8]. Unul dintre primii practicieni ai *probațiunii* a fost John Augustus (1784-1859), care garanta asupra infractorilor din orașul Boston – selectați în prealabil – că nu vor comite infracțiuni și se vor prezenta la termenele de judecată. Infractorii pentru care Augustus garantase, și care reușeau să se îndrepte și să nu mai comită alte infracțiuni, beneficiau de încetarea procesului penal, instanța considerând că infracțiunea nu a avut loc [49, p. 214]. Această practică se află astăzi la baza instituțiilor amânării sau suspendării pronunțării sentințelor, practică curentă în jurisdicții din SUA și Europa [190]. În România, în conformitate cu Noul Cod Penal (NCP) au fost introduse instituții precum: renunțarea la aplicarea pedepsei (Art. 80-82) situație în care persoana față de care s-a dispus această renunțare nu este supusă nici unei decăderi,

interdicții sau incapacități ce ar decurge din infracțiunea săvârșită [Art. 82, alin (1) NCP]; amânarea aplicării pedepsei (Art. 83-90), situație în care persoana față de care s-a dispus amânarea are obligația de a primi vizitele consilierului de probațiune [Art. 85, alin (1), litera b, NCP], instanța putând dispune suplimentar o serie de obligații cum ar fi: urmarea unui curs, prestarea unei munci neremunerate în folosul comunității; frecventarea unui curs de reintegrare socială, supunerea la tratament sau îngrijire medicală, etc. [Art. 85, alin (2), lit. a-d, NCP]. Persoanei față de care s-a dispus amânarea aplicării pedepsei, în cazul în care nu a săvârșit nici o infracțiune până la expirarea termenului de supraveghere și nu s-a dispus revocarea sau anularea măsurii amânării aplicării pedepsei, nu i se mai aplică pedeapsa, acestea nemaifiind supusă nici unei decăderi, interdicții sau incapacități; suspendarea executării pedepsei sub supraveghere (Art. 91- 98) este dispusă de instanță dacă pedeapsa aplicată este de cel mult 3 ani de închisoare și inculpatul nu a fost condamnat anterior la o pedeapsă mai mare de un an sau a intervenit reabilitarea. Inculpatului i se cere să efectueze muncă neremunerată în folosul comunității [Art. 91, alin (1), litera c, NCP] și este supravegheat de către serviciile de probațiune, liberarea condiționată poate fi dispusă după executarea a cel puțin 2/3 din durata pedepsei în cazul închisorii [Art. 100, alin (1), lit. a, NCP], sau cel puțin după 20 de ani în cazul detenției pe viață. [Art. 99, alin (1), lit. a, NCP]. Măsurile de supraveghere administrate de serviciul de probațiune sunt obligatorii [Art. 101, alin (1), lit. a, NCP] [49, p. 216]. Modelul de probațiune inițiat de John Augustus în Boston, și adaptat la particularitățile sistemelor penale moderne s-a extins, probațiunea fiind privită ca soluție alternativă de pedepsire, ducând la prevenirea încarcerării masive, mai ales a minorilor și tinerilor, reducând astfel neajunsurile situației carcerale, și constituind o parte semnificativă a recuperării sociale a infractorilor. Modelul românesc prezent în NCP introduce probațiunea ca serviciu public implicat direct în supravegherea, recuperarea și reintegrarea socială a infractorilor [49, p. 217]. Primă lege a probațiunii a fost adoptată în Marea Britanie în 1887 sub denumirea *Probation of First Offenders Act*, fiind realizată pornind de la modelul american al probațiunii – după modelul lui John Augustus – fiind vizată menținerea în libertate, sub supraveghere și sprijin, a infractorilor care au comis infracțiuni minore [190]. Instituția *suspendării pedepsei* a luat naștere ca răspuns la criticile aduse modelului Augustus de menținere în libertate a infractorilor, care dacă nu săvârșeau alte infracțiuni pe o anumită perioadă erau exonerate complet de vinovăție. Criticii acestui model consideră că lipsa sancțiunii predispune la recidivă. Modelul eliberării condiționate, cu condiția ca făptuitorul să nu săvârșească alte infracțiuni, reduce posibila inechitate apărută din lipsa pronunțării unei hotărâri de condamnare [33]. Condamnarea este pronunțată, dar aplicarea acesteia este suspendată pe o anumită perioadă de probă, care odată depășită, pedeapsa este înlăturată, putând interveni

reabilitarea. Prin declararea vinovăției în actul de condamnare se arată clar poziția instanței și implicit a societății față de fapta comisă. Suspendarea executării pedepsei diferă de modelul anglo-saxon al probațiunii, unde instanța nu pronunță sentința, ceea ce face ca prezumția de nevinovăție să continue să existe, iar inculpatul să beneficieze de aceasta [49, p. 218]. Așa cum am menționat anterior, achitarea în urma probațiunii conform modelului anglo-saxon exclude existența unor antecedente penale, deoarece nicio condamnare nu a fost pronunțată. În anumite jurisdicții – inclusiv în cea românească de dinaintea apariției NCP – nu este prevăzută obligativitatea supravegherii, în comunitate sau prin ofițeri de probațiune, a persoanelor condamnate cu suspendare. NCP introduce acest element de noutate a controlului prin intermediul serviciului de probațiune a condamnaților care nu execută pedeapsa privativă de libertate [49, p. 219]. În spațiul românesc, primele manifestări ale unor practici ce vizează eliberarea condiționată apare în Legea asupra regimului închisorii din 1874, considerate printre cele mai progresiste norme din epocă [188, p. 10]. Țările române au cunoscut și anterior acestei date a primei formalizări a eliberării condiționate, o serie de practici în care inculpatul era făcut rob al victimei și aceasta îl putea elibera, sau putea apela direct la mărinimia Domnitorului. Evul mediu cunoștea astfel de practici de eliberare condiționată, de exemplu atunci când condamnatul la moarte este ales de soț de către o tânără domniță. Căsătoria aducea cu sine și grațierea inculpatului. În România, “*prevederi legale noncustodiale*” și elemente de probațiune au existat încă din perioada antebelică. Instituția de *libertate supravegheată* a fost definită prin Art. 146 Codul Penal din 1936 ca fiind lăsarea minorului, timp de un an, vegheat de aproape, fie în grija tutorelui legal, fie a unei instituții a statului – azil de copii – sau a unei persoane de încredere, care își asuma această răspundere [49, p. 220]. Instanța amâna pronunțarea hotărârii până la expirarea termenului de încercare. Persoana sau instituția căreia i s-a încredințat supravegherea minorului avea obligația de a o exercita continuu, fiind obligat ca la expirarea termenului de încercare să raporteze instanței cum s-a purtat minorul [188, p. 11]. În cazul în care minorul aflat în perioada de încercare nu săvârșea alte fapte penale, sentința de condamnare nu era pronunțată, ca atare învinuitul nu era condamnat. Legislația ulterioară înlocuiește această măsură cu suspendarea executării pedepsei, sau în cazul NCP, amânarea executării pedepsei sub supraveghere, ceea ce înseamnă că inculpatul este condamnat, și deci declarat vinovat. Chiar și sub imperiul legislației actuale, forme ale acestei practici a nepronunțării vinovăției pot fi regăsite în instituția scoaterii de sub urmărire penală. Scoaterea de sub urmărire penală se pronunță de magistratul procuror care, în baza evaluării pericolului social și al riscului unor noi fapte penale, propune scoaterea învinuitului de sub urmărirea penală. Această practică nu are însă legătură cu *probațiunea*, nefiind solicitată o perioadă de probă sau supravegherea din partea

unui serviciu specializat. Perioada comunistă a cunoscut și ea diferite alternative la pedeapsa carcerală, din care cea mai semnificativă o reprezintă sancționarea și educarea prin muncă, instituită prin Decretul nr. 218/1977 [188, p. 12]. Munca a fost considerată o metodă de recuperare socială și înlocuia pedeapsa cu închisoarea de până la 5 ani. Politica regimului comunist a fost de dezinstituționalizare a pedepsei penale pentru minori ce a dus la scăderea ratei încarcerării în România, de la 66% în 1976, la 29,4% în 1979 [188, p. 12]. Modelul aplicat poate fi considerat analog *muncii* neremunerate în folosul comunității, sancțiune disponibilă în legislația penală a SUA și a numeroase alte state. La momentul actual, munca neremunerată în folosul comunității nu există în legislația românească, și nici în cea moldovenească, ca sancțiune propriu-zisă, ea putând fi pronunțată de instanțe sub forma transformării unei amenzi penale în zile de muncă. Critica ce poate fi adusă sistemului de sancțiune și educare prin muncă este aceea că supravegherea era lăsată exclusiv la nivelul colectivului de oameni ai muncii, și organelor de miliție/securitate, fără a se considera necesară existența unor profesioniști în domeniul psihologiei, sociologiei și asistenței sociale care să supervizeze *supravegherea în comunitate* [91] a persoanelor care au săvârșit fapte penale. O altă practică frecventă în perioada comunistă o reprezintă frecvențele amnistieri, inclusiv amnistieri generale prin care deținuții erau eliberați și amnistiați cu condiția să nu săvârșescă alte fapte penale [49, p. 221]. După 1989, legislația românească a introdus următoarele măsuri: suspendarea executării pedepsei sub supraveghere (Legea 104/1992); executarea pedepsei la locul de muncă (Legea 140/1996). Înființarea serviciilor de probațiune, atât din România, cât și din Republica Moldova, au avut ca scop dezvoltarea unor măsuri alternative de pedepsire a infractorilor, care să permită reducerea costurilor financiare și sociale ale încarcerării [187]. O statistică relevantă la nivelul Republicii Moldova arată că sistemul penitenciar este suprapopulat, deținuții chestionați arătând că 38,7% apreciază condițiile din penitenciarele moldovenești ca fiind foarte grele și chiar inumane, alte 18,5 procente considerându-le grele, și doar 21,1% ca fiind bune și normale, respectiv 20,7 suportabile [185]. Instituția probațiunii capătă o pondere importantă în administrarea executării pedepselor și măsurilor educative – atât privative cât și neprivative de libertate – și a măsurilor de supraveghere în cazul condamnaților a căror punere în aplicare a condamnării a fost amânată, suspendată etc. Primul proiect vizând introducerea experimentală a serviciilor de probațiune în România, s-a desfășurat în Penitenciarul din Arad, urmat de extinderea proiectului, în 1998, în alte 9 orașe din România. Din 2000, funcționează o Direcție de specialitate în cadrul Ministerului de Justiție având în subordine 41 de servicii de probațiune la nivel local în fiecare județ al țării, care aveau dublă subordonare în fața Ministerului de Justiție și respectiv a Tribunalului local [112], [188, p. 20]. În Republica Moldova, probațiunea este introdusă recent, după 2001,

împreună cu alte măsuri alternative la detenție printre care medierea penală și munca neremunerată în folosul comunității [183]. Constatăm că cele trei componente – probațiunea, medierea penală și munca neremunerată – ale paradigmei justiției restaurative, sunt privite separat, ca alternative la încarcerare, și nu ca un sistem unitar de intervenție socială în sfera protecției și reintegrării sociale a persoanelor care au săvârșit fapte penale, și a victimei, prin intermediul mobilizării resurselor existente în comunitate. Probațiunea este văzută ca funcționând în două faze ale procesului penal: cea presentențială și cea sentențială. Faza presentențială vizează oferirea de asistență socială și psihologică persoanelor învinuite de a fi săvârșit fapte penale. În faza presentențială, consilierul de probațiune elaborează referatul de evaluare psihosocială a făptuitorului [61], mai ales a celui minor, ce constituie un element semnificativ în individualizarea pedepsei. Faza sentențială vizează aplicarea măsurilor recuperatorii și de reintegrare sub supraveghere a *infractorului* în comunitate [195]. Probațiunea sentențială include managementul pedepsei, stabilirea regimului de executare a pedepsei – în cazul sentințelor privative de libertate, etc. Observăm o întrepătrundere între activitatea consilierului de probațiune și cea a asistentului social din penitenciar. Prin desfășurarea activității recuperatorii, de management al pedepsei și de pregătire pentru liberare, activitatea consilierului de probațiune capătă o preponderență *asistențială*, care se impune în fața laturii de control al executării pedepsei (neprivative). Consilierul de probațiune este un specialist în sfera asistențială, a cărui client îl reprezintă persoana care a săvârșit fapte penale. Participarea la înfăptuirea actului de justiție conferă sistemului de probațiune, atât celui din România, cât și celui din Republica Moldova, un caracter instituțional particular, anume acela de a funcționa în scopul reabilitării sociale a infractorilor, al diminuării riscului de săvârșire a unor noi infracțiuni și al creșterii gradului de siguranță în comunitate [49, p. 245]. Paradigma în care este plasat un astfel de sistem de probațiune este una comunitariană, funcționarea probațiunii vizează interesele comunității - reabilitarea socială a persoanelor care au săvârșit fapte penale pe de o parte, și creșterea gradului de siguranță în comunitate, pe de cealaltă parte. Un alt obiectiv major al funcționării sistemului de probațiune îl reprezintă reducerea costurilor executării sancțiunilor penale, inclusiv costurile sociale implicate de disfuncțiile pe care paradigma prisonocentrică le poate produce [49, p. 246].

1.2.3. Contextul instituțional al înființării și funcționării serviciilor de probațiune în România și Republica Moldova | Analiza contextului instituțional al funcționării serviciilor de probațiune a făcut obiectul unei cercetări [112] în cadrul serviciului de probațiune de pe lângă Tribunalul București (SPB), care funcționa în baza cadrului legislativ și instituțional valabil în România anului 2007. Au fost analizate relațiile instituționale de colaborare și subordonare dezvoltate cu alte instituții, printre care Ministerul Justiției, Administrația Națională a

Penitenciarelor, tribunalele și judecătoriile, penitenciarele, alte Direcții de probațiune din țară. Schema rezultată pune în evidență relațiile de colaborare și cele de subordonare în care serviciul de probațiune este implicat.

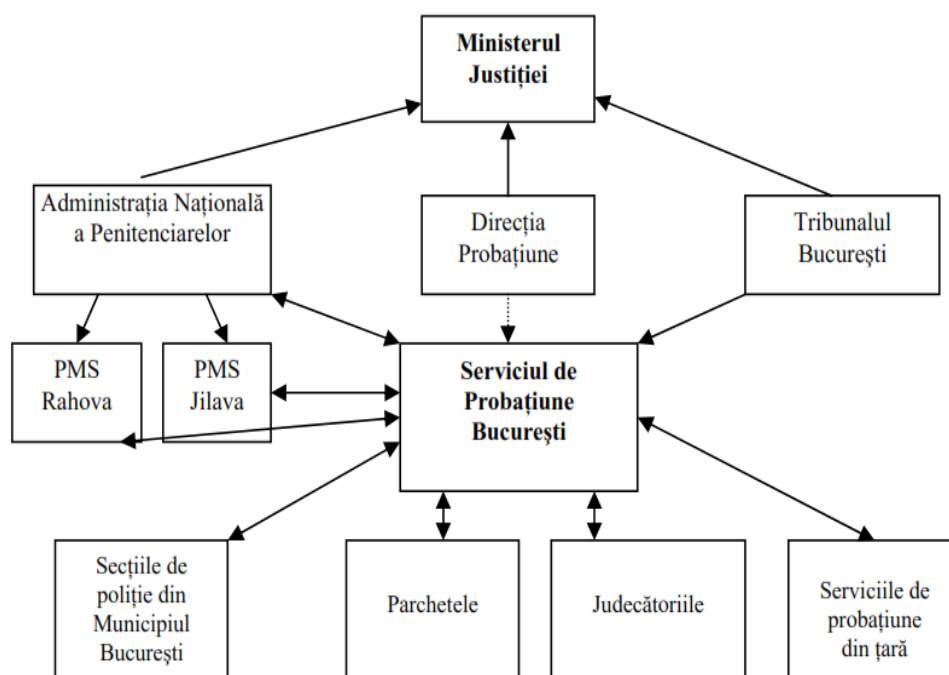

Fig. 1. Serviciul de probațiune din București – relații instituționale de subordonare și colaborare [112, p. 306]

Chiar dacă schema prezintă relațiile instituționale în care Direcția de Probațiune (București) era implicată în 2007, sub imperiul anterioarei legi a Probațiunii, relațiile instituționale stabilite de serviciile de probațiune pot fi considerate oarecum similare, cel puțin în ceea ce privește cooperarea cu instanțele, cu organele de urmărire penală, cu penitenciarele, etc. Potențialul de generalizare a modelului îl face generalizabil la nivelul serviciilor de probațiune, atât din România cât și a celor din Republica Moldova, putând constitui un punct de pornire în analiza relațiilor instituționale în care serviciile de probațiune din cele două țări sunt implicate. În procesul de construcție a profesiei de consilier de probațiune, relațiile instituționale ale organizației din care profesionistul face parte ne conduce la identificarea rețelelor sociale formale și informale, atât latente cât și manifeste care constituie *contextul interacțiunilor* în care practicianul își construiește identitatea profesională. Direcția de Probațiune investigată în cercetarea menționată (care funcționa pe lângă Tribunalul București) se confrunta la data realizării cercetării cu o lipsă de personal cronică, însoțită de o creștere de peste 10 ori a volumului de activitate, ce ducea la o presiune crescută pe consilierii de probațiune. Soluțiile identificate au fost introducerea supervizării profesionale a practicii, informatizarea serviciului și înființarea unei baze de date care să cuprindă întreaga activitate a instituției, precum și

desfășurarea unor activități de advocacy care au condus la modificări în cadrul legislativ, ceea ce a permis diminuarea presiunii instituționale la care consilierii de probațiune erau supuși [112]. De menționat este rolul important pe care îl au în dezvoltarea serviciilor pentru persoanele condamnate și pentru foștii deținuți, centrele de justiție comunitară. Acestea își propun să reprezinte interesele comunității de a avea un rol activ în prevenția infracționalității și în reintegrarea socială a foștilor condamnați, promovând măsuri active de justiție restaurativă. În Republica Moldova, un prim astfel de centru a fost înființat în anul 2005 la inițiativa Institutului de Reforme Penale în orașul Ungheni. Centrul are drept scop asistarea instituțiilor publice în promovarea reformei penale, în vederea implementării alternativelor la detenție și a reintegrării sociale a eliberaților din instituțiile penitenciare [3]. Sursa citată arată că la nivelul anului 2009, în Republica Moldova funcționau 15 centre de justiție comunitară. Și în România, ONG-urile au dezvoltat programe de justiție restaurativă bazate pe centre de justiție comunitară [120] cum ar fi cele desfășurate de *Asociația Alternative Sociale* din Iași⁸ și respectiv *Centrul de Mediere și Securitate Comunitară*⁹, de asemenea din Iași. Observăm că Centrele de justiție comunitară au avut un rol activ în promovarea justiției restaurative și în impunerea nevoii de probațiune în cele 2 țări. În România, programele pilot de justiție pentru minori, desfășurate de exemplu de Asociația Alternative Sociale, au stat la baza fundamentării politicii de dezvoltare a serviciilor de probațiune, ele realizând în fapt o amplă activitate de cercetare exploratorie cu privire la adaptarea tehnicilor și metodelor de probațiune la contextul socio-cultural românesc. În Republica Moldova, înființarea Centrelor de Justiție Comunitară nu a premers adoptarea probațiunii ca alternativă, ce s-a dezvoltat în paralel ca servicii de sprijin pentru instituțiile publice care implementează reforma penală și inclusiv probațiunea ca practică socială. Datorită relației dintre probațiune și securitatea comunitară între cele două țări, putem explica de ce legislația, deși favorabilă elementelor de justiție restaurativă în ambele state, nu pune un accent deosebit pe aceasta în organizarea serviciilor de probațiune, implicarea comunității fiind lăsată în sfera privată a ONG-urilor, ce urmăresc derularea unor programe de justiție (și securitate) comunitară. Înființarea propriu-zisă a serviciilor de probațiune a debutat în Moldova prin programe pilot sprijinite de Centrul de Resurse a Institutului de Reforme Penale. Activitățile practice de implementare a serviciului de probațiune au demarat la 01 ianuarie 2004, prin pilotarea de către Institutul de Reforme Penale (IRP) a probațiunii prezentențiale în privința minorilor, în sectorul Centru, Municipiul Chișinău. Activitățile de pilotare, incluse în proiectul „Alternative la detenție și asistență juridică pentru copii în sistemul de justiție penală”,

⁸ A se vedea programele Asociației la adresa: <http://www.aoc.ro>

⁹ A se vedea programele CMCS la adresa: <http://www.cmcs.ro>

implementat de către Institutul de Reforme Penale (IRP) în parteneriat cu Reprezentanța UNICEF Moldova, se refereau la:

- crearea serviciului pilot de probațiune presentențială în privința minorilor în cadrul Institutului de Reforme Penale;
- pregătirea condițiilor de realizare a activităților de probațiune;
- construcția metodologică a referatelor de probațiune;
- extinderea activităților de probațiune și în alte sectoare de pilotare;
- evaluarea activităților de probațiune presentențială;
- identificarea posibilităților de generalizare a activităților de probațiune presentențială la nivel național [65].

Aceeași practică a pilotării a stat și în România la baza fundamentării Sistemului de Probațiune, pornind de la programe pilot în domeniul justiției restaurative pentru minori ce s-au desfășurat în perioada 1998-2001.

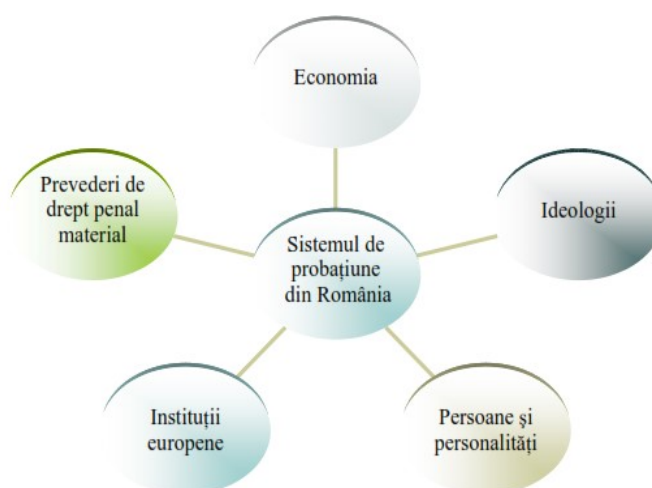

Fig. 2. Paradigma înființării sistemului de probațiune [188, p. 13]

Paradigma propusă de Ioan Durnescu [188, p. 14] pentru sistemul românesc de probațiune – valabilă în opinia noastră și pentru situația Republicii Moldova – arată o serie de cauze și factori favorizanți care au dus la apariția și dezvoltarea serviciilor de probațiune. Măsurile neprivative de libertate sunt coerente cu politicile sociale de tip socio-democratic corporatist, sau conservator corporatist, caracterizat prin inegalitatea pronunțată a veniturilor și drepturilor sociale moderate și condiționate [130], fiind coerentă cu viziunea umanistă existentă la nivelul politicilor publice în România. Înlocuirea sancțiunilor privative de libertate cu cele neprivative duce la reducerea costurilor în sistemul național de penitenciare [49, p. 251]. O contribuție deosebită la dezvoltarea sistemului de probațiune o au aderarea României și Republicii Moldova la Convențiile Europene – cum ar fi Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Convenția Europeană privind

prevenirea torturii și a tratamentelor inumane și degradante [188, p. 16]. Modernizarea legislației penale a celor două țări a dus la necesitatea înființării și dezvoltării sistemului de probațiune, și odată cu aceasta la apariția profesiei de *consilier de probațiune*.

1.3. Metodologie

1.3.1. Cadrul ontologic și epistemic al construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune | Modelele teoretice și strategiile epistemice care stau la baza cercetării provin din sfera sociologiei, analiza urmând a fi realizată din perspectiva teoriei acțiunii comunicative. Habermas [31, 80] consideră acțiunea comunicativă ca fiind modelul predilect de exercitare a puterii în societatea contemporană [49, p. 21]. Cadrul ontologic și epistemic al cercetării este dat de viziunea construcționismului social [77, 148], preocupat de explicitarea proceselor prin care oamenii ajung să descrie, să explice și să ia act de lumea în care trăiesc și care-i include [15, 49, p. 15]. Construcționismul – ca paradigmă a gândirii sociale – se referă la modalitatea în care individul operează cu constructe, înțelese ca definiții operaționale, asupra unor decupaje din realitate. Un *construct social* reprezintă un model interpretativ-comportamental, rezultat în urma unui proces de negociere socială a interpretării, pe care membrii comunității o acordă unui lucru sau fenomen. În timp ce constructivismul plasează formarea constructelor la nivelul individului, construcționismul le plasează la nivelul interacțiunilor din mediul social, individul însușindu-le și reproiectându-le asupra mediului social [50, 146]. Viziunea pe care o plasăm la baza cercetării, de factură construcționistă transmodernă [55], care postulează existența unei societăți într-o rețea de interdependențe, care presupune o modificare a structurii acțiunii sociale, prin transformarea acesteia în co-construcție a realității sociale de către membrii comunităților interpretative, aflați în noduri comunicaționale [162]. Ne-a interesat să identificăm perspectivele socio-juridice ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune în contextul redefinirii instituționale a acesteia în România și Republica Moldova. Din punct de vedere socio-economic, regiunea de N-E a României, care cuprinde județele Iași, Suceava, Botoșani, Neamț și Bacău, este una dintre cele mai sărace regiuni ale României și ale Uniunii Europene. Fiind un pol al sărăciei, perspectiva criminogenă este una crescută, multe dintre infracțiunile pentru care persoanele se află în evidența serviciilor de probațiune fiind legate direct de nivelul scăzut de trai. Republica Moldova a fost în componența URSS până în 1991, când și-a proclamat independența. Populația majoritară este vorbitoare de limbă română cu puternice accente regionale, particularitate vizibilă în cadrul interviurilor realizate. Caracterul multiethnic al țării se datorează în primul rând efectelor ocupației sovietice. Republica Moldova are în componență 32 de raioane și 2 regiuni autonome. Nivelul de trai este relativ scăzut în comparație cu alte state europene, o mare parte a populației

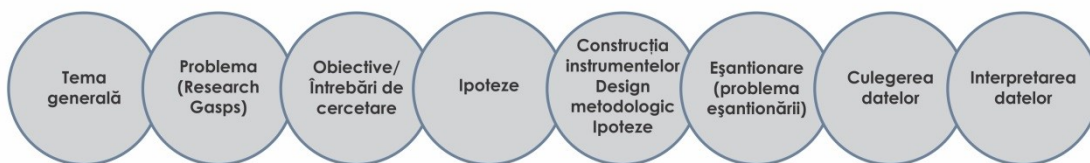
emigrând în Uniunea Europeană sau în Rusia. Gradul ridicat de corupție este deseori invocat de populație, ca motiv al nivelului de trai scăzut. De asemenea, sunt invocate mentalități postsovietice, de esență antidemocratică sau chiar totalitară, care vizează raporturi sociale bazate pe autoritate personală în defavoarea domniei legii. Aceste mentalități persistă în era postsovietică în ciuda prevederilor legale referitoare la democrație și stat de drept. Republica Moldova se află într-un proces de modernizare și dezvoltare, atât pe plan economic, cât și social. Cercetarea noastră este bazată pe mix metodologic, având două dimensiuni, atât calitativă cât și cantitativă, fiecare dintre acestea reprezentând o cercetare de sine stătătoare. Latura calitativă este reprezentată de cercetarea *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune. Cercetare calitativă în zona de N-E a României și în Republica Moldova*, realizată prin metoda teoriei bazate pe date - Grounded Theory – având la bază date culese prin interviuri și focus grup, urmate de o validare parțială, prin chestionar aplicat online consilierilor de probațiune din România și Republica Moldova. Latura cantitativă este reprezentată de cercetarea realizată prin ancheta pe bază de chestionar cu titlul: *Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale. O cercetare în zona de N-E a României și în Republica Moldova*. Cele două cercetări sunt complementare, prima vizând opiniile stakeholderi-lor din sfera probațiunii: șefi de servicii/birouri de probațiune, beneficiari ai serviciilor/birourilor de probațiune și alte categorii de persoane implicate în reintegrarea socială a infractorilor, în timp ce ce-a de-a doua cercetare vizează percepția publică asupra pedepselor neprivative de libertate și a activității serviciilor de probațiune. Cele două perspective permit o triangulare metodologică, menită să crească gradul de validitate al cercetării.

1.3.2. Cercetarea Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune. Cercetare calitativă în zona de N-E a României și în Republica Moldova | Scopul cercetării îl constituie identificarea particularităților construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune. Contextul cercetării vizează particularitățile acțiunii comunicative, ca acțiune considerată predilectă în implementarea serviciilor de probațiune din zona de N-E a României și din Republica Moldova.

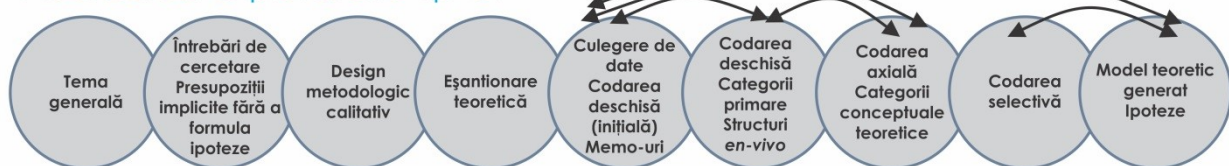
1.3.3. Obiectivele cercetării: | **O1.** Elaborarea unui studiu care să vizeze diagnoza contextului instituțional de funcționare a serviciilor de probațiune din România și Republica Moldova, din prisma reformei justiției. Vom încerca să identificăm semnificațiile pe care profesioniștii le acordă propriilor activități. De asemenea, ne vor interesa semnificațiile pe care delincvenții aflați în probațiune le atribuie serviciului de probațiune și cum înțeleg aceștia relația lor cu profesioniștii din cadrul sistemului. **O2.** Elaborarea unei teorii privind rolul consilierului de

probațiune în construcția socială a autonomiei și responsabilității în cazul persoanelor aflate în probațiune, cu precădere minori, precum și contextele și procesele resocializante pentru minorii delincvenți. În baza diagnozei practicii probațiunii, vom elabora un model teoretic care să descrie practicile comunicative și acțiunea comunicativă în sine, care servește ca instanță de (re)construcție socială a autonomiei și responsabilității delincvenților (minori). Literatura metodologică referitoare la Grounded Theory, abordarea metodologică aleasă pentru realizarea cercetării, consideră necesară abținerea cercetătorului de a utiliza ipoteze preluate din literatura de specialitate și chiar de a realiza o secțiune de review de literatură, care să pună în evidență perspective teoretice susceptibile de a fi transformate în ipoteze. O astfel de analiză a literaturii de specialitate, anterioară construcției nucleului teoretic propriu, este considerată pierdere de timp pentru o cercetare care se dorește realizată prin intermediul GT [121].

Abordarea clasică a cercetării sociale

Abordarea exploratorie tip GT

Grounded theory se bazează pe o identificare progresivă a semnificației datelor și generarea categoriilor semantice rezultate din analiza directă a datelor și agregarea acestora într-o teorie. **Scopul** Grounded Theory este de **a genera o teorie** asupra unui fenomen social studiat și **nu de a verifica o teorie existentă**. Grounded Theory propune o perspectivă inversată a raportului dintre teorie și date, cercetarea plecând de la datele directe de teren, operaționalizate succesiv, pentru a genera un model teoretic, și nu de la un astfel de model verificabil în teren. Procesul de generare teoretică este unul **inductiv**, și **nu deductiv**. Inducțiile sunt succesive, până la construcția unui **model teoretic** cu grad cât mai înalt de generalitate. GT vizează ancorarea teoriei sociale în *realitatea percepută*, fiind **sensibilă la contextul social**. Teoria derivă din datele experiențiale și nu din teorii anterioare. GT este influențată de sociologiile fenomenologice și interacționismul simbolic. GT poate fi utilizată atât ca metodă integrală de cercetare, care cuprinde inclusiv etapele de culegere a datelor ce se desfășoară prin strategii specifice GT, ce vizează eșantionarea teoretică, saturarea modelului teoretic etc., respectiv ca metodă de analiză calitativă a datelor

deja culease (GT în versiunea prescurtată): analiză de documente. În prezenta lucrare, noi am ales să utilizăm GT în forma sa integrală, aplicată procesului de culegere a datelor. Specificul GT este acela că nu se bazează pe ipoteze, acestea fiind doar un produs final, generat în cursul analizei și nu preluat din literatura de specialitate. Obiectivele/ întrebările de cercetare ghidează cercetarea, având la bază presupuziții implicite, fără a fi formulate ipoteze. Nu există o problemă (Research Gaps) clar definită, în sensul clasic, pornind de la studiul literaturii din domeniu. Analiza debutează cu propunerea unei serii de axe constitutive (direcții) ale temei de explorat, care vor ghida demersul exploratoriu, și care pot fi modificate oricând pe parcursul cercetării, în funcție de direcțiile identificate în procesul de generare a categoriilor. Axele tematice inițiale au rolul de a ghida cercetarea și nu se suprapun cu axele tematice conceptuale generate în urma codării axiale. Obiectivele de cercetare și direcțiile acestora se reconstruiesc pe măsură ce datele sunt culese și analizate. Metodologia prevede o serie de procese inductive, numite procese de codare, prin care se analizează raporturile dintre date.

Codarea deschisă presupune compararea continuă a datelor proprii cu rezultatele prezentate în literatură, și cu discursul respondentului. În acest proces sunt stabilite primele categorii prin identificarea unor relații primare, între conceptele cheie identificate în discursul respondenților.

Codarea axială reprezintă cel de-al doilea proces inductiv. În această etapă sunt generate categorii conceptuale teoretice, cu un grad mai înalt de generalizare, și care diferită de cele rezultate în procesul de codare deschisă. În cadrul acestui proces de codare sunt evidențiate legăturile dintre categorii, formulându-se un prim model de analiză.

Codarea selectivă presupune stabilirea categoriei centrale și a relațiilor între categorii, prin constanta comparare a categoriilor și identificarea unor posibile paternuri discursive.

Memourile. Introducerea acestora permite cercetătorilor să notează idei despre evoluția procesului de generare teoretică la nivelul tuturor proceselor de codare deschisă, axială și selectivă [71, p. 67]. Memo-urile constituie note cu caracter teoretic despre un set particular de date (asocierea acestora cu mai multe categorii, convergență/divergență cu rezultatele din literatură, corelații dintre categorii).

1.3.4. Culegerea datelor | Culegerea datelor s-a realizat prin realizarea a 24 interviuri individuale cu consilieri de probațiune și directori de servicii de probațiune, 12 din Regiunea de N-E a României –Județele Botoșani, Suceava, Iași, Neamț, Bacău – și 15 din Republica Moldova, raioanele Bălți, Unghieni și 4 servicii din sectoarele Municipiului Chișinău, respectiv Biroul Central –Național cu sediul în Chișinău. În analiza datelor, referirile la interviuri s-au realizat cu specificarea IRO pentru cele cu respondență din România, și IMD pentru cele realizate în Moldova. Au fost de asemenea realizate 7 interviuri cu persoane aflate în

supravegherea serviciilor de probațiune din România și 8 din Republica Moldova. La acestea s-a adăugat un focus grup realizat în România, unde alături de reprezentanți ai Sistemului de Probațiune, au fost cooptați și alți 8 profesioniști implicați în implementarea probațiunii (asistenți sociali, psihologi, medici legiști). Adiacent, au fost realizate 3 interviuri cu: un medic legist, un avocat, un asistent social, care colaborează în diverse forme cu serviciul de probațiune. Respondenții, consilieri de probațiune, au fost în majoritate de genul feminin, 10 din cei 12 consilieri de probațiune intervievați – în România, și 10 din 15 consilieri de probațiune din Republica Moldova, structura pe gen a respondenților fiind similară cu cea a angajaților din serviciile de probațiune din România și Republica Moldova. În ceea ce privește respondenții persoane supravegheate, 14 au fost de genul masculin și respectiv 1 persoană de genul feminin. Au fost selectați pentru participarea la interviu consilieri de probațiune cu experiență profesională între 2 și 17 ani, doi dintre respondenții din România și respectiv 3 din Republica Moldova fiind în sistem încă din perioada proiectelor experimentale derulate prin ONG în anii 1997-2001 în România și respectiv 2003-2004 în Republica Moldova. Au fost purtate convorbiri telefonice și prin poșta electronică cu reprezentanții Direcțiilor Naționale de Probațiune și a serviciilor de probațiune, stabilindu-se împreună cu șefii de serviciu momentul și durata interviurilor. La nivelul fiecărui serviciu, selecția respondenților a avut la bază metoda bulgărelui de zăpadă. Interviurile au fost semistructurate, având o serie de axe tematice printre care *descrierea practicii profesionale/ specificul practicii, cooperarea instituțională și modele ale practicii probațiunii*.

1.3.5. Eșantionare calitativă. S-a avut în vedere eșantionarea teoretică, includerea unui nou respondent în eșantion, făcându-se după analiza respondenților anteriori, fiind aleși noi membri în eșantion până la saturarea modelului. Pentru asigurarea saturării datelor în vederea construcției modelului teoretic s-a utilizat o grilă de saturare (saturation grid) conform metodologiei expuse de Brod și colaboratorii [136], Rubin și Rubin [89], Onwuegbuzie și colaboratorii [122], Fusch și Ness L. [116] grila de saturare se realizează sub forma unui tabel în care pe vertical sunt trecute categoriile obținute inductive, iar pe orizontală respondenții la interviuri sau focus grup. Pentru a putea constata saturarea eșantionului, este important de evidențiat faptul că aportul ultimilor respondenți la tabelul categoriilor nu excede categoriile deja obținute pentru n-2 respondenți.

Tabel 1 Grila de saturare a eșantionului consilieri de probațiune (RO)

	IRO01	IRO02	IRO03	IRO04	IRO05	IRO06	IRO07	IRO08	IRO09	IRO10	IRO11	IRO12	FG
C1	x						x	x			x		
C2	x	x	x	x	x	x	x	x			x		x
C3			x	x			x	x	x		x		
C4	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	

C5	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
C6	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
C7	X			X	X	X	X	X	X		X	X	X
C8	X	X	X	X	X	X		X					
C9				X	X	X	X	X	X	X	X		
C10	X				X	X	X	X	X	X			
C11		X					X						
C12												X	
C13	X		X	X		X				X	X		
C14				X				X					
C15	X			X					X			X	
C16	X					X		X	X	X		X	
C17	X			X				X	X			X	
C18	X	X		X	X	X	X	X		X	X		
C19						X		X			X		
C20	X								X				

Tabel. 2 Grila de saturare a eșantionului consilieri de probațiune (MD)

	IMD 01	IMD 02	IMD 03	IMD 04	IMD 05	IMD 06	IMD 07	IMD 08	IMD 09	IMD 10	IMD 11	IMD 12	IMD 13	IMD 14	IMD 15
C1	X	X	X	X	X	X		X							
C2		X	X	X		X		X			X	X			
C3		X			X	X		X							
C4	X	X	X	X	X	X		X			X				
C5	X	X		X	X	X	X	X			X	X			
C6	X	X	X	X	X	X	X					X			
C7												X			
C8															
C9															
C10															
C11															
C12															
C13															
C14															
C15					X										
C16															
C17		X													
C18															
C19															
C20															

Tabel 3 Grila de saturare a eșantionului beneficiari (RO)

	IBRO01	IBRO02	IBRO03	IBRO04	IBRO05	IBRO06	IBRO07
C1							
C2							
C3							
C4							
C5							
C6							
C7							
C8							

C9							
C10							
C11							
C12							
C13							
C14							X
C15							
C16	X						
C17							
C18	X		X		X	X	
C19							
C20							

Tabel 4 Grila de saturare a eșantionului beneficiari (MD)

	IBM01	IBM02	IBM03	IBM04	IBM05	IBM06	IBM07	IBM08
C1								
C2								
C3								
C4								
C5								
C6								
C7								
C8					X			
C9								
C10								
C11								
C12								
C13								
C14		X					X	
C15								
C16								
C17	X	X						
C18	X	X	X	X	X	X	X	
C19								
C20								

LEGENDĂ:

I. Categori | C1. Cadrul normativ de funcționare; | C2. Cadrul instituțional de funcționare; | C3. Evoluția practicii probațiunii în România și Moldova; | C4. Atribuțiile consilierului de probațiune în raport cu tipurile de beneficiari; | C5. Socializarea profesională; | C6. Identitatea profesională a consilierilor de probațiune; | C7. Dileme și probleme profesionale în practica probațiunii; | C8. Specificul relației consilier de probațiune –persoană supravegheată | C9. Managementul de caz între supraveghere și consiliere; | C10. Relația consilier de probațiune persoană supravegheată ca relație terapeutică; | C11. Povești despre practică; | C12. Strategii de echilibrare a puterii; | C13. Instrumente de lucru; | C14. Schimbarea atitudinii față de societate și față de normativitate; | C15. Valori constitutive; | C16. Valori operaționale ale practicii; | C17. Dimensiunea morală a practicii probațiunii; | C18. De ce sunt pedepsiți infractorii; | C19. Medierea victim-infractor – element constitutiv al paradigmei justiției restaurative; | C20. Paradigma funcțională a profesiei /justiția restaurativă, justiția centrată pe drepturile omului/ justiția retributivă.

II. IRO - Interviu consilier de probațiune din România | **IMD** - Interviu consilier de probațiune din Republica Moldova | **IBRO** - Interviu beneficiar din România | **IBM** - Interviu beneficiar din Republica Moldova | **FG** - respondent focus-grup.

1.3.6. Discuții | Este de așteptat, din această perspectivă, ca discursul despre probațiune să se refere la așa-zise repere obiective cum ar fi cadrul normativ, dar mai ales la funcționarea efectivă

a instituțiilor, adică la modelele de comunicare existente la nivelul acestora. Specific social-construcționismului, realitatea socială este înțeleasă în sensul unui proces de reconstrucție a interpretărilor diferitelor evenimente sociale, și a modului în care subiecții își reprezintă lumea lor socială, nefiind urmărită în mod distinct o descriere obiectivă a acesteia. Perspectiva social-construcționistă pune sub semnul întrebării ideea de obiectivitate absolută a realității sociale, aceasta fiind mai degrabă văzută ca rezultatul unui proces interpretativ asupra valorilor, normelor, instituțiilor și instrumentelor care jalonează acțiunea socială [77, 90]. Din perspectiva epistemologică construcționistă, vorbim de credibilitatea datelor, și nu neaparat de validitatea acestora. Credibilitatea interpretării datelor a fost asigurată prin raportarea permanentă la expresiile respondentului, marcate în ghilimele. Acceptarea interpretărilor de către comunitatea interpretativă din care respondenții fac parte, a fost realizată prin expunerea parțială a rezultatelor analizei datelor din focus grupul realizat, și confruntarea opiniei respondenților din cadrul focus grupului cu cel al consilierilor de probațiune intervievați. La finalizarea analizei calitative a datelor, rezultatele au fost puse la dispoziția persoanelor din conducerea Sistemului Național de Probațiune din cele două țări, precum și a unor coordonatori din direcțiile regionale de probațiune și persoanelor intervievate. Raportul preliminar a fost disponibil pentru consultări pe site-ul Centrului de Cercetări Socio-Umane LUMEN, solicitând persoanelor interesate, cu precădere participanților la cercetare, să formuleze opinii polemice față de concluziile cercetării, de care a fost ținut cont în redactarea raportului final. Saturarea modelului a fost verificată pe fiecare categorie generată, selecția de noi respondenți fiind oprită atunci când noile interviuri nu au mai adus date semnificative noi în niciuna din axele tematice ale cercetării. A fost urmărită triangularea cercetătorilor și a surselor de date, pentru a se diminua pe cât posibil sursele de subiectivitate în interpretarea datelor, cercetătorii asumându-și natura subiectivă și caracterul exploratoriu al cercetării. Interviurile au fost realizate în limba română, limbă în care s-a realizat și procesul de codare a datelor. Aspectele etice au fost analizate de cercetători. Confidențialitatea datelor este asigurată prin anonimizarea răspunsurilor și distrugerea înregistrărilor după finalizarea cercetării. Natura întrebărilor nu produce respondenților un grad de disconfort crescut față de activitatea curentă, și nu există surse de stres suplimentar pentru respondenți prin participarea la cercetare. Respondenții au fost informați că pot în orice moment al interviului să se retragă din cercetare, și că de asemenea pot alege să nu răspundă la unele, sau chiar la toate întrebările. Selecția celor două regiuni a avut la bază o serie de similarități geografice, economice, culturale și etnice. Particularități lingvistice, istorice și culturale ne-au determinat să analizăm comparativ cele două regiuni, pentru a înțelege efectele diverselor contexte istorice și

potențialelor cadre de construcție a profesiei de consilier de probațiune (cadrul istoric, social, politic, economic, cultural și al mentalităților).

1.3.7. Specificități ale analizei datelor | Pentru interpretarea datelor s-a utilizat *Grounded Theory* (GT) [13, 24, 71, 79], realizându-se un proces de generare sistematică a conceptelor și categoriilor conceptuale cu un nivel de generalitate din ce în ce mai crescut, care explică tema cercetată. Am consultat cu interes particular cercetările realizate prin metodologia GT pe tema probațiunii și alternativelor la pedeapa carcerală, urmărind o consecvență metodologică cu aceste cercetări [109]. Abordarea a fost inductivă, fiind realizate etape succesive de lucru, pornind de la informațiile oferite de subiecții investigați, urmărindu-se astfel generarea unui corpus teoretic nou și nu validarea unui set de ipoteze prealabile [13, 165]. Astfel obținute, rezultatele sintetizate sub forma unui model pot constitui ipoteze de lucru pentru cercetări viitoare, care să clarifice modelul rezultat și întinderea validității acestuia. Codarea datelor s-a realizat în mai multe faze: codarea inițială și codarea selectivă/focalizată [111], cu scopul de a identifica temele sau categoriile semnificative, apoi printr-o codare focalizată s-a realizat o categorizare a datelor mai apropiată de teorie, prin împărțirea în categorii și subcategorii, și reunirea unor categorii inițiale care sunt adiacente semantic. În prima etapă se va folosi o codare deschisă - open coding. O a doua etapă în cadrul procesului de analize de date a fost codarea axială [13], unde din axele tematice au rezultat o serie de constructe teoretice cu rol explicativ în elaborarea modelului instrumental de înțelegere a construcției sociale a probațiunii din N-E-ul României și Republica Moldova, după reforma penală ce a avut loc în ambele țări.

1.3.8. Rezultate | Rezultatele sunt enunțate sub forma axelor tematice a categoriilor și subcategoriilor, așa cum au fost generate în cadrul procesului de codare deschisă (open coding) și transformate în urma celui de codare axială (axial coding).

1.3.9. Confirmare model | Rezultatele obținute prin metode calitative au fost supuse unei validări parțiale prin aplicarea unui chestionar online trimis tuturor serviciilor de probațiune din cele două țări. Chestionarul viza o serie de întrebări referitoare la importanța formării profesionale inițiale în practica probațiunii, tipuri de activități desfășurate, relațiile dintre consilierul de probațiune și alți profesioniști, relația cu societatea civilă, specificul comunicării instituționale în serviciile de probațiune, valorile etice constitutive ale profesiei și aderența modelului retributiv/restaurativ de funcționare a serviciilor de probațiune [222]. Întrebările au fost generate pe baza categoriilor inductive construite, urmărindu-se modul în care modelul, generat în urma analizei calitative a interviurilor cu consilierii de probațiune, poate fi considerat parțial generalizabil la nivelul României și a Republicii Moldova, și nu doar la persoanele intervievate. Din România au răspuns un număr de 24 de respondenți dintre care 14 persoane de gen feminin, și 10 persoane de gen

masculin, iar din Republica Moldova 34, dintre care 25 persoane de gen feminin și 9 persoane de gen masculin. Numărul mic de respondenți face ca datele obținute să nu fie reprezentative statistic, dar convergența dintre datele obținute calitativ și răspunsurile respondenților la chestionar pot conduce la credibilizarea modelului în sensul acceptabilității acestuia în comunitatea profesională a consilierilor de probațiune. Numărul mic de răspunsuri este datorat, considerăm noi, dimensiunii restrânse a comunității profesionale a consilierilor de probațiune din cele 2 țări – spre exemplu în România numărul de consilieri la data efectuării interviurilor era de 350. O altă cauză a numărului mic de răspunsuri o constituie supra-aglomerarea profesională a consilierilor de probațiune. Lipsa relevanței statistice a datelor nu pune sub semnul întrebării modelul generat, deși nu permite nici certificarea statistică absolută a acestuia. Natura exploratorie a cercetării permite însă o relevanță crescută a modelului cu premise de generalizare la nivelul întregii comunități profesionale din cele două țări, permițându-ne să afirmăm că modelul generat are un grad de verosimilitudine ridicat.

1.3.10. Cercetarea *Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale* s-a realizat pe baza tehnicii de cercetare *ancheta sociologică prin chestionar*, și a avut ca scop evidențierea percepției publice referitoare la pedepsele neprivative de libertate, și implementarea acestora prin intermediul Serviciilor de Probațiune.

Ipotezele: **1.** Atât în România cât și în Republica Moldova, predomină un puternic curent retributiv, cu un grad scăzut de toleranță socială față de persoanele care comit fapte penale. Formularea acestei ipoteze are la origine presupuziția conform căreia *Condițiile generale de trai influențează gradul de toleranță socială*. **2.** Alternativele noncustodiale sunt pedepse acceptabile social, mai ales pentru pedepsirea infractorilor a căror fapte nu prezintă un pericol social foarte mare. **3.** Atât în România cât și în Republica Moldova, activitatea serviciilor de probațiune este puțin cunoscută, fapt ce poate duce la o acceptare mai scăzută a pedepselor necustodiale. Eșantionul a fost de peste 1056 de respondenți din zona de N-E a României și 432 din Republica Moldova. Participanții la cercetarea prin chestionar [40] au provenit din regiunea N.-E. a României în număr de 1056 de respondenți (484 de gen masculin, și 572 de gen feminin), respectiv din Republica Moldova au răspuns 432 de respondenți - (202 de gen masculin și 230 de gen feminin). Structura pe vârste a respondenților din România este de 49% sub 35 de ani, 31% persoane cu vârste cuprinse între 35 și 45 de ani, 20% cu vârsta peste 45 de ani. Structura pe vârste a respondenților din Republica Moldova este 63% sub 35 de ani, 18% între 35 și 45 de ani, și respectiv 19% persoane cu vârsta peste 45 de ani. Nivelul de studii al respondenților români este: 4% fără studii, 44% studii medii, 47% studii universitare și 5% studii postuniversitare. Nivelul de studii al respondenților moldoveni este: 5% fără studii, 32% studii

medii, 53% studii universitare și 10% studii postuniversitare. Nivelul de venit al respondenților români este: 32% până în 1000 lei (românești), 34% între 1000 lei și 2000 lei, 11% între 2000 și 3000 lei, 5% peste 3000 lei, 18% nonrăspunsuri. Nivelul de venit al respondenților moldoveni este: 23% până în 1000 lei (moldovenești), 38% între 1000 lei și 2000 lei, 24% între 2000 și 3000 lei, 17% peste 3000 lei, 8% nonrăspunsuri. Rezultatele concrete ale microcercetării vor fi detaliate în capitolul 3 al prezentei lucrări.

Concluzii | Evoluția probațiunii în România și în Republica Moldova se situează din perspectivă instituțională pe un traseu ascendent, în ambele țări părând a se înțelege, cel puțin la nivel de politici publice, nevoia unor alternative la pedeapsa privativă de libertate. Reforma penală a inclus probațiunea ca instituție socială centrală în sistemul de recuperare a persoanelor care au săvârșit fapte penale. Din păcate, caracterul de noutate se menține chiar și după 10, respectiv 15 ani de la primele programe ce vizau implementarea justiției restaurative. Publicul este oarecum reticent, fiind profund tributar paradigmei retributive, iar contextul socio-economic din cele două țări și impactul mass-media face ca accentele retributive să aibă un caracter vindicativ. Fundamentarea probațiunii după modelul românesc și moldovenesc este una retributivă, dar apelul la standardele internaționale solicitate de convenții la care ambele țări fac parte, îi asigură o serie de elemente restaurative. Perspectivile restaurative identificate își fac cu greu loc în cadrul normativ actual, în care funcția pedepsei rămâne una retributivă, sancționatorie. Faptul că, oficial, legislația românească nu mai definește funcțiile pedepsei, lăsând această definiție la latitudinea practicii și a doctrinei, îl considerăm a fi un pas înapoi față de legislația anterioară, care asigura faptul că rolul pedepsei este unul recuperatoriu și nu strict coercitiv. Pe de altă parte, un pas înainte îl reprezintă excluderea minorilor care au săvârșit fapte penale de la posibilitatea de a fi pedepsiți. Măsurile educative sancționatorii nu sunt considerate pedepse și ca atare minorul nu are cazier la sfârșitul executării acestora. Acest lucru ar fi, în opinia noastră, un model de bună practică pentru care consilierii de probațiune din Republica Moldova ar trebui să desfășoare activități de *advocacy*.

2 | Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune.

Cercetare calitativă în zona de N-E a României și în Republica Moldova

2.1. Axa tematică I. Cadrul instrumental și instituțional

2.1.1. Cadrul normativ de funcționare | Analiza cadrului normativ de funcționare a serviciilor de probațiune a vizat modul în care acesta influențează în mod direct funcționarea serviciilor de probațiune. Fiind o analiză de factură construcționistă, cadrul normativ a fost înțeles ca o instanță de construcție socială a profesiei de consilier de probațiune, constituind reperele în interiorul cărora evoluează practica acestora. Cadrul normativ își pune amprenta direct asupra semnificației pe care profesioniștii o acordă propriei activități, a rolului acesteia și în general a oricărui discurs despre practică.

Deficiențe ale cadrului normativ | Referindu-se la cadrul specific de funcționare a Probațiunii în România, respondenții îl consideră ambiguu, fiind în opinia unora dintre respondenți, un pas înapoi față de legislația anterioară, din punctul de vedere al clarității și aplicabilității sale. Lipsa unor clarificări metodologice referitoare la implementarea efectivă a noilor coduri face necesar, din partea consilierilor de probațiune, un efort suplimentar de identificare a bunelor practici, conforme cu legislația în vigoare.

Legislația actuală este mult mai ambiguă și Noul Cod Penal și Noul Cod de Procedură Penală nu lămuresc toate aspectele, ori acolo unde nu sunt lămurite, încercăm noi să găsim ce este mai corect (IRO08).

Legislația în vigoare (cea de după 2014), în special Codul Penal, este considerată caleidoscopică, bazată pe cadre normative preluate din diferite sisteme juridice, fără a se ține cont în elaborarea acestora de specificul românesc al sistemului execuțional și al probațiunii.

Într-adevăr, Noul Cod Penal împrumută mai multe elemente din legislații diferite. Este un amalgam, o ciorbă vraște, nu s-au pus cap-coadă lucrurile într-adevăr necesare. Părerea mea este că Codurile ar trebui elaborate și Probațiunea [să fie] pe specificul românesc (IRO08).

O altă dificultate pusă în evidență de respondent vizează numărul relativ mare de acte normative care reglementează practica probațiunii: legislație principală cu privire la Noul Cod Penal și Noul Cod de Procedură Penală, legislație specifică cu privire la executarea pedepselor neprivative de libertate, și legea de organizare a sistemului de probațiune. La acestea se adaugă legislația secundară, formată din regulamente și alte acte normative venite să implementeze reforma penală. Mai mult, datorită schimbării relativ recente a legislației penale, o parte a cazurilor au fost judecate de instanțe și condamnate pornind de la prevederile vechiului Cod

Penal, iar altele pornind de la cele din Noul Cod – în funcție de momentul săvârșirii infracțiunii și a legislației penale cele mai favorabile inculpatului. Această pluralitate normativă este în măsură să genereze confuzie în supravegherea executării măsurilor neprivative de libertate.

Noi lucrăm pe 2 legi, Legea 252 în ceea ce privește sistemul de probațiune și Legea 253 în ceea ce privește măsurile neprivative de libertate, și lucrăm pe Codul Penal. Cele mai multe dintre sentințe pe care le primim acum sunt din Noul Cod, dar în schimb avem și vechiul Cod [în baza căruia] încă se mai dau sentințe. Lucrăm în baza a ceea ce înseamnă regulament de ordine interioară și toate normativele care au venit de la schimbarea codului încoace (IRO11).

În ceea ce privește cadrul normativ moldovenesc, am reușit să avem puține opinii, care în general se refereau la stricta respectare a legii de către consilierii de probațiune: Sesizăm la respondenți un grad crescut de obediență față de sistemul normativ în vigoare. Obligația de a respecta legea nu ar trebui să ducă la o reflecție axiologică asupra acesteia. Întrebarea solicită o opinie cu privire la motivul pentru care sunt pedepsiți infractorii, dorind să clarifice aderența personală a respondentului la paradigma retributivă sau restaurativă asupra probațiunii, respondentul afirmând profunsa sa adeziune la lege.

Socotim că legea procedează corect (IMD04).

În opinia noastră, atitudinea de a refuza să comentezi o politică penală pe motiv că hotărârile judecătorești se execută și nu este rolul consilierilor de probațiune să le comenteze, este un abuz de obediență și totodată un abuz de drept. A nu contesta hotărârile judecătorești nu este tot una cu a nu discuta despre politicile publice din sfera justiției, a nu te pronunța cu privire la aderența la un model restaurativ sau restitativ de organizare a practicii executărilor penale și implicit a organizării probațiunii. Mai mult, executarea ca atare a hotărârilor judecătorești, un principiu de bază a actului de drept, nu ar trebui gândită în lipsa dreptului la atac asupra hotărârilor respective. Serviciul de probațiune ar trebui să fie în măsură să se considere parte și chiar să formuleze opinii, cel puțin în fața instanțelor de executare, și inclusiv să poată apela sentințele neprivative de libertate atunci când, de exemplu, în corpul hotărârii sunt cuprinse măsuri care devin imposibil de executat datorită condițiilor obiective din comunitate.

Eu nu sunt în drept să discut sentințele eliberate de Instanța de Judecată. Sentința nu se discută, ci se execută. Și dacă aș fi în calitate de judecător poate v-aș răspunde la întrebare, dar așa, ce avem aceea facem (IMD05).

Specificul cadrului normativ de funcționare a serviciilor de probațiune | Particularitățile normativității românești în ceea ce privește măsurile neprivative de libertate sunt văzute de respondent în contextul mai general al particularităților sistemului judiciar românesc, de la

urmărirea penală până la faza de derulare a procesului penal și de punere în executare a sentinței. Limitele pedepsei sunt considerate rezonabile de respondent, atât prin întinderea limitată a acestora, prin comparație cu pedepse în vigoare în alte legislații și care se pot întinde pe zeci sau chiar sute de ani. Individualizarea pedepselor este de asemenea apreciată de respondent (IRO07). Acesta arată că în cei 15 ani de existență a probațiunii în România, sistemul s-a personalizat, adaptându-se cadrelor generale ale sistemului juridic românesc. Referindu-se la propriile reflecții cu privire la specificul național al probațiunii, bazându-se pe schimbul de experiență cu profesioniști din alte țări, respondentul arată că principalele diferențe între sistemele de probațiune vizează implementarea obligațiilor legale, orientarea spre litera legii în cazul sistemelor de probațiune din țările nordice și pe spiritul legii, pe comunicarea interpersonală cu făptuitorul și accentul consiliativ în România. La rândul lor, respondenții moldoveni pun accentul pe predominanța laturii asistențiale a practicii probațiunii (IMD08), asistarea socială a persoanei supravegheate constituind un cadru al succesului profesional, definit ca finalizarea supravegherii fără recidivă. Respondenții pun în discuție o serie de particularități normative ale practicii probațiunii în sistemul execuțional penal românesc, care vin să îl diferențieze de cel britanic – pe baza căruia a funcționat parțial sistemul de probațiune în perioada experimentală și respectiv în perioada dinaintea reformei penale din 2014. Diferențele menționate se referă la existența unor termene de supraveghere stricte, existența unor măsuri sancționatorii ce trebuie puse în aplicare de către consilierul de probațiune, și a unor obligații accesorii ce vin pe seama persoanei condamnate (IRO11). Prezentând specificul românesc al serviciilor de probațiune, respondenții arată că o mare parte din metodologia de lucru este preluată din modelul altor sisteme de probațiune, chiar dacă legislația cere expres adaptarea tuturor practicilor la cadrul național. Totuși, majoritatea respondenților arată că preluările din alte legislații au fost adaptate acestui specific românesc, care este însă unul mai mult ipotetic, încât nu am putut identifica elemente de originalitate a practicii evidențiate ca atare de respondenți. Mai degrabă originală este însăși sinteza metodologică a modelelor de probațiune europene – britanic, norvegian etc. – adaptată la specificul societății românești.

Practica serviciilor de probațiune a împrumutat, să zicem, elemente din mai multe țări și le-a adaptat specificului românesc. Legislația noastră prevede ca supravegherea condamnaților, asistența și derularea programelor cu deținuți să se desfășoare după legislația specifică (IRO01).

Respondenții moldoveni, care au manifestat reticență în a lua în discuție latura normativă, afirmă o perspectivă postsovietică asupra cadrului normativ și instituțional de funcționare a probațiunii.

Respondenții își exprimă optimismul relativ la modernizarea instituțională a serviciilor de probațiune din Moldova.

Mai multe practici au rămas încă de la Uniunea Sovietică, dar cu timpul, încetișor, încetișor se schimbă și preluăm alte practici de la alte țări Europene pe baza instruirilor, a meselor rotunde, a atelierelor de lucru (IMD01).

Respondenții moldoveni arată o diversificare a atribuțiilor de serviciu, care se extind de la supraveghere și control, la reintegrare, resocializare și reeducare. Modelul retributiv bazat pe supraveghere excesivă este înlocuit cu unul asistențial, consilierul de probațiune realizând efectiv și o serie de servicii sociale care vizează integrarea socială a făptuitorului, asistență în căutarea unui loc de muncă, a unei locuințe, obținerea unor ajutoare sociale ocazionale, etc. (IMD02). Dimensiunea metodologică a practicii a evoluat pe măsura schimbărilor intervenite în societatea moldovenească. Este subliniat progresul realizat în depenalizarea sancțiunii, dar și în reducerea numărului și întinderii sancțiunilor privative de libertate (IMD04; IMD03). Metodologia de lucru a fost în special rezultatul muncii consilierilor moldoveni (IMD02; IMD08) mențiuni speciale fiind făcute la adresa colegilor de la Biroul Central, fiind apreciat sprijinul colegilor români (IMD08). Nu au fost menționate importuri sub aspect metodologic de la alte servicii europene, dar aceste contaminări metodologice sunt inevitabile. Cele mai frecvente referiri la specificul normativ al practicii vizează aderarea necondiționată a consilierilor de probațiune la lege (IMD01; IMD02; IMD06). Respondenții au arătat de asemenea existența unui număr mare de cadre normative ce trebuie respectate, dar spre deosebire de colegii din România, nu au făcut observații referitoare la posibile ambiguități, suprapuneri sau discrepanțe între actele normative. Dimpotrivă, abundența legislativă este considerată benefică pentru activitatea consilierilor, care sunt astfel ajutați să-și desfășoare cât mai curent activitatea.

Funcționăm după Codul Penal și instrucțiunile cu privire la probațiune, Codul de Executare, Codul de Procedură Penală și anumite articole care ne sunt nouă de folos și ne ajută (IMD06).

2.1.2. Cadrul instituțional de funcționare | Cadrul instituțional vine în prelungirea celui normativ în conturarea limitelor intrinseci (definite ca cvasitranscendentale) [166] ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune. În timp ce cadrele normative stabilesc limitele unei practici sociale, cadrul instituțional determină modul concret în care respectiva practică funcționează în social. Consecvenți cu perspectiva construcționistă aleasă, vom privilegia analiza discursului instituțional, a consensului interpretativ asupra probațiunii, referindu-ne doar în trecere la o serie de elemente structurale și funcționale ale instituțiilor. Respondenții se plâng de o lipsă cronică de resurse a serviciilor de probațiune din ambele țări.

Respondenții români evidențiază lipsa unui parc auto, dar și starea proastă a vehiculelor existente, lipsa resursei umane, nu doar a celor care ocupă poziții de consilier de probațiune, dar și a altor categorii de personal, cum ar fi conducătorii auto, necesari pentru deplasările în teren a consilierilor de probațiune. Este de asemenea menționată o doză de birocrație, cerințe nerealiste către personal, în comparație cu resursele existente, etc.

Lipsa resurselor. Asta clar e specific românesc. Ne-au băgat în Codul Penal atribuții pentru trei alte instituții, nu au făcut angajări. Nu au asigurat nici o resursă. Avem 2 mașini, un singur șofer, mașinile sunt foarte vechi, cu una dintre ele am făcut până de 2 ori într-o zi și a trebuit să scoatem bani din buzunar să o reparăm pentru că eram la “Cucuieții din Deal” și normal că s-a cerut de la București apoi. Nu e normal să scoți din buzunar tău. Am reparat mașina într-un sat la un așa-zis service, dar domnul de acolo nu ne-a dat nici un bon, iar faimoasa noastră Direcție zice “Păi noi vă ajutăm, dar luați bon.” Ei, aș vrea să îi văd pe ei ducându-se în sate de astea și făcând toate formalitățile pe care ei le cer ulterior. Adică cerințele sunt, resursele nu. Asta e tipic românesc (IRO02).

Respondenții moldoveni accentuează asupra lipsei de resurse din sistem, insistând pe potențialul demotivant al acestei situații (IMD12). O altă particularitate a sistemului de probațiune din cele două țări este „omnispecializarea” consilierilor, care realizează toți, toate activitățile specifice: evaluare, supraveghere, muncă cu persoanele eliberate condiționat, etc. Această stare de fapt contrastează cu cea existentă în alte țări europene, dorindu-se soluționarea acestei situații: [...] când va fi contextul favorabil (IRO03; IMD08). Serviciile de probațiune nu sunt deocamdată organizate pe departamente distincte, care să se ocupe fiecare de una dintre activitățile specifice: referate prezentențiale, supraveghere, programe de reintegrare socială etc. Nevoia unei asemenea repartizări este resimțită de participanții la cercetare, a căror discurs arată că volumul mare de dosare aflate în lucru îi depășește și le creează probleme de *burn out*.

Toți avem aceleași atribuții. Adică nu se ocupă cineva de programe, altcineva de referate și altcineva de supraveghere. Ar trebui să se facă lucrul acesta, dar suntem prea puțini oameni. Și din punctul meu de vedere, la numărul de dosare pe care le am în prezent, deja intru în blocaj mental (IRO04).

Direcții posibile de dezvoltare a probațiunii, văzute de respondent, vizează specializarea pe birouri (departamente) care să se ocupe de fiecare dintre ariile de atribuțiuni profesionale: evaluare, supraveghere, consiliere etc.

Revin, noi ne-am obișnuit să facem ciorbă, nu putem să face toți ciorbă, unii trebuie să facă tocăniță și unii trebuie să facă ciorbă. Dar sperăm că până la sfârșit, mai ales că acesta este și

contextul viitor al serviciului de probațiune, acolo unde există servicii mari, mai mari de 15 persoane, să se facă o împărțire a activităților, astfel încât să existe consilieri pe specializare, pe evaluare, pe supraveghere și pe activitatea de consiliere (IRO11).

În opinia celor intervievați, un specific al practicii probațiunii îl constituie implicarea deosebită a celor care lucrează în domeniu, și care dau dovadă de conștiinciozitate, competență profesională, perseverență, aceștia putând fi pe drept cuvânt considerați a fi oameni de calitate (IRO05). O diferență majoră dintre probațiunea românească și cea din alte state, dar care există chiar și între specificul probațiunii din diferite regiuni ale țării, o constituie specificul infracționalității. Deoarece infracționalitatea diferă de la țară la țară, și de la regiune la regiune în cadrul aceleiași țări, serviciile de probațiune trebuie să se adapteze acestor situații. Dincolo de particularitățile probațiunii ce derivă din filosofia penală dominantă la nivelul unei țări, tipul de infracționalitate și etiologia criminalității la nivel local cere o particularizare metodologică a serviciilor de probațiune.

Este un singur element: infracționalitatea. Este o infracționalitate distinctă. Mă refer la modelul de practică în probațiune, nu mă refer la nivelul de legislație, [...] deci nu pot spune că există ceva 100% specific românesc. [...] Pentru că noi avem spre exemplu în zona Moldovei (zona de Nord-Est a României) infracțiunile patrimoniale, furturi, tâlhării, violențe pe fondul sărăciei excesive, în Ardeal nu predomină acest tip de infracțiuni. Trebuie adaptat la specificul nostru (IRO08).

Preluarea din alte legislații este insuficientă fără o reală adaptare la specificul local, fiindcă o serie de metode și tehnici care pot fi de exemplu eficiente atunci când se lucrează cu 20-30 de cazuri, cum este cazul Marii Britanii sau Norvegiei, și cu totul altfel când încărcarea cu cazuri a consilierilor români și moldoveni este de aproximativ 150 -300 de cazuri pe consilier.

Ei au încercat la început să ia de la englezi ceea ce se poate lua, în condițiile în care spre exemplu în Anglia un consilier de probațiune lucrează cu 20-30 de cazuri și are timp de intervenție, sau în Norvegia, în care intervenția nu este pe ani, este pe ore (IRO08).

Respondenții sesizează necesitatea unor schimbări în sistemul de probațiune moldovenesc. Referindu-se la protestele consilierilor de probațiune din România ce s-au desfășurat în perioada iulie 2015–aprilie 2016, respondentul arată că deși consideră necesare și în Republica Moldova asemenea manifestări, consilierilor de probațiune le este teamă de consecințe neplăcute, printre care posibilitatea pierderii locului de muncă. Acest răspuns poate fi corelat cu reticența în a răspunde la întrebările care solicită o judecată de valoare personală referitoare la filosofia penală din Republica Moldova și respectiv la funcționarea sistemului de probațiune. Corelăm răspunsul de asemenea cu faptul că relațiile consilierilor de probațiune cu reprezentanții altor instituții sunt

formale și strict instituționale, fără o latură personală semnificativă. Pornind de la aceste considerente, și de la observațiile realizate în timpul interviurilor de către operatori de interviu, opinăm că serviciile de probațiune se desfășoară într-un climat de insecuritate instituționalizată.

[...] revolte sunt și la noi, dar cred că curajul [lipsește], că uite totuși trebuie să fim uniți și trebuie să ajungem la o decizie, la o schimbare, ceva. La noi nu e curajul acesta, mai ales la noi cum mai avem oarecă până la pensie și te gândești că dacă ai să deschizi gura și pot să îți spună: “hai lasă, că poți să îți cauți alt loc de muncă”. Oricum, într-o țară în care se respectă legea mai mult înseamnă că poți să ai și curaj și cred că din cauza aceasta s-a și realizat ceva (IMD03).

Influențele mentalității retributive asupra practicii probațiunii | Persoanele intervievate atrag atenția asupra mentalității retributive, larg încetățenite la nivelul publicului. Persoana condamnată este etichetată, și îi sunt refuzate o serie de drepturi, inclusiv cele necesare pentru integrarea în societate. Consilierii de probațiune se plâng că ei înșiși au de suferit de pe urma acestei etichetări, lipsa de respect a publicului față de clienții serviciului de probațiune fiind parțial transferată asupra consilierilor. În acest sens, respondenții arată necesitatea schimbării mentalităților publicului (IMD03; IMD04), dar și a cadrului normativ, în sensul unei mai mari protecții acordate consilierilor de probațiune (IRO04). Importantă în practica probațiunii este ca aplicarea sentinței judecătorești să fie făcută cu respectarea drepturilor persoanei condamnate, și în primul rând, a demnității sale.

Am post-it-uri peste tot, când citesc o sentință, o citesc cu foarte mare atenție, întrucât dacă s-a strecurat vreo greșeală trebuie să cerem precizări de la judecător, astfel încât să nu încălcăm drepturile persoanei, că până la urma urmei asta e cel mai important. O fi având el calitate de condamnat, dar are niște drepturi care trebuie respectate (IRO04).

Aceeași mentalitate ostilă a persoanelor care au suferit fapte penale a fost menționată de respondenții moldoveni, care arată că printre cele mai importante probleme cu care se confruntă la ora actuală persoanele care au săvârșit fapte penale o constituie dificultatea, chiar imposibilitatea obținerii unui loc de muncă (IMD03). Remarcăm totuși o diferență de discurs între respondenții din cele două țări. Ambele categorii de respondenți sunt de acord că infractorii trebuie pedepsiți, din motive de retribuție, de exemplu pentru descurajarea altor fapte. Respondenții moldoveni au o atitudine mai intransigentă în condamnarea infracțiunii. Mentalitatea publică care vizează marginalizarea și respingerea infractorilor este justificată de prejudiciul adus de aceștia. Aici este sesizată crearea unui cerc vicios infracțiune-prejudiciu-marginalizare-infracțiune.

[...] prin singura lor atitudine față de societate, și de asta și societatea îi respinge. Și dacă societatea îi respinge, ei ar să se facă încă mai răi (IMD03).

Relația dintre serviciul de probațiune și alte instituții implicate în executarea pedepselor neprivative de libertate | În îndeplinirea atribuțiilor profesionale, consilierii de probațiune cooperează cu o serie de instituții, cum ar fi: instanțele de judecată, procuratura, poliția, serviciile de asistență socială locală, autoritățile publice, etc. Serviciile de probațiune realizează rapoartele de evaluare presentențială ce au ca scop facilitarea individualizării de către judecător a pedepsei ce trebuie aplicată făptuitorului. Respondenții români au arătat că unul dintre succesele cele mai semnificative ale consilierilor de probațiune a fost acela că în multe situații, judecătorii au preluat soluția propusă de serviciile de probațiune în cuprinsul sentinței și în motivarea acesteia. Mai mult, până în 2014, propunerea unei măsuri nu intra în atribuțiile consilierului de probațiune care elabora referatul presentențial, practica multor instanțe era să solicite o asemenea opinie probațiunii și eventual să țină cont de ea doar dacă o considerau adecvată. Frecvența și eficiența unei asemenea practici a dus la instituționalizarea acesteia prin Noul Cod de Procedură Penală. Tot pe relația cu instanțele, respondenții atrag atenția asupra importanței acestei relații din perspectiva posibilității de a solicita instanțelor clarificări referitoare la sentințe (IRO08), la ce a înțeles instanța când a pronunțat o anumită sentință (IRO05). Relația cu instanțele este una privilegiată, dovadă că există o grijă de a se menține relații constructive cu instanțele.

Relația cu instanțele de judecată este o relație optimă și constructivă, pentru că de acolo ne vin cazurile. [...] Grijă pentru a avea o relație cât mai constructivă cu fiecare din ele se menține pe toată perioada (IRO01).

În ciuda grijii pentru calitatea relației dintre serviciile de probațiune și instanțe, relația cu acestea este ambivalentă, existând situații când anumite servicii de probațiune județene înregistrează o neconcordanță în relația cu acestea, chiar o ruptură.

Cu instanța de judecată există o ruptură. Fiecare își vede interesul (IRO02).

Alți respondenți, deși arată că personal au o relație strânsă cu instanțele, au sesizat o distanțare a serviciului de probațiune față de acestea, mai ales după ce începând cu 2014, serviciile de probațiune nu mai sunt subordonate administrativ tribunalelor, și nici nu mai au sediul în cel al tribunalelor. Față de problema sediului, mai mulți respondenți au arătat că serviciul de probațiune și-a schimbat sediul după desprinderea din tutela administrativă a tribunalului, un singur respondent arătând că în județul său, sediul a rămas tot la Tribunal, această instituție punând spațiul în mod gratuit la dispoziția serviciului de probațiune.

Relația mea ca și persoană este cam aceeași cu toate instanțele, în sensul că noi am strâns relația cu toate aceste instituții încă de la începutul înființării serviciului. Sigur că în 2014, când s-a rupt legătura administrativă cu Tribunalul, relația un pic s-a mai distanțat. Contează poate și faptul că înainte sediul l-am avut în [sediul] instanță și vorbeam permanent cu judecătorii. Dar comunicarea mea cu instanțele a rămas în continuare, eu am încercat să o țin pentru că activitatea e strict legată de ei, toate activitățile sunt legate de ei, fie prin judecătorii de la Curtea de Apel, fie de penitenciar (IRO07).

Este adusă în discuție lipsa unei practici unitare din partea instanțelor de judecată românești, ceea ce face dificilă colaborarea cu instanțele. Relația cu instanțele de judecată este gestionată, în unele situații, de către șeful serviciului, persoană cu multă experiență profesională. Pentru eficientizarea cooperării cu instanțele, se consideră necesară consultarea cu colegii de la alte servicii de probațiune din țară, și cu Direcția Națională de Probațiune. Practic, deși respondentul arată că relația cu instanțele este în general constructivă, menționarea necesității consultării Direcției Naționale și a celorlalte servicii poate conduce la interpretarea existenței unei relații cel puțin problematice cu unele instanțe sau magistrați.

[...] când e cazul să consultăm și judecătorii, îi consultăm. Aici apare însă o mică-mare problemă pentru că nu există o practică unitară la nivelul instanțelor. Un judecător poate să zică [să se pronunțe] într-un anumit fel într-o anumită speță și în alt moment poate să zică altceva total diferit. Prin urmare, încercăm să ne pliăm general pe nevoile magistraților. Iar la nivel de colegi, practica o direcționez eu, colaborând cu ei, cu colegii din țară ne mai consultăm pe diferite documente, cum face unul, altul și când este cazul, apelăm și la Direcția Națională de Probațiune care ne mai dă câte un punct de vedere (IRO08).

Relația personalizată cu instanțele de judecată face ca magistrații să aibă încredere în opinia consilierilor de probațiune, și dacă aceștia reușesc să aducă temeieri juridice concrete și corecte, instanțele țin cont de opinia lor în pronunțarea hotărârilor penale. Din discursul respondentului transpare o fină nuanță de mândrie profesională, acceptarea de către judecător a soluției propuse fiind interpretată în sensul unui succes personal. Posibilitatea de a discuta informal cu unii judecători reprezintă, în opinia respondentului, un indicator al recunoașterii profesionale de care se bucură, în baza experienței profesionale anterioare.

Am întâmpinat și păreri diferite, dar dacă ești bine pregătit pe sfera dreptului și vorbești pe limbajul lui, îi dai temeiul legal pentru că el este fixat pe temeiul legal și știi cum să pui problema, vei avea tot timpul colaborarea lor. Am judecători care mă sună personal ca să mă

întrebe de cazuri, cu care pot discuta la per tu, am judecători cu care trebuie să discut mai oficial (IRO08).

Ceilalți respondenți confirmă practic importanța feed-back-ului primit de la instanțe, în autoaprecierea consilierilor în calitatea lor de profesioniști.

Relația pe care o avem noi cu Instanța [...] este una foarte bună, pentru că la acest moment suntem capabili să ridicăm receptorul și să sunăm la orice judecător și fiecare dintre ei ne oferă sprijin, ceea ce este minunat. Ei știu ceea ce facem noi, știu cu ce ne ocupăm iar pentru instanță raportul nostru de evaluare, sau orice act pe care noi îl emitem este foarte important și îl ajută foarte mult, și lucrul acesta nu ni l-a comunicat doar un judecător, ci foarte mulți judecători [...]. Cred că în primul rând avem feed-back-uri pozitive de la instanțe, iar pentru noi asta contează foarte mult (IRO11).

Colaborarea cu instanțele depinde de relația consilierilor de probațiune cu fiecare judecător în parte. Dacă relația generală cu instanțele de penal este apreciată favorabil, acest lucru se datorează relației construite în timp cu acestea, prin comunicare permanentă. Nu același lucru este valabil relativ la instanțele de executare, judecătorii delegați schimbându-se frecvent, și fiecare venind cu optica proprie. Modificarea frecvență a magistraților care fac parte din instanțele de executare face dificilă stabilirea unui mod flexibil și oarecum informal de comunicare.

Sunt două tipuri de judecători pe penal: cei care intră pe fond, și cei care intră pe executare. Pe partea de supraveghere, colaborăm cu judecătorii pe executare, dar ei se schimbă permanent. Prin urmare, dacă ajungi să stabilești un punct comun, un mod de a lucra cu un judecător, o să ai surpriza ca în maxim un an el să se schimbe, și atunci trebuie să o iei de la capăt. Asta nu înseamnă că avem probleme cu ei (IRO08).

Relația în general bună, sau foarte bună cu instanțele este urmare a unei activități susținute de comunicare personală cu reprezentanții acestora. Totuși, acolo unde problemele au persistat și relațiile personale cu profesioniștii din justiție nu au dat roade, s-a solicitat intervenția profesioniștilor de la alte instanțe cu grad superior pe linie ierarhică, pentru a explica importanța probațiunii. Această abordare a dat roade.

[...] relația cu instanța este una foarte bună, iar unde am avut probleme, știu eu anumite divergențe legate de anumite abordări, s-au reglat la nivel local prin accesarea forurilor competente mai mari. De exemplu am avut anumite probleme cu Judecătoria P, dar am apelat la colegii de la (instanțele superioare) și atunci li s-a explicat și am fost mult mai bine înțeleși (IRO11).

Respondenții observă o anumită predilecție a instanțelor de judecată de a respinge revocarea măsurilor suspendării sau amânării executării pedepselor privative de libertate. Încălcarea condițiilor de eliberare condiționată ar trebui să ducă – în baza referatelor consilierilor - la revocarea de către instanțe a respectivelor măsuri și revenirea la măsuri mai stricte, inclusiv la măsuri privative de libertate. Indulgența instanțelor de judecată în aplicarea sancțiunilor pentru încălcarea condițiilor libertății supravegheate subminează oarecum activitatea consilierilor, diminuându-le capacitatea de a impune executarea măsurilor sancționatorii.

Specific românesc este că în momentul în care o persoană încalcă obligațiile și măsurile impuse de instanță, și consilierul sesizează instanța de judecată, în foarte puține cazuri se dispune și revocarea suspendării și amânării. Și din păcate, persoanele aflate în supravegherea noastră știu unii de la alții că dacă încalcă [obligațiile și măsurile impuse], este posibil ca instanța să fie foarte indulgentă și munca noastră este în zadar. Dacă știi că dacă încalci se revocă și faci cu suspendare, altfel ar respecta măsurile și obligațiile (IRO05).

Punerea în aplicare a sentințelor se realizează prin intermediul Biroului de Executări Penale, instituție unde funcționează și judecătorul delegat pentru executări. Acesta are competență asupra tuturor deciziilor referitoare la executarea pedepselor. Respondenții arată că deși judecătorii sunt cei care stabilesc tipurile de pedeapsă pe care un inculpat trebuie să le execute, consilierii de probațiune sunt cei care monitorizează activitățile de executare a sentințelor necustodiale. Această monitorizare se face prin strânsă colaborare cu judecătorul delegat. Deși respondenții anteriori au arătat că există probleme de comunicare cu instanțele de executare, a căror judecătore se schimbă frecvent, respondentul IRO04 arată ca la nivel instituțional există o comunicare foarte bună. Noi considerăm ca această diferență de opinii arată particularități distincte la nivel local, dar și o diferență între discursul instituțional și cel individual. Respondenții care se referă la relațiile personale cu judecătorii enunță posibile probleme de comunicare ce țin oarecum de structura de personalitate a celor implicați. Atunci când se discută despre comunicarea instituțională, recunosc interdependența dintre ele în executarea sentințelor. Faptul că ambele părți caută să nu se aglomereze reciproc, denotă existența unei note personale în discursul instituțional, care ține cont de nevoile profesioniștilor.

Păi avem o relație destul de strânsă, mai ales cu Biroul de Executări Penale, întrucât, practic acolo tot timpul ținem legătura cu judecătorul delegat. De obicei stabilim împreună termenele, deciziile cu privire la un caz, pentru că Domnii judecători stabilesc tipurile de pedepse, dar noi monitorizăm și controlăm toate activitățile. Și atunci căutăm cumva ca noi să nu îi aglomerăm pe ei, dar nici ei pe noi, deci ținem legătura permanent (IRO04).

Dacă respondenții români plasează comunicarea instituțională în sfera relațiilor interpersonale, cu destule resurse informale utilizate, respondenții moldoveni pun accentul pe formalizarea comunicării și păstrarea distanței în relația interpersonală cu reprezentanții altor instituții mai ales a instanțelor de judecată și executare.

Este o relație profesională și doar atât (IMD06; IMD04).

O relație stabilită. Dar mai mult așa, o relație formală (IMD03).

Relațiile bune cu instanțele sunt rezultatul unui efort de comunicare cât mai formal, care este considerat pragmatic în relația cu instanțele. Opiniile consilierilor sunt luate în considerare de instanțe, dar discursul respondenților moldoveni este unul mai rezervat față de capacitatea consilierului de probațiune de a influența decizia magistraților prin argumentele aduse. O altă instituție cu care serviciul de probațiune interacționează este penitenciarul. Sistemul execuțional penal cunoaște practic două dimensiuni, cea custodială, reprezentată de penitenciar, pentru adulți, și de Centrele de reeducare privative de libertate pentru minori, și cea necustodială, reprezentată de serviciul de probațiune. Reprezentanții serviciilor de probațiune –din ambele țări– sunt membri obligatorii ai Comisiilor de eliberare condiționată din penitenciare, și în comisiile care decid întreruperea temporară a executării pedepsei – învoire. Ca atare, cooperarea interinstituțională dintre probațiune și penitenciar este prioritară pentru ambele instituții. Respondenții arată că această relație este una foarte bună, constructivă (IRO02; IRO06; IMD02; IMD011). Opinia consilierilor de probațiune este confirmată și de asistenții sociali din penitenciar, participanți la focus grup (FG).

Cu penitenciarul avem o relație foarte bună. Adică de fiecare dată când au nevoie de informații, sau avem noi nevoie de ajutorul lor, tot timpul colaborăm foarte bine. Noi derulăm acolo interviurile pentru persoanele care sunt arestate preventiv (IRO04).

Respondenții aparținând altor servicii județene de probațiune din România, confirmă relația excelentă cu serviciile de probațiune, consilierul de probațiune beneficiind de accesul într-un climat de confidențialitate la persoanele arestate (preventiv) pe care trebuie să le intervieveze în vederea elaborării referatului de evaluare presentențială.

Cu penitenciarul am lucrat foarte bine [...], pe bază de adresă pentru că este un mediu închis, este un mediu cu reguli stricte și nu am avut niciodată probleme să nu ni se permită accesul în penitenciar să discutăm cu o persoană. Întotdeauna ni s-a acordat un climat de confidențialitate și am putut vorbi face to face cu persoana respectivă, deci a fost o colaborare excelentă (IRO05).

Un alt respondent nuanțează relația cu penitenciarul, în sensul că există loc de o îmbunătățire a comunicării cu reprezentanții acestuia, în cazul multora dintre instituțiile penitenciare. Totuși

deși cadrul general al comunicării este limitat de caracterul de instituție totală a penitenciarului, sunt date exemple a două dintre acestea care asigură toate condițiile necesare bunei activități a consilierilor de probațiune cu persoane aflate în penitenciar – de exemplu cele în arest preventiv. Accentul este pus pe cooperarea personală dintre consilierii de probațiune și reprezentanții instituției partenere.

Relația cu penitenciarul este una foarte bună pot să spun, dar, pentru că există un dar bineînțeles, penitenciarele au regulile lor și de multe ori trebuie oarecum să te conformezi regulilor lor. Aici ar trebui lucrat mai mult. La nivel de penitenciar (din orașul B) pe director îl cunosc personal pentru că am colaborat împreună cu el când era la (penitenciarul din orașul T), nu am nici o problemă. Avem nevoie, intrăm când facem evaluări, mergem la comisii de eliberare condiționată, nu sunt probleme (IRO08).

Alți respondenți, deși arată că relația dintre serviciul de probațiune și penitenciar este foarte bună, au remarcat neînțelegeri sau chiar divergențe care s-au reglat în timp. Respondentul a ținut să precizeze că ei – consilierii de probațiune din serviciul de probațiune teritorial pe care îl reprezintă – se consideră buni profesioniști, și solicită profesionalism și rigoare de la parteneri (IRO11). Din nou, respondenții moldoveni au oferit mai puține informații, rezumându-se la a aprecia relațiile cu penitenciarul ca fiind constructive.

[...] cel puțin eu văd că aceasta este o relație necesară, și cel puțin văd că la nivelul nostru este pozitivă, deorece totul merge, este ca un lanț pe care nu-l putem rupe, instant se aplică [pedeapsa cu închisoarea]. De aceea relația din start nu poate să fie ceva negativ (IMD08).

Din nou, predomină relația formală și formalizată, respondenții insistând pe caracterul strict oficial al comunicării.

[...] comunicarea este strict oficială, interpelări, solicitări la care strict ni se răspunde, dar care oricum sunt în linii așa mai generale (IMD11).

Cu alte instituții sociale implicate în sistemul justiției penale, respondenții reliefează o comunicare deficitară:

Cu celelalte instituții implicate în sistemul justiției penale, comunicarea este destul de slabă. Apar invidiile legate de salarizare (IRO02).

Respondenții arată că reprezentanții unora dintre instituțiile din comunitate, implicate în administrarea muncii în folosul comunității, manifestă prejudecăți față de persoanele condamnate penal, etichetându-i și refuzând să se implice în procesul de ajutorare a acestora. Practic, față de reprezentanții unor astfel de instituții, consilierii de probațiune desfășoară activități de advocacy, încercând să-i convingă că nu fac doar să pună în executare o hotărâre judecătorească, ci și

realizează o activitate prosocială, sprijinind persoanele aflate în probațiune în reintegrarea lor socială.

[...] cel mai greu este la instituțiile care trebuie să asigure munca în folosul comunității pe Noul Cod Penal. Sunt instituții care nu vor să îi primească în comunitate și noi le explicăm că acoperă un prejudiciu al comunității din localitatea de proveniență și ei au niște reguli pe care noi le stabilim, dar tipul de activități îl stabilesc ei, și le explicăm că nu se poate să îi etichetăm, și că oamenii aceștia au nevoie de ajutor. Cu anumite instituții, nu cu toate. Sunt și alte instituții unde e super ok (IRO04).

În unele situații respondenții au indicat atitudini refractare sau chiar ostile din partea reprezentanților unora dintre primăriile în care persoanele supravegheate aveau de executat muncă în folosul comunității. Cazurile însă sunt izolate și mai degrabă pare a fi vorba de persoane răuvoitoare, decât de o atitudine instituțională necorespunzătoare.

[...] au existat anumite probleme cu Primăriile în ceea ce privește obligația de a face munca în folosul comunității. În sensul că am primit informații conform cărora persoana responsabilă cu munca în folosul comunității, fie a pierdut lista în care aveau trecut numărul de ore, fie nu ne-au raportat la timp anumite probleme. Oricum, am avut anumite suspiciuni cu privire la veridicitatea datelor înscrise în munca în folosul comunității trimise de primărie (IRO05).

Alți respondenți precizează că această relativă desincronizare cu reprezentanții unor instituții din comunitate s-a datorat în special modificărilor apărute în cadrul legislativ, care au introdus obligativitatea muncii în folosul comunității. Reprezentanții primăriilor au reacționat în unele cazuri negativ la această situație, considerată o suplimentare a sarcinilor ce le revin. Mai mult, reticența formulată de aceștia a avut la bază posibile prejudecăți, temeri sau necunoașterea modificărilor legislative. Respondentul (IRO11) arată că majoritatea reticențelor au fost depășite cu succes în prezent.

În ceea ce privește instituțiile din comunitate, am avut o perioadă mai grea, tranzitorie o numim noi, pentru că s-au trezit deodată, o dată cu intrarea în vigoare a Noilor Coduri, cu anumite responsabilități, adică trebuiau să primească persoane condamnate să facă muncă în folosul comunității, iar acest lucru a însemnat o reticență foarte mare din partea acestor instituții pentru că aveau impresia [că nu e în sarcina lor, întrebându-se] “cum?! dar e o persoană condamnată, problema lui, cum să îl primim la noi?!..nu putem să îl primim la noi” (IRO11).

Pentru depășirea reticențelor în colaborare a unora dintre instituțiile locale, consilierii de probațiune au derulat campanii de informare în rândul reprezentanților instituțiilor locale implicate, inclusiv prin discuții personale cu reprezentanții acestora. Sesiunile de informare au

avut ca obiect rolul serviciului de probațiune, particularități ale persoanelor care au de efectuat muncă neremunerată în comunitate, gradul relativ scăzut de pericolozitate al acestora.

Și atunci a trebuit să mergem și să discutăm personal, deci mai întâi am abordat problema la nivel personal, s-a discutat cu fiecare instituție din comunitate, s-a mers la fiecare instituție, li s-a explicat tuturor care este rolul nostru, ce facem noi și mai ales ce structură au beneficiarii noștri. Pentru că cei care primesc cu suspendare, majoritatea nu au un risc foarte mare de a comite noi infracțiuni, sau poate că infracțiunea respectivă a fost una conjuncturală (IRO11).

În continuare, respondentul (IRO11) a arătat că multe dintre persoanele condamnate cu suspendare, care au obligația de a efectua muncă neremunerată în folosul comunității, sunt persoane care au săvârșit infracțiunea în mod conjunctural – fiind dat exemplul infracțiunilor la regimul rutier. Persoanele respective sunt integrate social și profesional, de multe ori cunoscute în comunitate ca buni profesioniști și mai ales ca persoane de încredere.

Avem foarte multe persoane în supraveghere, mai ales în ultimul an, un an și jumătate, care sunt pe conducere sub influența băuturilor alcoolice de exemplu, dar el este director de bancă, avocat, asistent social, polițist, orice altceva, deci profesii demne indiferent de natura lor. Și atunci a trebuit să mergem să le explicăm: “Domnule, persoana condamnată, infractorul de care zici tu, tu îl cunoști că lucrează la primăria nu știu care, sau la DASPC, sau la spital, nu e oricine de pe stradă...”; haideți să ne raportăm la structura beneficiarului, și atunci au înțeles. Dar a fost o perioadă de tranziție care nah, a lăsat așa cumva anumite urme pentru că am fost și noi cumva prinși la mijloc (IRO11).

Respondentul (IRO11) a arătat cum anume sunt selectate de către instanțe – în mod aleatoriu în baza unei liste de instituții ce apare pe site-ul ministerului – instituțiile unde persoanele condamnate trebuie să efectueze munca neremunerată în folosul comunității. Între acestea există și unele companii semiprivatizate – în care statul sau municipalitatea au acțiuni. Respondentul insistă asupra obligației de punere în executare întocmai a hotărârii penale, inclusiv în ceea ce privește locul în care persoana condamnată trebuie să realizeze munca neremunerată, chiar dacă reprezentanții instituției nu doresc acest lucru (IRO11). O altă instituție cu care serviciile de probațiune interacționează, este poliția. Această relație este dificilă, întrucât sunt implicați un număr mare de lucrători de poliție, fiecare cu stilul său de lucru și cu modul său de comunicare.

Bine, sigur [colaborăm] și cu poliția, dar cu poliția e un pic mai complicat pentru că persoanele din poliție sunt foarte multe. La fiecare comună sunt câțiva lucrători de poliție, în [oraș] la fel secții de poliție, pe fiecare secție nu știu câte persoane și atunci e mai complicat un pic, dar sigur ca instituție foarte bine (IRO07; IRO08).

O relație dificilă cu lucrătorii de poliție este semnalată și de respondenții moldoveni, care au suplinit lipsa de comunicare cu organele locale de poliție cu o comunicare tot oficială, în scris, cu șefii ierarhici. Colaborarea cu Ministerul Justiției se bazează pe consultare permanentă. Această consultare este oarecum pusă la îndoială de respondenții care arată că în relația cu Ministerul se poate sesiza o relativă lipsă de implicare din partea acestuia, o lipsă de asumare a dimensiunii metodologice a practicii. Această atitudine de transfer a responsabilității către serviciile de probațiune teritoriale implică dificultăți în comunicare, mai ales în gestiunea fondurilor. Este remarcat faptul că respondentul are o bună reputație, fiind fost director în Minister. Potrivit acestuia, responsabilii din minister ținând cont de opinia sa în deciziile luate, dar la nivel general, comunicarea și consultarea este dificilă, respondentul arătând nevoia de dialog pentru a eficientiza activitatea, în sensul aderării voluntare a acestora la sarcinile trasate consilierilor de probațiune.

Cu cei din Minister am rămas în relații foarte bune. Ne consultăm permanent. În continuare, ce văd este că mulți din minister nu își asumă elemente de practică, nu își asumă una, alta. Partea bună este că țin cont de părerile mele în continuare. Deci după ani de zile după ce am fost director, dacă sun și trimit mesaje și îmi țin punctul de vedere, se ține cont, ceea ce e un lucru bun pentru mine. Dar se merge foarte greu când este vorba de bani. Mașina execută, omul trebuie să îl convingi să facă ceva (IRO08).

În general, respondentul (IRO08) arată că în colaborarea cu oricare instituție este foarte importantă relația anterioară dintre consilierul de probațiune/managerul serviciului și reprezentanții instituției partenere.

Am observat că și [pentru] ei până la un punct, contează foarte mult și cum pui problema, dacă știi cum să vorbești cu ei, să le găsești avantaje la fiecare, că este judecător, că este procuror că este angajat de penitenciar, îți câștigi colaborarea cu el (IRO08).

Eu merg foarte mult pe o relație informală cu penitenciarul pentru că fiind de ani de zile în (orașul B) îi cunosc mai ușor și una este să pui mâna pe telefon și să discuți direct cu directorul Penitenciarului (de exemplu) sau cu o persoană pe care tu o cunoști de mai mult timp, și alta este să lucrezi prin hârtii. Eu zic că este mai ușor (IRO08).

Respondentul sesizează că dificultățile de comunicare instituțională apar acolo unde nu există și relații personale cu reprezentanții instituțiilor partenere. Comunicarea instituțională, strict oficială, se lovește de rigiditatea specifică regulilor interne ale fiecărei instituții, rigiditate depășită de contactul și comunicarea interpersonală directă dintre profesioniști. Este chiar adusă o ușoară critică Direcției Naționale de Probațiune, care a ignorat crearea de conexiuni

interinstituționale. Fără această conexiune și fără un set de reguli de comunicare, profesionistul simte uneori că deranjează pe reprezentanții celorlalte instituții, chiar dacă solicitarea este legitimă și motivată.

Relația cu celelalte instituții implicate în sistemul justiției penale în limita competențelor lor sunt bune. Aici, când s-a făcut probațiunea, mai marii noștri care ne conduc nu au făcut acea conexiune interinstituțională. Poliția într-un fel, AJOFM-ul într-un fel, Inspectoratul Școlar într-un fel. Fiecare are regulile lui. În loc să facă o regulă comună pentru această categorie, fiecare lucrează în bucățița lui, fiecare are problemele lui, are încărcarea lui și atunci de multe ori ai senzația că parcă îi deranjezi. În condițiile în care tu ceri pertinent să îți răspundă (IRO08).

Dificultatea relativă a comunicării instituționale este legată de particularitățile comportamentale ale diverșilor profesioniști, și desigur gradul de încărcare profesională a acestora. Respondentul subliniază importanța deciziei particulare a fiecărui profesionist implicat, remarcând situații de cooperare profesională cu reprezentanți ai unor instituții publice în ciuda dezacordului exprimat de superiorul său ierarhic.

Unii îți răspund de multe ori greu, alții îți răspund ușor. Unii colaborează mai activ, spre exemplu cu Poliția, în provincie colaborăm foarte bine pentru că ne monitorizează minorii. La nivel de Municipiu (...) e mai dificil. Deci contează foarte mult și șefii organelor respective, dar am observat că de multe ori dacă șeful spune nu, subordonatul ne-a ajutat, nu personal, mă refer profesional. I-a spus șeful: "Nu fă asta". Și totuși noi am colaborat bine cu acel om (IRO08).

Se insistă pe importanța cooperării cu profesioniștii direct implicați în ciuda dificultăților de relaționare cu reprezentanții oficiali ai unor instituții.

De exemplu cu AJOFM-ul (Agenția Județeană de Ocupare a Forței de Muncă) colaborăm bine, ne ajută, da, dar colaborăm exact cu omul, cu omul care ne ajută pentru cursul de calificare, colaborăm cu omul care ne trimite listele pentru locul de muncă. Dacă te duci la șefi s-a pierdut tot (IRO08).

Contrar poziției consecvente a respondenților din România cu privire la importanța relațiilor interpersonale cu reprezentanții altor instituții implicate, respondenții moldoveni sunt consecvenți în a arăta formalizarea comunicării, diminuarea cât mai mare a componentei personale a consilierului în comunicarea instituțională. Considerăm că o astfel de abordare are la bază, conștientizată sau nu, o premisă conform căreia instituțiile predomină în fața persoanelor. Presiunea instituțională strivește oarecum inițiativa, generând obediență. Răspunsul formal, aproape ritualic, răspunde unei heteronomii profesionale. Respectul față de lege se transformă în refuzul parțial al situațiilor problematice și a problematizării. Considerăm important să observăm

că evoluția sistemului de probațiune moldovenesc este văzută în termeni de *corectitudine*. Corectitudinea este înțeleasă în termenii respectării legalității. Considerăm un specific al probațiunii moldovenești o centrare pe litera legii, ce pare a avea ca motivație dorința de a evita malpraxisul. Respondenții consideră că în principal probațiunea este o practică asistențială, rolul consilierului fiind de a oferi persoanei supravegheate suport în reintegrarea socială: advocacy pentru angajare, găsirea unei locuințe etc. Referirea continuă la legalitate poate crea impresia unei atitudini timorate față de autoritate, rezolvată prin o atitudine minimalistă, manifestată prin suficientismul normativ. Opus față de tendința de evitare a confruntării cu autoritatea, apare supraaprecierea autorității și a reprezentanților acesteia. A fost invocat sprijinul politic pentru rezolvarea deficitului cronic de personal în serviciile de probațiune din sistem. Acest sprijin este considerat a fi la cel mai înalt nivel în prezent – din toată istoria de 15 ani a funcționării probațiunii în România. Respondentul ține să precizeze că până în acest moment, nici un Ministru al Justiției nu a mai participat la vreo întâlnire a consilierilor de probațiune. Această remarcă pare să arate faptul că respondenții se consideră ignorați la nivelul conducerii Ministerului de Justiție, în a cărui subordonare se află Direcția Națională de Probațiune. Această ignorare merge până la marginalizare, respondentul accentuând faptul că de la miniștrii anteriori nu au mai primit nici vizite, nici adrese cu caracter profesional, și nici măcar ordine de serviciu, altele decât cele de numire pe post. Susținerea de care se bucură probațiunea la nivelul de vârf al Ministerului este chestionată, respondentul ținând să precizeze că ministrul – în funcție la data interviului – face parte dintr-un guvern cu susținere politică limitată, și doar guvernul ce va fi instalat după alegerile care urmează în câteva luni – toamna anului 2016 va fi legitim (IRO11).

2.1.3. Evoluția practicii probațiunii în România și Moldova | Referindu-se la evoluția practicii probațiunii în cele două țări, respondenții arată dezvoltarea continuă a acesteia din perspectiva îmbunătățirii instrumentelor de lucru.

De la proiecte pilot, la un sistem public de probațiune | Dacă în momentul apariției probațiunii ca practică profesională, instrumentele de lucru specifice lipseau complet, în prezent acestea există și își dovedesc eficiența (IRO07; IMD08).

Practica probațiunii a evoluat foarte mult; în primul rând a evoluat din perspectiva instrumentelor de lucru. Țin minte că la începutul activității profesionale nu aveam instrumente aproape deloc. Sigur, inițial nu au fost nici un fel de instrumente, le-am creat pe parcurs (IRO07).

Instrumentele de lucru existente, moderne, practice și eficiente sunt rezultatul colaborării dintre profesioniști români și moldoveni, dar și dintre aceștia și mediul academic. Dezvoltarea

profesiei, în special în România, a beneficiat de expertiza specialiștilor din țări precum Marea Britanie, Franța, Norvegia și Statele Unite. Au fost realizate schimburi de experiență, atât în crearea instrumentelor de lucru, cât și în implementarea acestora (IRO07). Cea mai importantă (vizibilă și majoră) modificare însă o reprezintă evoluția sistemului în integralitatea sa. Respondenții arată o diferență substanțială în nivelul de abordare, în profesionalismul practicienilor (IMD08). Istoricul profesiei se dovedește o (co)construcție a practicii, o evoluție comună a practicienilor, atât pe plan profesional, cât și pe cel personal. Sistemul de probațiune este recunoscut a fi nu doar o reunire a unor instituții, ci o reunire a tuturor profesioniștilor ce îl constituie. Din nou, latura personală este evidentă. Dacă în categoria analizată anterior, dimensiunea interpersonală a practicii era relaționată cu profesioniști din alte domenii, în cazul de față este adusă în discuție cooperarea dintre consilierii de probațiune. De asemenea discursul respondentului ne duce cu gândul la apariția unei identități profesionale distincte, ce gestionează motivația pentru buna practică.

E vorba de evoluția mea profesională și dezvoltarea personală care de fapt este legată de evoluția sistemului întreg. Evoluție care este sesizabilă, este vizibilă și majoră. Nu vorbesc de începuturi, dar dacă în total sunt 15 ani de probațiune, oricum să zicem de la jumătate intervalului din cei 15 ani și până în prezent, dacă comparăm situațiile, nivelul de dezvoltare, de abordare, de intervenție asupra cazurilor este foarte mare, și atunci noi ne-am format cumva împreună. De fapt sistemul suntem fiecare dintre noi, o reuniune a noastră a tuturor (IRO07).

Reamintindu-și traseul consilierii de probațiune, în care respondentul a fost implicat încă de la început, acesta (IRO08) arată că a existat evoluție de la un model experimental gestionat privat, prin intermediul unei rețele de ONG. Trecerea de la inițiativa pilot privată, la generalizarea probațiunii ca serviciu public, s-a lovit de o limitare a resurselor, ceea ce a implicat o salarizare mai deficitară în momentele de început, ducând la o lipsă de motivare. Au existat o serie de neajunsuri care au marcat istoria probațiunii în România, dintre care respondentul semnalează necesitatea construcției instrumentelor. Reforma sistemului penal și lărgirea atribuțiilor consilierilor de probațiune fac ca în prezent condițiile de muncă să fie mai dificile ca la început. Lipsa de viziune asupra probațiunii este semnalată în special la reprezentanții justiției și a mediului politic, dar nu și în rândul reprezentanților probațiunii. Respondentul arată că este posibil ca reprezentanții mediului politic și cei ai justiției să nu dorească reala dezvoltare a profesiei și a practicii probațiunii în sine.

Am pornit dintr-un sistem privat, dintr-un ONG în care aveai resurse, și cu o viziune ai ajuns la un sistem de stat în care salarizarea a fost foarte proastă la început, oamenii nu au fost motivați,

nu aveam absolut nimic, a trebuit să construim absolut totul de la zero și am ajuns după 15 ani de probațiune să fie mai greu ca la început. Și aici nu mă refer neapărat ca și condiții de muncă, ci ca viziune, nu avem oameni cu viziune în probațiune. Nu mă refer la cei din sistem, ci la cei din justiție, dintre politicieni care nu vor să dezvolte acest sistem de probațiune (IRO08).

Evoluția practicii, de la centrele pilot la o structură națională, parte a sistemului execuțional penal, este considerată o evoluție semnificativă, atât din perspectiva instituțiilor care alcătuiesc acum sistemul, cât și din perspectiva importanței practicii, mai ales în lumina modificărilor apărute în Codul Penal – dar și în Codul de Procedură Penală și în legea executării pedepselor neprivative de libertate (IRO09). Implementarea probațiunii – „inventarea” acesteia în România, potrivit respondentului – a avut la bază modelul britanic, realizându-se în baza unui proiect care a durat 10 ani. În prezent este în desfășurare un proiect ce are la bază un model norvegian, care funcționează în baza unui alt sistem de probațiune, a unei abordări diferite. Respondentul consideră însă că în continuare primează modelul britanic, deja încetățenit, și oarecum adaptat specificului românesc al practicii. Importul modelelor face ca sistemul să funcționeze în baza unor *bune practici* care nu sunt însă în totalitate adaptate sistemului juridic românesc și nici mentalităților existente la nivelul populației (IRO07). Același traseu al practicii este prezentat de consilierii moldoveni. Începutul probațiunii moldovenești a fost constituit de o serie de inițiative private, ale unor ONG-uri care vizau constituirea unor alternative sociale la pedepsele privative de libertate. Respondenții arată că probațiunea face parte din sistemul execuțional penal moldovenesc, continuând tradiția suspendării condiționate a pedepsei. O serie de transformări sistemice ale probațiunii au fost realizate în anii 2003-2004 prin reforma penală, vizând introducerea muncii neremunerate în folosul comunității, regimuri speciale de detenție pentru minori, etc. Observăm practic o similitudine aproape totală cu evoluția sistemului de probațiune românesc, din perspectiva construcției instituțiilor formale ale acestuia.

Istoricul nostru merge de demult, încă din anii 2000, începând cu Fundația Soros, începuturile de proiecte cu dezvoltarea alternativelor la detenție. Și de atunci s-a pornit, au fost proiecte, idei referitor la probațiune, muncă neremunerată. Și în cazul acesta au fost ONG-uri, Centre de Asistență a reformei penitenciare în 2002 și a fost [sub] denumirea “Institutul reformelor penitenciare” și până în ziua de astăzi această organizație lucrează. Și iaca acest Institut prin proiecte diferite cu Fundația Soros și organizațiile olandeze, dacă nu mă greșesc și Comitetul Helsinki tot a fost, au fost implicați, inclusiv UNICEF-ul au fost implicați la alternativa la detenție a minorilor. Și toate acestea s-au dezvoltat. A fost creat și un grup de lucru mixt să zicem, din organul de stat, public și neguvernamental. Și în 2002 când a fost creat

“Departamentul de executare”, care a inclus executori judiciari, și o direcție a fost creată de executarea pedepselor penale. Ceea ce până atunci, dacă e să luăm din istoricul general a pedepselor penale, acesta o fost și pe timpuri, adică pe timpul sovieticilor se aplica și pedeapsa condiționată, și asta în anii 90 a fost în cadrul Ministerelor de Interne, apoi în Ministerul Justiției la Serviciul Penitenciar. Din 2002 a fost demilitarizat fiind un serviciu civil în cadrul Departamentul de Executare sub denumirea “Direcția de Executare a Pedepselor Penale” și eu am fost numit șef la această Direcție și am fost implicat în toate aceste proiecte care trebuiau dezvoltate cu probațiunea. Direcția cu munca neremunerată trebuia să fie dezvoltată și probațiunea. Și în 2003 în Codul Penal a fost introdusă munca neremunerată și în 2005 în Codul de Executare apare, unde este inclusă și munca neremunerată și de acum apare probațiunea. Și s-a dezvoltat începând cu 2004, deja în cadrul acestei Direcții se transferă de la Poliție funcția de supraveghere a minorilor, care sunt fără detenție. Și în 2007 iese Hotărârea Guvernului în ianuarie, și care are denumirea “Direcția de Executare a Pedepselor Penale” se reorganizează în “Direcția de Probațiune”. Și totul se făcea prin proiectele acestea, inclusiv au fost programul de detenție a minorilor, programul de pregătire pentru eliberare și toate acestea se făceau în paralel cu diferite ONG-uri și această Direcție. Și în 2008 este deja aprobată și legea cu privire la probațiune. După aceea, în 2010 Departamentul de Dezvoltare se dizolvă deoarece executorii devin particulari și am fost transferați [transformați], această Direcție de Probațiune, în “Departamentul Penitenciar” și din 2013 suntem structură independentă în cadrul Ministerului Justiției (IMD08).

O altă direcție în care probațiunea a suferit transformări este cea a tipurilor de beneficiari, devenind din ce în ce mai frecvente situațiile în care vin în supraveghere persoane cu poziție socială înaltă, cu studii, cu funcții publice și chiar reprezentanți ai puterii politice și/sau membri ai administrației publice.

Iar rolul nostru este tocmai acela de a pune această supraveghere, mai ales că lucrăm din ce în ce mai mult cu persoane cu poziții sociale importante sau persoane care sunt implicate în activități care mai de care, care au implicație asupra noastră a tuturor, la nivelul comunității, din ce în ce mai mulți avocați, din ce în ce mai multe persoane din administrația publică, din conducerea localităților, țării ș.a.m.d (IRO11).

Co-construcția practicii de consilier de probațiune | Executarea unei pedepse neprivative de libertate este văzută ca o serie de etape, prin care persoana trece pe la majoritatea actorilor importanți din comunitate. În acest lanț de interacțiuni, rolul consilierului de probațiune este unul de mediator între instanță și comunitate. Discursul respondentului este puternic influențat de

modelul justiției restaurative, societății revenindu-i importante responsabilități pentru reintegrarea socială a făptuitorului. Cei doi poli: instanța și comunitatea sunt reprezentări simbolice pentru cele două funcții majore ale pedepsei: retribuția – stabilită de judecător - și recuperarea – bazată pe comunitate.

Pentru că dacă e să analizăm persoanele care au comis infracțiuni, de la momentul în care au comis infracțiunea și până când își termină de executat pedeapsa, e un lanț în care toate instituțiile și toți pilonii din comunitate au un rol important. Iar noi intervenim în mai multe etape. Și cred că rolul nostru este foarte important pentru că reprezentăm o punte între instanță și comunitate (IRO03).

Respondentul arată că probațiunea este o muncă de echipă, consilierii cooperând între ei, discutând cazurile în cadrul unor sesiuni de intervizare formale sau nu, în scopul identificării celor mai bune practici în beneficiul clientului, cu respectarea drepturilor acestuia și a legislației în vigoare.

Chiar dacă nu este cazul meu, ajut colegul, ne ajutăm între noi, ne intervizăm. Nu iese nici o adresă până nu studiem foarte bine legea să ne asigurăm că nu încălcăm legea, și în al doilea rând că nu încălcăm drepturile persoanelor care sunt intrate în evidența serviciului. Și în plus avem suportul șefului, deci tot timpul ne consultăm cu el (IRO04).

Co-construcția practicii de probațiune este susținută de ceilalți respondenți, care reiterează ideea unor ședințe de intervizare, pornind de la cazurile avute în lucru de fiecare consilier.

Dacă vorbim de colegii de serviciu, cu care mă întâlnesc și am contact permanent, asta se vede și după rezultate și după ședințele profesionale și întâlnirile de lucru pe care le avem. Pentru că fiecare, în întâlnirile de lucru pe care le avem, discutăm despre cazuri, spețe, și atunci pe de o parte văd cum prezintă cazul și văd și cum explică intervenția lui până în momentul acela. Iar pentru cei din alte servicii din țară, cu care e mai greu de ținut legătura deoarece nu este timp, văd rezultatele obținute (IRO07).

Comunicarea cu celelalte servicii de probațiune din țară se realizează, printre altele, în scopul unui real schimb de experiență, referitoare la cazuistica aflată în lucru, la tipul de personalitate a făptuitorilor aflați în evidență și în mod special la succesele pe care fiecare dintre servicii le-a avut în practică. Modelele de practică constituie o resursă de cunoaștere profesională.

Avem acces la toate rapoartele din țară și atunci printre picături mai citesc un raport de la un serviciu care e interesant din perspectiva faptului că are mai multe cazuri, e interesant că are mai multe cazuri să zicem de consumatori de substanțe, de droguri, sau au cazuri cu interlopi cunoscuți la nivel național și e interesant cum au intervenit în supravegherea lor, au cazuri

deosebite. Și atunci vedem că în cadrul serviciului, deși au cazuri foarte grele, au rezultate foarte bune (IRO07).

Și în activitatea managerială, o dimensiune importantă o constituie comunicarea și colaborarea, atât la nivelul propriului serviciu, cât și cu celelalte servicii din țară.

Învățăm din greșeli, încercăm să colaborăm între noi Șefii Serviciilor și colegii din țară, dar și la nivel local, noi avem întâlniri de echipă permanente în care discutăm diferite aspecte (IRO08).

Referindu-se la propriile așteptări – de la colaborarea cu ceilalți colegi – respondenții arată că în general acestea sunt foarte ridicate în sensul respectării principiilor de bună practică. Pretențiile ridicate față de colegi –subordonați – sunt echilibrate cu pretenții ridicate față de propria persoană și propria practică profesională.

Ceea ce cer pentru mine, cer și de la ceilalți, numai că nu neaparat mi și se oferă. Așteptările sunt mari, dar mă aștept ca ceilalți să vadă lucrurile cum le văd eu, profesionist. Nu se întâmplă tot timpul (IRO08).

Interdisciplinaritatea specifică profesiei se traduce la nivelul echipelor în învățare reciprocă între consilierii de probațiune. Această atitudine plasează serviciile de probațiune în sfera organizațiilor bazate pe cunoaștere, și a organizației care învață (learning organisation).

Sunt echipe interdisciplinare și întotdeauna avem de învățat unii de la ceilalți. Cred că e important să fim cu toții și să învățăm unii de la ceilalți. Suntem toți consilieri de probațiune (IRO09).

Formarea inițială diversă a consilierilor de probațiune –asistenți sociali, psihologi, pedagogi, juriști – face necesară cooperarea dintre colegi, și învățarea în echipă.

În schimb, lucrul în echipă este foarte important, iar la noi acest schimb de informații la nivelul biroului este foarte util și îl realizăm oricând, atunci când să zicem că eu ca asistent social nu mă pricep foarte bine la un anumit aspect legislativ altul decât cel care ar trebui să-l știu de probațiune, o chichiță judecătorească, de drept, pe care știu eu, nu aș fi învățat-o sau nu știu ce înseamnă, un termen specific dreptului, atunci mă duc și întreb colegul. La fel cum colegul îmi spune că are un beneficiar mai reticent, sau nu vorbește, sau nu știu cum să scot o anumită informație și vine și mă întreabă ce metodă să aplice, sau ce tehnică sau întreabă un psiholog (IRO11).

Lipsa de vizibilitate în spațiul public a probațiunii ca practică socială | Lipsa de vizibilitate în spațiul public a probațiunii ca practică socială, nu doar a unuia sau altuia dintre servicii, este pusă în legătură cu specificul cazurilor aflate în supraveghere, inclusiv persoane publice. O vizibilitate crescută a serviciilor de probațiune ar atrage atenția asupra diverselor cazuri aflate în

supraveghere, ducând la compromiterea confidențialității consilier –supravegheat, și supunerea persoanelor aflate în supraveghere, la riscuri de discriminare. Nevoia de confidențialitate este contrară nevoii de vizibilitate publică a probațiunii ca activitate profesională, ca reprezentantă a unor filosofii penale de natură restaurativă, a unei viziuni aparte asupra pedepsei, din perspectiva ecologiei umane. Lipsa de vizibilitate a probațiunii este o problemă reală, atunci când se pune problema comunicării și cooperării instituționale cu alte instituții din sistem. Tocmai pentru a îmbina cele două nevoi, cea de notorietate și credibilitate a profesiei, dar și de confidențialitate a activității serviciilor teritoriale și a beneficiarilor, activitatea de promovare a profesiei și a probațiunii ca practică socială ar trebui să revină Direcției Naționale. În practică însă, promovarea probațiunii revine în general tot serviciilor teritoriale, consilierii fiind nevoiți să desfășoare activitate de lobby pe lângă alte instituții publice, ceea ce îngreunează activitatea acestora.

Noi am încercat să nu ne facem cunoscuți în comunitate tocmai prin prisma faptului că am încercat să păstrăm foarte mult acest caracter al confidențialității în ceea ce privește beneficiarii noștri [...] ne-am dat seama la un moment dat că poate am greșit. Societatea românească nu știe ce înseamnă probațiune, nu numai că societatea românească nu știe ce înseamnă probațiune, [dar] sunt factori de decizie la nivelul Ministerului Justiției care nu știu [ce este probațiunea] și e foarte dificil pentru că atunci când tu ești un sistem tânăr [sistemul de probațiune] și te lupți să îți fie cunoscut rolul tău, e frustrant, pentru că tu ca și consilier de probațiune ar trebui să faci activitatea ta, lucrul tău, dar e frustrant și greu să mai și faci lobby pe lângă alte instituții sau în cadrul Ministerului tău, ca să te faci recunoscut sau să îți dea cineva de acolo - un factor de decizie - seama că tu ai niște nevoi care trebuie îndeplinite ca activitatea să se facă în niște condiții normale și cât mai bine (IRO11).

Lipsa de vizibilitate a probațiunii este dublată de o imagine deficitară a acestei profesii, prin corelare cu practicile de ofițer de supraveghere (probation officer). Important de subliniat este că deși respondenții arată că această imagine a ofițerilor de probațiune care vin înarmați la serviciu, și a căror activitate este mai apropiată de cea a gardienilor din penitenciare, nu este valabilă pentru consilierul român de probațiune. Au existat referiri apreciative la adresa utilității schimbării denumirii profesiei din consilier de probațiune în ofițer de probațiune, denumire ce îi conferă o aură de autoritate, prin asocierea cu specificul militar al denumirii de ofițer.

Când spui probațiune, dacă ești o persoană care a citit cât de cât la viața lui, te duci cu gândul la filmele americane în care officer probation stă undeva într-un birou cu pistolul la brâu și vin respectivii și “dacă nu ești cuminte, te bag înapoi” (IRO11).

În scopul creșterii vizibilității sunt date exemple de acțiuni comune cu alte instituții ale statului, cum este cazul penitenciarului. Aceste activități, comune cu cei din penitenciare, au în vedere promovarea libertății condiționate ca măsură de reintegrare, în care cele două instituții ale sistemului execuțional penal colaborează. Persoanele eliberate condiționat (on parole) din penitenciar nu sunt pur și simplu trimise în societate, ci sunt supravegheate prin intermediul serviciilor de probațiune.

Poate că am mai fost invitați la diferite activități pe care penitenciarul le-a făcut și atunci am avut o anumită vizibilitate în sensul că există o legătură între cei care ies de acolo în supravegherea serviciului nostru, pentru că toată lumea se plânge că ies din penitenciar și nimeni nu are grijă de ei; păi nu e adevărat, ies din penitenciar și cineva îi supraveghează. Dar te-ai interesat, adică știi că nimeni nu are grijă de ei? Și când le spui de probațiune până și cuvântul în sine nu pare un cuvânt românesc (IRO11).

Reliefând o serie de contradicții legate de lipsa de apreciere a dificultății muncii prestate și a efortului depus, este adusă ca exemplu lipsa unei femei de serviciu angajată în cadrul serviciului, ceea ce face necesar ca angajații să suporte din proprii bani salariul persoanei care realizează curățenia.

Eu nu cred că cineva conștientizează cât de greu este să muncești cu omul. Doar cine are o activitate din aceasta socio-umană nu poate să își dea seama cât de greu este să îl schimbi, să-l responsabilizezi, să-l faci autonom [...]. Nu avem o femeie de servici, o plătim noi din banii noștri (IRO11).

Respondenții sunt optimiști referitor la creșterea vizibilității profesionale, pentru aceasta fiind nevoie de timp și de acțiuni susținute de prezentare a importanței sociale a profesiei, și a beneficiilor pe care aceasta le aduce societății.

Eu consider că majoritatea societății încă nu înțelege importanța activității noastre. Dar totuși educarea și reeducarea au o mare însemnătate și or să își dea seama că va da rezultate, doar că trebuie oleacă de timp. [...] Poate mai multă informație [este necesară], pentru că multe instituții nu știu ce înseamnă probațiunea (IMD02).

Cred că trebuie mai multe mese rotunde și mai mult noi să comunicăm despre ce scop avem (IMD06).

Respondenții moldoveni sunt mai optimiști decât cei români cu privire la aprecierea de care această profesie se bucură în cadrul societății. Este citat un studiu realizat de Institutul Reformelor Penale care a arătat un trend de creștere a atitudinii pozitive a populației față de probațiune.

Și persoanele se mai schimbă și munca remunerată este aplicată tot așa, el [persoana aflată în probațiune] observă că această muncă o prestează pentru a întoarce prejudiciul fizic, financiar pe care l-a adus societății. Și oamenii înțeleg că da, cât de cât, aceasta este ceva pozitiv (IMD08).

Tot în direcția optimismului respondenților moldoveni referitoare la creșterea vizibilității și a bunei imagini publice a probațiunii se înscriu o serie de răspunsuri care detaliază activitatea de promovare a profesiei: apariții TV și în general în media a consilierilor de probațiune, realizarea unor seminarii, informări etc.

Un rol foarte important [il are probațiunea], deoarece lumea ne cunoaște, știe ce este probațiunea, deseori ieșim, poate nu tare des, dar destul de bine ieșim la televiziune, în ziar scriem, informăm minorii, facem la tabere, întruniri, fel de fel de activități și cred că societatea cunoaște rolul probațiunii (IMD05).

Atribuțiuni eliminate din competența serviciilor de probațiune din România. Medierea victimă-infractor | În general, respondenții arată că în urma reformei Sistemului Penal din România, atribuțiile profesionale ale serviciilor de probațiune au crescut exponențial. Au fost introduse atribuțiuni în domeniul supravegherii muncii neremunerate în folosul comunității și a executării măsurilor neprivative de libertate, dar și atribuțiuni suplimentare în ceea ce privește eliberarea condiționată a deținuților. Medierea victimă-infractor, o atribuțiune profesională a consilierilor de probațiune din multe sisteme juridice, a fost eliminată din cel românesc începând cu Noul Cod de Procedură Penală intrat în vigoare în 2014. Respondenții arată că aceste atribuții necesită o formare specială, pe care doar unii dintre aceștia o dețin. În plus, această practică solicită o abordare de durată, timp care momentan lipsește consilierilor de probațiune. Unii dintre respondenți (FG) arată că o asemenea practică nu este doar dificilă și consumatoare de timp, dar în multe cazuri are un potențial crescut de revictimizare. Această practică poate fi eficientă din punctul de vedere al justiției restaurative, doar atunci când întâlnirea victimei cu făptuitorul nu provoacă acesteia un stres suplimentar sau chiar o trauma.

Da, dar eu am fost formată la un curs la Centrul de Mediere de la Iași și știi ce înseamnă, înseamnă timp, adică cumva ar trebui să fie un birou care să se ocupe de chestia asta. Eu pot să fac [medierea victimă-infractor] dar nu am timp și nici nu am voie, [pentru] că noi nici nu facem mediere. Implică foarte mult timp, lucru pe care nu îl mai avem, mai ales în măsurile de genul familie, mamă, minor să stai să îi asculți separat, mie mi-ar plăcea, dar nu am timp de asta. Și sunt benefice, într-adevăr (IRO04).

Potențialul de responsabilizare a făptuitorilor în procesul de mediere victimă-făptuitor este acceptat de respondenți, dar aceștia atrag atenția că în acest moment această practică restaurativă este în afara ariei de competență profesională a consilierilor de probațiune.

Ar duce [la responsabilizarea făptuitorilor], dar nu e în atribuția Serviciului de Probațiune (IRO09).

Nici consilierii moldoveni nu pledează pentru extinderea practicii medierii victimă-făptuitor, decât în anumite cazuri, cum ar fi de exemplu violența domestică. Consilierii moldoveni au mai multe atribuțiuni în sfera medierii penale decât cei români, cărora legislația penală le-a luat acum această atribuție. De exemplu respondentul (IMD05) arată existența unor responsabilități ale consilierului în ceea ce privește constatarea împăcării dintre făptuitor și victimă, obligatorie pentru eliberarea condiționată din penitenciar la jumătatea pedepsei.

2.2. Axa tematică II. Dezvoltarea resurselor umane

2.2.1. Atribuțiile consilierului de probațiune în raport cu tipurile de beneficiari | În cadrul acestei categorii au fost incluse informațiile referitoare la specificul activității desfășurate de consilierii de probațiune. Am putut identifica în declarațiile respondenților o serie de direcții majore în care se desfășoară efectiv activitatea de probațiune: evaluarea presentențială, cu rolul de a sprijini instanța în individualizarea pedepsei, supravegherea persoanelor condamnate cu suspendare sub supraveghere, supravegherea executării măsurilor educative neprivative de libertate a minorilor, participarea în comisiile de liberare condiționată a persoanelor aflate în detenție, și implementarea unor programe de reintegrare socială a persoanelor care au săvârșit fapte penale [237, 238]. Prezentăm în continuare o sinteză a sarcinilor de lucru ce revin consilierilor de probațiune din Republica Moldova, dar care sunt similare în cazul consilierilor din România, mai puțin anumite elemente specifice de asistență socială bazată pe oferirea/facilitarea accesului la resurse din comunitate –găsirea unui loc de muncă, a unei locuințe, ajutoare sociale și sprijin ocazional.

La noi când s-a creat Serviciul de Probațiune am avut vizite multe, instruiți multe, studieri de materiale practic și teoretic și în rezultat s-a făcut după legea noastră, să zicem unde sunt incluse mai multe activități sau toate în afară de mediere care este în unele țări și de asistența victimelor care de asemenea este în unele țări. În schimb, la noi este tot spectrul de activități, începând cu supravegherea, finisând cu asistența socială, referate presentențiale, să zicem așa tipurile: tipul probațiunii presentențiale, ceea ce include întocmirea referatului presentențial și acum am început din 15 și asistența presentențială sau la etapa presentențială asistența psiho-

socială. A doua, probațiunea sentențială sau comunitară, după ultimile modificări care include în sine supravegherea persoanelor care sunt în probațiune, asistența lor și consilierea. Apoi este penitenciară cu pregătirea pentru eliberare, și postpenitenciară cu asistența postpenitenciară. În fiecare din cele 42 de Birouri avem persoane care se ocupă cu aceste activități. Dar aici vreau să atrag atenția că la noi se divizează pedepsele penale de probațiune deoarece cu probațiunea este eliberat de pedeapsă, să zicem. Dar la noi sunt 2 situații executarea pedepselor, ceea ce este stabilit de Codul Penal că e pedeapsă și munca neremunerată, și privarea de drepturi. Probațiunea are ca scop resocializarea și această resocializare include și supravegherea și asistența și consilierea și toate activitățile necesare (IMD08).

Întocmirea de referate de evaluare (presentențiale) | Elaborarea referatelor de evaluare presentențială este menționată practic de către toți respondenții, ca fiind o activitate curentă în practica consilierilor de probațiune (IRO04; IRO01; IMD01; IMD04; IMD06). Legislația românească actuală solicită ca acestea să conțină propuneri și recomandări, care să permită judecătorilor individualizarea pedepsei. În Republica Moldova, deși legislația nu solicită în mod obligatoriu asemenea recomandări, ele sunt uzuale, și de obicei instanțele țin cont de ele, dacă sunt corect și legal argumentate. Evaluarea presentențială poate fi realizată la cererea poliției sau procuraturii în faza cercetării și/sau urmăririi penale, sau de către instanță în faza de judecată. Evaluarea psihosocială se poate realiza doar pentru inculpați, neputând fi solicitată pentru alți participanți la procesul penal (IRO07).

Activități de supraveghere | Serviciile de probațiune supervizează implementarea măsurilor educative neprivative de libertate în cazul minorilor. La începutul implementării experimentale a programelor de Probațiune, atât a celor din România cât și din Republica Moldova, majoritatea acestora vizau identificarea unor alternative sociale la încarcerare, în special pentru minori.

Dar dacă o să discutăm despre un minor, mult mai des ne întâlnim și mult mai des atragem atenția unui minor care a comis o infracțiune de exemplu de furt, și este cu risc sporit și are deja a doua, a treia condamnare, sau s-au împăcat părțile din motiv că a iertat partea vătămată și este ordonanța de începere a urmăririi penale (IMD05).

Ca atare, consilierii de probațiune cu vechime în sistem au o experiență bogată în ceea ce privește supravegherea măsurilor neprivative de libertate pentru minori. Măsurile educative pot fi privative sau neprivative de libertate. Doar acestea din urmă sunt în grija serviciilor de probațiune. Modificările apărute în cadrele normative ale practicii sunt subliniate de respondenți, mai ales de cei români, care s-au confruntat cu această situație de supraîncărcare cu sarcini mai recent decât colegii moldoveni. Extinderea sarcinilor ce revin consilierilor de probațiune, și

implicit la creșterea gradului de stres și solicitare profesională la care aceștia sunt supuși, este considerată o sursă de demotivare profesională și de posibile erori.

Iar pe supraveghere, pe vechiul cod aveam mai puțină treabă, dar pe Noul Cod avem o grămadă de lucru, mai ales la persoanele care au suspendare sub supraveghere [...] (IRO04).

Activitatea de supraveghere este descrisă ca fiind deosebit de complexă, implicând verificarea informațiilor primite de la persoanele verificate, prin activitate de teren, vizite la domiciliu și interviuri cu persoanele din mediul social al persoanei supravegheate, realizarea de observații în mediul de viață a persoanei supravegheate etc.

[...] exercitarea controlului privind executarea sentinței a persoanelor liberate de pedeapsă și cărora li s-a aplicat măsura de constrângere (IMD01).

Pe lângă acestea, supravegherea în comunitate implică verificarea respectării termenelor cu privire la activitățile pe care persoana supravegheată trebuie să le realizeze pentru a se reintegra în societate. Aceasta activitate implică totodată și monitorizare și management de caz.

[...] Trebuie monitorizată permanent supravegherea persoanei. Din punctul meu de vedere, persoanele aflate în supraveghere sunt cele mai solicitante pentru mine, pentru că minorii conștientizează cel mai greu și atunci e și foarte greu de lucrat cu ei (IRO04).

Activitatea de supraveghere include lucrul cu persoanele a căror pedeapsă a fost suspendată sub supraveghere, dar și supravegherea efectuării muncii în folosul comunității – inclusiv de către persoanele care au primit amendă penală, transformată în muncă în folosul comunității. Respondentul insistă asupra supravegherii respectării de către persoanele aflate în probațiune, a măsurilor și obligațiilor impuse de instanța de judecată.

Mai pe scurt, care sunt condiționat condamnați, vin la mine la supraveghere (IMD02).

Alături de monitorizarea respectării măsurilor impuse de instanță, managementul de caz (IRO12) implică reintegrarea socială a făptuitorilor și ajutorul oferit acestora pentru a evita recidiva.

A doua activitate fundamentală este aceea de supraveghere care constă în supravegherea persoanelor condamnate cu pedeapsa închisorii și nu numai, și a amenzii penale transformată în muncă în folosul comunității, dar a căror pedeapsă a fost suspendată sub supraveghere. [...] Noi monitorizăm modul de respectare a acestor măsuri, dar ne ocupăm în același timp de reintegrarea lor socială, de a-i ajuta cumva să nu mai recidiveze, să nu mai comită alte fapte penale (IRO07).

Activitatea de supraveghere are la bază realizarea de interviuri ce se desfășoară în cadrul întrevederilor de supraveghere. Tot interviul este tehnica fundamentală în realizarea referatelor

de evaluare și a intervențiilor realizate în funcție de evoluția cazului. Activitatea consilierilor de probațiune și managementul de caz implică de asemenea activități de statistică, evidențe, realizarea, emiterea și trimiterea de documente către diverse instituții (IRO07).

Deci, eu ca psiholog încerc să înțeleg motivul comiterii infracțiunii și dacă se depistează lipsa resurselor financiare ne deplasăm la domiciliu, discutăm cu părinții. Sunt cazuri când nu avem cu cine discuta, deoarece părinții sunt într-o stare de ebrietate veșnică și apelăm începând cu asistența socială, primăria și terminând cu biserica, deoarece preotul tot are o valoare mare în sat, cu inspectorul de poliție din sectorul dat. Și încercăm, pe lângă faptul că explicăm partea negativă a infracțiunilor pe care Dumnezeu le comite și care urmează să le comită, îl preîntâmpinăm despre ceea ce poate să se întâmple cu dânsul și încercăm să îi găsim ceea de ce are el nevoie (IMD05).

Tot în cadrul activităților de supraveghere, se încadrează și cele realizate cu persoanele eliberate condiționat din penitenciar (IMD05), care trebuie să respecte obligațiile impuse de instanță. Încălcarea măsurilor impuse de instanță trebuie raportată de către serviciile de probațiune către instanțele de executare, și în funcție de gravitatea încălcării măsurilor impuse, poate duce la revocarea punerii în libertate a persoanei.

Plus că mai nou vin și liberații condiționat tot la noi, după ce termină de executat, ca atare este o nouă atribuție până execută tot termenul de pedeapsă, până când termină data de detenție vor veni la Serviciile de Probațiune și vor respecta obligațiile impuse de Instanța de Judecată (IRO04).

Participarea la comisiile de eliberare condiționată din penitenciare | Deși serviciile de probațiune românești nu au atribuțiuni în elaborarea măsurilor educative din penitenciare, consilierilor de probațiune li se cere prezența în stabilirea regimului penitenciar al persoanelor încarcerate, la învoirea acestora, pentru a întrerupe temporar executarea pedepsei, și chiar la procesul de evaluare a acestora în vederea eliberării condiționate înainte de termen din penitenciar.

Eu am lucrat 5 ani în B și având unitate penitenciară participam acolo la orice implica stabilirea regimului de detenție, pentru că sunt 4 tipuri de regimuri. Dacă persoana din unitatea penitenciară vroia să se învoiască pentru că avea probleme de sănătate sau avea un deces, trebuia să participe și un consilier de probațiune, adică aveam și alte atribuții (IRO04).

Consilierii moldoveni desfășoară activități de probațiune în penitenciar, în special cele de pregătire pentru liberare sau eliberare condiționată (IMD08).

Dacă sunt penitenciare pe sector, atunci este o colaborare mai restrânsă deoarece se merge și în comisiile de eliberare a persoanelor din detenție înainte de terminarea termenului. Dar noi aici

nu avem penitenciar așa că comunicarea este strict oficială, interpelări, solicitări la care strict ni se răspunde, dar care oricum sunt în linii așa, mai generale (IMD11).

Implementarea de programe de reintegrare | O activitate particulară a consilierilor de probațiune din ambele țări o constituie implementarea unor programe individuale sau (IRO11) de grup, de reintegrare pentru persoanele aflate în supraveghere. Aceste programe pot fi implementate în România doar după o formare particulară la care consilierii de probațiune trebuie să participe, formări organizate de către Direcția Națională de Probațiune.

[...] Eu sunt formată numai pentru programe de reintegrare pentru grup, ceea ce înseamnă că facem cursuri cu mai mulți tineri o dată și este foarte obositor. Adică dacă într-o zi lucrezi 5 ore cu câte 13 persoane, următoarele 3 ore poți să zici deja că ești pe lângă subiect [obosită, ineficientă] (IRO04; IRO07).

Programele de reintegrare, atât cele individuale cât și de grup, vizează construcția unor abilități sociale menite să preîntâmpine recidiva, prin deprinderea unui nou mod de gândire orientată spre consecințe, o atitudine autoreflexivă. Există și o serie de programe destinate controlului violenței, mai ales în cazul infractorilor minori. Alte programe vizează dezvoltarea unor abilități de evitare a unor conduite nedorite legate de consumul de alcool și/sau droguri, inclusiv conducerea sub influența alcoolului (IRO06).

Programul motivația spre schimbare. Acest program este în curs de implementare, încercăm să îl implementăm dar este foarte greu (IMD06).

Oferirea de programe de reintegrare este o obligație a Direcțiilor de Probațiune, deoarece unele dintre persoanele aflate în supraveghere sunt obligate prin hotărâre judecătorească să urmeze astfel de programe (IRO03). Respondenții sunt parțial reticenți referitor la implementarea acestor programe:

Urăsc programele. Mi se par inutile, la noi cel puțin (IRO02).

(...) mă ocup de un program: Motivația spre schimbare, dar cam greu merge, pentru că multe neajunsuri sunt, începând de la încăpere, de la timp, sunt mai mulți factori care împiedică să realizăm cu succes (IMD03).

Alt respondent semnalează beneficiile pe care participarea la programe le aduce persoanelor supravegheate, mai ales minorilor.

Deci mie mi-a plăcut faptul că noi am putut să trezim o altă caracteristică în personalitatea minorului, să vadă și lucruri pozitive, nu doar negativul din el. Și deja ei între ei s-au împrietenit. Eu cred că a fost un foarte bun proiect (IMD05).

Respondenții insistă asupra eficienței programelor de reinserție, mai ales în situația infractorilor minori. Derularea unor asemenea programe, afirmă respondenții, se poate face numai după ce minorii primesc hrana, putându-se concentra asupra conținutului programului.

Prevenirea delincvenței juvenile, este un program care a durat 10 ore. A fost petrecut de mine în colaborare cu alt Birou de Probațiune din vecinătate de la [N]. Au fost minori aflați în evidența Biroului din [U] cu Biroul [N], s-a petrecut aici în acest birou. Minorii au fost adunați, aduși cu mașina, aici noi de fiecare dată i-am servit cu un ceai și cu o tartină, pentru că dacă minorul nu a mâncat de ieri nimic e zero tot ce discut eu, pentru că el se gândește doar la stomac gol și ne stăruim să îi servim să îi hrănim, după care deja începem programul de activitate (IMD05).

Respondenții remarcă ca datorită volumului mare de lucru al consilierilor de probațiune este foarte dificilă implementarea în mod repetat a unor astfel de programe de reintegrare, care necesită un timp mai lung.

Nu pot să zic, da lucrez mai mult pe supraveghere, pentru că eu ca și trainer pe un anumit program nu reușesc să-l fac decât o singură dată, pentru că avem mai multe programe și atunci încercăm să le facem pe toate (IRO11).

Activități cotidiene și rutina de lucru | Respondenții români arată că toate categoriile de activități ce revin în obligația consilierului de probațiune sunt egal importante, deocamdată neexistând o clară diferențiere a activității serviciilor de probațiune:

Noi suntem profesioniști în toate. Ar trebui pe viitor să fim pe birouri- birou de supraveghere, birou pe referate și birou pe programe. Noi le facem pe toate. Eu încerc să le fac pe toate bine, acum ne evaluează și inspectorii care vin și văd documentele. Și la documente ar mai trebui lucrat din punctul meu de vedere, sunt multe de lucrat (IRO04; IRO03).

Colegii moldoveni au o mai clară împărțire a sarcinilor, existând un consilier desemnat să lucreze în penitenciar cu deținuții în perioada de pregătire a liberării, altul este desemnat să țină legătura cu instanța. Majoritatea respondenților indică activitatea de supraveghere și realizarea diferitelor interviuri, ca fiind activitățile care ocupă cel mai mult timp din programul de lucru a consilierilor de probațiune.

Ziua de lucru de 8 ore începe cu activitatea de supraveghere, atunci când avem cazuri, când programăm persoanele supravegheate la prima întrevedere sau la întrevederile realizate în cadrul activității de supraveghere, fie activitățile de asistență și consiliere pe care noi le-am programat în vederea derulării programelor de lucru cu aceștia, fie activitățile desfășurate în penitenciar cu persoanele deținute (IRO01).

O zi de lucru obișnuită se concretizează în realizarea întrevederilor atât cu persoanele aflate în supraveghere – considerate simple de către respondenți – dar și întrevederi cu persoane nou intrate în evidența serviciilor de probațiune. Pe lângă întrevederi activitatea consilierilor este completată cu întocmirea corespondenței, cu instituțiile colaboratoare și cu instanțele de judecată.

Îmi place mult să discut cu condamnații să le dau îndrumări corecte, să văd unde sunt a lor neajunsuri, adică în viață, în societate și ne străduim cât de puțin să îi ajutăm, după posibilități (IMD04).

Primele întâlniri cu o persoană supravegheată implică aducerea la cunoștința acestora a obligațiilor impuse de instanță, și odată cu aceasta realizarea documentelor referitoare la punerea în executare a hotărârilor judecătorești (IRO01).

Azi de exemplu am stabilite anumite persoane care trebuie să vină la întrevedere, discutăm telefonic cu unele persoane dacă nu pot să se prezinte sau stabilim o altă dată. Minimul unei întrevederi este de 15 minute (IMD06).

Specificul activității de management al serviciului de probațiune | Managementul serviciilor de probațiune nu este o activitate separată, distinctă de cea de consilier de probațiune, persoanele care ocupă funcții de șef de serviciu păstrându-și competențele de consilier, pe care le desfășoară împreună cu cele manageriale.

Ca șef serviciu niciodată nu am făcut rabat de atribuția mea de consilier de probațiune, ca atare în continuare mă ocup de cazuri [...] întocmesc referate de evaluare pentru instanțe și parchete, am cazuri de supraveghere cu persoane condamnate, sancționate, mai puține oricum decât colegii mei, întrucât mai am și alte atribuții. Am participat la Comisii de eliberare condiționată din 4 unități penitenciare și tot ce înseamnă muncă de probațiune pe care legea o prevede, dar concentrarea este mai mult pe partea de management (IRO08).

Pe lângă competențele specifice de consilier, persoanele cu atribuții manageriale la nivelul serviciilor de probațiune sunt responsabile de legalitatea și corectitudinea actelor emise de Serviciu, de buna funcționare a acestuia.

Conform fișei postului, am așa: asigurarea colaborării cu administrația publică, asigurarea cadrului legal, asigurarea activității probațiunii. (...) În afară de atribuțiile de șef adjunct pe care le îndeplinesc în lipsa șefului am și supraveghere în lucru cu condamnații (IMD02).

Managementul echipei de consilieri de probațiune implică atribuții de reprezentare și de coordonare, dar aceste sarcini nu individualizează managerii serviciilor și nu transformă managementul probațiunii într-o ocupație de sine stătătoare în domeniu (IRO09; IRO08).

Activitatea mea este mai complexă. De când lucrez la Ministerul Justiției sunt Șeful Serviciului de Probațiune din [B], deci am și calitatea de manager și de coordonare a echipei de probațiune din [B], reprezint [temporar] și instituția ca PR (IRO08).

La solicitarea de a descrie propria activitate în calitate de manager, respondenții care au simultan calitatea de consilier de probațiune și de manager de serviciu subliniază asumarea de către aceștia a unor atribuții administrative printre care sunt enumerate înregistrarea documentelor intrate în Serviciu, alături de activitatea de avizare a documentelor ce sunt emise de Serviciu, repartizarea cazurilor pe fiecare consilier, activități de reprezentare în relație cu Ministerul de Justiție, cu instanțele de judecată, etc (IRO8; IRO9; IRO10; IRO11; IRO12; IMD01; IMD05).

În primul rând, cel puțin de o perioadă de timp înregistrez toate documentele care intră în cadrul Serviciului, deci sunt și un fel de secretară. Repartizare cazuri. Introducerea de cazuri în bazele de date ale Serviciului. Discutare pe cazuri cu colegii mei, punctual, avizare documente pe tot ce înseamnă documente care ies din cadrul serviciului de probațiune. Menținerea legăturii cu Ministerul Justiției cu partenerii locali, cu colegii de probațiune din țară. Vorbim la telefon permanent pentru că legislația noastră este foarte ambiguă și atunci ne consultăm mai ales pe Noile Coduri Penale. Citire și avizare de Referate de Evaluare pentru organele judiciare, supravegherea persoanelor condamnate, activitățile de supraveghere, luare în evidență a persoanelor condamnate în cazurile mele sau ale colegilor mei care sunt plecați temporar din serviciu, întocmirea actelor ședințelor de supraveghere, întocmirea de adrese care au legătură cu probațiunea sau chiar cu cazurile mele (IRO08).

Aceeași activitate de management al comunicării este descrisă într-o manieră oarecum similară de către un respondent moldovean:

Supravegherea tuturor persoanelor, îndrumarea și verificarea consilierilor în activitatea lor de probațiune. Eu sunt și în calitate de șofer, în calitate de secretar, în calitate de servitoare, în calitate de consilier (IMD05).

Activitatea managerială implică și o serie de activități administrative imediate, cum ar fi identificarea unui sediu corespunzător pentru Centrul de Probațiune, în cazul managerului intervievat (IRO09).

Alocarea cazurilor către consilieri sau către mine dacă este cazul. Alocarea referatelor de evaluare. Lucru cu beneficiarii serviciului. Contrasemnarea documentelor și bineînțeles cu analiza lor aferentă, unele sunt simple adrese, altele sunt acte mai elaborate cum ar fi întocmirea referatului de evaluare, care presupune o analiză mai detaliată, verificarea dosarelor de probațiune, achiziții dacă este cazul, solicitări de oferte. Ținem legătura permanentă cu

Direcția Națională de Probațiune prin care le aducem la cunoștință și invers ce ne transmit ei le aduc la cunoștință și colegilor mei. Încerc să merg foarte mult pe un management participativ, astfel încât colegii să fie informați în permanență cu informațiile venite de la București și în momentul în care iau o decizie să țin cont de părerile pe care le au. Și în sensul acesta organizăm ședințe periodice care includ și intervizarea cazurilor, spre exemplu când sunt cazuri mai complexe din punct de vedere juridic sau cazuri mai complicate, discutăm în echipă spețele respective bineînțeles cu păstrarea confidențialității. Dar totodată și deciziile mai importante care se iau în cadrul acestor ședințe de echipă (IRO09).

2.2.2. Socializarea profesională | În cadrul acestei categorii, au fost reunite informațiile referitoare la pregătirea profesională de bază și continuă, inclusiv la rezultatul formării profesionale în termeni de competențe profesionale necesare exercitării eficiente a profesiei de consilier de probațiune, modalitatea de acces în carieră, dar și motivația alegerii acesteia.

Accesul în carieră | Accesul în cariera de consilier de probațiune se realizează, în ambele țări, prin concurs public, la care pot participa persoanele având pregătire în domeniile: asistență socială, psihologie, sociologie, pedagogie sau drept, care sunt apte din punct de vedere medical și psihologic, nu au cazier penal sau fiscal, au o bună reputație, cunosc bine limba română. Pentru participarea la concurs nu se solicită vechime în muncă. Fiind o funcție de interes public, reglementările în vigoare solicită obligativitatea ocupării posturilor exclusiv prin concurs organizat în condiții de maximă transparență, și promovat la nivel național. Respondenții au arătat că și în cazul lor accesul la funcția de consilier s-a făcut prin concurs, atât în România (IRO01; IRO03; IRO05; IRO06; IRO10; IRO11), cât și în Republica Moldova (IMD01; IMD02; IMD06; IMD07). Concursul este descris ca:

[...] un examen foarte serios, riguros, când l-am absolvit (IRO06).

Participarea la concurs a fost motivată de faptul că:

[...] întotdeauna mi-am dorit să lucrez cu persoanele care au încălcat într-un fel sau altul legislația (IRO05).

În total am 30 de ani de muncă. Am lucrat ca executor și după aceea, văzând cum se petrec lucrurile și la probațiune, adică m-am interesat, este un lucru binevenit, aș socoti așa pentru integrarea condamnaților în societate. Adică se face un lucru care este tot bine venit pentru condamnați. Îmi place lucrul și mă strădui să îl fac așa după lege și instrucție (IMD04).

Am lucrat la școală și am rămas fără lucru și s-a primit că am fost angajată și mi-a plăcut și am rămas aici (IMD02).

În cazul unora dintre respondenți, participarea la concurs a fost precedată de o perioadă de voluntariat:

[...] O perioadă de 3 luni de zile am făcut voluntariat în cadrul serviciului. Ulterior am considerat că e o meserie în care pot să lucrez și mă identific ca profesionist în cadrul ei și am mers mai departe la concurs când s-au scos posturile (IRO03).

O parte dintre respondenți au fost implicați în dezvoltarea probațiunii, încă din perioada programelor pilot.

Anul acesta fac 17 ani [de activitate]. Am lucrat din 1999 până în 2001 în Centrul Experimental de Probațiune, pe care am fost cu finanțare din Proiecte Europene. Din 2001 s-a înființat Probațiunea la nivel național și am venit la [B]. Deci am 15 ani în Ministerul Justiției și 2 ani la (organizație implementatoare a proiectelor pilot de probațiune) (IRO08).

La mine iarăși istoria e lungă pentru că eu am fost de la început din 2002, când a început numa vorba despre probațiune. Am participat la toate seminariile (IMD02).

Pregătirea profesională | Pregătirea profesională a respondenților este diversă, acoperind practic toate domeniile - asistență socială, drept, psihologie, pedagogie - permise de legea probațiunii. Unii respondenți menționează dubla specializare:

Pregătirea pe care eu am avut-o atunci era Facultatea de Filosofie, secția Asistență Socială, urmată de Facultatea de Drept. La momentul respectiv nu aveam licența, ulterior am terminat și Facultatea de Drept, dar atunci am fost angajată pe baza studiilor de asistență socială, iar în aceeași vreme se făcea o școală pregătitoare la Arad timp de două săptămâni în care eram pregătiți pentru a fi consilieri de probațiune (IRO01; IRO07).

La moment am studii în domeniul dreptului internațional, psihologie, psihopedagogie și fac masteratul în anticorupție (IMD05).

Respondenții, atât cei români cât și moldoveni, arată importanța pregătirii psihologice pentru activitatea consilierului de probațiune, în cazul său, aceasta fiind dublată de pregătire juridică.

Părerea mea personală este că cel mai important este să ai studii în psihologie, nu numai decât facultatea, dar cel puțin să ai cursuri. Și de celelalte 2 are nevoie un consilier, dar într-o mai mică măsură (IMD02).

Eu am dublă și specializare, mi se pare foarte important să ai și pregătire de psiholog pentru că pentru persoana care vine la tine, trebuie într-adevăr să știi să interpretezi o sentință, să vezi anumite aspecte juridice (IRO05).

Majoritatea dintre respondenți au pregătire profesională de asistent social, în multe cazuri urmată de master în domeniul probațiunii, organizat în cadrul facultăților de asistență socială. Toți

respondenții au urmat cursuri de probațiune la nivel național, atât în România cât și în Republica Moldova, organizate prin intermediul Direcției Naționale de Probațiune –în România- și Oficiului Central de Probațiune –în Republica Moldova.

La Oficiul Central de Probațiune s-a făcut un curs pentru consilierii de probațiune care a durat aproximativ 2 luni și sunt de legislație și actele normative și de acum cu serviciul (IMD012).

Cursurile de pregătire postuniversitară au fost soluția de completare a formării inițiale în asistență socială:

Sunt absolvent de asistență socială la Iași și am trei cursuri postuniversitare în mai multe domenii în: drept penal, probațiune și management social (IRO08).

Fiind o profesie cu specific interdisciplinar, accesul se face din diferite sfere ale pregătirii profesionale inițiale, profesioniștii urmând după angajare o serie de cursuri de formare specifică.

Motivația alegerii carierei | În alegerea carierei viitorilor consilieri de probațiune, au contat o serie de factori precum: caracterul de noutate și atractivitate a profesiei, lipsa necesității unei experiențe profesionale prealabile, participarea la activități de voluntariat și implementarea unor programe în domeniul justiției restaurative (unul dintre modelele teoretice ale primelor programe de probațiune din România): Atractivitatea profesiei, chiar în lipsa unor cunoștințe despre semnificația exactă a acesteia l-a determinat pe respondentul IRO04 să aleagă cariera de consilier de probațiune:

Eu am terminat dreptul și am studiat legea și pe vremea aceea mie îmi suna a cu totul altceva. Probatoriu, probe într-un dosar, cu totul altceva, dar am rămas în sistem de 14 ani. Am terminat Facultatea de Drept [...] (IRO04).

Lipsa solicitării unei experiențe inițiale, și neluarea în considerare a voluntariatului ca experiență profesională a contribuit la alegerea carierei în cazul IRO02:

A fost singurul job în care nu ți se cerea experiență. Eram ieșită din facultate de un an de zile și peste tot se cerea experiență, iar voluntariatul la acea dată nu era considerat experiență (IRO02).

Contactul inițial cu probațiunea în perioada facultății și elaborarea lucrării de licență pe această temă a condus la alegerea consilierii de probațiune ca oportunitate de carieră pentru respondentul IRO08.

Formare continuă | Formarea inițială a consilierilor de probațiune este urmată de o pregătire specifică, în cadrul căreia profesionistul își însușește competențele specifice derulării principalelor sale activități: supraveghere, efectuarea referatelor de evaluare, management de caz, participarea la eliberarea condiționată și implementarea unor programe educaționale pentru persoanele care au efectuat fapte cu caracter penal. Formarea continuă vizează pe lângă

dobândirea competențelor necesare desfășurării acestor activități, actualizarea cunoștințelor în funcție de evoluția normativității specifice, de dezvoltarea standardelor și cerințelor profesionale, dar și de evoluția practicii internaționale. Formarea continuă a profesioniștilor –precizează respondenții români – a beneficiat și de o componentă internațională, până în 2013 în principal britanică, iar în ultima perioadă – norvegiană (FG). Această componentă internațională și-a pus parțial amprenta pe specificul practicii românești, o parte din elementele specifice modelului britanic, respectiv norvegian fiind considerate însă incompatibile cu cadrul legislativ și instituțional românesc: supraîncărcarea activității consilierilor de probațiune români, care au până la 250 de cazuri în lucru, spre deosebire de a celor norvegieni, care au în lucru în jur de 30 de cazuri, deci timp mai mult de lucru cu fiecare caz (FG). Elementele de legislație sunt și ele particularizate, din 2014 de exemplu eliminându-se din atribuțiile consilierilor de probațiune medierea victimă-infractor (FG), element specific justiției restaurative utilizat predominant în Marea Britanie. Cu toate acestea, formarea împreună cu specialiștii internaționali este văzută ca fiind benefică (FG), aducând un plus de profesionalism consilierilor de probațiune. La rândul lor, respondenții moldoveni arată implicarea colegilor români în formarea lor profesională. Față de pregătirea continuă, atât prin participarea la cursuri și programe de formare, cât și prin autoperfecționare, respondenții manifestă un interes crescut, conștientizând necesitatea acesteia, pentru buna desfășurare a activității lor în calitate de profesioniști:

Particip la cursurile care ni se organizează la inițiativa Direcției. De asemenea mă documentez și personal și individual în domeniul în care derulez activități pentru că nu avem cum altfel, întrucât cazurile sunt foarte complexe și necesită o pregătire temeinică (IRO03).

Natura interdisciplinară a practicii impune un înalt grad de pregătire profesională:

Din toate (asistent social, psiholog sau ca jurist) este necesar cât mai multă informație și cât mai multă pregătire pentru că această meserie implică activități din toate aceste sfere profesionale (IRO06).

Pregătirea profesională inițială este considerată insuficientă, motiv pentru care formarea continuă după intrarea în sistem este absolut necesară:

Ceea ce nu ai ca pregătire teoretică înainte de intrarea în sistem îți perfecțezi după aceea prin training-uri, prin cursuri de perfecționare, de pregătire și prin pregătirea individuală a fiecăruia din materialele existente în serviciu (IRO07).

Nevoia de formare suplimentară | Majoritatea respondenților resimt nevoia unei pregătiri profesionale particularizate, care să corespundă gradului înalt de inter și transdisciplinaritate pe care practica probațiunii îl presupune. Acesta este probabil și motivul pentru care mulți dintre

respondenți au urmat mai multe domenii de licență, și/sau masterat, unul dintre respondenți având chiar studii doctorale în domeniul sociologiei, pe o temă din domeniul probațiunii (IRO08). Majoritatea respondenților moldoveni arată beneficiile unei formări inițiale în profesii asistențiale, asistență socială, psihologie, motivate de faptul că obiectivul final al probațiunii îl constituie reintegrarea socială a făptuitorului.

Psiholog și asistent social și alegerea este deoarece pe acest segment în special probațiunea prevede resocializarea și nu sancționarea lui. De aceea ca să fie o resocializare așa cum ar trebui, e nevoie de psiholog și asistența socială deoarece aceasta este mai mult sarcina noastră ca el să nu săvârșească mai multe infracțiuni. Deci aicea trebuie psihologic careva măsuri și asistența socială ca el să înțeleagă de ce facem evaluarea. Ca de exemplu minorul care a luat telefonul ca să se dea mare și tare și e asigurat cu totul de părinți, sau el lucrează, sau a luat telefonul ca să mănânce ceva. Aceste elemente sunt foarte importante de aceea trebuie ca psihologul să-l evalueze și apoi asistentul social trebuie să implementeze (IMD08).

Printre nevoile de formare sesizate de respondenții a căror formare inițială era în sfera asistențială, se numără latura penală a practicii –integrată în sfera dreptului execuțional penal, probațiunea se fundamentează pe viziunea legiuitorului cu privire la funcțiile pedepsei, gravitatea și pericolul social al faptelor, viziunea legiuitorului cu privire la reintegrarea socială a făptuitorului.

[...] Mi s-ar fi părut de ajutor ca în training-ul inițial să fie pus accentul pe ce înseamnă partea de penal, pe cineva care să explice măcar în linii mari, dar sunt unele subtilități de care ai nevoie și poate mi-ar fi fost mult mai simplu dacă am fi avut inițial o pregătire de la oameni care au lucrat și care înțeleg cu ce ne confruntăm (IRO02).

Aprofundarea și consolidarea competențelor din domeniile socio-umane sunt resimțite ca tot atâtea nevoi de formare permanentă, dincolo de formare inițială, universitară, postuniversitară și respectiv de cursurile organizate de Direcția Națională de Probațiune. Rezultate similare cu cele exemplificate în cele ce urmează se regăsesc în forme relativ similare în alte interviuri realizate: (IRO02; IRO03; IRO04; IRO07; IRO08; IMD8; IMD11; IMD4; IMD5).

Cred că ar trebui să aibă o profundă consolidare a cunoștințelor pe latura socio-umană din toate domeniile[...]: trebuie să fii empatic și lucrul acesta de cele mai multe ori îl înveți în asistență socială, trebuie să știi să asculți și să te faci înțeles și lucru acesta de obicei îl înveți când termini facultatea de psihologie, dar trebuie să ai cunoștințe, vaste și solide în ceea ce privește drepturile, libertățile și legile și aceste informații le ai de cele mai multe ori din domeniul dreptului (IRO11).

Aici trebuie să fii mixt, întrucât ca să fii numa psiholog, sau numa asistent, sau numa jurist nu prea te ajută. Mie ca psiholog încă de la început mi-a fost foarte greu să mă orientez în legislație pentru că eu văd dintr-un alt unghi problema pe care o are persoana. Pe când un jurist parcă are ochelari de cal în ceea ce îl privește pe subiectul probațiunii are, nu are bani, el trebuie să vină la întrevvedere, dacă încală legea deodată trebuie de mers în instanță că nu respectă legea ș.a.m.d. Însă eu cred că oricum trebuie altfel de abordat (IMD11).

O altă nevoie de formare resimțită de respondenți este cea legată de programele specifice de lucru cu persoanele aflate în supraveghere.

[...] Am auzit doar de la colegi. [programe de probațiune] DAS, Stop! Gândește și schimbă, OTO, ș.a.m.d. Dar, doar le-am auzit numele și nu am participat niciodată la o sesiune (IRO05).

Indiferent de domeniul inițial de formare, respondenții consideră că în fapt, fiecare dintre consilierii de probațiune existenți în sistem – cel puțin în cadrul Direcțiilor de unde provin respondenții – au competențe în toate sferele constitutive ale probațiunii, având atât aptitudini psihologice, consiliative, asertive, asistențiale, cât și de înțelegere și aplicare a normativității în vigoare. Acest lucru se datorează formării continue în laturi diverse ale profesiei de care fiecare consilier beneficiază. În opinia noastră, la această specializare multidimensională a consilierilor de probațiune concurează și lipsa momentană de organizare pe birouri a serviciilor de probațiune românești, de tipul unor birouri de evaluare presentențială, de supraveghere, de monitorizare, de eliberare condiționată, etc.

Nu cred că la noi, în serviciu cel puțin [...] e cineva care să zică că el este bun numai pe o anumită latură. Am dezvoltat în timp abilități profesionale din mai multe domenii în cadrul seminariilor de pregătire profesională pe care le facem aproape în fiecare an, suntem pregătiți pe anumite domenii profesionale. Noi am încercat să ne dezvoltăm, tocmai acolo unde considerăm că nu stăpânim foarte bine materia (IRO11).

Este subliniată frecvent importanța depășirii cadrului teoretic și metodologic dobândit în cadrul formării inițiale, nu fiindcă acesta ar fi insuficientă, ci pentru că prin specificul profesiei se produc modificări majore în practica profesională aproape continuu.

Am participat la diverse instruirii care au fost la început, am fost la cursuri, am certificate de la cursuri, sunt și formator în munca neremunerată, care tot a fost făcut de Institutul Național al Justiției, am fost și la un curs pentru judecători și procurori care pe viitor vor aplica totuși aceste proceduri și vor trebui să le cunoască (IMD08).

Tipologia persoanelor aflate în supraveghere se modifică continuu, societatea în sine fiind într-o dinamică continuă, de aceea este o nevoie permanent de autoactualizare profesională.

[...] dacă tu intervii cu niște metode pe care le-am învățat acum 10, 15, 20 de ani, în facultate pe niște tipuri de personalitate moderne, noi, controlate în funcție de societate, de dinamica societății, [în prezent] nu mai ai eficiență și atunci nu mai ești profesionist, și dacă nu mai ești profesionist, nu mai ești consilier de probațiune (IRO07).

Capacitățile empatice, dar și cele de analiză și sinteză, sunt considerate absolut necesare pentru o bună practică în calitate de consilier de probațiune (IRO12). Formarea continuă se bazează pe experiența celor cu vechime în sistem. Persoanele formate inițial devin formatori la rândul lor, astfel experiența profesională se răspândește în cadrul serviciilor de probațiune, pe care le putem descrie din perspectiva capitalului uman ca fiind încadrabile în tipul de organizație bazată pe cunoaștere, dar și organizație producătoare de cunoaștere –de know-how, de metodologii proprii- și organizație care învață, de la formatori externi, de la persoanele cu experiență din sistem, de la colegi prin sistemul peer education și peer supervision.

Am participat întâi eu, apoi am învățat colegii, apoi mulți dintre ei au devenit la rândul lor formatori. Am participat la diverse instruirii care au fost la început, am fost la cursuri, am certificate de la cursuri, sunt și formator în munca neremunerată, care tot a fost făcut de Institutul National al Justiției, am fost și la un curs pentru judecători și procurori care pe viitor vor aplica totuși aceste proceduri și vor trebui să le cunoască (IMD08).

Învățăm în fiecare zi, consultăm literatura de specialitate, participăm la diferite programe, la ateliere de lucru (IMD01).

2.2.3. Identitatea profesională a consilierilor de probațiune | Identitatea profesională este analizată din perspectiva autopercepției consilierilor de probațiune cu privire la statutul profesiei, importanța socială percepută sau autopercepută a profesiei, recunoașterea profesională și recunoașterea profesiei, definiția operațională a succesului profesional și ce semnifică a fi (bun) profesionist și/sau succesul profesional. Cea mai semnificativă problemă pusă în evidență de majoritatea respondenților este insuficiența personalului serviciilor de probațiune, și pornind de aici, supraîncărcarea cu sarcini a consilierilor de probațiune, ceea ce implică o birocratizare a practicii și o diminuare a timpului de lucru cu fiecare persoană în parte, cu riscuri de diminuare a calității serviciilor oferite.

Importanța percepută a profesiei | Respondenții recunosc importanța socială a profesiei de consilier de probațiune, ceea ce face necesară o continuă autoperfecționare profesională. Mai ales respondenții români au avut o atitudine entuziastă față de apartenența la această categorie profesională, demonstrând optimism profesional, în ciuda semnalării, aproape ca un lait motiv, a gradului mare de supraîncărcare cu sarcini zilnice. Un grad mare de încărcare cu sarcini îl

reclamă și respondenții moldoveni, cifrele menționate de aceștia –între 110 dosare în lucru (IMD04), respectiv 400 de dosare în lucru pe an (IMD06)- fiind comparabile cu cele declarate de colegii români între 150 și 300 de dosare în lucru. Respondenții aduc în discuție rețeaua de interdependențe dintre profesioniști, ca fiind un element cheie în construcția socială a profesiei de consilier de probațiune.

A fi consilier de probațiune înseamnă, în primul rând, să fii o verigă dintr-un lanț (IRO03).

Importanța socială a profesiei este dublată de importanța personală acordată profesiei, o puternică identificare cu valorile profesionale, și în general o stimă de sine crescută cu referire la propria identitate profesională.

[să fii consilier de probațiune] E un lucru foarte important și primordial. Ca să fii un bun profesionist cred că fiecare dintre noi face demersuri în sensul acesta. Mergem la cursuri, suntem auto-didacți (IRO03).

Pentru mine acesta a fost un vis, adică începând, cam lucrez de 30 de ani în domeniul dat (executări penale), închipuiți eu nu mi-am schimbat serviciul, lucrez și e bine merci, înseamnă că pentru mine este mult. Înseamnă ceva, un rod când văd mai ales când se primesc așa unele dosare, adică unii condamnați care sunt cu rezultate pozitive și îi văd că înțeleg, că sunt interesați. Mă bucură faptul că da, eu muncesc, înseamnă că se vede și un rezultat, un rod al muncii (IMD04).

Respondenții insistă asupra importanței personale atribuite profesiei.

Pentru mine e foarte importantă, dar asta nu înseamnă că sunt în poziția de a valorifica acest lucru (IRO02).

Îmi place, vreau ca să fiu de folos, vreau ca să ajut persoanele în conflict cu legea, să stea mai bine, să își găsească un rost în viață, să nu mai comită infracțiuni (IMD03).

Persoanele intervievate arată că sunt conștiente de responsabilitatea profesională și de riscurile implicate de exercitarea profesiei.

Este o profesie cu foarte multe riscuri și cu o foarte mare responsabilitate (IRO05).

Recunoașterea profesională | Prestigiul profesional de care se bucură consilierii de probațiune pornește de la recunoașterea de care profesia se bucură în rândul celorlalte profesii din sfera asistențială, dar și a celor din sfera administrării justiției. Pregătirea profesională corespunzătoare își găsește recunoașterea prin statutul profesional și remunerația primită. Cu toate acestea, respondenții atrag atenția că volumul de muncă constituie un fapt de reducere a motivației către excelența profesională.

De ce să nu recunosc că este o anumită recunoaștere a unor studii, cel puțin pentru mine cu psihopedagogia specială, poate nu aș reuși să obțin același statut sau aceeași remunerație într-o altă instituție. Pe de altă parte, cei mai mulți dintre noi își pierd mult din entuziasm pentru că e una să simți că ai satisfacție față de munca ta și alta e să simți că oricât ai încerca, nu reușești pentru că aici nici nu se mai pune problema de salariu, se pune problema efectiv de cât de eficient ești, [...] problema este volumul de muncă care ne depășește posibilitățile (IRO02).

Referitor la semnificația acordată practicii profesionale, unul dintre respondenți o consideră un deziderat avut de multă vreme și împlinit. Acest răspuns, dar și cele similare confirmă cele menționate anterior, cu privire la optimismul profesional și puternicul atașament față de valorile profesiei (IRO05; IRO07; IMD02; IMD03; IMD04). Recunoașterea profesională este pusă în legătură cu eficiența practicii și cu recunoașterea primită din partea celorlalte categorii de profesioniști, în special din zona administrării justiției. Faptul că le este solicitată opinia profesională, la început într-un mod neoficial, și particular de către judecători cu privire la individualizarea pedepsei unor infractori, este considerată o realizare ce denotă profesionalism. Faptul că această practică de a propune către instanță prin referatul de evaluare presentențială soluția considerată optimă de consilierul de probațiune a fost preluată în legislație, reprezintă o dovadă a creșterii importanței sociale de care se bucură consilierii de probațiune în cadrul sistemului justiției penale. Lipsa oricăror neclarități cu privire la soluțiile propuse în cadrul referatelor de evaluare presentențială, dar și în cadrul altor documente înaintate către instanțe, este considerată o dovadă a profesionismului și bunei reputații profesionale de care consilierii de probațiune se bucură.

Și vreau să spun că în 15 ani de când lucrez nu au fost nelămuriri. Din contră, m-au sunat judecătorii să mă întrebe ce părere am, ce ar putea să dea, pentru că până acum 2 ani de zile vizorul probațiunii nu putea recomanda instanței o instituție de pedeapsă sau de măsură educativă. În momentul de față prin Noul Cod Penal putem. Și atunci e foarte dificil să recomanzi în funcție de risc de nevoie ceva judecătorului, dar în mare parte instanțele țin cont de părerile noastre, nu au fost situații în care să primim reclamații sau nelămuriri din partea judecătorului sau procurorului (IRO07).

Bunul profesionist | Consilierii de probațiune definesc profesionismul ca fiind orientarea spre rezultat, eficiența muncii fiind desemnată în funcție de rezultat. Este important de remarcat că în definiția profesionistului sunt incluse o serie valori etice cum este demnitatea, responsabilitatea. Aceste valori fac posibilă o atitudine particulară a profesionistului ce îi permite acestuia să orienteze persoana supravegheată spre rezultat (IRO01). Sunt definite o serie de calități ale

bunului profesionist: implicare, organizare, devotament, ce pot fi considerate virtuți profesionale, alături de trăsături de personalitate precum rigurozitate, capacitate de clarificare a obligațiilor ce revin persoanei supravegheate etc. considerate necesare pentru a fi un bun profesionist.

Calitățile care îl recomandă pe un bun profesionist în Probațiune sunt: implicare adecvată, organizare, planificare, devotament, rigurozitate, clarificare a măsurilor și obligațiilor ce sunt în sarcina supravegheaților etc., (IRO01).

Respondenții fac referire la respectarea cât mai exactă a cadrului legal de desfășurare a probațiunii, inclusiv facilitarea respectării termenelor supravegherii de persoanele cu care consilierul lucrează.

[profesionism] Înseamnă din punctul meu de vedere să îți faci treaba bine, în limitele legii să îți respecti termenele și legile statului în care funcționezi (IRO01).

Profesionistul eu consider că este persoana care își execută funcțiile de serviciu atent și conform legii (IMD02).

Motivarea pentru succes, capacitatea de a depăși obstacolele profesionale sunt considerate elemente definitorii ale bunului profesionist. Implicarea în activitate, dedicarea față de profesie și față de cazuri, chiar în ciuda obstacolelor, reprezintă o atitudine corectă, pe care profesionistul ar trebui să o abordeze în mod permanent. Capacitatea de a depăși obstacolele profesionale, o viziune profesională optimistă, sunt condiții ale succesului în practica probațiunii.

[...] un bun profesionist se dedică pe ceea ce face, indiferent de impedimentele care sunt în spate, că așa dacă ar fi să analizăm, impedimente sunt în fiecare meserie, dar trecând peste toate obstacolele astea să reușești să îți faci treaba și să vezi dincolo de barierele care ți se pun. (IRO03)

O altă caracteristică a bunului profesionist o constituie experiența profesională. Experiența trebuie dublată de dobândirea unui set de competențe referitoare la practica profesională.

O persoană competentă care își cunoaște obligațiile sale și desigur drepturile cetățenilor Republicii Moldova (IMD06).

Experiența permite adecvarea practicii la particularitățile persoanei supravegheate, un anumit grad de empatie și flexibilitate a practicii în limitele ghidurilor de bună practică.

Avem ghiduri de bună practică, dar practica o faci și în funcție de omul cu care lucrezi. Acuma depinde și de experiență. Adică dacă un interviu îmi lua mai mult timp [la începutul practicii], acum după 14-15 ani, numai cât mă uit la om, ochii sunt oglinda sufletului. Adică respect, am

ghidurile de bună practică, dar până la urma urmei abordezi persoana în funcție de omul cu care ești în față (IRO04).

Profesionismul este văzut dincolo de simpla îndeplinire a obligațiilor legale. Este necesar să pui suflet, adică să ai o atitudine proactivă, să depui eforturi pentru a face persoana supravegheată să conștientizeze semnificația faptelor sale și necesitatea comportamentului prosocial.

Din punctul de vedere al probațiunii, nu ne gândim doar la a face documentele pe care le prevede legea, să le faci să te acoperi; trebuie să depui eforturi ca persoana care este în supravegherea ta să înțeleagă care sunt consecințele și beneficiile adoptării unui comportament prosocial [...] în afară de a face ceea ce spune legea, trebuie să pui și un pic de suflet (IRO05).

Responsabilitatea este invocată de mai mulți respondenți ca valoare operațională excepțională pentru activitatea consilierului de probațiune.

[profesionism] Pentru mine înseamnă a fi un om responsabil. Responsabil cu tine, cu ceilalți și în tot ceea ce faci să pui suflet. Să faci totul în mod corect. Să faci totul pentru oameni. Ceea ce pe mine mă definește este faptul că chiar dacă legile sunt proaste, eu sunt genul de persoană care respect regula și legea (IRO08).

Bunul profesionist este om de echipă. Ajutorul reciproc pe care consilierii de probațiune și-l oferă este considerat de respondent un astfel de rezultat bun în sine.

Adică ne ajutăm în echipă. Lucrăm de multe ori în echipă care este tot un rezultat bun (IMD04).

Bunele relații și comunicarea cu persoanele supravegheate sunt considerate condiții ale succesului profesional, și al statutului de profesionist al consilierului de probațiune.

Cred că legătura dintre condamnat și consilier, cred că îi simt eu de acum, din practică. Adică dacă este un contact între consilier și condamnat, asta e cel mai principal (IMD03).

O serie de alte valori etice sunt invocate, realizarea lor practică fiind un semn al succesului profesional și o realizare ce îl poate califica pe consilierul de probațiune ca fiind un bun profesionist.

Trebuie să fie în primul rând informat, în al doilea rând trebuie să fie răbdător, să fie punctual, să aibă totuși un stagiu în domeniu (IMD03).

Optimism și curaj (IMD07).

Semnificația expresiei „caz rezolvat” | Ideea de „caz rezolvat” este legată de reintegrarea socială a persoanei supravegheate. Pentru ca un caz să fie considerat „rezolvat”, trebuie ca persoana supravegheată să îndeplinească o serie de condiții, dintre care cele mai importante sunt cele legate de evitarea recidivei, de buna colaborare cu consilierul, de respectarea condițiilor

supravegherii așa cum au fost impuse de instanță. Toate aceste elemente definitorii ale succesului sunt corelate cu schimbarea comportamentului persoanei supravegheate, și dobândirea unei atitudini pro-sociale cooperante (IRO08; IRO01; IMD02; IMD03; IMD06; IMD07). O perspectivă interesantă asupra semnificației conceptului de caz rezolvat este cea conform căreia acest termen include rezolvarea unor probleme ale persoanei supravegheate pe care acesta nu le conștientizează. Responsabilizarea *clienților* față de propriile probleme, mai ales față de cele de care nu sunt conștienți, duce la o mai eficientă și rapidă integrare socială a persoanei, reducând riscul de recidivă. Dacă în alte profesii asistențiale identificarea problemelor clientului se face împreună cu acesta, specificul consilierii de probațiune ar putea consta în conștientizarea problemelor care au dus la comportamentul antisocial sancționat, asumarea responsabilității și a deciziei autonome (agenția morală a subiectului) de a se schimba. Caracterul nevoluntar al participării la consilierea de probațiune a persoanei supravegheate creează o situație specială legată de necesitate a transformării complianței obligatorii a persoanei supravegheate într-o veritabilă alianță terapeutică între consilier și clientul său [152, p. 57-70]. O asemenea abordare de *medicalizare a relației de probațiune* după modelul consilierii psihologice [142, p. 203-214, 143, p. 21-24, 151, p. 832-847] transferă această relație din sfera supravegherii retributive, în co-construcție restaurativă a echilibrului social. Privită astfel, consilierea de probațiune devine o socioterapie de reinserție socială. Deși atitudinea respondenților (IRO04; IMD03) este oarecum paternalistă, discutând despre identificarea și rezolvarea de către consilier a unor probleme ale clientului, referința este de fapt la co-construcția traseului reintegrării subiectului.

Cazul rezolvat ar fi dacă eu reușesc să identific [rezolv] și niște probleme identificate de mine și nu numai de ei. Dau exemplu la consumul de droguri. Ei în general văd că au probleme financiare, dar eu mai identific și alte probleme. Cumva dacă el este în faza de pre-contemplare nu poți să îl faci pe om să conștientizeze, dar prin interviu motivațional și chemându-l mai des la întrevederi îl fac cumva, nu îl forțez, singur să își dea seama că eu îi ofer sprijin, îi dau instituții, îi ofer suportul meu și cumva îl ajut pe el să conștientizeze că are o problemă și să o rezolve pe perioada supravegherii. Ăla mi se pare mie un caz rezolvat (IRO04).

Eu consider că cazul la bun sfârșit e acela când condamnatul nu mai săvârșește infracțiuni, nu mai are recidivă. Îi ajutăm, discutăm, îi îndrumăm. Îi ajutăm să se cazeze în cazurile în care nu au loc de lucru. Îi sfătuim unde poate să hotărască întrebările lor (IMD03).

Încercând să răspundă la întrebarea referitoare la semnificația termenului de *caz rezolvat*, respondenții se referă și la specificul celorlalte activități de probațiune. Din perspectiva elaborării

evaluărilor presentențiale de exemplu, cazul rezolvat este atunci când judecătorul utilizează evaluarea respectivă în individualizarea pedepsei, ținând cont de soluția propusă de consilier.

Păi un caz rezolvat de exemplu din perspectiva activității de evaluare înseamnă atunci când referatul pe care l-ai făcut, l-ai întocmit, îl ajută pe judecător în aplicarea pedepsei. O parte din referatele pe care le facem noi sunt citate în sentința judecătorească și atunci considerăm că e un caz bine făcut, atâta timp cât și judecătorul a acceptat propunerea și ideea noastră ca evaluare și atunci când vedem că pedeapsa aplicată de judecător coincide cu ceea ce noi am presupus sau am bănuț sau am estimat ca pentru cazul respectiv (IRO07).

Cooperarea interinstituțională este considerată esențială pentru rezolvarea cu succes a cazurilor aflate în supravegherea consilierilor de probațiune (IRO08; IMD05). Un aspect deosebit de important semnalat de respondent îl reprezintă durabilitatea rezultatelor. Nu este suficient ca pe perioada executării sancțiunii neprivative de libertate subiectul să nu recidiveze și să nu încalce măsurile impuse de instanță. Este important să fie construită o atitudine prosocială de durată, riscul de recidivă să fie foarte scăzut pentru întreg restul vieții persoanei supravegheate. Ca atare, rezultatele obținute în probațiune trebuie să fie de durată, să fie sustenabile.

Mă raportez la rezultate; rezultatele se referă la schimbările concrete pe care le observi asupra beneficiarului și ele sunt mai puține acuma pentru că volumul de muncă foarte mare fiind, nu permite o intervenție adecvată pe fiecare beneficiar și nici relația nu este cea care trebuie [în prezent] [...] dar vreme de 15 ani am avut într-adevăr rezultate absolut remarcabile, adică schimbări chiar aproape neașteptate provocate de feed-back-uri foarte bune din partea beneficiarilor, conștientizări foarte puternice chiar și în timpul unui interviu de evaluare, la o întrevedere de o oră sau două (IRO12).

O altă dimensiune importantă a co-construcției practicii probațiunii este chiar relația consilierului cu persoana supravegheată. Cazurile de succes sunt cele bazate pe încredere, în care se constituie o alianță terapeutică, ce transformă supravegherea într-o formă de socioterapie ce vizează reinsertia socială. Experiența supravegherii devine transformatoare pentru beneficiar. Respondentul arată că la sfârșitul perioadei de supraveghere unii beneficiari arată că acum consideră colaborarea cu serviciul de probațiune ca o etapă de dezvoltare personală, considerând perioada de supraveghere ca un eveniment benefic în viața sa, din perspectiva propriei integrări sociale. Transformarea executării pedepsei în dezvoltare personală a beneficiarului, scoate probațiunea ca practică socială din sfera retributivului, plasând-o pe deplin în domeniul restaurativului. În această situație, consilierul de probațiune se consideră pe sine un agent al schimbării. O parte semnificativă a activității de probațiune este văzută ca fiind o exercitare a

unui leadership motivațional și transformațional față de persoana supravegheată. Ideea de echipă care învață se transferă și asupra relației consilier –supravegheat, încrederea și buna comunicare generând o reală schimbare comportamentală, atitudinală, a stilului de viață și de gândire.

Cred că în calitate de consilier de probațiune, satisfacția este în lucrul cu beneficiarul. În momentul în care vine și spune: “am înțeles ceva”, “uitați-vă, termin termenul de supraveghere”, “nu mi-am imaginat niciodată cât este de important să mă prindă poliția consumând droguri, dar acum la sfârșitul termenului de supraveghere îmi dau seama cât am greșit”, “acum am terminat o facultate”, “sunt inginer”, spre exemplu, “urmează să mă căsătoresc”, “faptul că am venit aici la Dumneavoastră” 4 ani de zile, sau cât a fost termenul de supraveghere, “a fost pentru dezvoltarea mea personală și e foarte bine că mi s-a întâmplat lucrul acesta”. Și atunci satisfacția consilierului de probațiune este aceea că a motivat un om să își schimbe viața (IRO09).

Când o persoană care se află în supraveghere singur a ajuns la ideea conform căreia are ceva probleme și încearcă să și le rezolve singur (IMD01).

Când după comiterea infracțiunii persoana condamnată realizează cele comise, regretă și are o altă viziune asupra vieții, alt interes, alt scop. Când se lasă de furat și se apucă să lucreze, să întemeieze o familie, chiar și cel revenit din penitenciar care chiar crede că gata, aici se termină viața, începe tot de la capăt și chiar își schimbă numele de familie, se recăsătorește, nu știe nimeni despre cele care a comis, se duce în alt raion și trăiește, deci începe totul de la zero. Eu consider că asta e un fapt bun (IMD05).

Succesul profesional | Succesul profesional este văzut în corelație cu numărul de cazuri rezolvate – definite strict în sensul de persoane supravegheate, care au terminat perioada de supraveghere, îndeplinind obligațiile impuse de instanță și reușind să nu recidiveze.

Atunci când condamnatul comite o dată și mai mult nu mai repetă și înțelege și spune “Eu am înțeles, eu mă strădui pe viitor să nu mai comit astfel de infracțiuni” (IMD04).

O definiție minimalistă a succesului este inexistența unor plângeri sau reclamații din partea persoanelor supravegheate sau a altor instituții – instanță de judecată, parchet – respectiv alți profesioniști implicați.

[...] Și atâta timp cât nu există plângere la adresa mea, nici din partea judecătorului, nici din partea procurorilor, și nici din partea persoanelor supravegheate, atunci înseamnă că îmi fac treaba cu responsabilitate (IRO04).

Respondenții subliniază numărul mic de cazuri care au recidivat sau au eșuat în respectarea obligațiilor impuse de instanță, acțiuni ce au dus la revocarea măsurii neprivative de libertate și

încarcerarea persoanei. Gradul extrem de scăzut al recidivei la persoanele aflate în probațiune este comparat cu cel – semnificativ mai mare – al recidivei în cazul persoanelor care au executat o pedeapsă privativă de libertate (IRO04; FG). Această diferență, deși are printre explicații diferența de profil criminogen al persoanelor –la nivel de medie statistică – care au suferit pedepse privative și neprivative de libertate, arată clar eficiența probațiunii ca sistem alternativ de executare a pedepselor, dar și succesul individual al consilierilor implicați în managementul de caz. Chiar evaluarea riscului de recidivă, și implicit al profilului criminogen al persoanei, este o sarcină a consilierului de probațiune în cadrul evaluării presentențiale.

[...] sunt oameni care pot fi ajutați, acum nu am o statistică, dar drept dovadă din cazurile mele nu știu dacă au recidivat, din 220 de dosare nu știu dacă am 3 sau 4 dosare, în rest sunt persoane integrate, au familii. Deci practic își mențin același stil de viață, familia, locul de muncă, sunt liberi și contribuie și ei la cheltuielile statului (IRO04).

[...] în aproape un an din 400 de dosare am doar 3 recidive, cred că este și menirea noastră în acest fapt (IMD05).

Referindu-se la eficiența probațiunii în cadrul sistemului execuțional penal, respondenții arată că la nivel național (România), 350 consilieri de probațiune au în supraveghere peste 40 de mii de cazuri, în timp ce în sistemul penitenciar în care sunt încarcerați 12 mii de deținuți, lucrează 15 mii de angajați. Economia de resurse pe care statul o realizează prin aplicarea sancțiunilor neprivative de libertate este imensă. În plus, pe lângă costurile materiale publice ale funcționării unui aparat penitenciar imens, generalizarea sancțiunilor necustodiale duce la evitarea costurilor sociale ale încarcerării (IRO11). Respondenții insistă asupra rolului echipei în succesul profesional. Echipa este unită, relațiile dintre membrii acesteia fiind de ajutor și cooperare permanentă. Cooperarea din interiorul echipei este completată cu cea la nivel ierarhic cu reprezentanții Direcției Naționale de Probațiune, pe a căror sprijin se bazează respondenții, în calitate de manageri ai unor servicii teritoriale și de profesioniști (IRO09; IMD04).

Consider că aceste realizări s-au putut împlini prin munca în echipă și acum atât în calitate de consilier cât și în calitate de șef eu consider (...). Eu nu aș putea să mă văd ca șef serviciu într-o altă echipă decât cea în care sunt acum și nu aș putea, (...) să fac mașinăria să meargă, (...) dacă nu m-ar ajuta colegile mele. Adică dacă merge treaba, este pentru că sunt ajutată de acest tot unitar care este echipa (IRO09).

Cea mai mare realizare a respondenților în calitate de consilier de probațiune | Majoritatea respondenților arată că cea mai mare realizare profesională a lor este legată de formarea continuă și de îmbunătățirea competențelor profesionale.

[cea mai mare realizare în calitate de consilier de probațiune] Implicarea în programe. Este un domeniu pe care eu îl agreez foarte mult și cred că pe acest domeniu am obținut niște rezultate bune (IRO06).

Respondenții reliefează și o dimensiune personală, emoțională, a succesului profesional, ce constă în crearea unei legături de încredere între consilierul de probațiune și persoana supravegheată. Această legătură, atunci când este menținută după finalizarea termenului de supraveghere, chiar și prin simplul fapt că persoana ieșită din supraveghere își amintește de consilier, și îl salută în cazul unei întâlniri întâmplătoare, este considerată un succes personal al consilierului. Alianța terapeutică este astfel validată, fostul supravegheat confirmând că dincolo de relația strict instituțională, a existat și o solidaritate interpersonală, în limitele obligațiilor impuse de procesul de supraveghere. Simplul gest de salut, și mai ales dacă este continuat cu conversație, după finalizarea supravegheții, confirmă consilierului că persoana supravegheată l-a perceput și ca resursă de suport pentru schimbare, și nu doar ca un temnicer, pus să verifice strict executarea unei pedepse penale.

Cea mai mare realizare [este] că am văzut oameni cu care am lucrat, mă refer la persoane condamnate după ce au terminat supravegherea, care s-au integrat și mă mai țin minte și mă salută. Adică am considerat că e ok. Uneori mă mai întâlnesc cu ei și mă mai întreabă câte una alta. Da, este o mare realizare (IRO08).

Realizările noastre, succesele condamnăților și recidivă cât mai puțină. 2. O conlucrare cât mai strânsă cu persoanele aflate în evidență. O persoană când vine și are încredere și discută mai mult și e mult mai deschis și cred că asta e foarte important (IMD06).

Mai mult, unul dintre respondenți consideră nu numai că relația normală dintre consilier și supravegheat este una de colaborare, dar că aceasta este efectiv situația în majoritatea cazurilor administrate în sistemul de probațiune din zona studiată. Relația efectivă și eficientă este considerată ca fiind caracteristica activității profesionale a consilierului. Din nou, semnalăm optimismul profesional de care consilierii de probațiune dau dovadă.

[...] faptul că la sfârșitul perioadei de supraveghere vezi că persoana respectivă nu a mai comis nici o infracțiune, s-a angajat, s-a căsătorit, are copii, deci totul a mers pe un făgaș normal și la sfârșit îmi spun: "Doamnă mulțumesc că am avut o relație foarte bună cu Dumneavoastră și totul a fost minunat". Eu cred că asta caracterizează activitatea mea profesională (IRO11).

Succesul profesional este definit pe de altă parte în termeni de participare, de implicare în elaborarea metodologiei de lucru în cadrul serviciului de probațiune. Faptul că un consilier, având sau nu și o funcție de conducere în sistem, își poate aduce contribuția la dezvoltarea

metodologică a serviciilor oferite, este considerată o recunoaștere simbolică a propriului său profesionalism și implicit a prestigiului său profesional (IRO08). Succesul în calitate de manager al serviciilor de probațiune, este legat de lucrul în echipă.

Ca manager am reușit, zic eu, să îmi țin cât de cât echipa unită; că avem o colaborare foarte bună cu instituțiile, și aici întradevăr este un efort de echipă, și oamenii sunt mulți dificili și la alte instituții; că nu avem plângeri, nu avem reclamații, nu avem nemulțumiri din partea oamenilor, chiar și a oamenilor care nu s-au comportat ok (IRO08).

Motivația pentru practică și implicarea profesională | Optimismul majorității respondenților români este explicabil prin înaltul grad de implicare profesională. Motivația este de ordin intrinsec activității de probațiune, prin specificul practicii și prin prestigiul pe care îl poate aduce profesionistului. Gradul ridicat de motivație (IRO10), este considerat de respondent ca o sursă a depășirii cu succes a fenomenului suprasolicitării profesionale. Capacitatea de a face față stresului profesional este considerată de respondent o dimensiune constitutivă a bunului profesionist în domeniu.

[...] întreg sistemul este supra aglomerat și case-load-ul este mult depășit decât [față de] standardele europene, iar dacă nu am fi buni profesioniști am fi renunțat, și probabil am fi căutat o alternativă, dacă nu ne-ar fi plăcut probațiunea. Atâta timp cât se lucrează peste program, e așa cum am spus și intens, dar nu în mod întâmplător, ritmul este foarte alert și dacă nu am fi profesioniști, nu ar rezista nimeni în stilul acesta (IRO09).

Motivația produce un dinamism la nivelul echipei de lucru, permițându-le desfășurarea unor activități ce exced sarcinile curente, activități ce vin în sensul dezvoltării serviciului, și a probațiunii în general.

Am reușit să am o echipă extrem de motivată și de implicată în a face și alte lucruri în afară de activitățile curente, gen proiecte europene, programe pe care le implementăm cu beneficiarii noștri, deci suntem o echipă extrem de unită (IRO10).

2.2.4. Dileme și probleme profesionale în practica probațiunii | O serie de respondenți au remarcat și existența unor probleme cu care consilierii de probațiune se întâlnesc în practică. În general, problemele țin de supraaglomerarea sarcinilor ce revin acestora.

Supraîncărcarea profesională a consilierilor de probațiune ca sursă de dezamăgire | Dezamăgirea generată de nerezolvarea problemelor referitoare la supraîncărcare erodează entuziasmul și motivația pentru practică. Deși acestea se mențin ridicate, respondenții arată că dezamăgirea față de condițiile de muncă începe să apară, fapt ce ar putea reorienta atenția profesioniștilor spre alte domenii. Semnificativ în ceea ce privește această posibilă schimbare în

statusul motivațional și în deciziile cu privire la carieră este statusul profesional atribuit de alți profesioniști, cât anume contează munca de probațiune pentru alții.

Am 2 ani, sunt relativ nouă în sistem, am venit cu entuziasm, am venit cu speranța că putem aduce modificări în sensul schimbării felului de a gândi al supravegheaților, am venit cu forțe proaspete. Din păcate începem să fim dezamăgiți de condițiile care ne sunt oferite și ne gândim dacă nu cumva ar trebui să plecăm în altă parte, unde ceea ce facem să și conteze pentru alții (IRO05).

Eu am în gestiune până la 120 de persoane. Nu avem cadre suficiente, majoritatea fug (IMD12).

Respondenții atrag atenția asupra faptului că supraîncărcarea profesională riscă să transforme consilierii de probațiune în simpli funcționari, lipsind timpul efectiv pentru activitatea de comunicare cu persoanele evaluate sau supravegheate. Ori, tocmai dimensiunea inter-umană este văzută ca fundamentală pentru practica probațiunii. Gradul de încărcare profesională depășește cu mult standardele europene.

Altfel se restructurează programul [...] în momentul în care ai sute de dosare, în care ajungi să fii un simplu funcționar, în care nu mai ai timp să lucrezi cu omul, să lucrezi pe program cu omul, să lucrezi la schimbarea atitudinii comportamentale (IRO08).

Suplimentar, respondenții din Republica Moldova arată că salariul mic constituie o sursă de nemulțumire, și de lipsă de motivație profesională din partea consilierilor.

Salariul în primul rând este foarte mic și volumul de lucru este foarte mare. Spre exemplu cum este la noi în raioane, acolo da, se lucrează, se reușește, au mai puține persoane în gestiune și aici fiind în capitală nu mai reușești să alergi, să îl cauți (IMD12).

Lipsa de implicare a instituțiilor statului în reintegrarea socială a infractorilor | O altă sursă de insatisfacție evidențiată de respondenții din România, este lipsa de sprijin din partea instituțiilor statului pentru reintegrarea socială a persoanelor aflate în supraveghere. Sprijinul dezirabil ar fi crearea unui cadru în care, de exemplu, să se desfășoare programe de formare profesională pentru persoanele care au săvârșit fapte penale, și care nu au studii. Înscrierea lor la astfel de cursuri, mai ales pentru cei care nu au nici o calificare profesională, poate constitui un puternic sprijin din partea societății, diminuând riscul criminogen și descurajând alegerea unor oportunități ilegite de carieră.

Și nici statul nu vine ca în celelalte legislații europene să ajute persoana condamnată, de exemplu o facilitare la angajare, o facilitare la un curs de calificare, că mulți la noi spre exemplu nu au studii, chiar să vrei să te ajute (IRO06).

Aceeași lipsă de implicare a statului transpare parțial și din discursul respondenților moldoveni, dar nu este formulat explicit. Punem lipsa acestei mențiuni pe seama fricii pe care unii respondenți moldoveni au exprimat-o, că în cazul în care ar formula critici la adresa sistemului, și-ar putea pierde locul de muncă. Au fost semnalate discrepanțe între diversele cadre normative aplicabile. De exemplu se precizează că prin sentința penală, unora dintre persoanele aflate în supraveghere li se impune urmarea unor cursuri de calificare. Acest lucru este însă imposibil, dacă persoana nu are absolvite cele 8 clase obligatorii, fapt ce în unele situații duce la dificultăți, sau chiar la imposibilitatea executării măsurii impuse prin sentința penală.

[...] multe sentințe vin cu obligația ca persoanele condamnate să facă un curs de calificare; [dar] cum să facă curs dacă legea spune că dacă nu ai minim opt clase nu poți să faci un curs de angajare? Ori unde la noi, aproximativ 80% sunt fără cele 8 clase, și atunci tu ești oarecum blocat de propria ta legislație (IRO08).

Unii respondenți atrag atenția asupra unor derapaje sistemice față de ceea ce se aștepta de la sistemul probațiunii în primele etape ale implementării acestuia. Așteptările profesioniștilor care sunt în sistem încă de la începutul practicii în România, duc spre un sistem de practică centrat pe lucrul cu oamenii, orientat către recuperarea socială a făptuitorului, mai puțin pe simpla supraveghere – funcționarească – a executării unor sancțiuni. Pentru ca probațiunea să se constituie în agent al schimbării, respondenții consideră că este nevoie de timp și de instrumente specifice, bazate pe comunicare.

Probațiunea nu mai este ceea ce ne-am dorit să fie și spre asta se îndreaptă. Dar dacă cei care ne conduc nu vor înțelege până la urmă că omul este important, a-l reda societății. Nu mai supraveghezi o tonă de infractori, care oricum dacă vor, comit sau nu fapta; [...] rolul meu este de fapt acela de a produce o schimbare; ca să produc schimbarea am nevoie de timp, am nevoie de instrumente [însă] instrumentele nu le pot crea eu. Nu am voie de exemplu să colaborez cu instituții care nu sunt acreditate. Nu am voie să implementez programe efectiv de abilitare, dacă nu sunt acreditate de către direcția mea și dacă cei de acolo fac, produc chestia asta și eu nu am timpul necesar, nu am spațiul necesar, munca mea se rezumă la ce face un referent, vin frumos îmi fac actele formale și cam asta e munca mea (IRO08).

Respondenții insistă asupra discrepanțelor dintre condițiile de practică a probațiunii din țările de unde s-a preluat cadrul normativ actual – Marea Britanie, Norvegia – și cadrul românesc de desfășurare a practicii. Reforma sistemului de probațiune ar fi trebuit însoțită de o modificare a cadrelor de desfășurare a profesiei, inclusiv a resurselor – mai ales umane – implicate în funcționarea serviciilor de probațiune.

Nu cred că sunt neaparat favorabile [preluările din alte legislații] pentru că în momentul în care s-au importat bunele practici, nu s-a preluat și background-ul de la țările respective și mă refer aici că de la intrarea Codurilor Penale și a legilor aferente în vigoare în 2014, până în prezent nu s-a asigurat background-ul corespunzător. Adică cred că undeva suntem cu resurse mult mai puține decât țările de la care s-au importat modelele de practică (IRO09).

Mentalitatea retributivă dominantă la nivelul societății românești | O altă piedică cu care se confruntă profesioniștii o constituie mentalitatea românească, de respingere socială a persoanelor care au suferit condamnări pentru fapte penale. Societatea românească la ora actuală este destul de vindicativă, săvârșirea unei fapte penale ducând la excluderea socială aproape automată a persoanei. Este semnalat faptul că anumite măsuri de reformă în sistemul de probațiune sunt preluate din legislația altor state, fără a fi o coerență cu mentalitatea specific românească, și fără a fi practic adecvată la nevoia sistemului penal românesc. Există astfel riscul transformării probațiunii într-o nouă birocrație de tipul formelor fără fond [192].

Ca să poți să implementezi ceea ce englezii și francezii sau alte popoare au implementat în ani de zile și au ajuns la ceva concret [este necesară o mentalitate deschisă]. Practic s-a luat un sistem și s-a aplicat în România fără a fi realist [adecvat] sistemului din România (IRO08).

O altă situație criticată este lipsa de vizibilitate publică a probațiunii ca practică socială. Măsura condamnării cu suspendare, de exemplu, este larg cunoscută de public, dar nu și instituția care se ocupă cu ducerea la îndeplinire a sentinței, și mai ales nu filosofia din spatele probațiunii, a motivelor pentru care măsurile neprivative de libertate sunt mai eficiente din perspectiva reintegrării sociale a făptuitorului, a riscului de recidivă, a evitării stigmatizării și a resocializării deviante din mediul carceral. Faptul că unii respondenți se plâng de lipsa vizibilității publice a profesiei nu intră în contrast cu cele identificate anterior cu privire la prestigiul profesional. Acest prestigiu vine mai ales din apartenența profesiei la sistemul execuțional penal, care se bucură în sine de prestigiu. Dar vizibilitatea probațiunii în interiorul sistemului execuțional penal este considerată deficitară. Unii respondenți atrag atenția că obligația de confidențialitate este un impediment în calea vizibilității publice a profesiei. La ora actuală execută pedepse neprivative de libertate persoane publice, inclusiv oameni politici – senatori și deputați în funcție, cărora prin sentință nu li s-a retras dreptul de a avea funcție de demnitate publică. În astfel de cazuri, o mai mare vizibilitate a Serviciilor de Probațiune, ar duce implicit în atenția mass media prezența persoanelor publice în calitate de persoane supravegheate, fapt ce ar fi o încălcare a confidențialității, și o expunere nedorită cu consecințe discriminatorii (FG).

E frustrant pentru noi faptul că atunci când se vorbește despre suspendare, nimeni nu spune ce s-a întâmplat în acea perioadă de suspendare. Domnule, omul ăla nu se suspendă așa, nu rămâne suspendat în neant. Da, el se duce la o instituție, există o instituție care are niște responsabilități și niște obligații, omul ăla are de făcut niște chestii, trebuie să facă muncă în folosul comunității, e un consilier care îi face o evaluare. E unul acolo care se duce și verifică în fiecare zi, hârtii la poliție, și se duce pe teren (IRO11).

Alți respondenți nuanțează în ceea ce privește recunoașterea publică a profesiei, arătând că aceasta este pe un drum ascendent, dar poate fi îmbunătățită. Este subliniată mentalitatea românească centrată pe pedeapsă și pe exemplaritatea acesteia. Mentalitatea publică referitoare la pedeapsă pune accentul pe severitatea sancțiunii și controlul persoanelor sancționate, fără a se lua în calcul dimensiunea integrării sociale și recuperării sociale a infractorilor. Această situație este pe fondul în care percepția publică are în vedere în principal un mediu politic corupt, marcat de incompetențe și clientelism.

Dezamăgirea pe care o au toți consilierii de probațiune din țară este aceea că nu am fost recunoscuți la adevărata noastră valoare, nici acum, sau să zicem că acum avem un început de recunoaștere. [...] nu am fost susținuți suficient, pentru că mentalitatea românească este foarte axată pe pedeapsă, control și mai puțin pe ideea de reintegrare, care este puțin înțeleasă și pe faptul că la noi climatul politic este marcat de incompetență, corupție și interese care nu se referă la interesul comunității, ci la interesul personal. [Probațiunea] Presupune o muncă foarte complexă, nerecunoscută și nerespectată (IRO12).

Experiențe critice în exercitarea profesiei | Nu au existat prea multe exprimări ale unor experiențe negative în practica profesională, raportate la experiențele de succes ale consilierilor de probațiune. Dezamăgirile menționate, referitoare la volumul crescut de muncă, birocratizarea excesivă a practicii, relativa lipsă de vizibilitate a profesiei, sunt totuși menținute în limite moderate.

Nu am avut dezamăgiri mari (IRO06).

Respectul pentru activitatea consilierilor de probațiune este un punct nevralgic, întrucât această activitate, mai ales în latura sa restaurativă, intră oarecum în contradicție cu ideile existente în mentalul public, referitoare la persoanele care au suferit condamnări penale. Respondentul subliniază incompletitudinea legislației care este în curs de perfecționare.

[...] trebuie să schimbăm mentalități în primul rând. Că dacă te duci într-o instituție să îl duci pe omul acela să muncească, ne zic: “Ce îi ții în brațe?”. Nu îi țin în brațe, dar chiar și judecătorul doar individualizează cazul; [...] Deci cumva ar trebui schimbate mentalități și

asigurat și pentru noi un suport în primul rând. Avem o legislație care nu este încă terminată (IRO04).

O serie de disfuncționalități au fost puse în evidență legat de funcționarea serviciului de probațiune ca instituție de executare a unor pedepse penale. Deși pericolozitatea medie a persoanelor condamnate cu suspendare este mai scăzută decât a celor care execută sentințe privative de libertate, meseria de consilier de probațiune rămâne una cu grad de pericolozitate ridicat. În aceste condiții respondenții consideră inacceptabil faptul că nu există niciun fel de pază specializată, sau control la intrarea în instituție.

Nu avem jandarm pentru că nu scrie în nu știu ce hârtie, cu toate că suntem un sistem de stat și nu suntem aprozar, nu vindem gogoși și roșii. Lucrăm cu persoane care au comis infracțiuni, ok 10% au un grad foarte ridicat, dar știu eu unul din acela care nu are un grad foarte ridicat, azi vine frustrat și supărat, i s-a întâmplat ceva pe drum lui, și vine foarte supărat aici și nu îi place ceea ce îi spun eu, sau nu îi place de fața mea astăzi și mă strânge de gât, pot eu să previn un astfel de comportament, am un buton de panică pe undeva? Îl caută cineva la intrarea în sediul nostru dacă nu cumva el are o armă albă? (IRO11).

Printre cauzele dezamăgirii profesionale se numără și atitudinea persoanelor supravegheate.

Acestea [dezamăgirile] vin de la persoanele de la care am așteptări mai mari, care au un anumit nivel de înțelegere și care nu respectă măsurile (IRO04).

Cooperarea interinstituțională reprezintă o altă sursă de insatisfacție profesională a consilierilor de probațiune.

Mă lupt cu o persoană care are de făcut muncă în folosul comunității și am ceva dificultăți pe partea de obținere a unui act medical care să ateste dacă este aptă sau nu (IRO06).

Chiar în situația în care efectuarea muncii în folosul comunității este obligatorie, și instituțiile din comunitate semnează protocoale cu serviciul de probațiune, continuă să existe dificultăți în preluarea persoanelor supravegheate pentru efectuarea muncii în folosul comunității, sau a altor sancțiuni comunitare impuse.

S-au dat pedepse în libertate cât mai multe potrivit legislației europene. [...] Eu vreau să integrez persoana, vin foarte multe persoane, dar nu am pârghiile necesare, nu am acele colaborări necesare, pentru că nu înseamnă că dacă semnezi un protocol colaborezi [efectiv] cu instituția respectivă. Ei se lovesc de o anumită legislație, de un anumit buget. [...] Vreau să angajez persoane și atunci mă lovesc de mentalitatea românului care nu vrea să angajeze astfel de persoane. [Există] reticența de a găsi o soluție pentru această categorie de persoane, [întrucât] vrem să facă o școală; ori unde la școală ni s-a spus că nu vor infractori minori în

școală. Pai stai că totuși e o lege a discriminării, dacă sesizez oficiul discriminării, tu ca școală o să ai probleme foarte mari (IRO08).

Gradul de încărcare profesională (cu sarcini) a consilierilor de probațiune | Un lait motiv al interviurilor cu consilierii de probațiune îl reprezintă expunerea problemelor ridicate de gradul de încărcare cu sarcini profesionale a acestora. Numărul de cazuri pentru fiecare consilier trece de 150, existând, conform celor declarate de respondent și situații de încărcare cu peste 250 de cazuri. Nu insistăm asupra răspunsurilor la această categorie, implicațiile acestei supraîncărcări profesionale fiind deja discutate anterior. Vom reda doar câteva din declarațiile respondenților care clarifică referitor la percepția acestora asupra acestui grad de încărcare. Având o abordare construcționistă, vom urmări semnificația pe care profesioniștii o acordă gradului ridicat de încărcare cu cazuri, și anume riscul crescut de eroare umană cu efect negativ asupra calității procesului de consiliere și supraveghere, în special în latura sa subiectivă.

La momentul ăsta eu am 182 de dosare și participarea în calitate de consilier la comisiile de eliberări condiționate din unitățile penitenciare (IRO01).

Acum cred că am undeva la 260-270 de cazuri [cazuri în lucru] (IRO06).

În supraveghere am 105 cazuri, iar ca referate de la începutul anului și până acum, am făcut 5 referate de evaluare. Am participat la comisiile de eliberare condiționată din penitenciar (IRO07).

2.3. Axa tematică III. Relația consilier de probațiune –persoane supravegheate

2.3.1. Specificul relației consilier de probațiune – persoană supravegheată | Relația dintre consilierul de probațiune și client¹⁰ este considerată a fi una de încredere și ajutor, bazată pe faptul că persoana supravegheată vede *ajutorul efectiv* oferit de consilier, iar acesta din urmă vede că *beneficiarul* își îndeplinește obligațiile impuse de instanță.

Păi atâta timp cât omul vede că beneficiază de la mine de ajutor se stabilește și o relație de încredere și ajutor reciproc. Eu am încredere dacă văd că respectă măsurile și face demersuri în acest sens și el prin simplul fapt că vede că are nevoie de ajutorul meu juridic că altceva nu pot să îl ajut, sau la o instituție vede că beneficiază. Și faptul că vede că este ajutat și este văzut ca om și nu ca și condamnat, pentru el contează foarte mult (IRO04).

Este remarcată apariția unei oarecare reticențe a persoanelor supravegheate vis-a-vis de urmarea unui program de reabilitare, motivată de lipsa de informație cu privire la semnificația și utilitatea

¹⁰ Axa tematică III a făcut obiectul articolului Sandu, A. (2016). Probation between counselling and supervision. In: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale*, 2016, 8(98), p. 30-38.

acestora. Totuși, respondentul –consilier de probațiune, arată că unii dintre cei supravegheați ajung să fie satisfăcuți de programele urmate.

La început unii dintre ei au o oarecare reticență pentru că noțiunea de program pentru ei este oarecum necunoscută. Nu știu exact la ce se expun în momentul în care urmează să parcurgă un program. Este mai greu începutul, după care ajung să se simtă atât de bine la unele dintre programe, încât unii dintre ei, nu toți, regretă faptul că l-au finalizat și ar mai vrea să îl mai continue și ulterior (IRO06).

Respondentul arată că în cadrul lucrului cu persoanele supravegheate prin intermediul programelor de reintegrare pot apărea surprize din partea acestora, fiind relatată o astfel de situație în care o persoană care, în ciuda mediului anomic din care provine, participă la programele de recuperare cu deschidere, implicare, și dorință de cunoaștere și autocunoaștere.

Da. Chiar acum lucrez la un program One to one, ca și obligație impusă de instanță. Este o persoană care m-a surprins într-un mod pozitiv. De ce? Pentru că am observat că are un potențial foarte bun. Din păcate a crescut într-un mediu familial mai puțin benefic și cu toate astea are o disponibilitate de a cunoaște, de a afla lucruri noi, de a afla informații noi. Observ la ea că are o foarte bună capacitate de a face corelații între informații și de multe ori îmi dau seama câtă influență poate să aibă mediul familial în evoluția unei persoane. Și ea mă surprinde de fiecare dată într-un mod pozitiv, ori de câte ori se prezintă la program cu un nivel destul de scăzut, dar cu toate astea cu foarte mare deschidere pe partea de a afla, de a cunoaște, de a se redresa, de a evolua. Este un caz, dar mai sunt și altele (IRO06).

Analizând natura propriei relației cu persoanele supravegheate, respondentul –consilier de probațiune – o consideră una profesională, bazată pe empatie, înțelegere a contextului infracțiunii și lipsa oricărei judecăți evaluative referitoare la persoana supravegheată și faptele acestuia. Relația consilier-supravegheat este una simetrică, consilierul considerându-l o persoană egală cu sine. Centrale relației sunt obiectivele ce vizează reintegrarea în societate a făptuitorului. Conștientizarea de către făptuitor că toate acțiunile consilierului de probațiune sunt realizate în interesul persoanei supravegheate constituie un moment de satisfacție profesională pentru consilier.

Relația mea cu persoanele aflate sub supraveghere este una profesională, în sens că eu înțeleg nevoile criminogene a persoanelor aflate în supraveghere, încerc să înțeleg contextul infracțional în care s-a realizat acea infracțiune, nu judec în nici un fel. Încerc să am o relație echidistantă astfel încât să nu fie nici de apropiere și nici de sfidare. Îl consider o persoană egală într-un fel, și încerc să am o relație bazată strict pe centrarea pe anumite obiective. Și

obiectivele noastre sunt reintegrarea în societate. Cu cât el va înțelege că tot ce facem este spre beneficiul lui, acesta este un moment de satisfacție și pentru Consilierul de Probațiune (IRO01).

Respondenții consideră comunicarea ca fiind elementul cheie a relației cu persoanele supravegheate. Comunicarea trebuie să fie dincolo de orice etichetare sau resentiment cu privire la faptele pentru care persoana a fost condamnată.

Încerc să fac față situației la momentul acesta. Înainte aș fi spus că încerc să îmi fac o imagine cât mai corectă despre situația omului dincolo de ce ține de personal, dincolo de ce ține de conjunctură, pentru că înțelegând omul poți și să comunici altfel cu el. Indiferent ce a făcut, indiferent cum a ajuns la tine, dacă nu reușești să deschizi un canal de comunicare nu faci nimic (IRO02).

Respondentul insistă asupra importanței comunicării în implementarea probațiunii, aducând în discuție comunicarea interculturală - cu referire la comunicarea cu reprezentanții comunităților roma. Particularitățile culturale ale acestora sunt descrise ca fiind manifestarea unei rezerve față de comunicarea cu persoanele din afara comunității, un înalt grad de aderență la valorile comunității, unitate de grup. Lipsa abilităților de comunicare poate implica o serie de riscuri profesionale, inclusiv de a trezi reacții violente la interlocutori.

Cred că ar trebui la fel și cum am zis și pentru mine, să comunice bine cu oamenii pe care îi are în evidență, să comunice bine cu cei pe care îi întâlnește în teren. Noi mergem și în comunități de țigani în care vrei nu vrei, fără nici un fel de snobism sau rasism sau ori ce ar putea fi considerat. Ei au o cultură a lor, sunt foarte rezervați, sunt foarte uniți și atunci când mergi să vorbești cu o familie te trezești înconjurat de o comunitate întreagă și atunci în condițiile în care nu știi să comunici cu ei, se pot foarte ușor simți ofenșați și să te simți amenințat, să te simți în pericol oarecum. S-a întâmplat, dacă știi să gestionezi bine dacă nu să nu cumva să ieși șifonat, se întâmplă (IRO02).

Planificarea comunicării se bazează pe un anumit grad de empatie, descrise de respondent ca bună evaluare a omului și estimare a specificului comunicării, adecvată fiecărui interlocutor.

(eficientizarea comunicării cu persoanele supravegheate) Să evaluez foarte bine omul. Astfel cred că îți estimezi mai bine felul în care poți comunica cu el. Să comunici cu fiecare cum trebuie (IRO02).

Valorile etice și comportamentale necesare unei bune relații cu persoanele supravegheate sunt sinceritatea și consecvența. În lipsa acestora, șansele de succes a intervenției sunt considerate nule.

Consecvență, sinceritate. Dacă nu ești sincer nu ai nici o șansă (IRO02).

Respondenții consideră necesară existența unor competențe comunicaționale particulare atunci când consilierul abordează subiecte sensibile, mai ales în dialogul cu făptuitorii care au fost condamnați pentru violență.

Dacă e să amintim aici, sunt persoane sub supraveghere care au comis infracțiuni cu violență sau infracțiuni de natură sexuală și aici este o gamă foarte largă de infracțiuni și persoanele trebuie tratate cu o anumită abordare atunci când vorbești cu ei. Și trebuie să fii un pic pregătit pentru asta, nu poți chiar oricum și oricând să abordezi niște subiecte delicate (IRO03).

Descriind propria relație cu persoanele supravegheate, respondentă arată că aceasta se bazează pe respect reciproc, egalitate în relația interpersonală, asertivitate și empatie. În cursul procesului de consiliere, consilierul urmărește să îi motiveze pe *beneficiari* să adere la măsurile solicitate, să conștientizeze fapta șăvârșită și consecințele acesteia. Eficiența relației de ajutor în probațiune pornește doar din existența nevoii de schimbare a persoanei supravegheate, în lipsa acesteia intervenția este aproape inutilă.

Depinde de sentință pentru că toate cazurile pe care le am vreau să le duc la bun sfârșit, riscul de recidivă la cazuri acuma a mai crescut față de alți ani, dar monitorizez, deci încerc cumva prin interviul pe care îl fac cu persoana, încerc să îl motivez, încerc să caut tot felul de bariere să nu mai comită în viitor infracțiuni, iar eu mă bazez pe relația de comunicare foarte mult. Dacă se stabilește o relație de comunicare și de încredere niciodată nu îi tratez.. eu sunt consilier și tu... Există un respect și cumva îi tratez ca de la egal la egal. Sunt asertivă cu ei ca să pot să mii apropii și atunci ei comunică mult mai bine când văd că sunt ajutați. Și aici este o capcană pentru că câteodată îi ajuți prea mult și nu mai știi să ia decizii singuri. Și eu am pățit asta la început, acum nu îmi mai canalizez energia decât asupra persoanelor care sunt în faza de contemplare. Adică când conștientizează că au o problemă. Deci cei care vor să fie ajutați îi ajut, care nu, nu pot să îi ajut. La o motivație pornește totul din interior (IRO04).

Un alt respondent arată primordialitatea respectării legii în activitatea sa. Relația sa cu persoanele supravegheate este una de respect și egalitate – în sensul simetrizării relației – în relația cu beneficiarii, doar în contextul respectului oferit de beneficiari la rândul lor. Indiferent de nivelul de cultură a persoanei supravegheate, este necesară respectarea drepturilor acestora, fără angajamente emoționale, mai ales negative. Relația se menține în limite profesionale, fără a fi transformată într-una de camaraderie sau prietenie.

Sunt o persoană care în primul rând respect legislația. Dar sunt și o persoană care mă port frumos, respectuos, impun anumite... Adică am niște pretenții, adică dacă eu te respect și te tratez de la egal la egal aștept același lucru de la tine. Dar sunt și oameni care nu au studii sau

vorbesc în alt dialect și atunci chiar dacă sunt încărcată la maxim în ziua aceea, dar cu persoanele în fața mea le respect drepturile și încerc să îmi controlez orice impuls, chiar dacă sunt o persoană impulsivă, mă duc și mă descarc în altă parte și pe fața mea nu se citește nimic. Adică efectiv îmi fac treaba și încerc să respect termenele impuse de judecatori, să nu mă abat. Acuma vedeți cum e, trebuie să ai mare grijă cu cine vorbești, ce spui, cum spui pentru că se interpretează. Este o relație consilier- supravegheat și doar atât, nu suntem prieteni, nu suntem tovarăși sau altceva (IRO04).

Dimpotrivă, în relația cu supravegheații minori, respondentul abordează o atitudine prietenoasă, cu condiția respectării obligațiilor impuse de instanță. Atitudinea deschisă, comunicativă, combinată cu cea autoritară doar când este cazul, este mult mai eficientă decât o atitudine formală autoritară.

Mie îmi place să le zic la minori că eu sunt un fel de mama a doua pentru ei. Eu mă cobor la nivelul lor, sunt o persoană prietenoasă și ei se relaxează mult mai mult și mai degrabă vin dacă ești autoritar, pentru că într-adevăr sunt și autoritară când se impune dar, mai degrabă vorba dulce mult aduce. Chiar le și spun: “Pot fi și prietena voastră, dar în același timp respectați obligațiile impuse de instanța de judecată” (IRO04).

Respectul reciproc în relația consilier –supravegheat este prioritar pentru mai mulți respondenți – consilieri de probațiune. Alte ingrediente ale relației consilier-făptuitor sunt încrederea, empatia, sinceritatea și asumarea a ceea ce transmite consilierul persoanei supravegheate.

(Relația cu beneficiarii) Este bazată pe respect reciproc. Încerc să nu îi dezamăgesc, în sensul că dacă am spus ceva îmi asum ceea ce am spus. Încerc să am toate datele problemei în sensul de a nu promite ceva ce nu pot realiza după aceea (IRO05).

Empatia nu trebuie să fie una formală, ci reală, consilierul nu trebuie doar să se prefacă că îl înțelege pe făptuitor ci chiar să îl înțeleagă la modul real. Empatia trebuie să fie transmisă beneficiarilor, aceștia trebuie să o sesizeze la consilier.

Mă pun în pielea lor, empatizez cu ei, le dau impresia că le înțeleg situația, și nu doar dau impresia, ci chiar încerc să le înțeleg situația în care se află (IRO 06).

Construcția relației consilier-supravegheat se realizează treptat, pe baza încrederii. Încrederea se sprijină pe rezultatele obținute treptat de beneficiar, în implementarea măsurilor impuse și în schimbarea comportamentului său. Încrederea este bazată și pe confidențialitate, ceea ce creează un mediu de siguranță pentru beneficiar.

Există un principiu al confidențialității pe care noi trebuie să îl respectăm. Îl aducem la cunoștința beneficiarului încă de la început, iar acest lucru le creează o stare de siguranță și

ulterior starea asta de încredere reciprocă se clădește. Șe clădește treptat prin intervențiile care apar pe parcurs, prin faptul că ajungem să ne obișnuim unul cu celălalt, prin faptul că vede și el că a realizat sau a făcut anumite realizări pe plan personal. Deci eu cred că lucrurile astea se clădesc în timp (IRO06).

Importanța confidențialității în relația dintre consilier și persoană supravegheată este subliniată și de respondenții din rândul acestora din urmă: *Ci vorbim rămâni aicea pi loc (IBM5)*

O relație bună consilier de probațiune–persoană supravegheată este privită și din perspectiva unei bune și complete informări a făptuitorului cu privire la așteptările consilierului față de acesta. Imprimarea autorității este și aceasta un ingredient al relației de probațiune eficiente, atunci când persoanele supravegheate sunt mai recalcitrante.

În general este o relație bună, (relația cu persoanele aflate în supraveghere) în sensul că încerc să vorbesc frumos cu ei, să le dau informațiile potrivite, să nu plece de la mine nelămurite, să știe care sunt consecințele comportamentului și cât este limita mea profesională și umană în cazul acelei relații. Mai sunt și situații în care nu știu dacă ai auzit de polițistul bun – polițistul rău. Sunt colegi care au persoane în supraveghere persoane mai recalcitrante, care nu înțeleg, care sunt mai agresive și atunci una este să intervină jandarmul, că se mai întâmplă și din astea, dar atunci apare ideea de a imprima autoritatea (IRO08).

De asemenea, importantă este și stabilirea limitei comunicării. Există un standard de comunicare, pentru etapa de evaluare, și cea de intervenție. În calitate de manageri de caz, consilierii pendulează între minimul și maximul de comunicare. Spre deosebire de alți respondenți, consilierul IRO08 își expune neîncrederea în importanța și chiar posibilitatea empatiei în relația cu beneficiarii, persoane aflate în supraveghere. În locul unei relații bazate pe empatie, respondentul propune una bazată pe asertivitate, relația bazându-se pe una de autoritate, consilierul fiind reprezentantul statului. Relația de ajutor este una de respect, bazat pe stabilirea clară a limitelor.

Nu discut mai mult decât este cazul să discut. Avem un standard de a discuta cu o persoană pe evaluare, pe fiecare întrevedere. Consilierii la mine, fiind și manageri de caz, fiecare pendulează între minim și maxim ca să nu fie obositor, dar în rest trebuie să fii un pic asertiv. Eu nu cred în empatie, dar trebuie să fii un pic asertiv, trebuie să vezi și situația persoanei dar tot timpul trebuie să îi reamintești persoanei foarte atent că tu ești autoritatea, că tu reprezinți statul, iar consilierea este în această limită în sensul: “te ajut, discutăm, dar respectăm”, nu ne tragem de șosete, nu suntem prieteni, eu trebuie să raportezi judecătorului ceea ce faci. Că până la urmă dacă consider

că încalci, te trimit în instanță, sau îți mai dau o șansă, în funcție de comportamentul tău. Și atunci nu țipi, nu urla, dar trebuie să știi exact să stabilești limita (IRO08).

2.3.2. Managementul de caz între supraveghere și consiliere | Fiecare consilier de probațiune este investit manager de caz pentru persoanele pe care le are în supraveghere, el fiind cel care stabilește obiectivele și strategiile de intervenție în limitele legii și a condițiilor impuse de instanță.

În general în dosarele mele eu sunt managerul de caz, dar întodeauna respect legislația în vigoare. Cumva sunt autonom, dar sunt și responsabil în același timp. Până la urma urmei, respect niște sentințe impuse de instanța de judecată, nu decid eu, decide judecătorul numai că eu îmi manageriez dosarul meu (IRO04).

Cheia managementului de caz în probațiune o reprezintă respectarea legii. Numai în acest context relația de consiliere poate deveni una asistențială, de ajutor. Sprijinul oferit de consilierul de probațiune constă în medierea accesului la resurse, în primul rând la cele informaționale de care persoana supravegheată are nevoie pentru reconstrucția integrării sale sociale. De exemplu consilierul îi oferă informații cu privire la drepturile de care beneficiază, la instituțiile cărora trebuie să se adreseze pentru a le obține, cum să se adreseze acestora, cum să formuleze o cerere etc. Singura condiție necesară pentru ca persoanele supravegheate să beneficieze de ajutorul consilierului de probațiune este să îl solicite, și solicitarea să fie în limitele legii.

Respectăm legislația impusă. Noi suntem persoanele care ajutăm persoanele care după ce trec printr-o fază de judecată destul de costisitoare și vă dați seama să te afli într-o sala de judecată unde să îți expui fapta, problema nu este chiar așa de ușor. Faptul că vin aici ei văd asta ca pe un sprijin din partea noastră. Și eu consider că faptul că au ajuns la noi sunt mai ajutați decât alte persoane care nu au comis infracțiuni. Eu de exemplu am terminat dreptul și recunosc că am mai multe abilități pe latura asta și atunci tot ce ține de juridic, să întocmească o contestație, instituții unde să se adreseze, învață de la noi. Au nevoie de suport. Cum se plătesc cheltuielile, unde pot să facă o cerere, cum se face o cerere, deci beneficiază de suportul nostru. Numai să ne ceară ajutorul. Adică nu pot să ofer la cineva care nu vrea să fie ajutat. Și respectăm legislația în vigoare, asta e clar (IRO04).

Managementul timpului este considerat extrem de important, mai ales în condiții de suprasolicitare. Astfel că, deși este necesară documentarea tuturor acțiunilor consilierilor, ceea ce impune producerea unui număr mare de documente, această activitate este consumatoare de timp, atât pentru consilier în sine cât și pentru instanțe.

Păi în primul rând caut eu tot felul de documente, de hârtiuțe, ca să se vadă demersurile mele, dar cumva activitatea mea să fie monitorizată undeva, pentru că și noi suntem verificați la rândul nostru. Dar având în vedere că sunt foarte multe cazuri, trebuie să facem un management al timpului. Deci cumva mă străduiesc să le acord atenția necesară dar să las și pe un alt coleg de-al meu, că vedeți cum ne defășurăm activitatea, mai ales că suprasolicităm și instanțele de judecată (IRO04).

Planificarea activității și managementul timpului de către consilierul de probațiune este esențială pentru eficiența activității sale. În prima parte a zilei, respondentul își planifică interviurile cele mai solicitante, de obicei primele interviuri cu noi persoane intrate în supraveghere. La aceste prime interviuri, se realizează o evaluare inițială și se comunică persoanei supravegheate măsurile și obligațiile și interdicțiile pe care trebuie să le respecte, și să comunice interdicțiile respective altor instituții din comunitate. În partea a doua sunt planificate întrevederi cu persoane aflate de mai multă vreme în supraveghere, care au dobândit o anumită doză de autonomie socială și o anumită agenție morală, ceea ce face ca interviurile să fie mai puțin dificile.

În general în prima parte a zilei fac primele întrevederi. Asta înseamnă că am de făcut o evaluare inițială la fiecare persoană. În mod normal aveam câte o persoană pe zi. Acuma văd și câte trei persoane. La o primă întrevedere trebuie să îi aduci la cunoștință măsuri, obligații, dacă au și interdicții trebuie să te asiguri că trimiți adrese în timp util, cum ar fi la frontieră, la interpol, tot felul de astea. Adică este suprasolicitant. Iar în partea a doua a zilei mă văd cu persoanele care deja mă cunosc, iar interviurile nu mai sunt așa de solicitante. Doar dacă apar situații cum am azi de exemplu, un caz în care o tânără a comis abatere pe perioada termenului de încercare și aici este de discutat pentru că riscă (IRO04).

Managementul timpului și disponibilitatea de timp a consilierului este adaptată pe cât posibil la nevoile persoanei supravegheate, la angajarea acesteia în comunicare, etc. Respondentul arată că această practică a alocării resursei de timp în funcție de necesitățile beneficiarilor contrastează cu practica din alte sisteme de probațiune, unde bugetul de timp este standardizat și calculat în avans.

Discutăm la întrevederi, sunt întrevederile prestabilite și sunt la dispoziția lor cât este cazul. Adică nu am un termen rigid. Am văzut la practicienii străini lucrul acesta, timpul pe care îl acordă. Și avem timpul acesta și discutăm. E o adaptare a timpului în funcție de persoana cu care discut, pentru că sunt persoane care se deschid mai greu sau sunt persoane care sunt mai comunicative. Și atunci îmi adaptez disponibilitatea în funcție de celălalt (IRO09).

Relația profesională este descrisă ca implicând două laturi, una de monitorizare și control a implementării sancțiunilor și măsurilor propuse de instanță, și o alta de suport și consiliere. Deciziile privitoare la managementul de caz sunt luate împreună cu beneficiarul, cât se poate de mult.

O relație profesională, și când spun asta mă refer la o relație care implică atât o parte de monitorizare și control, cât și o parte de sprijin, de suport. Deși s-ar putea să pară, sau s-ar zice că Serviciul de probațiune se axează îndeosebi pe partea de control, așa s-ar putea poate spune din exterior, noi oferim, cel puțin eu în lucrul cu persoanele care sunt beneficiarii noștri, această posibilitate de exprimare. Discut cu ei înainte de a lua o decizie, văd, analizez, evaluez situația fiecăruia și luăm împreună decizii (IRO06).

O strategie de lucru cu beneficiarii mai dificili reprezintă apelul la autoritatea managerului serviciului de probațiune. Un fel de strategie de tipul polițistul bun - polițistul rău. În general se reușește colaborarea cu persoana supravegheată doar pe baza bunei comunicări și a transmiterii clare a indicațiilor.

Când consilierul de multe ori nu reușește să stăpânească o astfel de situație, mă cheamă pe mine care știu că altfel văd lucrurile neștiind persoana, nu zic un pic mai dur, dar mai autoritar, încerc să îi spun care este situația și atunci apare situația în care consilierul este cel care îl și sprijină dar vine șeful și spune: “uite șeful meu spune așa, eu ți-am spus de atâtea ori chestia asta să o faci, dar tu nu ai făcut-o și eu te pot trimite în instanță. Uite, șeful meu ți-a spus foarte clar, ți-a spus și Dumnealui, îți mai dă o singură șansă și el, dar adică nu se schimbă lucrurile”. Da am și situații de genul acesta, în care sunt polițistul rău. Dar nu țip la ei, nu urlu la ei, nu mă comport urât cu ei, din contră am mai multă răbdare cu ei și vin oamenii și mă întrebă dar aici ce fac?, dar aici cum fac și de 10 ori. Într-adevăr la un moment dat e obositor, dar până la urmă lucrăm cu oamenii. S-ar putea la un moment dat să îți vină un cunoscut și nu poți să nu vorbești frumos cu ei (IRO08).

O activitate importantă este activitatea de asistență și consiliere pentru că în momentul în care sunt premisele unei evoluții negative, unei recidive mai concret, sau de a încălca de către persoanele care sunt în evidența mea, de a încălca hotărârea judecătorească sau de a comite noi fapte, foarte important pentru a duce la bun sfârșit cazul și de a atinge obiectivul este intervenția punctuală, concretă, specifică cazului pe asistență și consiliere, programe sau intervenție individuală, consiliere individuală (IRO07).

O virtute profesională a consilierului de probațiune este răbdarea. Adresarea de întrebări deschise permite beneficiarului să se deschidă către consilier și să relateze experiențele prin care a trecut

în momentul comiterii infracțiunii și înainte de aceasta. Relatările persoanei supravegheate trebuie confruntate cu date obținute din alte surse, pentru a evita eventuala manipulare pe care o poate încerca beneficiarul. Managementul timpului este și el o componentă a managementului de caz în practica probațiunii.

Multe din persoanele supravegheate vorbesc foarte greu, sunt foarte închise, nu vor să mai retrăiască anumite momente, nu își amintesc. Trebuie să ai răbdare. Să pui întrebări deschise. Să vezi că acolo unde se poate insista insiști, unde nu se poate, nu. Permanent să ai informații astfel încât să nu te lași manipulat de acea persoană, pentru că sunt persoane care manipulează foarte ușor verbal. Tonul trebuie să fie un ton adecvat. Și încerc să fac management al timpului (IRO08).

O situație cu care se confruntă consilierii de probațiune este neînțelegerea de către client a specificului condamnării cu suspendare în conformitate cu legislația actuală, când persoana supravegheată trebuie să se prezinte la un anumit interval de timp la consilier, să respecte o serie de măsuri. Persoanele supravegheate confundă libertatea condiționată cu lipsa oricărei constrângeri, fiind chiar consiliați în acest sens de avocați. Rolul consilierului, cel puțin la primele întâlniri cu persoana supravegheată, este să-i explice aceste măsuri și să-l facă să conștientizeze obligațiile care îi revin.

Avocații le spun așa: A, ai supraveghere, stai liniștit de acuma ești liber. Și foarte mulți vin aici cu această idee: “da’ mi-a zis avocatul că sunt liber, de ce trebuie să anunț eu că plec mai mult de 5 zile?, sau de ce trebuie să aduc eu acte aici?, judecătorul mi-a zis că sunt liber de acum, pot să fac ce vreau.” Și încearcă tu: “stai nenică că nu e așa”, ai de respectat, ai de adus, ai de făcut, ai de făcut muncă în folosul comunității, ți-ai dat acordul (IRO09).

Aceeași problemă o ridică și respondentul IRO11 care arată că îi revine consilierului de probațiune rolul de a explica persoanei supravegheate sentința pe care trebuie să o execute, și să o motiveze să urmeze măsurile solicitate de instanță.

Și tu ca și consilier de probațiune trebuie să stai și să-i explici și să motivezi persoana, ca acea persoană să-și accepte sentința, aici e mai dificil și aici e foarte mult de lucru, pentru că persoana vine și are impresia că: “Da sunt în libertate.” Da, dar nu ești așa în libertate, ai niște obligații de făcut. Și de asta e o muncă (IRO11).

Tot în sarcina consilierului de probațiune este și verificarea îndeplinirii obligațiilor accesorii impuse de instanță și a obligațiilor civile impuse prin sentința de condamnare, și buna credință a persoanei supravegheate în îndeplinirea acestor obligații. De exemplu, consilierul trebuie să verifice dacă casa în care locuiește beneficiarul este proprietatea acestuia și poate fi legal

valorificată în scopul plății daunelor și celorlalte cheltuieli impuse de instanță, sau el doar locuiește acolo, altcineva fiind proprietarul. Pentru a putea verifica situația bunurilor deținute în proprietate, în lipsa unor acte doveditoare, consilierul trebuie să ia legătura cu diverse alte instituții, care să confirme situația financiară a persoanei supravegheate.

El îmi spune că nu are o casă, ok eu pot să cred că nu e casa lui, ci este a lui mama și nu are de unde să plătească că e casa lui mama. Eu ca și consilier de probațiune am obligația ca, cu 6 luni înainte de finalizarea termenului de supraveghere, să informez pe persoana care are de plătit obligații civile că trebuie să le plătească, cu 3 luni înainte trebuie să înștiințez judecătorul dacă le-a plătit sau nu, dacă nu, eu trebuie să verific buna sau reaua credință. De unde să știu eu, consilier de probațiune, dacă persoană respectivă nu îmi aduce un act doveditor că apartamentul respectiv e a lui sau nu e al lui, sau e al mamei, sau e al tatălui, sau ..., trebuie să verific cumva. Și decât să stau să trimit adrese și până îmi răspund ei la adrese, că 30 de zile maxim în care răspund, nu e mai simplu să intru pe internet să dau un click și să verific, da domnule uite are o casă pe numele lui, trebuia să o valorizeze, atâta timp cât știi că trebuie să plătești pentru că obligațiile civile sunt obligații civile (IRO11).

În situația în care persoana supravegheată nu cooperează cu consilierul de probațiune și nu respectă măsurile impuse, inclusiv neplata obligației civile impuse, instanța poate revoca măsura supravegherii.

Instanța poate să revoce supravegherea, poate să revoce amânarea aplicării pedepsei pentru neplata obligației civile chiar dacă tu ai venit liniștit 2 ani de zile la supraveghere. Altfel nu am cum să verific eu buna sau reaua credință a omului (IRO11).

Managementul unui caz de supraveghere presupune mai multe etape și aplicarea unor metodologii specifice fiecărei etape: înștiințări și convocări în prima etapă, întreprinderea inițială, planul de supraveghere, aducerea la cunoștință a măsurilor și obligațiilor impuse de instanță, sunt solicitate documente și informații pentru estimarea riscului de recidivă, ulterior fiind aplicate măsuri de supraveghere a gradului de respectare de către supravegheat a obligațiilor impuse de instanță, cooperarea cu diverse instituții din comunitate pentru implementarea măsurilor și supravegherea îndeplinirii obligațiilor. În etapele ulterioare se desfășoară întâlniri sistematice cu persoana supravegheată, în cadrul cărora se monitorizează implementarea măsurilor și se desfășoară activitate de socioterapie propriu-zisă. Dacă persoana nu respectă măsurile impuse se fac referate către instanță, ce pot duce chiar la revocarea măsurii neprivative de libertate. Dacă totul a decurs bine, obligațiile au fost îndeplinite și nu a intervenit recidiva, se realizează o serie de referate de finalizare a cazului.

Un caz de supraveghere. Din momentul în care îți este repartizat un astfel de caz se fac înștiințări în vederea convocării persoanei la sediul serviciului, ulterior se face o primă întrevedere cu persoana respectivă, se face planul de supraveghere, se aduc la cunoștință modul de desfășurare a supravegherii, măsurile și obligațiile stabilite de instanță, ulterior sunt solicitate documente și anumite informații pentru a estima gradul de recidivă. Apoi tot felul de demersuri pentru a vedea dacă persoana respectă măsurile și obligațiile de instanță. Se colaborează cu organele de poliție, cu primăriile și restul instituțiilor, pentru a face persoana respectivă munca în folosul comunității sau orice altfel de obligație are impusă de instanță. Sunt întrevederi periodice cu persoana respectivă în care se urmărește permanent situația lui socio-familială, comportamentul, încercăm să avem o imagine clară a riscului pe care îl prezintă de a comite alte infracțiuni. În cazul în care nu respectă măsurile și obligațiile, se fac referate de autosesizare pentru înștiințarea instanței cu privire la abaterile comise de persoana respectivă. Se urmăresc achitarea cheltuielilor civile impuse în sarcina persoanei supravegheate. Iar dacă totul este în regulă, finalizăm procesul de supraveghere la sfârșitul termenului de supraveghere și se întocmesc rapoartele finale (IRO05).

Etapele relației consilier de probațiune –supravegheat | În ceea ce privește evoluția relațiilor consilier-persoană supravegheată, aceasta trece prin diferite etape, în funcție de profunzimea asumării răspunderii de către făptuitor. În primele stadii după condamnare, făptuitorul acuză pe cei din jur pentru fapta sa, proiectând vina asupra societății. Treptat, își asumă parțial responsabilitatea pentru cele făptuite. Astfel se aprofundează și relația de probațiune consilier – făptuitor.

Să luăm de exemplu o persoană care este la început și acuză pe toată lumea, toată lumea este vinovată și pe măsură ce lucrezi cu acea persoană și își dă seama că o parte din vină o are și ea, și nu doar societatea din care provine (IRO05).

O altă stadializare a relației consilier-supravegheat este prezentată de respondentul IRO06. Acesta arată că prima etapă este una evaluativă, care poate dura mai multe sesiuni. La început consilierul își formează o imagine generală despre persoana supravegheată. Pentru o mai bună evaluare, consilierul îi lasă o anumită doză de libertate în exprimare persoanei supravegheate, ce constă în lipsa unei stricteți cu privire la ora la care acesta trebuie să se prezinte la consilier, cu aducerea la termen a unor documente etc. Astfel respondentul observă comportamentul beneficiarului și gradul de responsabilitate manifestat de acesta în mod curent. După partea de evaluare, abordarea față de beneficiar devine mai strictă, pentru a conștientiza obligațiile ce îi revin, și odată cu însușirea obligațiilor să apară un proces de responsabilizare.

Păi în general, relația mea cu persoanele diferă. În etapa inițială în timp ce încă mai fac evaluarea persoanei cu privire la comportament, eu personal nu reușesc să o evaluez după o întâlnire, să o evaluez total și definitiv. Sigur că îmi creez o imagine a lui, dar evaluarea pentru mine se întinde așa, pe vreo 2-3 întâlniri. Și atunci când îl evaluez, îi las libertatea să se manifeste ca să pot să îl evaluez. Nu sunt foarte strict cu privire la ora la care trebuie să ajungă și asta pentru mine înseamnă ceva, adică îl văd dacă poate să respecte ora fără să îi spun eu, poate să nu o respecte și dacă îi spun, înseamnă ceva. La fel cu aducerea de anumite documente în limitele legii. Sigur, dacă legea spune 30 de zile, eu am să-i spun mai puține zile și unii se încadrează oricum până în 30, dar văd cât de repede reacționează, ce fel de documente aduce, ș.a.m.d. După partea de evaluare în care îl las să se manifeste îl abordez mult mai strict, pentru că altfel el ajunge să se obișnuiască așa, și dacă îl scap din mână nu mai înțelege dacă e obligatoriu sau nu, poate considera că totul e permis și atunci nu mai putem continua activitatea profesional (IRO06).

Relația de suport este etapizată, la începutul intervenției relația este mai strânsă, cu întrevederi mai frecvente, și cu scăderea frecvenței intrevederilor pe măsură ce persoana devine autonomă, asumându-și propriile decizii luate în sensul schimbării.

O relație de suport. Depinde. Dacă sunt persoane aflate la începutul intervenției mergem pe o relație de suport mult mai strânsă, în sensul în care ne vedem mult mai des, după care pe măsură ce cazul evoluează și lucrurile sunt în regulă, încercăm să devenim independenți (IRO10).

Prima întâlnire este considerată un joc de putere, o stabilire a echilibrului comunicațional între cele două părți. Făptuitorul –de multe ori – urmărește să se portretizeze ca persoană nevinovată, victima unei erori judiciare, a mediului din care provine sau a unei necesități care îl depășește. Consilierul trebuie să se facă cunoscut beneficiarului ca reprezentant al unei instituții publice care implementează sancțiunea primită. Această luptă pentru puterea simbolică va fi finalizată fie cu acceptarea autorității consilierului, fie cu un posibil eșec al consilierii.

În prima întâlnire e cumva un joc de roluri de putere. Deci persoana respectivă susține că nu a făcut nimic, nu își asumă, de cele mai multe ori, foarte puțini își asumă infracțiunea pentru care se află aici, și tu trebuie să vezi. Și dacă la început nu reușești să te faci înțeles și persoana respectivă să nu realizeze că tu aici ești un reprezentant al unei instituții de stat, adică tu nu ești oricine de pe stradă, relația nu are cum să meargă, pentru că atunci trasferi puterea persoanei supravegheate, vine când dorește, cum pofteste, evaluarea ta nu o să mai aibă obiectivitatea necesară, pentru că el o să îți spună niște lucruri și tu ești centrat să crezi lucrurile alea, fără să

analizezi mai mult dedesubt, și atunci rămâne la un nivel superficial în care da ok, eu te-am înțeles pe tine, dar trebuie să mă înțelegi și tu pe mine că îmi fac și eu treaba și atâta tot. De asta este foarte important să existe această întrevedere inițială în care tu ca și consilier de probațiune stabilești foarte bine rolul pe care îl ai tu aici, pentru că procesul penal propriu-zis s-a finalizat (IRO11).

În urma evaluării realizate la prima întrevedere, se realizează un plan de acțiune la a doua întrevedere, în care sunt cuprinse și riscul estimat de recidivă, și măsuri de combatere a acestuia.

Mi-e greu după o singură evaluare, pentru că noi stabilim o primă întrevedere și în acea primă întrevedere facem o evaluare inițială. Pe baza acelei evaluări inițiale la ce-a de-a doua întrevedere dăm un plan de supraveghere. În acel plan de supraveghere este trecut riscul de a comite noi infracțiuni sau riscul de recidivă (IRO11).

2.3.4. Relația consilier de probațiune persoană supravegheată ca relație terapeutică | Respondenții insistă pe dubla dimensiune a practicii probațiunii, pe lângă cea de supraveghere și monitorizare a executării sancțiunii neprivative de libertate, consilierii realizează și activități de consiliere și suport efectiv în rezolvarea problemelor care l-au dus la săvârșirea infracțiunii, sau care l-ar putea conduce pe viitor la noi fapte antisociale.

Probațiunea pe lângă dimensiunea juridică, are și o dimensiune practică socială, pentru că pe lângă supraveghere, orice persoană aflată în supraveghere are posibilitatea de a solicita asistență și consiliere de la consilierul de probațiune, astfel încât nevoile criminogene ale persoanei supravegheate vor fi sprijinite printr-un proces de consiliere astfel încât persoana supravegheată să își prelucereze acele probleme care l-au condus la săvârșirea de infracțiuni și să se centreze pe obiectivele de reintegrare în societate (IRO01).

Consilierea și supravegherea sunt văzute ca activități ce se suprapun și întăresc una pe alta, în scopul rezultatului final, integrarea în societate a făptuitorului și eliminarea riscului de recidivă.

Și [consiliere] și, [supraveghere], adică noi le-am utilizat împreună și ele sunt foarte bine împreună. Este foarte greu să le diferențiem pentru că obiectivul final este reintegrarea în societate. Ori și prin supraveghere, și prin programele de consiliere, noi atingem acea dimensiune socială a reintegrării în societate, deci noi facem 2 în 1 (IRO01).

Respondentul pune un accent particular pe dimensiunea supravegherii, în timp ce alți respondenți privilegiază dimensiunea consiliativă și suportivă. Supravegherea duce în opinia respondentului la construcția auto-responsabilității și a agenției morale a persoanei supravegheate.

Consider mai favorabilă reintegrării supravegherea, pentru că pe lângă dimensiunea terapeutică a urmăririi unui program de reintegrare, persoana supravegheată este conștientizată

că trebuie să respecte niște măsuri și niște obligații, ceea ce poate să îl autodisciplineze. Măsura autodisciplinării, care vine în paralel cu cea de auto-ajutorare, consider mai eficientă din acest punct de vedere (IRO01).

Relația consilier de probațiune –persoană supravegheată este văzută în dimensiunea sa terapeutică, centrată pe încredere, atât în sine cât și în consilier. Încrederea constituie premisa reabilitării, deoarece îl conduce pe *beneficiar* la înțelegerea măsurilor sancționatorii și a obligațiilor impuse de instanță, conlucrând eficient cu consilierul în implementarea măsurilor de supraveghere.

Încrederea este foarte importantă în orice relație terapeutică și mă refer aici că și în relația consilier-beneficiar, se poate vorbi de o relație de ajutor, sau de consiliere dacă nu terapeutică. Și felul în care construim relația cu beneficiarul nostru ne va duce, ne va conduce la șansa de succes de reintegrare. Având încredere, persoana supravegheată va înțelege mult mai ușor măsurile și obligațiile puse în sarcina lui de către judecător și va conlucra mult mai eficient în beneficiul său și în beneficiul reintegrării în societate. Va putea avea încredere în forțele lui, în posibilitățile de a se reabilita astfel încât beneficiul va fi reintegrarea socială și prevenirea recidivei (IRO01).

Încrederea constituie elementul cheie al relației consilier-supravegheat, ca intervenție socială. Fără această încredere nu este posibilă empatia și cunoașterea reală a persoanei supravegheate, indiferent de nivelul de profesionalism la care consilierul ar considera că a ajuns.

Păi încrederea cred că este cel mai important element în comunicare și în eficientizarea activității de intervenție și de probațiune. Pentru că fără încredere, vă dați seamă că nu poți să îl cunoști. Dacă el nu are încredere în tine nu poți să îl cunoști, oricât ai fi de cunoscător și de profesionist (IRO07).

Pentru stabilirea relației de încredere, respondentul arată că este nevoie de sinceritate și de stabilirea bună a limitelor în care va funcționa relația. Un element important în opinia respondentului este conștientizarea de către făptuitor a faptului că schimbarea vine de la acesta și nu de la consilier, care nu este nici obligat, nici răspunzător de schimbarea cognitiv-comportamentală a făptuitorului.

Ce fac (pentru stabilirea relației de încredere)? Încerc să fiu sincer, încerc să stabilesc limitele care sunt între mine și el, și să-i aduc la cunoștință că de fapt schimbarea vine de la el. Eu nu sunt obligat și nu sunt răspunzător pentru schimbarea lui (IRO08).

Stabilirea limitelor se realizează pe baza unei disponibilități limitate a consilierului de a se angaja în relație. Totuși disponibilitatea există, inclusiv în a comunica cu persoana supravegheată

dincolo de limitele stricte ale ședințelor de consiliere programate, inclusiv telefonic dacă este cazul. Respondentul arată că această practică este generalizată la nivelul serviciilor de probațiune.

Dar bineînțeles că nu este o disponibilitate nelimitată, pentru că dacă vine o persoană care nu știe să se oprească, atunci mergem pe un interviu ghidat și ne oprim acolo unde este cazul. Și faptul că putem discuta telefonic, dacă au întrebări sau neclarități, eu consider că e un lucru bun. E o practică generală la tot serviciul, nu numai în ceea ce ne privește pe noi (IRO09).

Ca strategie de comunicare a consilierului pentru a avea efectul dorit este adaptarea mesajului la particularitățile comunicaționale ale persoanei supravegheate.

Păi încercăm să ajungem la nivelul lor de înțelegere și să ne asigurăm că mesajul nostru ajunge acolo unde trebuie și în forma în care trebuie (IRO10).

Comunicarea eficientă cu persoana supravegheată trebuie să se bazeze pe calitate, concizie și determinare. Persoana supravegheată trebuie să conștientizeze că el execută o pedeapsă, dar că executarea se face în comunitate, în propriul mediu de viață și nu în închisoare. Condițiile impuse prin hotărârea judecătorească trebuiesc îndeplinite, îl fac pe făptuitor să conștientizeze natura sancționatorie a acestora, iar respectarea acestora face ca la finalul perioadei de supraveghere să poată fi reabilitat.

O comunicare eficientă cu persoana supravegheată trebuie să aibă claritate, să aibă concizie, să aibă determinare, să aibă un anumit respect față de lege și legiuitor, să se înțeleagă bine că este vorba de o condamnare pe care el o execută în mediul său de viață, în societate, în comunitate.

O comunicare bazată pe respect și pe îndeplinirea unor atribuții și norme în societate. Adică dacă lui i s-a impus să nu părăsească domiciliul fără să anunțe consilierul de probațiune, el va înțelege că aceasta este o sancțiune, iar modul în care o va face asta îl va determina ca la sfârșitul perioadei de supraveghere să înțeleagă că această condamnare a luat sfârșit și că el poate fi reabilitat (IRO01).

Lucrul cu omul –activitatea de consiliere propriu zisă – este considerat esențial pentru succesul reintegrării sociale a făptuitorilor. Activitatea de consiliere vizează identificarea traumelor de care a suferit individul anterior făptuirii infracțiunii, mediul de proveniență, influența anturajului etc. Conștientizarea surselor comportamentului antisocial pot duce la schimbarea acestuia, mai mult decât simplul apel la diverse instituții ale statului.

Efectiv discuțiile și lucrul cu omul. Nu neaparat adresa la instituții. Efectiv să stai cu omul să discuți să îi explici, care sunt avantajele și dezavantajele, cum a făcut să ajungă acolo, pentru că foarte mulți dintre ei provin din familii dezorganizate sau vin cu o traumă din trecut și nu

conștientizează de unde a plecat cauza, nu doar efectul care a dus la lipsa infracțiunii. De multe ori își revizuiesc comportamentul (IRO05).

În cadrul activității de consiliere se pune accentul pe dezvoltarea unei atitudini apreciative din partea beneficiarului, accentul pe părțile sale bune și gândirea pozitivă. Ca exemplu, respondentul relatează o secvență de consiliere în care propune beneficiarului să urmeze cursuri de formare profesională, pentru a avea un loc de muncă. Respondentul subliniază rolul consilierului ca agent al schimbării pentru beneficiar, făcându-l să vadă în perspectivă, să ia decizii pentru viitor.

Să îl înveți pe infractor să gândească pozitiv să își scoată în evidență părțile bune și pe acelea să le folosească, și pe cele mai mici să le lași acolo până se ofilesc și mor. Dar să faci ceva cu el. Cui să îi spui asta. Vin la tine: “Nu am loc de muncă”. Ok hai să facem un curs de calificare, uite poți să înveți o chestie nouă, ce îți place? “Nimic”. Da uite, chiar nimic? Hai să ne gândim la ceva, uite este o chestie nouă...Ce faci acum? “Păi muncesc ca zilier”, și cât câștigi? “50 de lei pe zi”. Și îți place? “Păi uite că e greu” și îi zic: Ok o să meargă asta până la 30 de ani, când organismul începe să se șubrezească nu o să mai poți face chestia asta. Cum o să te descurci? Noi nu suntem în general învățați să vedem în perspectivă. Noi vedem aici și acum. Uite, fă școală pentru că este importantă, trebuie să încerci să îl convingi să îi deschizi o porțiță. Chiar discutăm zilele trecute cu un băiat de la supraveghere și avea 10 clase și vroia să plece în afară să muncească. Și îi zic ok uite am un prieten care a părăsit România acum câțiva ani s-a întors ș.a.m.d. și l-am bătut la cap și a făcut școală. Te duci la școală și de 2 ori pe an, dai referate, te duci vorbești cu profesorii, dar uite finalizezi liceul. Ai mai multe șanse cu liceul să îți găsești ceva mai bun de lucru. “Da, nu m-am gândit la asta”. Trebuie învățați să gândească pentru că în familie nu te învață nimeni să gândești. Asta este cea mai mare dramă a omului. Mă uitam la americani, acum câțiva ani când era Bush. Oamenii făceau interviuri pe stradă și ce m-a impresionat la ei era lipsa de trac, indiferent dacă era un om luat din canal sau oricare altul, aceștia vorbeau frumos, cursiv, coerent. Nu ca la noi unde vezi oameni educați sau oameni politicieni care nu știu să stăpânească discursul. Frate, spune cu cuvintele tale frumos, fără să te răfoiești părerea ta, spune părerea ta. Oamenii nu au păreri. Oamenii împrumută păreri și merg până în pânzele albe pentru părerile altora, dar dacă îi întrebi ei pentru ei ce vor să facă, nu știu ce să facă. Ei, asta văd eu (IRO08).

Respondenții arată importanța constituirii unei relații de comunicare încă de la primele ședințe de consiliere, când se stabilesc clar condițiile cooperării dintre cele două părți, rolul fiecăruia, întinderea și limitele comunicării.

E foarte important ca atunci când consilierul are prima întrevedere, e indicat să fie cel care preia cazul pentru că e primul moment în care persoana supravegheată ia contact cu un reprezentant al instituției noastre, și atunci se stabilește foarte clar rolul fiecăruia, modalitatea în care tu îi transpui informațiile din procesul verbal, ce anume subliniază, ce anume identifici tu ca fiind important pentru dânsul, cum anume îl evaluezi în acea întrevedere, ce informații îți oferă el și modalitatea în care ți le spune, ce atitudine are față de tine, cum reacționezi tu la atitudinea lui (IRO11).

Dintre programele de reintegrare socială cu rol terapeutic descrise de respondenți, sunt menționate:

- *One to One* - program de consiliere individuală în scopul prevenirii riscului de recidivă, bazat pe analiza propriului comportament din perspectiva orientării spre consecințele acesteia;
- *Stop* –un program de intervenție de grup în scopul conștientizării consecințelor acțiunilor proprii ale făptuitorului;
- *Drink and Drive* –program de conștientizare a riscurilor consumului de alcool la volan;
- *Stadiu de formare civică* – program de consiliere de grup destinat minorilor care au primit ca măsură educativă obligatorie efectuarea unui stagiu de formare civică;
- *DAS* - program de dezvoltare a abilităților sociale;
- *STOP. Gândește și schimbă!* –program de conștientizare și schimbare a comportamentului.

Am aplicat și aplic în momentul de față câteva programe. Unul dintre ele este un program individual One to One, este un program de lucru unu la unu, cu beneficiarul, scopul programului fiind acela de prevenire a riscului de recidivă. Ideea de bază a programului ar fi aceea de a sprijini beneficiarul să își dezvolte gândirea orientată spre consecință, adică să își analizeze mai bine comportamentul înainte de a lua o decizie, înainte de a acționa, cam acesta este scopul acestui program. Apoi ar mai fi un program Stop. Oprește-te și gândește!, care este un program care se aseamănă foarte mult cu programul One to One, numai că de această dată este o intervenție de grup, urmărește aceleași obiective ca și programul anterior. De asemeni mai aplic un program mai nou Drink and Drive, care este un program destinat persoanelor care au comis infracțiuni la regimul rutier pe fondul consumului de băuturi alcoolice, este tot un program de grup și mai este un program pentru care am fost formată recent, stadiul de formare civică, destinat minorilor care au fost sancționați cu măsuri educative în stadiul de formare civică. Nu am aplicat încă acest program până în momentul de față. Sunt curioasă să îl aplic să vedem cum e (IRO06).

Individual avem programul OTO (one to one/ face to face/ unul la unul) în care se lucrează 12 sesiuni cu persoana respectivă. De grup avem dezvoltarea abilităților sociale DAS și mai avem Stop. Gândește și schimbă. De obicei sunt între 7 și 12 persoane care lucrează cu tot grupul. Toate au același scop în final conștientizarea comportamentului și schimbarea comportamentului (IRO08).

Toate aceste programe provin din sfera practicii schimbării cognitiv-comportamentale, consilierii de probațiune trebuind să fie formați pentru a le putea aplica.

Sunt programele în care au fost formați consilierii de probațiune. Sunt programe cognitive comportamentale, de dezvoltare a abilităților sociale, asta mă refer la programele de grup, și Stop gândește-te și schimbă și One To One, care este un program individual (IRO08).

Dimensiunea terapeutică este validată de respondenții beneficiari ai serviciilor de probațiune, în sensul că au apreciat pozitiv rolul consilierului de probațiune în propria reintegrare socială.

2.3.5. Povești despre practică | O abordare narativă asupra practicii este prezentată de unul dintre respondenți care arată importanța anturajului în socializarea deviantă a infractorilor, mai ales a infractorilor minori, și importanța relației de comunicare cu consilierul ca resursă pentru schimbare a comportamentului persoanei condamnate. Este descris cazul unui minor în vârstă de 15 ani, provenind dintr-un anturaj criminogen, cu un frate cu antecedente penale, care ajunge în probațiune în urma săvârșirii unei infracțiuni împreună cu fratele său și membrii grupului de apartenență a acestuia. Consilierul relatează că a avut o comunicare dificilă cu acesta în primele etape, dar care s-a ameliorat treptat, tânărul reușind să termine cu succes perioada de supraveghere și să se reintegreze în societate, în ciuda debutului anevoios și a rezistenței la schimbare de care a dat dovadă în prima perioadă.

Un copil care undeva pe la 15 ani, 15 ani și ceva, avea un frate mai mare, frate cu multe antecedente penale, a intrat în anturajul fratelui și a săvârșit o infracțiune, o tâlhărie. Interesant este că, îmi aduc aminte foarte bine, pentru că a ieșit chiar anul acesta din supraveghere. A intrat într-un anturaj de copii de bani gata, el era cel mai puțin vinovat și rechizitoriul dacă îl citim este clar că contribuția lui a fost minoră, dar a avut dezavantajele: 1 de a fi dintr-o familie mai puțin realizată, și 2 având un frate cunoscut de instanță și atunci a luat cel mai mult dintre cei implicați ca perioadă, și am avut foarte mult de luptat cu el la început. Refuza să colaboreze și e interesant că undeva acolo, dincolo de obiectivitate, îi dădeam dreptate. Era clar că acolo au fost considerente sociale. Ei, ideea că a reușit să finalizeze și cu un an în plus față de ceilalți, în condițiile la care la noi există maxim 2 avertismente și el le-a luat în primele 6 luni, probabilitatea ca el să termine cei 6 ani era infimă și totuși a terminat, și sunt foarte mândră de

el. Acuma a fost plecat vreo 2 ani și a lucrat undeva în Italia cu contract de muncă. Eram foarte încântată când a venit ultima oară, vorbea la telefon cu prietena lui. Sunt lucruri minore pentru noi, dar pentru o persoană care avea toate șansele să sfârșească, faptul că a înțeles, eu cu asta am luptat cel mai mult. Nu pot schimba ce s-a întâmplat, pot să schimb ce se va întâmpla de acum. Și a înțeles cumva. Nu știu de ce la început a fost crunt, dar e bine, acum e bine (IRO02).

O altă poveste semnificativă referitoare la relația consilier-persoană supravegheată este cea menționată de respondentul IRO02, care narează comunicarea sa cu un client minor, oarecum copleșit emoțional de situația în care se află, și care a reușit să găsească resurse pentru schimbare tocmai în comunicarea cu consilierul de probațiune. Succesul intervenției a avut la bază centrarea pe reușita reintegrării și punctele tari ale clientului –abordarea apreciativă- și nu pe centrarea exclusivă pe fapta săvârșită, negată la început de minor.

El nu avea mamă și faptul că suntem oarecum apropiați ca vârstă, faptul că cineva i-a arătat interes, că cineva nu a negat că realitatea pe care o vedea el este să zicem sesizabilă și pentru alții. El nu a venit la mine să se plângă de lucrurile astea și eu nu i-am zis vai nu e adevărat, că nu știi tu despre ce este vorba, cum se întâmplase până atunci. Eu i-am zis doar nu pot schimba ce s-a întâmplat. Bun, ce vrei tu să faci de acum înainte? Să ajungi în centru? - tatăl era devastat de pierderea soției, nu prea avea contact cu el în sensul că își vedea de ale lui – Sau vrei să reușești și să fie bine? (IRO02).

Unul dintre respondenți arată o corelație între propria dezvoltare profesională și amplitudinea practicii, relatând un caz de supraveghere din perioada 2002-2003 –înainte de intrarea în vigoare a actualei legislații referitoare la probațiune. Făptuitorul era de asemenea un caz social, succesul intervenției depinzând și de aplicarea unor măsuri specifice de asistență socială, care au constat în școlarizarea acestuia într-un program pentru persoane care au abandonat școala, numit: *A doua șansă*. Pentru a-și putea procura manualele, consilierul a recurs la a-l ajuta financiar din propriile fonduri. Cazul a fost un success, persoana reușind să termine perioada de supraveghere fără recidivă sau alte incidente și să se reintegreze social în mod optim.

Ei asta cu realizarea ține de etapele în care m-am aflat și eu ca dezvoltare profesională și personală. La început de exemplu în 2002, de fapt prin 2003 s-a finalizat, am avut un caz un minor, despre care îmi amintesc permanent și bineînțeles legislația de atunci era mult mai simplă și așa. El era din P., era și un caz social în viața de zi cu zi și țin minte că am fost cu el, unul din obiectivele pe care mi le-am propus cu el a fost să reia să continue studiile. Avea 17 ani și avea 4 clase. Era destul de greu să zicem din punct de vedere al sistemului, dar mă rog exista varianta să poată continua la A doua șansă, la fără frecvență, frecvență redusă, mă rog. Și am

mers cu el să își cumpere manuale din Municipiul I., el era din localitatea P. dar am vut să fiu sigur că le cumpără. Am fost cu el, nu i-au ajuns banii, l-am ajutat și cu bani pe care ulterior mi i-a înapoiat tată lui. Și știu că a finalizat fără să comită alte fapte, deși pe vremea aceea recidiva era destul de mare. S-a și înscris la școală și am considerat-o o realizare profesională. Ulterior realizările au devenit un pic de alt nivel (IRO07).

O altă relatare din practică vizează procesul de realizare a referatelor de evaluare. În limitele resurselor existente, se merge pe teren la persoana ce urmează a fi evaluată, sau este solicitată persoana să se prezinte la serviciul de probațiune. Interviu de evaluare cuprinde informații despre trecutul infracțional al persoanei, studii efectuate, condiție de sănătate, situația familială și relațiile din interiorul familiei, și perspectiva făptuitorului despre faptă. Interviu cu făptuitorul se completează cu alte surse de date: familia, comunitatea fiind investigate. Tocmai pentru a se obține un grad mai mare de obiectivitate, mai ales în cazul evaluărilor prezentențiale care au rolul de a ajuta judecătorul în circumstanțierea și individualizarea pedepsei, se recomandă ca această anchetă să fie efectuată efectiv pe teren.

O să mă refer doar la referate pentru că supravegherea durează și 8 ani, ca să știu ce se întâmplă în 8 ani de zile e prea mult. Primim solicitarea din partea judecătoriei, dacă la momentul acela avem resursele necesare, mergem pe teren. Dacă nu avem resursele necesare pentru a merge în comunitate la persoana respectivă, îi trimitem o convocare. Omul cu familia este chemat la o anumită dată la noi. Sunt ceva dificultăți pentru că întotdeauna trebuie să verifici portalul să vezi dacă ai o sală liberă, că dacă nu, e dificil. Sunt chemați aici. Dacă persoana se prezintă, se face un interviu. În acel interviu se solicită informații legate de trecutul infracțional, de mediul familial, probleme de sănătate, ce studii are persoana, ce studii sunt în familie și aspecte legate de infracțiune, este practic punctul lui de vedere. O recunoaște?, dacă o recunoaște care a fost contextul și participarea lui, ce anume a condus până la urmă la implicarea lui într-o infracțiune?. Dincolo de contactarea familiei și a lui, se contactează surse din comunitate. Câteodată ele sunt mult mai obiective. Câteodată, nu întotdeauna. Câteodată în sensul că familia oricât de dificil ar fi copilul, are tendința de a-l acoperi, presupun că orice familie face asta și atunci contactăm și comunitatea, școala, primărie, poliție și tocmai de aceea recomandat este să mergi pe teren. Nu întotdeauna e posibil (IRO02).

Respondentul se plânge că după intrarea în 2014 în vigoare a Noului Cod Penal din România, volumul de muncă a consilierilor de probațiune a crescut foarte mult, în dauna calității practicii, ceea ce face ca deplasarea pe teren să nu mai fie întotdeauna posibilă. Este criticată situația în care consilierul pierde realmente o zi de lucru, pentru a participa la o audiere a unui minor care

s-a prezentat cu întârziere la instanță, dar a beneficiat de clemența acesteia. Apariția unor situații ca acestea diminuează numărul de deplasări pe teren a consilierilor de probațiune.

Practica, cel puțin de când a intrat noul Cod Penal, a scăzut undeva cred că la 20%, ceea ce afectează munca noastră. Nu este vorba de lipsă de voință, este vorba de incapacitatea de a pleca pe teren. Vă dau un exemplu concret. Ieri trebuia să mergem la punerea în executare, eu aveam un caz în Municipiul M. și punerea în executare se făcea la judecătoria de acolo. Am mers cu un coleg și din păcate minorul a anunțat că vine 2 ore mai târziu și judecătoria i-a acordat clemență, eu am pierdut o zi întreagă. Ca să pierzi o zi întreagă pe teren pentru un caz pe care nici măcar nu l-ai găsit, pentru că minorul era plecat în Italia, limitează foarte mult ceea ce aș fi putut face la birou și atunci clar, ne alegem mult mai cu grijă momentele în care plecăm sau încercăm să contactăm înainte sursele din comunitate și astfel să ne asigurăm că acel minor este la domiciliu când mergem. Nu întotdeauna se întâmplă (IRO02).

Realizarea referatelor de evaluare la sediul serviciilor de probațiune diminuează calitatea actului de evaluare, întrucât este diminuată șansa de a se obține referințe din alte surse din comunitate cu privire la comportamentul cotidian al făptuitorului. Respondentul arată că o serie de detalii despre făptuitor nu pot fi identificate prin interviu telefonic sau altă formă de comunicare cu excepția interviului de teren.

Pentru un minor, în momentul în care îl chemi aici, deja din punctul meu de vedere se denaturează imaginea pe care ți-o faci, în condițiile în care aici cei mai mulți dintre ei vin cu acel părinte sau acea rudă care cât de cât îl sprijină, ai o altă imagine, vine cu țel. I se spune: “Comportă-te bine”. În momentul în care te duci la poarta lui și apare un vecin care intervine și spune: “Domnule, nu e chiar ușă de biserică”. Că așa toată lumea portretizează ce e mai bine, ce arată mai bine pentru ceilalți. Ei, când te duci în mediul lui, lucrurile se schimbă foarte mult și eu am avut surpriza ca la primul interviu cu un minor să pară un copil extraordinar care s-a întâmplat să fie într-o conjunctură, și surpriza ca ulterior la un al doilea referat să am ocazia să mă duc în teren și să văd că era un fel de mic interlop al comunității, care teroriza pe toată lumea, lucru care prin telefon nu ți-l spune nimeni, la primărie, dacă nu ești față în față cu omul și nu îl vezi “ei, știți, adolescent cum e”. Se schimbă imaginea foarte mult (IRO02).

2.3.6. Strategii de echilibrare a puterii | Respondentul aduce în discuție implicarea judecătorului delegat cu executarea, care supervizează într-un fel activitatea serviciului de probațiune, și care poate revoca măsura neprivativă de libertate, dacă nu sunt respectate măsurile impuse de instanță. Pentru consilier este foarte important să determine pe acele persoane

supravegheate să înțeleagă că sentința se poate modifica în sensul unei pedepse privative de libertate până la ultimul moment al executării acesteia.

Până în momentul în care el iese din supraveghere încă ne raportăm la un judecător, se numește judecătorul delegat cu executarea. Ok ți s-a dat o sentință, dar de aici încolo e un alt judecător, eu sunt mijlocitorul, eu trebuie să controlez niște lucruri, tu nu faci lucrul acesta, eu anunț judecătorul. Este foarte important pentru ei să înțeleagă lucrul acesta (IRO11).

2.3.7. Instrumente de lucru | Rutina de lucru cu clienții într-o zi obișnuită de lucru vizează o serie de ședințe de întrevvedere inițiale, cărora li se aduce la cunoștință măsurile și obligațiile care le-au fost impuse de instanță, ocazie cu care se realizează procesul verbal de punere în executare a sentinței.

Săptămâna trecută, în ziua de joi am avut planificate trei ședințe la prima întrevvedere, cazuri la prima întrevvedere cărora le-am adus la cunoștință măsurile și obligațiile impuse de instanța de judecată în sarcina persoanelor condamnate, realizând procesul verbal de punere în executare a sentințelor de supraveghere (IRO01).

Pentru realizarea referatului de evaluare există o serie de proceduri specifice: se convoacă persoana la serviciul de probațiune în scopul întocmirii referatului de evaluare. În cazul neprezentării acestuia, se convoacă părinții în cazul condamnatului minor, și în cazul neprezentării acestuia, se iau măsuri de aducere obligatorie. Referatul de evaluare se face pe baza realizării unui interviu de evaluare.

Dacă ar fi să o luăm pe partea de reevaluare, dacă avem solicitat un referat de evaluare, a duce la bun sfârșit înseamnă a realiza referatul de evaluare. În cazul acesta sunt proceduri specifice. În primul rând convocăm persoana pentru a se prezenta la serviciul de probațiune pentru a-i realiza interviul necesar întocmirii referatului. În cazul în care nu apare persoana, dacă e minor îl convocăm cu tot cu părinți, dacă nu se prezintă atunci realizăm alte demersuri în sensul că ne deplasăm noi la domiciliu sau întocmim adrese către poliție pentru a fi identificați și pus în vedere să se prezinte. Realizarea interviului și apoi redactarea documentului (IRO03).

Evaluarea inițială are ca scop determinarea unei situații inițiale ca punct de plecare pentru procesul de reintegrare a făptuitorului. Se urmărește evaluarea plusurilor și minusurilor acestuia, și necesitatea contactării altor instituții specializate din comunitate, cum ar fi de exemplu serviciile de psihiatrie comunitară. Deoarece o parte din programele de reintegrare se desfășoară în cadrul serviciilor de probațiune, externalizarea serviciilor este realizată doar atunci când este considerată strict necesară.

Păi în primul rând, are loc o evaluare a situației persoanei respective, ca să știm exact de unde plecăm, care e punctul de pornire. După care, după ce am constatat care sunt plusurile și minusurile persoanei respective, începem să lucrăm. Colaborăm și cu instituții din comunitate acolo unde există probleme care depășesc ariile noastre de competență, și aici mă refer la acele persoane care au probleme de natură psihologică sau psihiatrică. Există și programe pe care noi le derulăm la nivelul serviciului nostru și atunci putem să lucrăm cu astfel de persoane și în interiorul serviciului. Externalizăm serviciile doar acolo unde simțim noi că nu putem să lucrăm, să nu avem competențe (IRO06).

Un accent deosebit din punct de vedere metodologic este pus pe realizarea interviului cu persoana supravegheată. Ca reguli metodologice de realizare a interviului, sunt urmărite: comprehensiunea celor relatate de beneficiari, oferirea feed-back-ului, verificarea informației din alte surse din comunitate, acolo unde este posibil. Comunicarea cu beneficiarul se bazează pe o abordare directă, cerându-i-se punctul de vedere referitor la atitudinile și comportamentul său, pe baza unei abordări deschise și sincere în comunicare.

Este vorba de modul de desfășurare a interviului, să mă asigur că am înțeles ceea ce persoana respectivă îmi comunică. Să dau mereu feed-back. Să verific informația în momentul în care am informații din comunitate că are anumite comportamente, sau că a încălcat anumite măsuri. Întotdeauna cer punctul de vedere ca să mi se explice și din punctul celălalt de vedere, cum s-a ajuns la acel comportament. Foarte mult merg pe comunicare și abordăm deschis și direct subiectul (IRO04).

O altă atribuție a consilierilor de probațiune pentru care există metodologie standardizată, o reprezintă derularea unor programe de reintegrare socială. Aceste programe în general sunt considerate binevenite, dar sunt implementate de un număr mai restrâns de consilieri de probațiune, în mod special formați pentru aceasta. Există o serie de respondenți dintre consilierii de probațiune care consideră chiar că aceste programe, deși eficiente, sunt destul de dificil de implementat, fiind necesar un timp mai îndelungat, timp care lipsește datorită unui mare grad de încărcare cu sarcini a consilierilor de probațiune.

Pe lângă ce am zis mai devreme, ar trebui să completez cu derularea de programe sociale, pentru că avem și atribuția aceasta. Iar pentru cei care a fost dispusă obligația de a urma un program din cadrul serviciului de probațiune, avem și astfel de programe (IRO03).

În principal tehnici de lucru adaptate la tipologia beneficiarilor noștri, pentru că avem o tipologie extrem de variată, față de celelalte sisteme europene. Începând de la nivel de educație, zonă de interes, risc de recidivă, studii (IRO10).

Eșecul relației consilier de probațiune persoană supravegheată | O situație de eșec al relației consilier-persoană supravegheată este relatat de unul dintre respondenții consilieri de probațiune. Eșecul comunicării este pus de respondent pe seama faptului că nu a construit relația de probațiune încă de la început, cazul fiind preluat de la un alt consilier plecat în concediu de maternitate. Relația de comunicare se stabilește încă de la început și se întărește pe parcursul dezvoltării relației de probațiune. Dificultatea reconstrucției relației este dată de stilul personal al consilierului și de așteptările diferite ale beneficiarului.

Eu consider că una bună. Am avut un singur caz în care s-a solicitat din partea persoanei supravegheate transferul la un alt consilier, dar nu a fost un caz pe care l-am avut de la început, era transferat la mine ca urmare a plecării consilierului responsabil în concediu de maternitate. Era o persoana destul de dificilă. Mie îmi place atunci când stabilesc o anumită relație de la început. E mai greu când preiei cazuri după o anumită perioadă, în care s-a stabilit deja o relație între persoana supravegheată și consilierul de probațiune responsabil de caz. E mai greu că nah, trebuie să vezi fiecare cât e de maleabil, unii au anumite pretenții, unii au anumite dorințe. Și stilul personal al consilierului e diferit, unii sunt mai relaxați, unii sunt mai centrați pe responsabilități sau pe responsabilizarea persoanei, alții sunt foarte focusați pe motivarea spre schimbare și atunci dacă relația dintre consilier și persoana supravegheată e focalizată pe un anumit aspect, iar tu când preiei respectivul caz te centrezi pe cu totul altceva, chiar dacă inițial te raportezi doar la acele măsuri, există un punct când nu reușim să ajungem pe același făgaș (IRO11).

Așteptări ale consilierilor de probațiune de la persoanele supravegheate | Respondentul arată că există o serie de așteptări din partea consilierilor de probațiune referitoare la implicarea persoanelor supravegheate în procesul propriei reintegrări. Este dată ca exemplu înscrierea la cursuri de formare profesională, unde se așteaptă de la persoana supravegheată să meargă singură să se înscrie, fără a fi însoțiți de consilierul de probațiune, care însă a perfectat anterior toate documentele necesare înscrierii persoanei supravegheate la curs.

Atâta timp cât sunt mai multe cazuri, atunci efortul nostru este și mai mare și atunci dacă înainte îi asistam mai mult, mai facem și demersuri scrise dar mă aștept să meargă și singuri. Nu să merg cu ei de mână și să meargă la cursul de calificare. I-am dat ce îi trebuie: boșura, instituția, numărul de telefon, Deci măcar atât aștept, să meargă singuri. Eu fac adrese și singura lor treabă este să meargă să solicite că vor să se înscrie. Nu pot merge cu ei de mână, ca atare am niște expectanțe de la ei (IRO04).

2.3.8. Schimbarea atitudinii față de societate și față de normativitate | Respondentul arată că etichetarea și stigmatizarea persoanelor care au suferit o condamnare penală este o piedică în calea reabilitării acestora. Stigmatizarea acționează la nivelul stimei de sine și a identității de sine construite, astfel încât subiectul ajunge să se identifice cu percepția publică despre sine ...*dacă lumea spune că sunt un hoț...înseamnă că sunt un hoț.*

În general lumea are tendința să eticheteze, iar omul care este etichetat și își asumă stigmatul acela, nici nu o să se mai schimbe vreodată. “Băi dacă sunt hoț și toți spun că sunt hoț, înseamnă că sunt hoț.” Deci mentalitatea și etichetarea celor din jur a unui om care nu beneficiază de suportul comunității, este un om care nu o să se mai schimbe (IRO04).

Împotriva stigmatizării se pronunță așa cum era de așteptat, și respondenții din rândul persoanelor supravegheate: *Dacă omul o greșât o dată, nu cred că societatea trebuie să-l judeci, pentru că fiecare om are dreptul la o greșeală. (IBM02).* Unul dintre respondenții relatează propria experiență, când după ce s-a încadrat în muncă, când au fost informați șefii că trebuie să trimită lunar o caracterizare către serviciul de probațiune, au anulat pur și simplu angajarea persoanei.

Adica am venit aici, eu am spus că iată, eu m-am angajat la lucru și s-o cerut o caracteristică di la lucru. La lucru m-am dus la șăf și i-am spus iaca așa și așa, la mini îmi trebuiești o carcateristică că eu mă iscălesc în fiecare lună. “Apoi ci nu ai spus di o dată. Noi a să ni interesăm la șăful cel mai mari.” Și m-o sunat pisti vreo 2 zile șăfa și o zis că: “Cu părere de rău dar nu putem oficial la lucru nu vă putem angaja.”. Cum așa?, da la mine să ceri oficial ca eu să mă angajez oficial, da voi nu vreți să mă primiți. Motivili nu o putut ca să mi li spuie și iaca nu am lucrat mai diparti, am lucrat doar jumătati di lună (IBM07).

Eficiența socială a probațiunii este evidențiată și din perspectiva riscului de recidivă. Respondentul (IRO04) arată eficiența sistemului de probațiune, pornind din perspectiva numărului de cazuri aflate în evidența serviciului la nivel național (România) fiind 40000 raportate la numărul de 300 al consilierilor de probațiune. Rata de recidivă pentru persoanele aflate în supraveghere este de 6-7% mult inferioară față de cea obținută pentru persoanele încarcerate, care ajunge și la 100% în cazul unora dintre penitenciare.

Bun, rata recidivei în sistemul de probațiune, la noi la ultimul bilanț au fost în evidență vreo patruzecisiceva de mii de persoane și 300 de consilieri de probațiune, deci e un efort enorm să faci ceva pentru ei, rata recidivei a fost undeva sub 6-7%. Sunt penitenciare în care rata recidivei în mediul penitenciar ajunge și la 100% și atunci nu pot spune că probațiunea este ineficientă până la capăt, ci eu ca și profesionist pentru care probațiunea este o pasiune, vă spun că mă simt dezamăgit (IRO08).

2.4. Axa tematică IV. Probațiunea centrată pe valori. Dimensiunea teoretico-ideologică a construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune

2.4.1. Valori constitutive | Respondenții subliniază paralelismul discursiv dintre consilierii de probațiune și alte categorii profesionale implicate în actul de justiție: procurorii. Discutând despre o gândire de procuror cu referire la accente discursive retributive respondentul o contrapune unui discurs în cadrul căruia accentul cade pe reintegrare, suspendând orice referire la pedeapsă, care este exclusiv plasată în sarcina judecătorului. Un astfel de discurs pune, în opinia noastră, în evidență o serie de valori constitutive – valori care fac necesară apariția unei profesii, în general a unei instituții sociale – specifice probațiunii, și care sunt centrate pe reintegrare. Reintegrarea socială a făptuitorului reprezintă acțiunea socială generată de aderența corpului profesional la valorile constitutive ale profesiei, valori din care rezultă necesitatea reintegrării persoanelor care au săvârșit infracțiuni. Practic, valorile constitutive ale practicii probațiunii provin din sfera umanismului, accentul fiind pe valoarea (morală) a individului în sine, dincolo de cea a acțiunilor sale. Retribuția și recuperarea sunt astfel două valori centrale, care delimitează două tipuri de discursuri profesionale particulare, specifice ca direcții ale societății: controlul social și reprimarea practicilor nelegitime – considerat de respondent ca specific procurorului – și grija față de individ ca depozitar al demnității, și în general al valorilor umaniste, chiar dincolo de responsabilitatea față de acțiunile sale – discurs specific profesiilor asistențiale printre care se include, conform respondentului, și probațiunea. Unul dintre strategiile discursive specifice probațiunii, derivată din umanism ca valoare constitutive, este acela al separației dintre valoarea negativă a faptei antisociale și cea necondiționat pozitivă a făptuitorului ca ființă umană. Există o diferență dintre persoana și chiar personalitatea făptuitorului și fapta sa, care a survenit într-o conjunctură aparte a vieții sale. Încrederea în valoarea necondiționat pozitivă a făptuitorilor ca ființe umane este dublată de încrederea în capacitatea acestora de a adopta un comportament dezirabil social, de a deveni bune din punct de vedere moral. Respondentul subliniază rolul consilierului în traseul recuperării făptuitorului, precum și faptul că de profesionalismul consilierului depinde dezvoltarea personală și socială, și în ultimă instanță reintegrarea făptuitorului.

Asta e mentalitatea celor care cât de cât știu ce înseamnă probațiunea. A trebuit să îi explic fiicei mele cu ce mă ocup, pentru că a vorbit la grădiniță despre meserii. I-am zis: mama vorbește cu persoanele care au greșit din punct de vedere legal, care au încălcat legea, care au fost rele la un anumit moment, dar care au să devină bune. Dar mă gândesc că această

explicație pot să o dau oricărei alte persoane, indiferent de vârstă. Doar cel care trece printr-o astfel de experiență poate să înțeleagă rolul nostru. Doar cel care vine aici poate să înțeleagă că de hotărârea mea depinde ca el să poată să își continue meseria în țară sau în străinătate, depinde ca el să poată să ajungă sau nu în penitenciar dacă nu își respectă măsurile, că eu trebuie să verific buna sau rea credință. Depinde de mine ca el să facă munca în folosul comunității la o anumită instituție, că s-ar putea la o anumită instituție să-i fie bine și la alta să nu-i fie bine. Și atunci doar pentru cei din sistemul nostru este important ceea ce facem noi (IRO11).

Respondenții arată că individualizarea pedepsei trebuie să se facă în funcție de pericolul social al faptei, și nu de resentimentele sociale față de făptuitor sau faptă. Sancțiunea trebuie umanizată prin găsirea unor alternative la pedeapsa cu închisoarea.

Au săvârșit o infracțiune, dar pedeapsa trebuie să fie aplicată din punctul meu de vedere conform gradului pericolului social pe care l-a săvârșit. Sunt femeie, și eu am o problemă cu infracțiunile de natură sexuală, mă controlez, dar îmi consumă o energie foarte mare, în ziua aia nu mai sunt om. Cumva trebuie individualizate, nu toate persoanele trebuie să ajungă să fie condamnate, trebuie avut foarte mare grijă. Adică e o răspundere foarte mare pe umerii judecătorului când condamnă un om. Într-adevăr așa este, ai comis o infracțiune plătești, dar cumva poți să plătești nu neaparat pierzându-ți libertatea, ci prin alte modalități și mijloace și de asta suntem noi aici (IRO04).

Reintegrarea socială a persoanelor care au săvârșit fapte penale răspunde, în viziunea noastră, unei valori constitutiv centrale a probațiunii, împărtășită de aceasta cu celelalte profesii asistențiale, și anume *responsabilitatea societății* față de membrii săi. Această responsabilitate vine din conștiința socială –latentă sau manifestă – a unei (co)responsabilități a societății în general față de acțiunile membrilor săi, care transcende oarecum responsabilitatea individuală a fiecăruia pentru propriile fapte. Această responsabilitate individuală nu este ignorată, dimpotrivă, vom vedea în continuare, construcția acesteia reprezintă una dintre valorile operaționale ale practicii probațiunii, asumarea conștientă a răspunderii pentru propriile fapte fiind unul din obiectivele practicii probațiunii. Responsabilizarea însă nu poate fi substituită prin tragerea la răspundere a făptuitorului, aceasta din urmă fiind în atribuțiile judecătorului.

Cred că nu este gândirea unui consilier de probațiune. Cred că este gândirea unui procuror. Cumva, la noi accentul cade pe reintegrare, și pedeapsa o aplică judecătorul. Aceasta e atribuția judecătorului, de a da o pedeapsă. Noi doar o punem în executare (IRO09).

Responsabilitatea –pentru celălalt - ca valoare constitutivă a probațiunii îmbracă două direcții: responsabilitatea față de individ –făptuitorul- și față de societate în sine ca responsabilitate față de nonprezență. Ideea de responsabilitate față de nonprezență o construim pornind de la ideile lui Karl Otto Apell [127, p. 9-29, 197, 198, 199] care arată că în societățile postindustriale, capacitatea (individuală sau colectivă) de a face rău depășește granițele imediatului spațial și temporar, de aceea responsabilitatea trebuie extinsă de la cea față de Aproape, la cea față de entități abstracte nelocalizate și nelocalizabile în spațiu și chiar în timp. Consilierul transpune responsabilitatea ca valoare existentă la nivelul societal, și îndreptată către un Celălalt semnificativ, individual făptuitorul și colectiv comunitatea, într-o practică socială –profesională - care vizează reintegrarea socială a făptuitorului, adică tocmai construcția socială a responsabilității la nivelul acestuia. Vom vedea că un Altul semnificativ al trinomului făptuitor – victimă – societate, victima deși element cheie a discursului despre probațiune la nivel global, este exclusă din preocupările majore ale probațiunii românești, datorită specificului legislativ. Discursul consilierilor de probațiune moldoveni, pe de altă parte, include preocupările pentru împăcarea victimă – infractor, cel puțin în cazurile de eliberare condiționată înainte de termen (IMD05).

Un scop al pedepsei îl reprezintă protejarea comunității de persoana care a săvârșit o infracțiune (IRO09).

Respondentul consideră că o caracteristică a societăților dezvoltate o constituie accentul pe comunitate, pe interesele acesteia, decât pe sistemul punitiv și retributiv tradițional. Este rolul comunității de a (re)stabili echilibrul societate-victimă-infractor. Particularitatea justiției restaurative o reprezintă tocmai urmărirea acestui echilibru, comunitatea fiind pe de o parte interesată de existența homeodinamiei la nivelul său, și pe de altă parte, societatea fiind cea responsabilă moralmente atât față de făptuitor –prin oportunitățile nelegitime care au fost posibile datorită unui anumit grad de pasivitate a societății în procesul educațional, în exercitarea controlului social etc- cât și față de victimă –a cărei prejudiciu, deși cauzat de făptuitor a fost posibil datorită pasivității comunității.

Orice trend, și mă refer la societățile dezvoltate, au această triadă (infractor-victimă și comunitate) foarte bine gestionată, în sens că sistemul judiciar este mai focalizat pe comunitate decât pe sistemul penal instituțional. Restabilirea echilibrului între cele 3 pornește evident de la comunitate și relația victimă – comunitate, victimă – infractor, infractor- comunitate, asta înseamnă că comunitatea are rolul primordial de a restabili acest echilibru. Comunitatea va trebui să facă demersuri și eforturi pentru a găsi cele mai eficiente pârghii de a restabili acest

echilibru de a-i ajuta atât pe infractor cât și pe victimă ca să se reintegreze în cadrul comunitar (IRO01).

Este adusă în discuție relația dintre imaginea socială și locul perceput al individului în comunitate. Poziționarea individului în comunitate –panorama sa socială [72] - modul în care este privit de comunitate reprezintă un posibil predictor al comportamentului prosocial/antisocial. Cu toate acestea, responsabilitatea nu poate fi considerată exclusiv individuală. Este astfel indicată coresponsabilitatea comunității pentru eventualul traseu antisocial al individului. Lipsa unor oportunități legitime suficiente și accesibile, a încrederii publice și a favorizării construcției sociale a încrederii în sine a individului, implicarea familială în socializarea individului [56] și construcția atasamentului [75] pot fi tot atâtea cauze sociale ale comportamentului antisocial. La fel de importantă este în opinia respondentului și responsabilitatea individului față de imaginea sa socială, efortul depus de aceasta în direcția integrării sale sociale. Acest efort duce la schimbarea atitudinii comunității față de individ, fiind una din cheile procesului de resocializare necesar integrării în comunitate a persoanei aflate în supraveghere.

De cele mai multe ori imaginea socială contează foarte mult pentru că ne identifică locul nostru pe care îl avem acum în comunitate. Dacă tu ca individ nu ai reușit să ai un loc de sine stătător, confortabil, echilibrat, în care toți vecinii tăi, rudele, persoanele din comunitate să te vadă ca pe o resursă, e clar că undeva, cineva a dat greș. Și eu nu consider că de fiecare dată doar individul a dat greș. Cred că și comunitatea din care individul provine a dat greș undeva, fie nu i-a acordat destulă încredere, fie nu i-a acordat destule oportunități, fie familia sa nu s-a implicat destul în dezvoltarea sa ca individ. Dar și individul cred că ar trebui să depună un anumit efort pentru construirea imaginii sale și atunci dacă te interesează acest lucru încerci să respecți regulile, și dacă le respecți e imposibil ca oamenii să nu își schimbe părerea despre tine (IRO11).

2.4.2. Valori operaționale ale practicii. Dreptatea retributivă versus dreptatea restaurativă

| Discursul retributiv este prezent în abordarea probațiunii dintr-o perspectivă socială -retribuția compensează echilibrul social prin sentimentul social al existenței unei coerciții, fapta antisocială generând în sine nevoia unei retribuții. Pedepsa este personalizată prin limitarea unor drepturi, limitare făcută necesară de existența faptei, coerciția fiind necesară –pentru societate cât și pentru individ. Societatea ar trebui să vadă că individul încearcă să restabilească echilibrul, prin plata daunelor, prin muncă în folosul comunității, etc. Discursul retributiv este oarecum asociat

celui restaurativ, restaurația –refacerea echilibrului social anterior săvârșirii infracțiunii – nefiind posibilă în opinia respondentului, în afara retribuției.

Dacă în schimb e o faptă cu o gravitate mai mică, să zicem că cineva a condus sub influența alcoolului, cred că și aici ar trebui pedepsiți, pentru că ok, acum nu s-a întâmplat nimic, dar există posibilitatea pe viitor să faci o năzbâtie și mai mare. Pedepsa în sine înseamnă limitarea unor drepturi. Dacă ai făcut o faptă, trebuie să ți se limiteze niște drepturi, asta este părerea mea. Și cumva societatea, comunitatea trebuie să simtă că tu încerci să remediezi situația fie prin muncă în folosul comunității, fie prin plățirea unor pagube, fie prin achitarea unor obligații, dar trebuie să existe o anumită coerciție (IRO11).

O altă perspectivă o constituie reflecția cu privire la semnificația retribuției. Pedepsa trebuie recadrată, ca un element pozitiv, o experiență de viață. O astfel de abordare ar trebui să ducă la eliminarea stigmatizării. În acest sens, suntem de acord cu ideea conform căreia oricât de gravă este o faptă, și oricât de mari sunt consecințele, în sine fapta este limitată, și ca atare sancțiunea ar trebui să aibă și ea un caracter limitat. Aici se include și stigmatizarea generată de încarcerare, care de multe ori se prelungește după finalizarea executării pedepsei.

Da, sunt de acord cu faptul că cei care greșesc trebuie să plătească, dar acestui lucru ar trebui să i se ofere și o conotație pozitivă, adică ai făcut un rău, plătești pentru ceea ce ai făcut, dar asta nu înseamnă că ești stigmatizat pentru tot restul vieții tale. Trebuie să vezi din partea asta de pedeapsă și ceva pozitiv (IRO06).

Asumarea consecințelor faptelor apare și în răspunsurile persoanelor supravegheate (IBRO1).

Îndreptarea individului în mare parte. Să-și dea seama că a greșit și asta e, trebuie să suporte consecințele (IBRO01)

Dreptatea restaurativă și cea retributivă sunt corelate, în funcție de specificul daunelor produse prin săvârșirea infracțiunii. Specificul discursului *retributiv* este dat de sintagma *trebuie să plătești*, urmat de argumentarea necesității acestei plăți prin dauna creată și eventual suferința pricinuită victimei. Retribuția în sine reprezintă o parte a restaurației –echilibrului social anterior comiterii faptei.

Contează foarte mult de caracterul faptei, pentru că dacă o faptă s-a făcut împotriva unei persoane, a adus o atingere asupra vieții, sau asupra unui bun, a unui drept pe care o persoană îl avea atunci, consider că e necesar ca această pedeapsă cumva să se reflecte. L-ai lovit cu mașina și atunci trebuie să plătești pentru că persoana respectivă a suferit un prejudiciu. Sau undeva, cineva și-a pierdut o mamă, un tată, un frate, și atunci trebuie să plătești (IRO11).

Persoanele supravegheate pun accentul pe specificul faptei și mai ales pe cel al pericolului social al acesteia, arătând că este o diferență clară între fapte în funcție de consecințele acesteia, de exemplu nu ar trebui să fie tratată similar, din perspectiva pedepsei, conducerea autovehiculului în stare de ebrietate când nu s-a produs niciun accident și când au fost accidente cu pagube însemnate, așa cum alte infracțiuni, de exemplu omorul, sunt diferențiate în funcție de intenție (IBRO01).

Toate sunt puse de așa natură și ar trebui echilibrate cu ceea ce s-a săvârșit, și fiecare faptă în parte, să poată să-l atenueze, să-l îndrepte. Știți cum e, e o chestie aicea, toți intrăm în aceeași oală conform codului penal. De exemplu te-o prins băut, gata te-o executat, dar nu vede și consecința. Păi stai un pic așa, dau un exemplu, ăsta o ieșit din parcare, nu a atins pe nimeni, nu a avut probleme, cum să mă încadrez cu ăla care o fărmat trei mașini, sau o omorât pe nu știu care. Spre exemplu cum e pentru infracțiunea de omor, omor din culpă, tentativă de omor, etc, etc. Ei, și aicea ar trebui să fie ceva atenuant. Nu musai gata l-ai prins bat, dă-i în cap. (IBRO01).

Încrederea, valoare constructivă a relației consilier de probațiune-persoană supravegheată

| O valoare etică deosebit de importantă în practica probațiunii o constituie sinceritatea. Sinceritatea este văzută de respondent în corelație cu alte valori operaționale ale practicii probațiunii, cum ar fi demnitatea, integritatea profesională și consecvența. Stabilirea relației cu beneficiarul este mult ușurată de existența unei serii de trăsături de personalitate ale consilierului, consonante cu valorile etice menționate. Practic simpla aderență la idea de integritate profesională, de sinceritate, sau consecvență nu sunt suficiente. Ele trebuie internalizate de consilierul de probațiune la nivelul unor constante comportamentale.

Ca să stabilești relația de încredere, asta înseamnă să fii sincer. Trebuie să fii sincer, să fii corect cu tine însuși, ceea ce spui să și faci, inclusiv când este vorba de a aplica anumite sancțiuni sau a merge în instanță. Să îți păstrezi direcția, coloana vertebrală. În momentul în care persoana condamnată știe că tu ești omul care azi spune într-un fel, și mâine spune într-un alt fel, ci același om, automat stabilești relația personală cu el (IRO06).

Încrederea –consilierului în persoana supravegheată- ar trebui să aibă la bază frecvente verificări ale celor afirmate de beneficiar, fie prin observație directă –de exemplu vizită inopinată la domiciliul acestuia – prin solicitarea de date relevante de la alte instituții ale statului, etc. Responsabilizarea subiectului – considerată parte a raportului de încredere consilier -beneficiar – este însoțită de verificarea afirmațiilor și acțiunilor acestuia.

Este importantă și încrederea, dar și încrederea aceasta este verificată oarecum, prin colaborarea cu instituțiile colaboratoare, pentru că nu o să putem să ne bazăm doar pe

încredere în relația cu beneficiarul, pentru că atunci nu ar mai fi o relație profesionistă. Este evident că trebuie să mai verificăm o informație, să mai facem o vizită inopinată, să mai dăm un telefon la poliție, să-i mai facem o vizită la domiciliu, să mai ținem legătura cu familia. Deci îl responsabilizăm, dar totodată îi atragem atenția că ceea ce ne comunică poate fi verificat și e datoria noastră să verificăm (IRO09).

Încrederea reciprocă între consilier și persoana supravegheată este considerată deosebit de importantă, mai ales dacă este fundamentată pe respect reciproc.

Extrem de importantă. Este bazată în principiu pe respect (IRO10).

De la responsabilitatea socială la societatea responsabilă | Responsabilitatea ca valoare a practicii poate fi privită din cel puțin trei accepțiuni: responsabilitatea consilierului de probațiune față de persoana supravegheată și față de societate, responsabilitatea societății deopotrivă față de victimă cât și de făptuitor, și nu în ultimul rând, cea a făptuitorului pentru propriile acțiuni, pentru consecințele acestora. Responsabilitatea consilierului este văzută ca fiind îndreptată către evitarea recidivei făptuitorului, și reintegrarea socială a acestuia. Pentru aceasta, consilierul ar trebui să mobilizeze normative și educaționale disponibile la nivelul comunității, în scopul facilitării reintegrării sociale a făptuitorului. Aceasta situare a responsabilității consilierului ca valoare operațională a practicii, plasează probațiunea în sfera practicilor sociale asistențiale, ca o formă particulară de asistență socială. Comunitatea este făcută responsabilă de crearea și menținerea oportunităților legitime de reintegrare și funcționare socială a făptuitorului. Această invocare a responsabilității comunității face trimitere la practica probațiunii în contextul reabilității bazate pe comunitate [113] a persoanei care a săvârșit o faptă penală. Responsabilitatea făptuitorului vizează angajarea sa activă în procesul de reintegrare social, prin mobilizarea resurselor sale interioare, dar și cele legate de propriul context social, și familiale – resursele contextuale ale făptuitorului.

Responsabilitatea este un termen cu care operează atât consilierul de probațiune, cât și comunitatea, cât și infractorul și poate și victima. Deci responsabilitatea consilierului de probațiune rezidă în a găsi acele pârghii și a mobiliza resursele comunitare interne, educaționale, juridice pe care le are la un moment dat, pentru ca infractorul să evite comiterea de noi infracțiuni și să se reintegreze în comunitate. De asemenea, comunității îi revine rolul de a-l ajuta în procesul de integrare și păstrare acestor prerogative de reintegrare cât mai optimă în societate, adică să îl sprijine să își găsească un loc de muncă, să își păstreze un loc de muncă în comunitate, astfel încât persoana supravegheată să nu mai ajungă să comită noi infracțiuni. La fel și infractorul, are responsabilitatea ca să se angajeze cât mai optim în acest proces de

reintegrare, să își mobilizeze resursele interioare și contextuale, familiale dacă este cazul, pentru o bună integrare în comunitate (IRO01).

Societatea funcționează represiv, respingându-i pe cei care au săvârșit o infracțiune, refuzându-le dreptul la educație, muncă, dezvoltare socială. Mai mult, societatea nu-i pregătește pe respectivii indivizi pentru o viață autonomă cultural. Practic, construcția autonomiei culturale a persoanei aflate în supraveghere constituie o parte componentă a intervenției sociale pe care consilierul de probațiune o realizează, compensând elementele de *reabilitare bazată pe comunitate* [113], acolo unde aceasta este imposibilă sau precară.

Societatea nu-l mai primește, nu-l mai înțelege, sistemul educațional nu-l pregătește corespunzător, nu-l dezvoltă social, mental vorbind, nu mă refer la să știe să citească, mă refer la cum să învăț să mă descurc singur, să mă învăț să vorbesc, să muncesc, să învăț să pornesc de la zero și să urc singur prin propria mea muncă (IRO08).

Societatea este responsabilă de conduita antisocială a unora dintre făptuitori, pentru că nu reușește să construiască elementele unei vieți autonome a indivizilor, și aceștia eșuează în a-și construi calitatea de agent moral, și cea de actor social responsabil. Eșecul proceselor de socializare duc la poziționarea individului într-o situație de conflict cu legea, pentru care este incorect considerat singur responsabil. Respondentul relatează o situație din propria practică profesională, când la invitația adresată unei persoane supravegheate de a se încadra în muncă primește un răspuns negativ: “*Da de ce să muncesc?*” (IRO08). Această respingere a conduitei pro-active și pro-sociale este văzută ca o socializare anticipativă deviantă, datorată eșecului legitimării sociale a comportamentelor dezirabile.

În momentul în care societatea, familia, nu te învață acest lucru elementar, se numește viață independentă la copii, eu aș numi-o viață socială la adult. Nu te învață chestii elementare, automat tu ajungi să intri în conflict cu legea. Pentru că uite, noi spunem că nu sunt locuri de muncă, dar sunt locuri de muncă, eu cunosc locuri de muncă și i-am zis unei persoane: “Uite hai și muncește”, iar răspunsul a fost: “Da de ce să muncesc?” (IRO08).

Respondentul arată că societatea românească cunoaște o rată extrem de ridicată a șomajului voluntar, asociat cu lipsa căutării unui loc de muncă. În lipsa unor surse legitime de procurare a resurselor necesare satisfacerii nevoilor indivizilor, și a refuzului muncii subplătite, singura ușor accesibilă pe piața muncii, indivizii acced la metode nelegitime de acces la resurse, inclusiv prin săvârșirea unor fapte antisociale.

Am ascultat la o emisiune că în România sunt 5 milioane de adulți care nici măcar nu își caută loc de muncă, nu că sunt șomeri în căutarea unui loc de muncă, nu vor efectiv să fie interesați de

un loc de muncă. Ori vorbind de piramida lui Maslow, sunt niște nevoi, dacă nu am bani să îmi satisfac nevoile, trebuie să găsesc o sursă să îmi satisfac nevoile. Că stau la mama acasă și mama mă întreține sau mă duc și muncesc la munca câmpului și îmi dă 50 de lei pe zi și țigări, sau mă duc și dau în cap la cineva, sunt niște alegeri. Este o alegere să mă duc să muncesc vis-à-vis la covrigărie 12 ore pe zi și să fiu plătit cu salariul minim pe economie (IRO08).

Respondentul vede societatea românească fiind una “handicapată” din perspectiva sociabilității, a asumării comportamentului prosocial, și a solidarității sociale. O serie de infracțiuni sunt săvârșite –în viziunea respondentului- cotidian, de la acceptarea muncii la negru, la nedeclararea integrală a veniturilor în scopul neimpozitării acestora. Legitimarea socială a unor asemenea comportamente, și neasumarea lor de făptuitori ca fiind nelegitime, duce la o dificultate de lucru cu personale condamnate pentru asemenea fapte, considerate generalizate la nivelul societății. Societatea în general promovează o serie de comportamente ilegale –considerate infracțiuni ușoare, dar totuși infracțiuni- lipsind la nivelul societății valorizarea cinstei și comportamentului onest, moral.

Declicul este unul mental. Societatea noastră este o societate handicapată, sau dorit să fie handicapată, tocmai pentru ca omul să nu se descurce. Asta din punctul meu de vedere îi conduce pe oameni din punct de vedere comunitar, social. Nu știu să se descurce, nu își asumă comportamentul, găsesc modalități cât mai ușoare de a trăi, nu neaparat de a fi cinstiți. Vedeți, foarte mulți comit infracțiuni, până și zilierul care muncește și nu declară, toți preoții care au luat bani și nu au tăiat chitanță au comis infracțiuni, dar din punctul meu de vedere nu este (IRO08).

Comparația cu faptele altor persoane, reduce vina morală. Respondentul pune accent pe rolul grupurilor de apartenență în socializarea infracțiunii. Încurajarea în grupul de apartenență sau chiar în grupurile de referință, a comportamentelor antisociale, duce la legitimarea acestora în conștiința făptuitorului. Mai ales atunci când un anumit comportament antisocial nu numai că nu este considerat reprobabil de mentalul colectiv, dar este oarecum apreciat –individul se descurcă- întărește acest comportament și face deosebit de dificilă resocializarea în baza normelor moralmente și socialmente acceptate.

Ei, asta e a doua problemă, faptul că omul neagă propriul comportament, consideră că ceea ce face el nu e atât de grav față de ce au făcut alții. În momentul în care faci o astfel de comparație îți minimizezi răspunderea. Și dacă în grupul tău ai și astfel de oameni, care îți încurajează această formă de exprimare, de conștientizare, automat se ajunge iar și la chestii și mai grave, de la furturi se ajunge la tâlhării, la violuri, la omoruri ș.a.m.d. (IRO08).

Respondentul ridică în discuție problema imitației ca sursă a comportamentului antisocial, dacă alții au făcut fapte penale, este legitim să le săvârșească și ei. O altă justificare a comportamentului infracțional o reprezintă percepția corupției la nivelul societății și a statului, care în opinia unor făptuitori, justifică comportamentul antisocial. Această justificare a comportamentului antisocial prin acte de rezistență față de corupția statului, poate fi pusă și pe seama mentalității rămase din perioada comunistă, în care rezistența anticomunistă, deși constituia o faptă penală, era considerată un act legitim de rezistență politică. O serie de fapte considerate antisociale de regimul comunist, reprezentau într-adevăr acte de dizidență anticomunistă și contestare a regimului politic. Statul comunist era privit ca realul inamic al libertății individuale, ceea ce legitima, în viziunea majorității populației, o serie de fapte antisociale, mai ales de natura micii corupții. În perioada imediat postcomunistă, mentalitatea comună era că românul se descurcă, în sensul că poate ocoli rigorile unei legislații arbitrară și nelegitimă moral. Perpetuarea acestei mentalități justifică, în mentalitatea unor făptuitori, o serie de acte de corupție, inclusiv de mare corupție, dușmanul nemaifiind statul comunist, ci statul corupt, cu o guvernare nelegitimă, deși democratic aleasă. Respondentul arată că recunoașterea vinovăției și acceptarea acesteia reprezintă premisele necesare ale schimbării comportamentului. Recunoașterea faptei trebuie să fie reală, adică însoțită de conștientizarea vinovăției și nu declarative, exprimată doar în scopul evitării încarcerării.

Că mulți spun că “am comis fapta pentru că a comis-o altul”, sau uite “statul este corupt și am făcut și eu chestia asta.” Nu trebuie să te justifici prin alții sau prin altceva. Primul punct este de a recunoaște. Avem aceste stadii contemplare, precontemplare, s.a.m.d. Recunoști, îți dai seama, de multe ori îți dai seama că ei chiar dacă recunosc, este o recunoaștere verbală și acel lucru chiar cu riscul de a ajunge în închisoare. Dacă au fost arestați preventiv, nu i-au determinat să vadă greșeala lor. Declarativ îți spun: “Da, regret fapta”, dar atitudinea lui îți spune total opusul (IRO08).

2.4.3. Dimensiunea morală a practicii probațiunii | Respondenții realizează o distincție între dimensiunea eticii profesionale, văzută ca având o puternică componentă normativă, și cea morală care reprezintă latura personală și umanizată a intervenției consilierului de probațiune. Morala este raportată la persoana profesionistului, la propriile viziuni asupra corectitudinii. Simțul moral nu trebuie să vină neapărat din obligația legală sau din diferite forme de control social, ci din propria judecată morală. Construcția judecății morale a individului reprezintă o componentă a practicii probațiunii, care are ca scop internalizarea conduitei sociale corecte de către persoana supravegheată, și schimbarea comportamentului antisocial cu unul socialmente

acceptat pe baza nevoilor și convingerilor morale ale subiectului. Pentru construcția comportamentului moral, este importantă dezvoltarea empatiei, a capacității făptuitorului de a se pune în persoana victimei, și a înțelege consecințele faptei sale din perspectiva victimei.

Etica este morala dezbrăcată de orice element de spiritualitate. Este ceva brut, sever. Etica înseamnă regulă. Trebuie să păstrezi regula corectă. Morala presupune și un atașament uman, o responsabilitate. Da eu o văd ca pe o chestie morală. Pentru că eu văd morala în primul rând raportată la mine, la propria persoană. Nu ce înseamnă să fii corect. Eu trebuie să fii corect. Nu pentru că îmi spune legea, că îmi spun prietenii sau mama. Pentru că așa simt, că fiind corect sunt fericit, mulțumit, și cei din jur sunt la fel de mulțumiți. Nu trebuie să îmi gălesc scuze. Am încălcat pentru că alții au încălcat, ci am respectat pentru că așa este bine, pentru că așa este corect față de ceilalți să respect. Am un baiat la supraveghere care se plângea că vai, i-a ars o cameră. Da ce s-a întâmplat? “Păi de la o candelă s-a aprins perdeaua, a luat foc camera, a aras și gardul și vecinul îmi cere pagubă. Da’ nu am bani”. Păi vorbește cu vecinul ca măcar să muncești în contul pagubei. Că te poate da în judecată. “A, că nu am bani...” Dar dacă ție ți-ar fi ars casa ce s-ar fi întâmplat? Cum ai fi văzut lucrurile? “A, da, aveți dreptate”. Trebuie să îi învățăm pe oameni să se pună în locul celorlalți, poate că atunci o să se schimbe ceva. Și atunci da, îi dau un aspect moral (IRO08).

Abordarea morală a practicii probațiunii este tangentă cu viziunea umanistă: dincolo de fapta comisă, se află persoana făptuitorului. Accentul cade pe persoana acestuia, motivarea acesteia pentru a-și schimba conduita, determinarea acesteia de a înțelege semnificația și consecințele faptei sale, motivul pentru care a fost pedepsită, a o convinge să –și schimbe o serie de habitusuri antisociale, să părăsească anturajul criminogen etc.

În primul rând respectăm legislația în vigoare, termenele care sunt, documentele la dosar, dar aceasta este doar o parte formală a lucrurilor, dincolo de dosarul care se vede și este ceva material și palpabil, mai există persoana în spatele dosarului care este foarte importantă în depășirea cu succes a termenului de supraveghere, și pe care trebuie să o motivăm, trebuie să o determinăm să înțeleagă de ce se află la noi, care sunt modalitățile de a depăși toate obstacolele, care ar constitui prilej de recidivă ca să zicem așa. Și momentul în care se finalizează cu succes termenul de supraveghere, momentul în care s-a reintegrat, și-a găsit un loc de muncă, și-a schimbat conduita într-un mod dezirabil, în sensul de a renunța la anturaj. Asta în funcție de caz. Dacă e minor, avem intervenție și cu părinții și în momentul în care vedem că s-a schimbat conduita și dispare recidiva, acela îl considerăm un caz dus la bun sfârși (IRO09).

Rolul consilierului de probațiune în construcția socială a autonomiei persoanei supravegheate | Termenul de autonomie este înțeles într-o cheie morală ca definind un angajament social. Acest angajament moral ar trebui făcut în sensul asumării responsabilității pentru respectarea normelor sociale, și în mod special al legilor, și evitarea comiterii de noi infracțiuni.

Semnificația morală a termenului de autonomie aș defini-o ca un angajament social. Sau în calitate de beneficiar ar trebui să spun că mă angajez cu reponsabilitate să mă integrez normelor sociale și să evit comiterea de noi infracțiuni (IRO01).

Procesul de (re)construcție a autonomiei morale și sociale a persoanelor supravegheate implică formarea abilităților sociale de comunicare, de relaționare, de organizare. Probațiunea trebuie să (re)creeze structura pe care subiectul va construi ulterior propria sa autonomie, prin achiziția de informații, cunoștințe, abilități.

Rolul social –dezvoltarea abilităților sociale de comunicare, de relaționare, de organizare, asta este rolul social. Cunoștințele se adaugă ca la un pom. Vii frumos, ai pomul verde, și numai mai pui câte un bibelou. Cam așa e și aici, rolul social al practicii în probațiune este să creeze scheletul pe care tu în viitor vei adauga informații, cunoștințe, în special abilități (IRO08).

Construcția autonomiei sociale și a agenției morale se face simultan cu responsabilizarea indivizilor pentru a face ceea ce este necesar să facă. Persoanele supravegheate trebuie să-și găsească propriile resurse interioare de a merge la diferitele instituții unde persoana trebuie să se deplaseze, fie pentru a-și executa măsurile impuse de instanță, fie pentru a se integra social cât mai bine. Consilierul de probațiune poate desfășura activități de advocacy instituțional, dar doar în limita asumării de către individ a unui comportament centrat pe sarcină. Discursul respondentului este centrat pe imperativul trebuie, asumarea propriei datorii morale și sociale este cheia socializării anticipative a acestuia pe baza unor valori socialmente acceptate.

Încercăm să-i responsabilizăm că stă în puterea lor să facă anumite lucruri. Eu pot să remediez o anumită relație cu o anumită instituție, eu pot să pun o vorbă bună să zicem, dar stă în puterea lor să meargă acolo, să vorbească pentru ei, să se prezinte, să facă lucrurile astea. Pot să îi arăt direcția, dar nu pot eu să mă duc să vorbesc pentru ei, nu pot eu să mă duc și să explic ceea ce ar trebui persoana respectivă să facă (IRO11).

Construcția autonomiei –atât a celei relaționale, celei funcționale cât și a propriei agenții morale [200] - permite făptuitorului să-și construiască un management al auto-îngrijirii și auto-transformării. Pactica probațiunii centrate pe punctele tari ale persoanei supravegheate – probațiunea apreciativă [172] - va mobiliza și motiva persoana să-și utilizeze propriile resurse

interioare în procesul reintegrării sociale. Sesizăm că respondentul include practica probațiunii în sfera profesiilor conexe asistenței sociale, cu care are în comun tocmai procesul de ajutor a persoanei vulnerabile în (re)construcția autonomiei sale.

Autonomia beneficiarului este foarte importantă pentru că el va învăța singur acele metode de a se auto-ajutora, este ca în orice proces de asistate, ca și în asistența socială, sau ca și în alte situații în care omul este dependent de ajutor și aici auto-determinarea sau autonomia sunt foarte importante pentru că persoana condamnată prin procesul de ajutor direcționat de consilierul de probațiune va deprinde acele abilități de auto-ajutorare, adică se va centra pe punctele lui tari, pe ceea ce îl va determina să utilizeze resursele interioare în procesul reintegrării sociale (IRO01).

Din păcate, persoanele aflate în supraveghere nu au putut formula o definiție clară a autonomiei și sau responsabilității, și nu au putut explica ce înseamnă autonomia, și nu au reușit să descrie propriile progrese către un comportament autonom și responsabil. Totuși, descriind activitatea consilierului de probațiune, beneficiarii arată că acesta: *“ni învață, ni dă sfaturi ca să nu mai încălcăm, ca să fim atenți să numai încălcăm. Adică în sens bun, ca să facem spre bine”* (IBM02).

Probațiunea este văzută ca implicând suportul necondiționat al consilierului față de client în procesul de implementare a deciziei de schimbare luată de persoana supravegheată însăși. Suportul și sprijinul consilierului nu trebuie să substituie eforturile individuale ale persoanei supravegheate.

În primul rând trebuie să lucrezi să vadă (persoanele supravegheate) că pot beneficia de ajutorul nostru. Adică tot timpul le ofer ajutorul, dar cumva deciziile să le ia singuri, pentru că este o capcană aici, dacă ei așteaptă tot timpul ca decizia să o iau eu, niciodată nu vor fi în stare să ia o decizie de unii singuri. Adică cumva le arăt că beneficiază de suportul meu, de îndrumarea mea, dar demersurile și activitățile pe care le întreprind ca să își atingă un obiectiv trebuie să le facă ei, nu eu (IRO04).

Există o reticență a respondenților față de abordarea centrată pe problemă a probațiunii, numită de respondent modelul norvegian. Abordarea centrată pe problemă este inefficientă, ducând la o încărcare psihică negativă a persoanei supravegheate, ceea ce nu este de natură să descurajeze recidiva. Dimpotrivă, centrarea pe soluție, și mai ales pe experiențele de succes anterioare ale subiectului, permite acestuia să identifice strategii cognitive-comportamentale, capabile să genereze și să întrețină procesul de reintegrare socială.

La noi în România, și mă refer din punct de vedere al experienței mele de muncă de 17 ani, noi suntem centrați pe problemă, dar cred că și la nivel mondial scoatem în evidență problema și o readucem în discuție. Eu nu vad asta ca abordarea cea mai potrivită. Nu am spus că nu o văd ca abordare, cum am spus și cu norvegienii, a-i spune omului că a greșit, a greșit, a greșit înseamnă a-l încărca negativ. Hai spune-i omului: “Ai greșit. Ok. Hai să vedem ce se poate face. Hai să facem aia, hai să facem aia...” astfel încât omul să se încarce emoțional pozitiv, să aibă o gândire pozitivă (...). Asta trebuie să fie scopul practic al oricărui demers, că este un demers școlar, profesional. Nu îi spui angajatului: “Ești tâmpit, ești prost” îi spui: “Uite, ai niște lacune într-adevăr, hai să le depășim. Tu ești bun la chestia aia, hai să ne folosim de chestia aia”. După aceea îl încurajezi ca pe un copil încetul cu încetul, și atunci omul primind curaj, devine autonom în special mental. Autonomia mentală determină autonomie personală, financiară ș.a.m.d. La noi la persoanele condamnate, dacă discutăm despre ele, le lipsește acest tip de gândire pozitivă și pe asta cred că ar trebui să ne centrăm noi, pe schimbarea tipului de gândire (IRO08).

Din perspectiva persoanelor supravegheate, reintegrarea socială a făptuitorului este o funcție prioritară a sistemului de probațiune, întrucât *toți greșesc, adică ca să poată toți să se îndrepte (IBM02)*. Definiția operațională a responsabilității cu care operează consilierii de probațiune o reprezintă *asumarea consecințelor pentru faptele săvârșite*.

În cadrul penal, responsabilitatea e să suporte fiecare consecința lucrului săvârșit (IRO09).

Consilierii de probațiune se implică în *remodelarea comportamentului* subiectului supravegheat, refacerea motivației acestuia pentru integrarea socială.

Îi ajutam pe oameni să își remodeleze comportamentul sau să și-l mențină, pentru că mai sunt și cazuri care au o motivație crescută de la început, mai nou vin pe reevaluarea pedepsei, care nu au statutul de condamnat, care sunt oameni integrați și nu au nici o problemă (IRO04).

Încrederea consilierilor în capacitatea persoanelor supravegheate de a se responsabiliza față de propria conduită este o componentă a discursului despre practică a acestora. Responsabilizarea este un proces gradual, o dezvoltare socială și o socioterapie (IRO04; IMD03) în același timp. Procesul de responsabilizare este unul constructiv, fiind dependent de o serie de factori de personalitate a subiectului, dar și de o serie de factori din mediul socio-economic unde acesta își desfășoară activitatea.

(Responsabilizarea persoanelor care au săvârșit fapte penale) Este posibilă. Diferă nivelul de responsabilizare în funcție de persoana respectivă, personalitatea ei, evoluția, experiența ei de viață, nivelul de pregătire, condițiile din familie și condiția lui socială, economică și financiară.

Dar este posibilă gradual. Eu știu, sunt cazuri care au un nivel scăzut și nu poți să ajungi mai mult de atât, toți factorii aceștia te împiedică, sunt persoane care ajung la o responsabilizare aproape spre total (IRO07).

Construcția responsabilității este corelată cu atitudinea consilierului de suspendare a judecății morale referitoare la persoana supravegheată, cât și la fapta săvârșită de acesta.

Noi lucrăm cu un comportament pe care nu îl cunoști. Trebuie să îți dai timp să îl cunoști, dar nu sunt eu în măsură să îl judec pentru ce a făcut (IRO08).

Caracteristica esențială a consilierului de probațiune ar trebui să fie ghidarea practicii după norme. Pentru a putea ajuta la construcția autonomiei și responsabilității persoanelor supravegheate, consilierii trebuie să își desfășoare activitatea profesională cu imparțialitate, și cu respect față de norme, dar și cu impunerea unor principii morale –derivate din valorile profesionale – la care consilierii aderă mental și chiar afectiv.

În primul rând, cred că un profesionist este cel care se ghidează după principii și norme. Chiar dacă noi lucrăm cu oamenii, niciodată nu trebuie să uităm că trebuie să fim în primul rând imparțiali și să ținem foarte mult la principiile noastre, cele care ne ghidează activitatea. Și lucrul acesta ne dă o anumită greutate dar și o anumită responsabilitate, și dacă noi nu ținem de acele principii morale și juridice și etice care să ne ghideze activitatea, putem ușor cădea în aspecte mai puțin plăcute (IRO11).

Responsabilitatea față de consecințele propriilor acțiuni se construiește pornind de la asumarea onestă a faptei. Aceasta este considerată una dintre cele mai importante obiective ale consilierului de probațiune în lucrul cu persoana supravegheată.

Cred că asumarea faptei ar fi una dintre probleme, și lucrăm foarte mult cu acest aspect. Asumarea faptei e una din cele mai importante laturi cu care noi lucrăm. Ca să devii un om responsabil trebuie să înțelegi că există niște norme peste care nu trebuie să treci. Dacă ceilalți nu trec, atunci nici tu nu trebuie să treci (IRO11).

Procesul de supraveghere este văzut ca un proces de responsabilizare a făptuitorului. Această responsabilizare este obiectivul acțiunilor consiliative, suportive dar și a celor restrictive realizate de consilier. Respondentul pune accentul pe necesitatea congruenței acțiunilor individuale ale făptuitorului, cu cele ale comunității vizând integrarea socială a făptuitorului.

Însăși procesul de supraveghere este un proces de responsabilizare. Prin tot ce face consilierul de probațiune, îl responsabilizează pe persoana condamnată să își asume și să respecte într-un mod cât mai optim măsurile și obligațiile impuse în sarcina sa de către judecător și să-și aducă

tot aportul pentru ca toate acțiunile sale să fie congruente înspre o integrare cât mai bună în comunitate (IRO01).

Consilierul de probațiune utilizează o coerciție simbolică în procesul de responsabilizare a făptuitorului față de propriile acțiuni viitoare, prin invocarea posibilității revocării măsurilor neprivative și întoarcerea la pedeapsa cu închisoarea.

Păi normal că este posibil pentru că tu ai și niște pârghii, adică îi aduci lui ăla la cunoștință și îl întrebi: “Îți este dragă libertatea? Dacă nu respecti măsurile, îți fac raport de auto-sesizare și ajungi la închisoare. Nu îți mai vezi familia, nu mai contribui la întreținerea ei și ți-ai pierdut și locul de muncă și imaginea în comunitate.” Și atunci așa îi responsabilizez. Eu așa zic (IRO04).

Respondenții arată că procesul de responsabilizare a persoanelor supravegheate poate porni de la identificarea situațiilor în care au dat dovadă de responsabilitate anterior –de exemplu responsabilitatea parentală- și transferul experienței de succes în asumarea responsabilității în propriul proces de reintegrare socială.

Sunt persoane care se află în evidența serviciului de probațiune dar sunt niște părinți responsabili, de exemplu (IRO05).

Respondentul face o analiză a dinamicii procesului de responsabilizare în procesul de probațiune, în prima parte a interacțiunii consilier-supravegheat construindu-se responsabilitatea ca asumare a răspunderii pentru faptele sale. În lipsa acestei asumări, comunicarea persoană supravegheată-consilier este neautentică. Asumarea răspunderii pentru consecințele propriilor fapte este completată cu asumarea răspunderii pentru demararea procesului de reintegrare socială. În ultimă instanță, succesul procesului de consiliere reprezintă atingerea capacității subiectului de a fi responsabil pentru toate laturile existenței sale.

Păi (responsabilitatea) are o semnificație foarte importantă. Unul dintre obiectivele activității noastre, cel puțin la începuturile perioadei de supraveghere a persoanelor, este responsabilizarea lor, adică este foarte important. Practic și comunicarea fără responsabilizarea lor aproape că nu e stabilită și nu e o comunicare autentică. Pentru că în momentul în care el nu e responsabil să își asume faptele comise, consecințele faptelor, dar să își asume reintegrarea lui socială, readaptarea lui la mediul social corect, natural, pozitiv. Și atunci responsabilizarea este unul din obiectivele noastre pe toată perioada. La sfârșit mulțumirea ar fi și succesul cazului, ar fi să fie responsabil cu privire la orice aspect al vieții lui, cât se poate (IRO07).

Responsabilitatea este corelată cu grija pentru celălalt, plasând probațiunea în sfera eticii grijii [164, p. 28-47] și nu doar în cea a eticii bazate pe dreptate, cum ar fi de așteptat de la o profesie

ce se încadrează în sistemul execuțional penal. Paradigma justiției restaurative, care fundamentează practica probațiunii românești, în ciuda discursului normativ dual, este până la urmă tributară unui model societal postmodern. Elementele postmoderne vizate de modelul de probațiune restaurativă românesc sunt în principal reprezentate de disoluția datoriei [36] și deriva interpretivă a acesteia către responsabilitate socială. Modelul datoriei este convergent cu ideea de dreptate retributivă, în timp ce responsabilitatea socială implică un model de dreptate restaurativă.

Ceva rar în zile noastre. Vorbim foarte ușor de responsabilitate. Am mai zis-o, înseamnă să îți pese de tine și de ceilalți. Eu așa aș vedea responsabilitatea. În momentul în care îți pasă de tine adopți și acel comportament ca să nu faci rău celor din jur. Și mai înseamnă să îți asumi eșecurile. A fi responsabil presupune să recunoști, să înfrunți, și să găsești soluții cât îți stă în putere să repara ceva, cu riscul de a fi blamat, cu riscul de a fi judecat de ceilalți. Pentru mine nu contează numai să recunoști lucrul, dacă poți și să repara un pic întotdeauna contează mult mai mult (IRO08).

Importanța dimensiunii comunicării în relația consilier-persoană supravegheată este subliniată și de către repondenții din rândul persoanelor supravegheate: *Să mă ajute prin convorbirile pe care le purtăm (IBM01).*

2.4.4. De ce sunt pedepsiți infractorii | Sancțiunea reprezintă răspunderea individului pentru fapta sa. Simpla sancțiune nu reprezintă decât o jumătate din drumul către reabilitare. Asumarea răspunderii pentru fapta pentru care individul a fost sancționat, conștientizarea caracterului antisocial al faptei, reprezintă funcția educativă reală a pedepsei. Sancțiunea este considerată incompletă în lipsa recuperării. Infracțiunea nu trebuie asociată în mod automat cu sancțiunea, ci cu recuperarea făptuitorului. Rolul justiției –și a sistemului de probațiune n.n- este terapeutică socială.

(Scopul aplicării unei pedepse este retribuirea /sancționarea unui rău făcut) Asta este jumătate din problemă. Sancționarea este doar răspunderea. Exact cum ar spune medicul: “Pentru că nu ai avut un regim de viață adecvat, te-ai îmbolnăvit, eu îți dau ție niște medicamente”. Medicamentul nu rezolvă toată problema pentru că pe lângă sancțiune, omul trebuie să meargă pe acea formă de schimbare comportamentală. Da pe lângă tratamentul medical își spune: “Trebuie să ții regim. Trebuie să mînânci mai puțin, trebuie să te enervezi mai puțin”. Lucruri pe care nu le face medicamentul, ci sunt doar acțiuni ale tale pentru a merge mai departe sănătos. Așa văd eu și la partea de justiție. Una e să sancționezi și alta este să recuperezi omul.

Îți dau o palmă, dar îți explic de ce și te determin să găsești o soluție să nu mai ajungi în situația respectivă. Deci pentru mine infracțiunea nu este doar sancțiune (IRO08).

Unul dintre respondenți consideră că pronunțarea pedepsei este importantă pentru natura sancțiunii. Discursul retributiv este evident. Imperativul pedepsei este de necontestat, doar forța represivă a acesteia trebuie gradată în funcție de gradul de vinovăție. Se așteaptă de la judecător o *dreaptă cumpănire*, care să permită acestuia *sentința corespunzătoare*. Discursul respondentului îl plasează într-o înțelegere modernă, obiectivistă a sancțiunii, dreptatea fiind înțeleasă oarecum imanentist, ca un: *în sine, ce există în afara procesului de construcție socială a dreptății*.

Pedeapsa trebuie pronunțată în sensul în care omul trebuie sancționat. Instanța trebuie să ia în considerare gradul, intenția, premeditarea pentru a da o sentință corespunzătoare (IRO02).

Aceeași perspectivă retributivă, conform căreia infractorii sunt pedepsiți pentru că o faptă antisocială odată săvârșită trebuie sancționată, eventual și pentru a se da un exemplu, este evidențiată în răspunsurile persoanelor supravegheate (IBM 1, 2, 4, 5, 6, 7, IBRO 1, 3, 5, 6). Unii respondenți nuanțează ideea, introducând o distincție în funcție de caracterul intenționat sau din culpă al săvârșirii infracțiunii, precum și după gravitatea și pericolul social al acesteia *Sunt infractori care au comis din greșală, da sunt infractori cari ei vreau să comită și trebuie edepsiți în funcție di faptă (..) Dacă infracțiunea este gravă tari tari, trebuie să fie închis, dar dacă infracțiunea nu e gravă să i se dea o amendă sau altceva. (IBM 06).*

O serie de opinii exprimate de respondenți accentuează rolul preventiv al sancțiunii, în locul celui retributiv, rolul pedepsei fiind descurajarea săvârșirii unor noi infracțiuni.

Există din antichitate proverbul conform căruia o persoană nu este pedepsită pentru că a greșit, pentru că răul care l-a făcut este făcut, ci este pedepsită pentru ca pe viitor să nu mai reitereze comportamentul (IRO05).

Din această perspectivă, pedeapsa carcerală este mai puțin eficientă decât cele neprivative de libertate. Mediul carceral constituie o sursă de socializare alternativă deviantă, de aceea încarcerarea poate duce la accentuarea carierei deviante, prin dobândirea *experienței* infracționale prin comunicarea strânsă cu alți infractori.

Într-adervăr, persoanele care merg într-un mediu închis intră în contact cu alte persoane unde pot să devină mult mai experimentate decât sunt în prezent (IRO05).

O altă opinie referitoare la scopul pedepsei, o plasează în sfera protecției societății. Acest rol protectiv este strâns corelat cu cel preventiv, doar că ridicat la rangul de justiție socială. Retribuția este delegată de individ societății, fiind astfel invocată perspectiva contractului social

ca fundament al justiției. Sancțiunea ca retribuție publică, înlocuiește dreptul individului la aplicarea retribuției, aceasta fiind –în baza contractului social- monopolul statului.

Păi motivul este unul firesc. Societatea pedepsește infractorii pentru a se putea proteja fiindcă infractorii indiferent ce fapte fac, păgubesc persoane, bine direct sau indirect, unele poate direct altele poate indirect. Și atunci societatea trebuie să reacționeze pentru că prin intermediul justiției reacționează fiecare persoană afectată, sau mă rog, care suportă consecințele unei fapte penale. Dacă ar fi nesancționate, probabil că s-ar perpetua din ce în ce mai mult și atunci s-ar ajunge la un haos (IRO07).

Sancționarea infractorilor are dincolo de aspectul formal –încălcarea legii care atrage în mod automat sancțiunea- și o latură comunitară. Infracțiunea este văzută ca un handicap, ce ia forma incapacității individului de a-și vedea viața. Plasând infracționalitatea în perspectiva handicapului social, respondentul invocă practic responsabilitatea societății față de acesta, pe același model pe care persoanele suferinde de alte forme de handicap necesită protecția socială.

(de ce sunt pedepsiți infractorii) Acuma depinde cum o iei. Dacă o iei din punct de vedere legal, este efectiv încălcarea legii. Dacă o iei din punct de vedere comunitar, este un handicap al persoanei de a-și vedea viața. Prima variantă este simplă, ai legea nu o respecți, ș.a.m.d. (IRO08).

Pedeapsa este oarecum un exemplu pentru că orice pedeapsă înseamnă o limitare a unor drepturi. Ca atare, limitând unele drepturi, persoana respectivă simte că a fost pedepsită. Dar sancțiunile comunitare sunt mult mai eficiente pentru că persoana supravegheată în comunitate are mai multe posibilități și oportunități de reintegrare decât în mediul custodial, respectiv în penitenciar. O dată ajuns acolo, el internalizează mai multe paternuri infracționale decât asimilează programele educaționale. De aceea consider că oportunitatea sancțiunilor neprivative de libertate este un trend pe care noi, consilierii de probațiune, îl susținem și sperăm ca sistemul de probațiune să se deschidă spre aceste oportunități (IRO01).

(implementarea unor programe de consiliere și mediere făptuitor victim) Nu cred și cred că ar îngreuna foarte mult situația pentru victimă. Dincolo de victimă ești om, și aștepti ca societatea să recunoască acest lucru, iar societatea doar aplanează situația (IRO02).

Exemplaritatea pedepsei este corelată cu conștientizarea acesteia. În lipsa conștientizării, asprimea sancțiunii nu este suficientă pentru a reduce riscul de recidivă. Respondentul arată că nu există o corelație necesară între pedeapsă și recidivă. Opus paradigmei retributive este văzută practica probațiunii centrată pe valoarea umanismului, pe descoperirea elementelor pozitive inerente fiecărui om, și pe dezvoltarea acestor elemente pozitive în sensul reintegrării sociale a

persoanei supravegheate. Practica probațiunii apreciative [172, p. 37-52]—centrate pe elementele de pozitivitate inerentă a fiecărui individ— reprezintă tocmai motivația practicii pentru o parte din respondenți.

Atâta timp cât el nu conștientizează, pedeapsa nu dă un exemplu. Deci dacă el nu conștientizează și nu are motivație de schimbare pentru faptele sale, poate să îi dea pedeapsă cu închisoarea că el va mai face altă pedeapsă. Eu consider că dacă lucrezi cu un om, orice om are ceva bun în el, dacă îl descoperi și sapi în el poți să îl ajuți. De asta am și rămas în domeniul acesta. Dar nu toți care sunt pedepsiți nu vor mai comite. Vor comite în continuare infracțiuni (IRO04).

Respondenții fac o distincție dintre două forme de pedeapsă cu suspendare specifice legislației românești: amânarea aplicării pedepsei și suspendarea executării sub supraveghere. În cazul amânării aplicării pedepsei, respondentul arată că este vorba de situația unor condamnați față de care instanța, la propunerea serviciului de probațiune, apreciază că există un risc minor de recidivă. Amânarea aplicării pedepsei este considerată tot o pedeapsă, care este însă înlocuită cu suspendarea condiționată. Față de suspendarea sub supraveghere ca măsură sancționatorie, respondentul declară dificultatea lucrului cu această categorie de condamnați, deoarece există o serie numeroasă de condiții ale suspendării ce trebuiesc monitorizate. Practica probațiunii cunoaște însă o formă particulară, amânarea pronunțării sentinței pe o perioadă de proba, situație în care, în lipsa pronunțării unei sentințe, prezumția de nevinovăție este operantă. În cazul în care presupusul făptuitor nu mai săvârșește nici o faptă pe perioada de încercare, și eventual urmează o serie de măsuri —educaționale de exemplu — judecătorul poate pronunța închiderea dosarului, fără a se pronunța asupra vinovăției făptuitorului, care astfel nu are fapta înscrisă în cazier, nefiind expus la riscul de stigmatizare și excludere socială. Această amânare a pronunțării, deși existentă în codul penal românesc, nu apare ca atare în discursurile respondenților, probabil deoarece nu există o practică sistematică a instanțelor în această direcție. Este interesant că respondenții consideră că această practică a amânării pronunțării pentru o perioadă de încercare, este mai eficientă și că ar fi trebuit să fie singura formă de amânare sub supraveghere.

Amânarea aplicării pedepsei e tot o pedeapsă înlocuită cu suspendarea condiționată. Acolo în general sunt persoane care nu au risc atât de mare de a comite infracțiuni și sunt persoanele cu care lucrăm noi cel mai ușor. Suspendarea sub supraveghere, acolo este foarte greu de lucrat. Sunt condamnări care au și foarte multe obligații pe care tot noi trebuie să le monitorizăm și tot noi facem demersuri, o grămadă de demersuri. Acuma mai nou colaborăm și cu spitale și cu medici. Sunt și foarte mulți termeni de specialitate și trebuie să ai foarte mare grijă cum comunici, pentru că nimeni nu înțelege termenii ăia, deci este destul de greu ce pot să spun, ar

trebui să ne lase numai suspendarea sub supraveghere și amânarea aplicării pedepsei. Să nu mai comită. Cum era înainte, aveau un termen și dacă nu comiteau o altă infracțiune nu vor mai fi condamnați și atunci să fi rămas numai cu suspendare sub supraveghere, eu așa văd (IRO04).

Respondentul nuanțează, explicând că perioada de încercare nu poate fi una nedeterminată, deoarece apar dificultăți în a se ști cine determină și în ce condiții ridicarea supravegherii. De asemenea, respondentul arată că amânarea pronunțării și/sau a aplicării pedepsei, ce ar duce la neintroducerea faptei în cazier, poate fi discutabilă din perspectiva faptului că anumite fapte penale ar trebui să fie cunoscute public, mai ales în cazul infracțiunilor grave.

Și în momentul acesta avem suspendarea sub supraveghere și amânarea aplicării pedepsei. Ce spuneți Dumneavoastră, de amânarea pe o perioadă nedeterminată, aici lăsăm loc de interpretări, nedeterminată până când și cine decide când se termină? Cred că anumite limite trebuiesc puse în ambele cazuri, fiecare cu avantajul și dezavantajul său. Suspendarea în mod normal rămâne în cazier o anumită perioadă după ce a terminat supravegherea, o perioadă de 3 ani. La amânare nu ar trebui să figureze în cazier. Depinde la caz la caz. Sunt infracțiuni care ar trebui să atragă atenția că persoana respectivă a mai făcut un anumit tip de infracțiune în trecut sau anumite infracțiuni grave. Sunt discuții de la caz la caz. Nu pot să spun că aș opta pentru una sau alta (IRO05).

Alți respondenți consideră că amânarea pronunțării pedepsei, și/sau a pronunțării asupra vinovăției este prea riscantă, fiind preferată suspendarea sub supraveghere a executării pedepsei. *(Pedeapsa să fie pronunțată, cu suspendare sub condiția urmăririi unui program de probațiune sau pronunțarea pedepsei să fie amânată de către judecător pe o perioadă nedeterminată și în cazul succesului programelor de reintegrare socială, pedeapsa să nu mai fie pronunțată absolut de loc). Eu aș merge pe prima variantă, cea cu supravegherea pe o perioadă determinată, cealaltă variantă mi se pare un pic prea permisivă (IRO06).*

Retributivitatea este pusă sub semnul întrebării din perspectiva posibilității de resocializare și reintegrare socială a infractorilor. Latura educativă a pedepsei, favorizarea procesului de înțelegere a semnificației sociale a faptei, ar trebui să stea la baza pronunțării sentințelor și nu simpla pedepsire /retribuire pentru fapta comisă. Eliminarea mentalității talionice și înlocuirea retribuției din semnificarea pedepsei poate fi considerat un element postmodern în discursul practicienilor probațiunii. Pedeapsa nu mai este un exercițiu al puterii [22], ci mai de grabă unul al reconstrucției coeziunii sociale prin intermediul unor acțiuni comunicative. Pedeapsa este o urmare a faptei, în sensul inevitabilității asumării răspunderii, dar responsabilitatea odată asumată, epuizează încărcătura de putere a pedepsei. Pedeapsa nu mai este o simplă consecință a

contractului social, când avea rolul de *răzbunare colectivă* a societății și a victimei pentru prejudicial creat, ci de contribuție activă a comunității (co)responsabile la resocializarea individului.

Nu sunt de acord cu părerea aceasta (Infractorii merită pedepsiți pentru că au săvârșit o faptă rea/antisocială.) pentru că dacă mergem pe retributivitate, nu știu dacă reușim să îi reintegrăm după aceea în societate. Sunt cazuri în prezent, au fost dintotdeauna persoane care nu neaparat comit fapte, dar trebuie pedepsiți pentru că trebuie să ajungă să înțeleagă de ce au greșit, nu neaparat pentru că au făcut fapta în sine (IRO07).

Rolul educativ al pedepsei este văzut ca diferind în funcție de percepția subiectivă pe care individul o are asupra pedepsei, a faptei și chiar a sistemului de sancțiuni penale în sine. Este menționat un posibil efect pervers al practicii probațiunii, și anume acela că, unii făptuitori, cunoscând specificul intervenției, sunt încurajați să săvârșească fapte penale, considerând acceptabilă sancțiunea neprivativă de libertate.

Rolul pedepsei nu poate fi eliminat total pentru că nu aș nega în totalitate această afirmație. Nu știu cât de exemplu dă pentru că depinde cum exemplu acesta ajunge și la ceilalți membri ai societății, pentru că membrii care sunt mai apropiați de persoana pedepsită înțeleg într-un fel, pentru că sunt mai apropiați, discută cu el. Sunt membri ai societății care află despre efectele, să zicem, chiar a intervenției noastre din presă. Presa este sau nu avizată, în sensul că sunt și în presă oameni care nu neaparat au cunoștință directă și foarte exactă cu privire la practica sistemului de probațiune, cu privire la intervenția concretă. Și atunci de asta zic, rolul de exemplu diferă. Sunt persoane care au acceptat să comită fapte la ideea că sigur vine în probațiune și că știu ce se întâmplă aici. Cam 30 % sunt de acord cu ea (IRO07).

Trebuie să existe –să fie restabilit echilibrul social- prejudiciat de fapta penală dintre infractor, victimă și societate. Scopul probațiunii îl reprezintă simultan reintegrarea socială a făptuitorului, cât și creșterea siguranței publice.

Da, este unul din scopurile intervenției noastre până la finalul perioadei de supraveghere. Sigur că o dată stabilit echilibrul, acesta înseamnă de fapt o reintegrare a persoanei, o protejare a societății împotriva comiterii de noi fapte și atunci da, cred că este corect spus (IRO07).

Exemplaritatea pedepsei trebuie să ducă la descurajarea comportamentului infractogen. Făptuitorul ar trebui să cunoască avantajele și dezavantajele comiterii –viitoare – a unei infracțiuni. Respondentul menționează chiar existența unei tehnici specifice în munca de probațiune, care se bazează pe înțelegerea de către făptuitor a punctelor tari și a celor slabe implicate de un anume comportament, a avantajelor și a pierderilor ce pot apare în urma reiterării

respectivului comportament criminogen. Această abordare pare a avea la bază unele teorii vizând raționalitatea actorului social și caracterul rațional al acțiunii sociale. Comportamentul criminogen nu este însă unul în totalitate rațional. Apelul la oportunități nelegitime poate fi un exemplu de raționalitate a actorului social deviant, dar această analiză cost-beneficiu nu este întotdeauna implicată. De multe ori impulsuri de moment, lipsite de un calcul cost-beneficiu. Dimpotrivă, calculul de tip cost-beneficiu pare mai logic să fie corelat cu comportamentul premeditat, decât de exemplu cu săvârșirea unei fapte antisociale din culpă. Tehnica conștientizării risc-beneficiu poate însă a fi deosebit de utilă în formarea unor deprinderi de raționalizare a comportamentului social, și de calcul cost-beneficiu a oricăror oportunități nelegitime apărute.

Da pedeapsa trebuie să dea un exemplu, pedeapsa trebuie să descurajeze comportamentul. Pedeapsa trebuie să determine omul să gândească ce este în avantajul-dezavantajul lui. Noi avem în probațiune și nu numai, tehnica de a scoate în evidență punctele tari și punctele slabe ale comiterii unei infracțiuni, a unui comportament. Încercăm să mergem pe câștiguri și pierderi. Îi spunem omului, măi ce ai câștigat? Ok prestigiu prietenilor cu care ai comis infracțiunea, bun, niște bănuți, bun, ce ai pierdut? Închisoarea, pentru că mergi la închisoare, tot viitorul tău e distrus. Deci se poate merge tot pe abordare. La noi este cât mai recomandat să se meargă pentru că omul de obicei gândește dual (IRO08).

Simpla sancțiune este considerată insuficientă pentru corectarea comportamentului criminogen. Resocializarea ar trebui să aibă la bază educația –prin explicație și înțelegere, inclusiv experiențială, și prin implicarea în acțiuni pozitive, prosoziale.

Ce aș putea să spun aici mai mult. Nu e suficient, nu e suficient să privești totul ca pe o sancțiune, nu e suficient pentru comunitate. Dacă ai un copil și ți-a greșit și îi dai o singură palmă, și îi dai și a doua palmă și a treia oară când greșește, dar fără să îi spui, să îi explici, să îl implici în ceva, să îl lași să vadă partea pozitivă a lucrurilor, comportamentul lui nu se va schimba (IRO08).

Rolul social al probațiunii este reprezentat de recuperarea comportamentului dezirabil. Schimbările comportamentale sunt considerate a fi corelate cu voința de schimbare a persoanelor supravegheate.

Pentru noi, probațiunea trebuie să recupereze comportamentul uman, trebuie să ajute la recuperarea comportamentului pozitiv uman și ca să faci treaba asta îți trebuie timp. Lucrăm cu voința unor oameni. Nu putem fi trași la răspundere pentru greșelile făcute de oameni.

Justiția restaurativă este văzută sub forma *reparației* pe care făptuitorul o aduce victimei și societății pentru prejudicial adus prin săvârșirea faptei penale. Respondentul o consideră absolut necesară, mai ales față de victimă. Această reparație conduce la conștientizarea prejudiciului, ducând în final la restabilirea echilibrului din comunitate perturbat în relația făptuitor –victimă, prin săvârșirea faptei penale. Scopul probațiunii este protejarea comunității prin reducerea riscului apariției unor noi infracțiuni, atât ca recidivă a făptuitorului, cât și a altor membrii ai comunității, prin procese de învățare socială a comportamentului infracțional, prin acte retributive asumate personal de victimă sau membrii ai rețelei sociale a acesteia, etc.

Am să spun mai mult despre un alt aspect. Este vorba de justiția restaurativă. Adică reparația prin care infractorul o aduce comunității. Părerea mea este că această formă de reparație față de victimă, fie ea persoană fizică, juridică sau instituție, trebuie să existe. Conștientizează răul produs. Ori de cele mai multe ori, răul produs altora nu este conștientizat decât dacă se răsfârge și asupra ta. Da părerea mea este că trebuie restabilit acest echilibru. Scopul final al probațiunii este protecția comunității prin reducerea riscului de comitere a unor noi infracțiuni în colaborarea cu instituțiile din comunitate (IRO08).

Unul dintre răspunsurile la întrebarea de ce sunt pedepsiti infractorii îl constituie și tendința de a pune etichete (IRO10), evidentă la nivelul societății românești. Exemplaritatea pedepsei ca instrument de descurajare a comportamentului infracțional este respinsă de respondent, pe baza unor argumente pragmatice, legate de lipsa unor experiențe semnificative care să arate o corelație dintre severitatea pedepselor aplicate –altor infractori- și reducerea riscului infracțional. Dimpotrivă, respondentul accentuează pe individualizarea pedepsei la situația concretă a infractorului, corelată cu răspunderea pentru propriile fapte. Răspunderea însă, pentru a fi eficientă, nu trebuie să aibă un caracter anticipativ.

Nu cred că pedeapsa trebuie să fie un exemplu pentru ceilalți. Nu am văzut până acum pe nimeni. Eu nu am văzut nici un beneficiar care să zică: “Da eu am văzut că instanța i-a dat lui ăla 4 ani cu executare și de asta nu am făcut aia”. Cred că trebuie să se meargă foarte mult pe individualizarea pedepsei. Eu cred foarte mult în lucrul acesta. Și cred că fiecare trebuie să răspundă pentru fapta sa și nu pentru viitoare fapte (IRO11).

Unii respondenți pun sub semnul întrebării realitatea reconstrucției echilibrului victim-făptuitor-societate ca fundament al probațiunii restaurative. Este dificil de realizat o compensație adecvată, astfel că în practică, fie făptuitorul plătește o compensație mai mare decât dauna produsă, fie victima și societatea rămân în pagubă chiar după plata compensațiilor stabilite. Retribuția prin pedeapsa carcerală este inutilă, întrucât restrângerea libertății făptuitorului nu produce

compensație victimei sau societății. Mai mult, pedeapsa carcerală consumă resurse societale suplimentare pentru administrarea acesteia. Paradigma retributivă este astfel rejectată din două perspective, cea a echității retribuției, adică chiar din perspectiva înfăptuirii dreptății, valoarea sa constitutivă, cât și din perspectiva utilitaristă a inutilității costurilor retribuției, și lipsa justificării acesteia pentru societate.

Ar fi bine să fie așa, dar de cele mai multe ori nu se reușește acest echilibru și sunt situații și situații. Sunt situații în care făptuitorul plătește mai mult decât dauna produsă victimei sau uneori vitima și societatea rămâne cu o pagubă atât de mare, încât nici în trei vieți făptuitorul nu ar putea să plătească. Deci rămân descoperite niște sume de bani enorme. Și chiar dacă stă în penitenciar pentru fraudă respectivă, ok cu ce ne alegem? Întrucât în cei 5 ani de zile tot noi îi plătim mâncarea (IRO11).

2.5. Axa tematică V. Medierea victimă infractor

2.5.1. Medierea victimă infractor –element constitutiv al paradigmei justiției restaurative |

În ceea ce privește medierea victimă făptuitor, unii respondenți se manifestă extrem de rezervat, considerând mai eficientă intervenția separată față de victimă de cea față de făptuitor.

E un pic mai delicată situația aceasta. Eu aș vedea niște intervenții cel puțin la început separate, și nu știu, nu le-aș vedea nici în final totuși deopotrivă. Adică mi se pare destul de delicat. Și chiar și de la caz la caz, cel puțin la început aș lucra separat (IRO06).

Respondentul respinge utilitatea programelor de reconciliere prin mediere între victimă și făptuitor. Deși această practică este văzută ca fiind uzuală în cadrul serviciilor de probațiune din diverse țări, reușita este condiționată strict de disponibilitatea pentru schimbare a celor două persoane.

(implementarea unor programe de consiliere și mediere făptuitor victimă ar duce la responsabilizarea făptuitorilor) Nu. Este un răspuns strict personal. Multe sisteme de probațiune și nu numai sistemul de probațiune, ci și sistemul de protecție a copilului din domeniul familiei, abordează acea relație de mediere dintre victimă și infractor sau cu acea persoana cu care a fost în conflict. Un lucru esențial nu este acest tip de abordare, este disponibilitatea ambelor persoane pentru a schimba ceva (IRO08).

Respondentul arată că simpla obligație a făptuitorului de a lua legătura cu victima și eventual de a-și exprima regretul, poate fi executată formal, fără a duce la o transformare reală. Astfel de

soluții pronunțate de judecătorii aparținând diverselor sisteme juridice, este considerată insuficientă pentru a asigura reconstrucția echilibrului social.

Dacă există o singură obligare a făptuitorului, a condamnatului să ia legătura cu victima, s-ar putea să o facă strict formal. Deci sunt judecători în lumea asta care dau acest tip de obligație de mediere și consiliere cu victima (IRO08).

Refuzul acestei practici restaurative –bazată pe medierea făptuitor-victimă- este considerat impropriu sistemului românesc de probațiune, datorită particularităților psihologice ale infractorului roman, reticent la o astfel de abordare și riscurile crescute de revictimizare a victimei. Din experiența respondentului, o asemenea practică este foarte greu de realizat pe baza acordului de participare liber exprimat de ambele părți, și implicând un real dialog între acestea.

Părerea mea este că cel puțin pentru sistemul românesc, o mediere victimă infractor nu este eficientă din două puncte de vedere. În primul rând psihologia infractorului român este foarte închisă pentru astfel de abordare. Partea a doua, retrăirea traumei de către victimă nu va duce la o schimbare în bine a situației, ci va accentua și mai mult sentimentele negative. Să te vezi cu care te-a violat sau te-a bătut, nu cred că românul sau tipologia infractorului cu care am lucrat eu 15 ani de zile ar fi dispus să o facă benevol (IRO08).

Respondentul arată că în calitate sa de șef de serviciu de probațiune a lăsat la latitudinea consilierilor din serviciul coordonat să efectueze sau nu asemenea programe de reconciliere victimă-infractor, deși personal, respondentul se declară împotriva. Această permisiune acordată consilierilor aflați în subordinea sa este destul de discutabilă, întrucât cadrul legislativ românesc nu include astfel de practici între atribuțiile consilierilor de probațiune. Desigur, nici nu le interzice expres, iar aplicarea lor constituie o practică particulară la nivelul unui serviciu anume. Acest lucru este dificil de acceptat, în condițiile supraîncărcării cu cazuri, peste 230 în cazul unora dintre respondenți, a resursei de timp extrem de limitată și a birocratizării excesive a practicii (IRO06).

Colegilor mei le-am zis că faceți cum considerați voi de cuviință, dar din punctul meu de vedere ca și șef serviciu nu este tocmai eficient, pentru că victima niciodată nu va spune un lucru bun despre persoana infractorului și din contră, va accentua informația negativă și care va trebui să o treci și care îi va face rău. Dar poate ăla a avut un singur incident și după care nu a mai avut nici unul. Retrăirea evenimentului nu face bine de multe ori. Poate la englezi, poate la americani, dar eu sincer, cel puțin în momentul de față nu cred (IRO08).

Respingerea programelor de mediere victimă-făptuitor, cvasiunanimă printre respondenți, este motivată de respondent de presiunile mediului familial, dar și de presiunile psihologice care

apasă atât asupra făptuitorului cât și asupra victimei, ridicate de revederea dintre cele două părți. Respondentul recunoaște utilitatea unor astfel de programe, dar ele necesită un efort deosebit și competențe în mediere care le exceed pe cele ale consilierului de probațiune.

(Implementarea unor programe de consiliere și mediere făptuitor-victimă ar duce la responsabilizarea făptuitorilor?). Cred că ar putea, dar este foarte dificil un astfel de demers, pentru că de cele mai multe ori există anumite presiuni din afară, presiuni familiale. Este greu pentru mine să accept că am greșit, este greu pentru persoana din față să accepte că trebuie să mă mai vadă. Ar trebui un efort omenesc foarte mare din partea consilierului de probațiune să medieze, să aducă persoanele la acel echilibru care să permită un astfel de demers față în față. Și cred că un astfel de demers s-au putea face doar apelând la servicii specializate de consiliere, de mediere. Aspecte care nu țin neaparat de specificul profesiei noastre (IRO11).

2.5.2. Paradigma funcțională a profesiei /justiția restaurativă, justiția centrată pe drepturile omului/ justiția retributivă | Principiul universalității retribuției negative în cazul încălcării normelor este văzut axiomatic de majoritatea respondenților. Respondenții arată că practicienii în probațiune se consideră foarte bucuroși atunci când instanțele acordă persoanelor condamnate șansa de a beneficia de un sprijin adecvat de consiliere și chiar de servicii de asistență socială din partea serviciului de probațiune. În opinia noastră, această abordare este relativ deficitară, întrucât în calitatea lor de consilieri de probațiune ar fi de dorit să militeze pentru reducerea nivelului de retributivitate, și pe umanizarea pedepselor. Sancțiunile privative de libertate ar trebui să ajungă să constituie o excepție și nu o regulă, mai ales dacă corelăm aceste informații cu afirmația respondenților că rata de recidivă în cazul persoanelor aflate în probațiune este chiar și de 10 ori mai mică decât a persoanelor care au executat o pedeapsă custodială. Chiar dacă în principiu sancțiunile necustodiale se aplică persoanelor aflate la prima abatere, care de obicei regretă fapta săvârșită, circumstanțe de natură să diminueze riscul de recidivă, nu ar trebui ignorat rolul consilierului de probațiune în reducerea acestui risc, cum nu ar trebui ignorat rolul stagiului penitenciar în construcția unei cariere deviante a deținuților, discutate pe larg de respondenți. Ca atare, considerăm că exprimarea bucuriei față de înțelegerea de către judecător a beneficiului supravegherii este cumva rezultatul unei neîncrederi în acceptabilitatea socială a profesiei de consilier, dată de relativa noutate a acesteia.

Bineînțeles că orice încălcare a unei norme sociale atrage o sancțiune. Însă noi consilierii de probațiune suntem deschiși și foarte bucuroși atunci când judecătorul oferă șansa ca persoana supravegheată să beneficieze de sprijinul adecvat al consilierului de probațiune prin consiliere și asistență. Suntem foarte bucuroși când judecătorul înțelege beneficiul supravegherii și al

asistenței sociale și venim cu mult drag în întâmpinarea nevoilor criminogene ale acestora (IRO01).

Observăm un specific discursiv tributar paradigmei retributive cu elemente utilitarist-restaurative, în locul unui discurs specific paradigmei justiției restaurative. Pedepsa este considerată un exemplu, prin însăși limitarea unor drepturi ce constituie esența pedepsei. Respondentul atrage atenția că respectiva limitare a unor drepturi ar trebui resimțită ca atare de persoana pedepsită, pentru ca această funcție coercitivă să fie îndeplinită. Sancțiunile comunitare sunt ca atare văzute a fi eficiente, tocmai datorită gradului ridicat de reintegrare socială a persoanelor care execută astfel de sancțiuni necustodiale. Mediul carceral, dimpotrivă, permite persoanei internalizarea unor paternuri comportamentale nelegitime, în detrimentul habitusurilor dezirabile transmise de programele de reeducare din penitenciare. Respondentul este conștient de importanța promovării active a importanței sancțiunilor neprivative și de rolul serviciilor de probațiune în această activitate de promovare. Mentalitățile discriminatorii existente în cadrul anumitor comunități pot duce la o afinitate exagerată către retributivitate. Ideea de retributivitate sistematică este văzută ca o substituie a sistemului juridic de către societate, în situația de anomie sistemică.

Poate lipsa justiției, încearcă cumva societatea să se substituie sistemului și să facă dreptate. E posibil la unele comunități să fie și o mentalitate discriminatorie, de etichetare (IRO09).

Respondentul arată că există în responsabilitatea consilierului de probațiune o serie de acțiuni de construcție, de stabilire și urmărire a parcursului recuperatoriu, constând în ordinea și modalitatea efectivă a executării măsurilor neprivative, așa cum consideră util pentru eficientizarea reintegrării sociale a făptuitorului.

Dar o dată ce judecătorul a gândit în felul acesta, înseamnă că e cel mai potrivit pentru el. Noi punem în executare și aici putem să ne alegem noi obligațiile, adică sunt stabilite de judecător, dar noi avem rolul cumva să îl introducem în obligații sau să îl scoatem din obligații și nu neaparat la perioada pe care trebuie să o respecte el. Adică are și consilierul de probațiune metoda lui de individualizare și de lucru cu persoana (IRO09).

Concluziile cercetării Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune. Cercetare calitativă în zona de N-E a României și în Republica Moldova | Probațiunea s-a dezvoltat pornind de la o serie de modele experimentale vizând introducerea justiției restaurative ca fundament pentru pedepsele neprivative de libertate. În acest context, în sistemul de probațiune activează profesioniști a căror formare inițială este una multidisciplinară, în special din sfera asistențială – asistență socială, psihologie, psihopedagogie specială etc. Alături de

aceștia există în sistem profesioniști a căror formare inițială este în domeniul dreptului. Consilierii de probațiune consideră formarea continuă ca un element constitutiv al succesului profesional. Dorința de perfecționare profesională este prezentă în rândul tuturor respondenților, și din observațiile acestora, la majoritatea consilierilor din sistem. Cooperarea interinstituțională este deficitară în anumite situații, fapt pus pe seama unui respect instituțional scăzut, parțial datorat noutății domeniului, și parțial mentalității retributive accentuate existente la nivelul societății românești. Modelul românesc reprezintă o îmbinare a celor patru paradigme, - justiția retributivă, justiția restaurativă, justiția utilitaristă și justiția bazată pe valori umaniste și drepturile omului - în parte datorită modelului dezvoltării probațiunii în România și Moldova pe baza unor inițiative private (mediu ONG), de introducere a justiției restaurative, și a predominanței specificului asistențial al practicii. Discursul dominant este unul preponderant retributiv, majoritatea respondenților arătând că pedeapsa este necesară, pentru că fapta antisocială trebuie să atragă răspunsul sancționatoriu din partea societății. Elementele restaurative și bazate pe drepturile omului se substituie retributivității atunci când se pune problema modului de aplicare și a tipului de sancțiuni aplicabile. Valoarea socială a responsabilității este deosebit de importantă, ea intervenind în trei situații: responsabilitatea consilierului de probațiune, responsabilitatea societății și construcția responsabilității făptuitorului ca element cheie a reintegrării sale sociale. Modelul românesc reprezintă o îmbinare a celor patru paradigme, - justiția retributivă, justiția restaurativă, justiția utilitaristă și justiția bazată pe valori umaniste și drepturile omului - în parte datorită modelului dezvoltării probațiunii în România și Moldova pe baza unor inițiative private (mediu ONG), de introducere a justiției restaurative, și a predominanței specificului asistențial al practicii. Discursul dominant este unul preponderant retributiv, majoritatea respondenților arătând că pedeapsa este necesară pentru că fapta antisocială trebuie să atragă răspunsul sancționatoriu din partea societății. Elementele restaurative și bazate pe drepturile omului se substituie retributivității atunci când se pune problema modului de aplicare și a tipului de sancțiuni aplicabile. Valoarea socială a responsabilității este deosebit de importantă, ea intervenind în trei situații: responsabilitatea consilierului de probațiune, responsabilitatea societății și construcția responsabilității făptuitorului ca element cheie a reintegrării sale sociale.

2.6. Elemente de validare a modelului. Microcercetarea: Perspective ale consilierilor de probațiune asupra practicii profesionale

2.6.1. Clarificări ale contextului problemei | În cadrul cercetării complexe¹¹ *Construcția socială a profesiei de consilier de probațiune*, derulat în perioada aprilie 2016- ianuarie 2017 în Regiunea de N.-E. a României și în Republica Moldova, o primă dimensiune a avut printre obiective identificarea principalelor axe discursive prin intermediul cărora se realizează procesul de construcție socială a profesiei de consilier de probațiune [211]. Aceste obiective au fost îndeplinite prin cercetarea *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune*, realizată pe baza unei metodologii calitative, de tip inductiv intitulată Teoria fundamentată pe date (Grounded Theory). Specificul acestei metodologii este inversarea drumului clasic al cercetării, care pleacă de la ipoteze de lucru preluate din literatură și testate prin diverse metode cantitative și/sau calitative. În Grounded Theory, cercetarea pornește efectiv de la datele culese prin instrumente calitative, de tip interviu, focus grup, și prin inducții succesive se ajunge la o teorie din ce în ce mai complexă cu putere de explicitare a fenomenului. Ceea ce în mod tradițional sunt văzute ca ipoteze, sunt pentru GT un produs final, reprezentând părți constitutive ale modelului teoretic propus. Ca atare, cercetarea nu își propune să obțină o validare a unor ipoteze, prin urmare modelul teoretic rezultat nu poate fi analizat ca valid sau invalid, ci ca plauzibil și generalizabil sau nu. Totuși, construcțiile teoretice rezultate pot avea valoarea unor ipoteze, ce ar putea fi verificabile statistic prin cercetări ulterioare.

2.6.2. Ipotezele generate în urma studiului *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune* | În cadrul cercetării menționate au fost construite o serie de rezultate cu valoare de ipoteze pentru microcercetarea de față: **I1.** Modelul românesc și moldovenesc de probațiune este unul multi și transdisciplinar, cu puternice accente asistențiale și de terapeutică socială. **I2.** Perspectiva asistențială este fundamentală pentru practica profesională a consilierului de probațiune. **I3.** Nu există o clară specializare a consilierilor de probațiune pe una sau alta din activități, fiecare dintre consilieri putând desfășura oricare din activitățile profesionale specifice. **I4.** Succesul practicii probațiunii este definit în termeni de număr de persoane reintegrate, și lipsă a recidivei. **I5.** Funcționarea serviciilor de probațiune se bazează pe o bună comunicare, atât la nivel personal cât și la nivel instituțional, cu reprezentanții celorlalte instituții cu care aceștia colaborează: instanțele de judecată, poliție, parchete, administrație publică, societatea civilă penitenciar etc. **I6.** Consilierii de probațiune din România pun mai degrabă accentul pe strategiile de comunicare interpersonală, informală. În timp ce colegii lor din Republica Moldova sunt mai

¹¹ Fragmente semnificative din acest capitol au fost publicate în limba engleză în articolul: Sandu A. Probation counselors' perspectives on their professional practice. În curs de publicare în Sandu A., Ciulei T., Frunză A. (eds.), *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences. MEPDEV 2nd edition 2016 - 2nd Central & Eastern European LUMEN International Conference - Multidimensional Education & Professional Development. Ethical Values*, 2017.

degrabă interesați de comunicarea formală, instituționalizată, în ambele cazuri cu deplina și stricta respectare a legii.

2.6.3. Întrebări de cercetare | Întrebările de cercetare se subsumează în jurul întrebării central Poate fi considerat modelul de constructiv socială a profesiei de consilier de probațiune obținut inductive, în cadrul cercetării *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune* [124, 173] valid, sau cel puțin verosimil? Aderă consilierii de probațiune din România și Republica Moldova la specificul practicii presupus de modelul menționat?

Scop | Scopul microcercetării *Perspective ale consilierilor de probațiune asupra practicii profesionale* este de a verifica plauzibilitatea și generabilizarea principalelor rezultate ale cercetării *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune* [124, 173] și de a clarifica aderența consilierilor de probațiune din cele două țări la modelul construit în cadrul acesteia.

2.6.4. Metodologie | Pornind de la rezultatele obținute, a fost construit și aplicat online un chestionar adresat consilierilor de probațiune din cele două țări, utilizându-se platforma Google. A fost trimisă prin e-mail o invitație de a răspunde la chestionar către toate serviciile/birourile de probațiune din România și Republica Moldova. Chestionarul cuprinde 18 întrebări închise, referitoare la: specificul și importanța formării profesionale în calitatea de consilier de probațiune, specificul activității profesionale și tipul de activități desfășurate, relațiile instituționale dintre serviciile de probațiune/consilierul de probațiune și alți profesioniști implicați în sfera administrării justiției, relația serviciilor/biroului de probațiune cu societatea civilă, valorile etice constitutive și operaționale ale profesiei de consilier de probațiune și aderența profesioniștilor la modelul retributiv/restaurativ de funcționare a serviciilor/birourilor de probațiune. La chestionarul aplicat online au răspuns 24 de consilieri de probațiune din România (14 persoane de gen feminin și 10 persoane de gen masculin) și respectiv 34 din Republica Moldova (25 persoane de gen feminin și 9 persoane de gen masculin).

2.6.5..Discuții | Talia mică a eșantionului –numărul mic de consilieri de probațiune care au acceptat să completeze formularul online- face ca această microcercetare să nu fi creditată cu validitate statistică. Modul de aplicare online, numărul mic de consilieri de probațiune existenți în sistem – 350 în România, a făcut ca numărul de respondenți să fie scăzut, nepermițând astfel o reală analiză statistică a datelor. Cu toate acestea, menționăm că respondenții reprezintă aproximativ 7 % din numărul de consilieri de probațiune existenți în sistem la data aplicării acestuia.

2.6.6. Rezultate | 57% din respondenții din România și 9% din Moldova au o experiență în sistem mai mare de 10 ani, 30% din respondenții din România și 48% din Moldova fiind în

sistem de o perioadă cuprinsă între 5 și 10 ani, iar restul de 13 % din România și 41% din Moldova având o vechime mai mică de 5 ani, 2% dintre respondenții din Republica Moldova au refuzat să răspundă la această întrebare. În ceea ce privește pregătirea profesională: 36% din respondenții din România și 48% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că sunt absolvenți ai Facultății de Drept; 29% din respondenții din România și 5% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că sunt absolvenți ai Facultății de Asistență Socială; 16% din respondenții din România și 11% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că sunt absolvenți ai Facultății de Psihologie; 13% din respondenții din România și 21% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că sunt absolvenți ai unui Master de Probațiune; 6% din respondenții din România și 7% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că sunt absolvenți ai unor cursuri de scurtă durată în domeniul probațiunii. Constatăm o diferență semnificativă între practicienii din România și Republica Moldova în ceea ce privește formarea inițială. Deși în ambele țări, formarea inițială a respondenților este preponderent juridică, în Moldova prevalența celor cu pregătire juridică se apropie de 50%. În România, ponderea celor care declară o formare în sfera asistențială este mai mare, față de Moldova, ceea ce poate explica parțial accentul diferit pus pe importanța comunicării –nonformale și interpersonale în rândul respondenților din România, respectiv formală, instituțională și instituționalizată în cazul respondenților din Moldova. Numărul de respondenți care declară că au urmat un program de master în domeniu este destul de scăzut în ambele țări, ceea ce poate susține ideea necesității unor asemenea programe de pregătire în cadrul Universităților din cele două țări, de preferință chiar programe bazate pe cooperare interinstituțională dintre instituții de învățământ superior din cele două țări, de tipul *masterat în dublă diplomă*. Referitor la cum evaluează importanța cunoștințelor din domeniul "asistenței sociale" pentru activitatea profesională a consilierului de probațiune, 52% dintre respondenții din România și 69% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că acest lucru este important sau foarte important ; 30% din respondenții din România și 27% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că nu este nici important dar nici neimportant; 9% din respondenții din România și 4% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că pregătirea inițială în sfera asistențială este puțin sau foarte puțin importantă. Răspunsurile primite la aceste chestionare susțin ipoteza –rezultată în urma studiului *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune*- conform căreia perspectiva asistențială este fundamentală pentru practica profesională. Această coerență interpretativă față de rezultatele obținute în etapa calitativă a cercetării, constituie un element de validare a modelului, și rezultatul poate fi pus parțial pe seama autonomizării profesiei de probațiune, atât sub aspectul

metodologiei specifice de intervenție, cât și a funcției sale sociale. Mai mult, eventualele diferențe de opinie pot apărea datorită înțelegerii –din ce în ce mai frecvente a asistenței sociale exclusiv în latura sa de sistem de administrare a prestațiilor sociale, latură care se intersectează cel mai puțin cu practica probațiunii, unde dimensiunea asistențială se realizează din perspectiva unui ethos al grijii și a teoriilor sistemice, centrate pe reconstrucția agenției morale a persoanei supravegheate. În ceea ce privește importanța acordată cunoștințelor din domeniul juridic pentru activitatea profesională a consilierului de probațiune, 91% dintre respondenții din România și 89% dintre cei din Republica Moldova au afirmat faptul că acestea sunt importante sau foarte importante; 9% din respondenții din România și 2% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că nu sunt nici importante dar nici neimportante; niciunul din respondenții din România și 9% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat faptul că sunt puțin sau foarte puțin importante. Importanța cunoștințelor juridice este considerată chiar mai mare decât a celor din domeniul asistențial, imensa majoritate a respondenților agreînd acest fapt. În ceea ce privește importanța percepută a cunoștințelor din domeniul "psihologie" pentru activitatea profesională a consilierului de probațiune, niciunul dintre respondenții din România și doar 2% dintre cei din Republica Moldova au afirmat faptul că acestea sunt puțin sau foarte puțin importante, 22% din respondenții din România și 5% dintre cei din Republica Moldova au afirmat că acestea nu sunt nici importante dar nici neimportante; în timp ce 65% din respondenții din România și 93% dintre respondenții din Republica Moldova au afirmat că aceste cunoștințe sunt importante sau foarte importante. Se constată o diferență semnificativă în direcția respondenților moldoveni în ceea ce privește preferința pentru domeniul psihologiei, care, pentru respondenții noștri din Moldova, depășește chiar în importanță percepută cunoștințele din domeniul drept și asistență socială. Rezultatele obținute cu privire la importanța percepută a cunoștințelor în diferitele arii profesionale, ne permite să considerăm plauzibilă ipoteza – generată în urma studiului *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune* – conform căreia modelul românesc și moldovenesc de probațiune este unul multi și transdisciplinar, cu puternice accente asistențiale și de terapeutică socială. Rezultatele la cele trei întrebări susțin modelul construit, în ceea ce privește transdisciplinaritatea probațiunii și autonomizarea acesteia. La întrebarea referitoare la care din activitățile specifice consilierului de probațiune sunt sau au fost implicați respondenții, aceștia arată că în proporție de 19% (RO) și 18% (MD) au afirmat că sunt implicați în elaborarea referatelor de evaluare presentențială; 19% (RO) și 27% (MD) au afirmat că sunt implicați în supravegherea persoanelor condamnate cu suspendare; 8% (RO) și 15% (MD) au afirmat că sunt implicați în supravegherea persoanelor eliberate condiționat; 16% (RO) și 9% (MD) au afirmat că sunt implicați în supravegherea

persoanelor minore care execută o măsură educativă; 14% (RO) și 9% (MD) au afirmat că sunt implicați în programe de reintegrare socială; 13% (RO) și 6% (MD) au afirmat că sunt implicați în participarea la comisia de eliberare condiționată; 2% (RO) și 1% (MD) au afirmat că sunt implicați în medierea victimă-infractor; 9% (RO) și 7% (MD) au afirmat că sunt implicați în lucru cu persoane aflate în penitenciar; 8% (MD) nu și-au exprimat deloc părerea. Deși dispersia răspunsurilor poate fi considerată semnificativă, trebuie ținut cont că întrebarea primită are răspunsuri multiple, și că practic prin raportarea la numărul de respondenți și nu de răspunsuri valide obținem un grad înalt de uniformizare a răspunsurilor, că se confirmă ipoteza, conform căreia nu există o clară specializare a consilierilor de probațiune pe una sau alta din activități, fiecare dintr consilieri putând desfășura oricare din activitățile profesionale specifice. Unele dintre atribuții, cum ar fi participarea la comisia de eliberare condiționată au un grad de reprezentare mai mică în ponderea activității consilierilor, tocmai pentru că nu sunt realizate la nivelul tuturor Direcțiilor/Birourilor de Probațiune- în exemplul nostru fiindcă într-un anumit județ nu există penitenciar, și deci nu se participă la comisiile de eliberare condiționată. Se constată totuși o mai mare specializare a consilierilor din Moldova, unde a nivelul Birourilor de Probațiune există o astfel de distribuție a sarcinilor. Activități precum cele de mediere victimă-infractor nu sunt reprezentate, tocmai pentru că această atribuție, deși specifică probațiunii din alte țări nu este atribuită în sarcina consilierilor de probațiune din cele două țări. La întrebarea *Cum evaluați relația dintre Dumneavoastră, în calitate de consilier de probațiune, și persoanele aflate în supraveghere?* –niciunul dintre respondenții din România și doar 4% dintre respondenții din Moldova au afirmat că relația este una puțin sau foarte puțin bună; 9% (RO) și 9% (MD) au afirmat că relația este una acceptabil de bună¹²; 91% (RO) și 87% (MD) au afirmat că relația este una bună sau foarte bună. Faptul că aproape în totalitate respondenții –consilieri de probațiune- cataloghează relațiile cu beneficiarii ca fiind bune și foarte bune poate semnifica o valorizare a modelelor de comunicare consilier-persoană supravegheată, și ne permite să considerăm că numărul de situații de eșec în practica probațiunii din cele două țări este limitat. Respondenții evaluează relațiile cu instanțele de judecată în termeni apreciativi, dintre aceștia 87% (RO) 87% (MD) considerând-o ca fiind bună și foarte bună, niciun respondent din România și doar 2% (MD) ca fiind puțin sau foarte puțin bună, restul de 13% (RO), 11% (MD) considerând că nu este nici bună, dar nici puțin bună. În ceea ce privește întrebarea cu privire la relația dintre consilierul de probațiune, și reprezentanții autorităților publice - respondenții 4% (RO) au afirmat că relația este una puțin bună; niciunul dintre respondenții moldoveni nedeclarând că relația sa cu

¹² Am codificat răspunsurile pe o scală de la 1 la 5 unde 1 înseamnă foarte puțin bună și 5 foarte bună, considerând valoarea mediană ca fiind acceptabil de bună.

reprezentanții altor instituții publice cu care are rapoarte de servicii că ar fi puțin sau foarte puțin bună, 35% (RO) și 27% (MD) au afirmat că relația este acceptabil de bună; 48% (RO) și 43% (MD) au afirmat că relația este una bună; 13% (RO) și 30% (MD) au afirmat că relația este una foarte bună. Solicitându-li-se să evalueze relația pe care o au în calitate de consilier de probațiune, și reprezentanții societății civile (ONG) – 78% (RO) și 63% (MD) au calificat-o ca fiind bună și foarte bună, doar 4% (RO) și 14% (MD) declarând-o puțin sau foarte puțin bună, în timp ce 18% (RO) și 18% (MD) sunt nehotărâți, alegând valoarea mediană, codificată de noi ca fiind *acceptabil de bună*. La ceea ce privește relația cu reprezentanți ai poliției – respondenții 77% (RO) și 24% (MD) au afirmat că relația este una bună sau foarte bună, 0% (RO) și 71% (MD) o apreciază ca fiind puțin sau foarte puțin bună și 23% (RO) și 1% (MD) aleg poziția de mijloc, *acceptabil de bună*. Constatăm diferențe ce pot fi considerate semnificative între respondenții din cele două țări, în ceea ce privește relația consilierilor de probațiune cu organele de poliție, respondenții din România fiind rezervați în proporție de 23%, dar nu-și exprimă opinii negative referitoare la această colaborare, în timp ce respondenții moldoveni o critică în proporție semnificativă. Relația cu reprezentanții penitenciarului este văzută în proporție de 83% (RO) și 54% (MD) ca fiind bună și foarte bună, în timp ce niciun respondent din România respectiv și 54% (MD) o consideră puțin sau foarte puțin bună, respectiv 14% (RO) și 24% (MD) sunt nehotărâți. Din nou sesizăm deosebiri semnificative între respondenții din cele două țări, consilierii de probațiune din Moldova fiind mai puțin satisfăcuți de comunicarea cu reprezentanții penitenciarelor. Analizând unitar răspunsurile la întrebările cu privire la relația dintre consilierii de probațiune și reprezentanții celorlalte instituții ale statului cu care colaborează în desfășurarea activității, acestea confirmă presupuziția generată în cadrul studiului *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune*, și anume că funcționarea serviciilor de probațiune se bazează pe o bună comunicare atât la nivel personal cât și la nivel instituțional, cu reprezentanții celorlalte instituții cu care aceștia colaborează: instanțele de judecată, poliție, parchete, administrație publică, societatea civilă, penitenciar etc. Cele câteva diferențe între rezultatele obținute de la consilierii din România și cei din Moldova confirmă de asemenea micile diferențe în ceea ce privește accentul pe comunicarea instituțională/interpersonală, puse în evidență în analiza datelor calitative. Bunele relații cu reprezentanții celorlalte instituții asigură cadrele funcționării eficiente a serviciilor de probațiune. La întrebarea *Care dintre următoarele afirmații le considerați ca aplicându-se cel mai bine în relațiile Dumneavoastră cu celelalte instituții cu care colaborați?* - 13% (RO) și 22% (MD) consideră că cea mai importantă formă de comunicare este cea scrisă, formalizată și standardizată; 83% (RO) și 73% (MD) consideră că dincolo de comunicarea instituțională scrisă este importantă relația

interpersonală cu ceilalți profesioniști în limitele respectării legii iar 4% (RO) și 5% (MD) nu și-au exprimat părerea. Deși respondenții moldoveni se pronunță în procent mai mare în favoarea comunicării instituționale, rezultatele confirmă doar parțial ipoteza conform căreia consilierii de probațiune din România pun accentul mai mult pe dimensiunea interpersonală a comunicării în timp ce omologii lor moldoveni pe latura instituțională și formalizată. În fapt, în ambele țări respondenții chestionați au apreciat importanța comunicării interpersonale. Deși semnificativă ca incidență, nu putem totuși considera că accentul pe dimensiunea scrisă și formalizată este caracteristică a probațiunii din Moldova spre diferență de cea din România, consilierii moldoveni exprimându-se și ei cu privire la importanța deosebită a dimensiunii interpersonale și nonformale a comunicării în practica probațiunii. La solicitarea de a preciza pe care dintre valorile etice o consideră ca fiind cea mai importantă pentru practica profesională a consilierului de probațiune respondenții 4% (RO) și 13% (MD) consideră că valoarea cea mai importantă este respectul și încurajarea autonomiei beneficiarilor (capacitatea de a lua și asuma propriile decizii); 8% (RO) consideră că valoarea cea mai importantă este respectul demnității beneficiarilor; 25% (RO) și 29% (MD) consideră că valoarea cea mai importantă este responsabilitatea și responsabilizarea beneficiarilor; 21% (RO) și 38% (MD) consideră că valoarea cea mai importantă este comunicarea eficientă între consilier și beneficiar; 20% (RO) și 4% (MD) consideră că valoarea cea mai importantă este încrederea în relația consilier-beneficiar și 4% (RO) nu și-au exprimat deloc opinia. Cea mai importantă valoare pentru consilierii din România este *respectul și încurajarea autonomiei beneficiarilor*, 38% (RO) urmată de *responsabilitatea și responsabilizarea beneficiarilor*, 25% (RO), și comunicarea eficientă între consilier și beneficiar, care deși nu este o valoare etică propriu zisă, reprezintă o valoare a practicii. Încrederea este mai puțin valorizată de respondent, doar 4% (RO) alegând-o ca fiind cea mai importantă. În rândul respondenților din Republica Moldova, 38% (MD) situează comunicarea, și respectiv 29% (MD) responsabilitatea și responsabilizarea beneficiarilor și respectiv 20% (MD) situează încrederea și respectul, 13% (MD) autonomia beneficiarilor ca cea mai importantă valoare. La întrebarea care își propune să evalueze aderența respondenților la modelul retributiv al sancțiunii *Cum evaluați afirmația: "Infractorii merită pedepsiți, pentru că au săvârșit o faptă rea/antisocială"?* – respondenții 4% (RO) și 7% (MD) afirmă că sunt în total dezacord cu această afirmație; 31% (RO) și 7% (MD) afirmă că sunt parțial în dezacord cu această afirmație; 31% (RO) și 22% (MD) afirmă că sunt nici de acord, nici în dezacord cu această afirmație; 17% (RO) și 32% (MD) afirmă că sunt parțial de acord cu această afirmație iar 17% (RO) și 32% (MD) afirmă că sunt total de acord cu această afirmație. Aceste răspunsuri confirmă ipoteza noastră conform căreia modelul de probațiune dezvoltat în cele două țări este unul centrat pe dimensiunea retributivă a

pedepsei, nivelul de aderență la modelul retributiv de dreptate fiind mai crescut în Moldova. Cu toate acestea, respondenții înțeleg parțial nevoia fundamentării probațiunii pe un model de justiție alternativ, fie restaurativ, utilitarist sau centrat pe drepturile omului. Funcția sancționatorie a pedepsei rămâne semnificativă, profesioniștii agreând-o ca perspectivă asupra practicii. La întrebarea *Cum evaluați afirmația: "Infractorii sunt pedepsiți, pentru a se da un exemplu societății"?* – respondenții 9% (RO) și 16% (MD) afirmă că sunt total în dezacord cu această afirmație; 31% (RO) și 12% (MD) afirmă că sunt parțial în dezacord cu această afirmație; 30% (RO) și 21% (MD) afirmă că sunt nici de acord, nici în dezacord cu această afirmație; 17% (RO) și 21% (MD) afirmă că sunt parțial de acord cu această afirmație iar 30% (RO) și 13% (MD) afirmă că sunt total de acord cu această afirmație. Funcția exemplară a pedepsei este de asemenea importantă pentru respondenți, ideologia exemplarității pedepsei fiind acceptată de asemenea ca fundament axiologic al practicii probațiunii. Funcția de reeducare, reintegrare socială, este și ea o componentă a ideologiei care fundamentează teoretic practica probațiunii, făcând parte dintre valorile centrate pe practică la care consilierii din cele două țări aderă. 43% (RO) și 64% (MD) din respondenți se declară total sau parțial de acord cu faptul că reeducarea făptuitorilor este o funcție deosebit de importantă, dacă nu cea principală a pedepsei. 31% (RO) și 18% (MD) consideră că această funcție nu este printre cele mai importante funcții ale pedepsei, iar 26% (RO) și 55% (MD) au ales o opinie neutră, tradusă de noi ca nici acord, nici dezacord. Constatăm că aderența la funcția educativă și de resocializare a probațiunii este mai semnificativă la consilierii de probațiune din Moldova. Analizând răspunsurile la întrebările referitoare la funcțiile pedepsei, susținem ipoteza conform căreia modelul românesc/moldovenesc de probațiune este unul ce are la bază o metisare teoretică, fiind o convergență între modelul retributiv și cel restaurativ, cu accent aproape egal pe funcția de reintegrare socială și pe cea retributivă la profesioniștii din România, și cu un ușor accent pe cea reintegratorie la cei din Moldova. La solicitarea de a selecta afirmația care definește cel mai bine succesul profesional al consilierului de probațiune, respondenții 9% (RO) și 7% (MD) afirmă că acesta este definit cel mai bine de persoana supravegheată care a terminat de executat măsurile și obligațiile impuse fără nici un incident; 11% (RO) și 12% (MD) afirmă că succesul profesional este definit cel mai bine de persoana supravegheată care nu a mai recidivat; 72% (RO) și 62% (MD) afirmă că succesul profesional este definit cel mai bine de persoana supravegheată care s-a reintegrat în comunitate; 4% (RO) și 9% (MD) afirmă că succesul profesional este definit cel mai bine de respectarea tuturor prevederilor legale în lucrul cu beneficiarul.

2.6.7. Concluziile microcercetării | Avându-se în vedere scopul microcercetării, deși numărul mic de respondenți nu poate duce la validarea statistică, se poate spune că rezultatele obținute în

cadrul acestei microcercetări pot fi semnificative pentru susținerea verosimilitudinii modelului. Ipotezele microcercetării sunt confirmate la nivelul eșantionului studiat. **I1.** *Ipoteza modelul românesc și moldovenesc de probațiune este unul multi și transdisciplinar, cu puternice accente asistențiale și de terapeutică socială* se verifică pentru ambele țări, diferențele constând în special în ponderea diferită a componentei juridice. **I2.** *Ipoteza perspectiva asistențială este fundamentală pentru practica profesională a consilierului de probațiune*, se verifică, pentru respondenții din ambele țări, cu o preponderență crescută în rândul respondenților din Republica Moldova. **I3.** *Ipoteza conform căreia nu există o clară specializare a consilierilor de probațiune pe una sau alta din activități, fiecare dintre consilieri putând desfășura oricare din activitățile profesionale specifice.* Se verifică pentru consilierii de probațiune din România și doar parțial pentru cei din Moldova, unde răspunsurile arată un mai mare grad de specializare a practicii. **I4.** *Succesul practicii probațiunii este definit în termeni de număr de persoane reintegrate, și lipsa recidivei.* Ipoteza se verifică pentru respondenții din ambele țări. **I5.** *Funcționarea serviciilor de probațiune se bazează pe o bună comunicare atât la nivel personal, cât și la nivel instituțional cu reprezentanții celorlalte instituții cu care aceștia colaborează: instanțele de judecată, poliție, parchete, administrație publică, societatea civilă penitenciar, etc.* Ipoteza se verifică parțial pentru respondenții din ambele țări, cu particularitatea că cei din Republica Moldova au scos în evidență o serie de insatisfacții referitoare la colaborarea cu unele instituții, în principal cu cele de poliție. Gradul de insatisfacție sugerat este însă minor și nu influențează în mod vădit colaborarea instituțională dintre birourile de probațiune și poliție. **I6.** *Consilierii de probațiune din România pun mai degrabă accentul pe strategiile de comunicare interpersonală, informală. În timp ce colegii lor din Republica Moldova sunt mai degrabă interesați de comunicarea formală, instituționalizată, în ambele cazuri cu deplina și stricta respectare a legii.* Ipoteza se verifică parțial pentru respondenții din ambele țări, cu mențiunea că preponderența uneia sau alteia dintre formele de comunicare *nonformală/ formală* reprezintă o tendință, nu o particularitate absolută.

3 | Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale.

O cercetare în zona de N-E a României și în Republica Moldova

Cercetarea¹³ vizând *Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale în N.-E.-ul României și în Republica Moldova* s-a bazat pe un design metodologic de tip cantitativ, care a avut la bază ancheta prin chestionar.

3.1. Ipotezele cercetării

1. Atât în România, cât și în Republica Moldova, predomină un puternic curent retributiv, cu un grad scăzut de toleranță socială față de persoanele care comit fapte penale. Formularea acestei ipoteze are la origine presupuziția conform căreia *Condițiile generale de trai influențează gradul de toleranță socială*. 2. Alternativele noncustodiale sunt pedepse acceptabile social, mai ales pentru pedepsirea infractorilor a căror fapte nu prezintă un pericol social foarte mare. 3. Atât în România, cât și în Republica Moldova, activitatea serviciilor de probațiune este puțin cunoscută, fapt ce poate duce la o acceptare mai scăzută a pedepselor necustodiale.

3.2. Metodologie

Chestionarul a avut un număr de 20 de itemi la care respondenții din zona de N-E a României și cei din Republica Moldova au trebuit să răspundă. Chestionarul a vizat două arii tematice, și anume *evidențierea gradului de retributivitate versus deschiderea față de sancțiunile necustodiale ale populației investigate*, nivelul de cunoaștere a acestora față de existența și funcționarea serviciilor de probațiune. Aplicarea anchetei prin chestionar s-a realizat cu utilizarea operatorilor, aceștia primind un consemn referitor la tipul de persoane ce vor fi chestionate –a se vedea eșantionarea cercetării- și la modalitatea de administrare a chestionarului, administrare directă, față în față, cu lecturarea prealabilă a consemnului referitor la posibilitatea respondenților de a se retrage din cercetare în orice moment, de a nu răspunde la întrebări incomode sau a căror răspunsuri sunt incerte, precum și la faptul că toate datele obținute sunt strict confidențiale, prelucrarea acestora făcându-se prin metode strict statistice. Acest consemn are și rolul de consimțământ informat al participanților la cercetare. Eșantionul este unul de oportunitate, nealeatoriu și neprobabilistic. Eșantionarea s-a realizat prin metoda

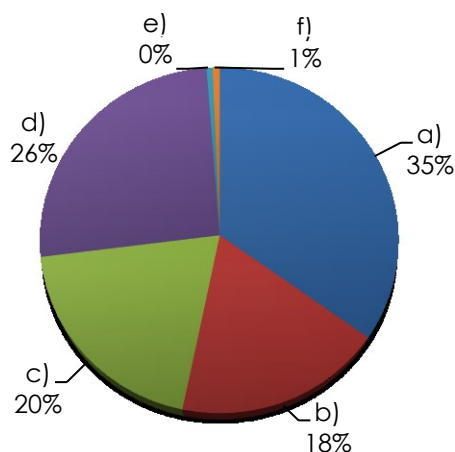
¹³ Rezultatele cercetării *Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale în N.-E.-ul României și în Republica Moldova* sunt în curs de publicare în articolul Sandu, A., Ignătescu, C. (2017). Retributivity and public perception on the non-custodial sanctions. *Social Research Report*, Volume 28, 2017.

bulgărelui de zăpadă, operatorii de interviu fiind solicitați să aleagă câte 10 respondenți, membri ai propriului lor univers social. Participanții la cercetarea prin chestionar au provenit din regiunea de NE a României, în număr de 1056 de respondenți (484 de gen masculin, și 572 de gen feminin), respectiv din Republica Moldova au răspuns 432 de respondenți - 202 de gen masculin și 230 de gen feminin. Structura pe vârste a respondenților din România este de 49% sub 35 de ani, 31% persoane cu vârste cuprinse între 35 și 45 de ani, 20% cu vârsta peste 45 de ani. Structura pe vârste a respondenților din Republica Moldova este 63% sub 35 de ani, 18% între 35 și 45 de ani, și respectiv 19% persoane cu vârsta peste 45 de ani. Nivelul de studii al respondenților români este: 4% fără studii, 44% studii medii, 47% studii universitare și 5% studii postuniversitare. Nivelul de studii al respondenților moldoveni este: 5% fără studii, 32% studii medii, 53% studii universitare și 10% studii postuniversitare. Nivelul de venit al respondenților români este: 32% până în 1000 lei (românești), 34% între 1000 și 2000 lei, 11% între 2000 și 3000 lei, 5% peste 3000 lei, 18% nonrăspunsuri. Nivelul de venit al respondenților moldoveni este: 23% până în 1000 lei (moldovenești), 38% între 1000 lei și 2000 lei, 24% între 2000 și 3000 lei, 17% peste 3000 lei, 8% nonrăspunsuri. Paritatea leu românesc/leu moldovenesc în perioada aplicării chestionarelor a fost de 1/4,6. Rata ridicată a nonrăspunsurilor indică, în opinia noastră, un grad ridicat de frustrare față de nivelul de trai, exprimat în nivelul veniturilor, frustrare ce poate potența atitudinea față de persoanele care au săvârșit fapte penale, fapte (mai ales cele de corupție) ce sunt percepute ca ducând la scăderea dramatică a nivelului de trai în cele două țări.

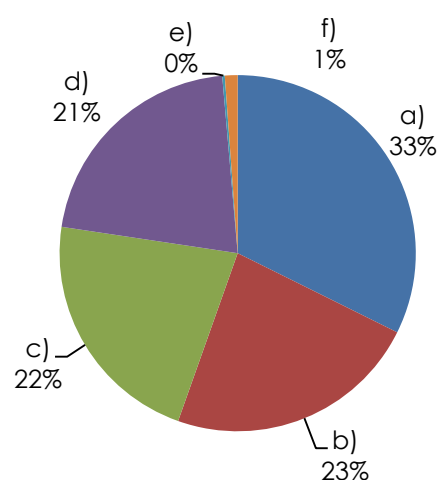
3.3. Rezultate

În ceea ce privește motivul pentru care sunt pedepsiți infractorii, respondenții români se plasează în proporție de 35% în favoarea unei opțiuni retributive (merită să fie pedepsiți pentru că au săvârșit o faptă rea, antisocială), în timp ce respondenții moldoveni aleg aceeași opțiune în proporție de 32%. Rezultatele confirmă parțial ipoteza noastră, conform căreia în cele două țări există un puternic curent retributiv.

Motivul pentru care infractorii sunt pedepsiți de societate (RO)

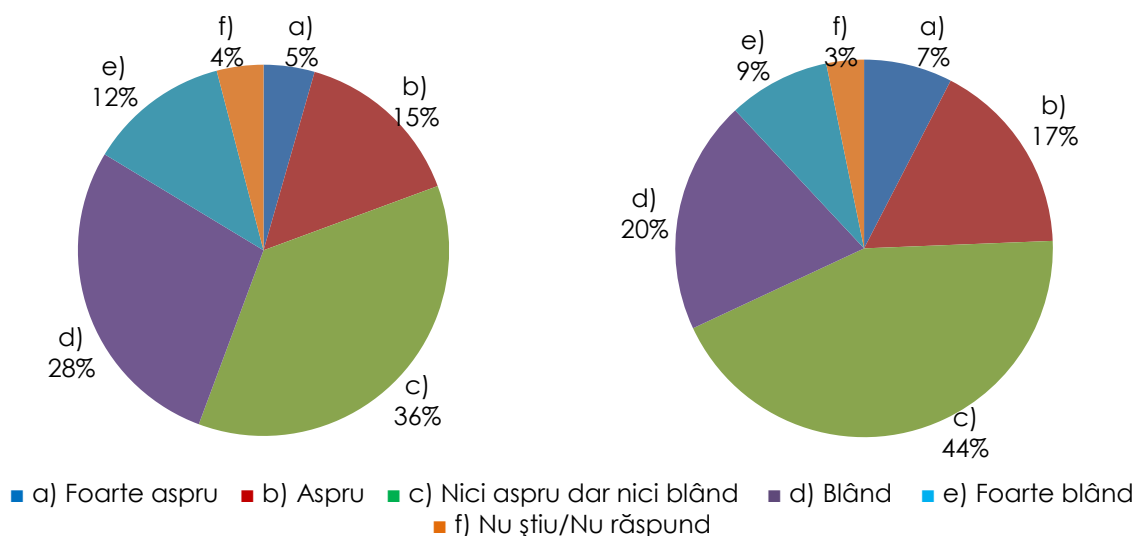
Motivul pentru care infractorii sunt pedepsiți de societate (MD)

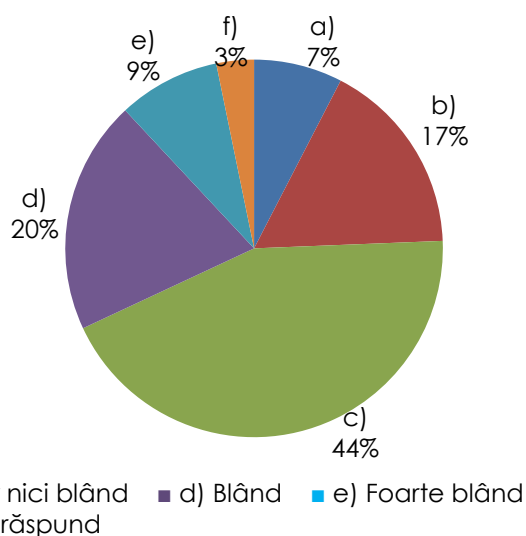
- a) Merită să fie pedepsiți pentru că au săvârșit o faptă rea/antisocială ■ b) Pentru a se da un exemplu lor/altor persoane în scopul descurajării altor fapte similare ■ c) Pentru a permite infractorului să conștientizeze consecințele faptei ■ d) Pentru a se îndrepta și a nu mai comite alte infracțiuni ■ e) Alte motive (care?) ■ f) Nu știu/Nu răspund

Corelarea dintre opțiunea retributivă și nivelul de venituri este una pozitivă, 65% dintre respondenții români care au optat pentru varianta retributivă având un nivel al veniturilor sub 2000 de lei pe lună. Un scor asemănător -67%, a fost obținut și în cazul respondenților moldoveni. Nu a putut fi pusă în evidență o corelație semnificativă în ceea ce privește nivelul de studii al respondenților și opțiunea retributivă. În ceea ce privește celelalte opțiuni ale respondenților, acestea se îndreaptă spre descurajarea recidivei (26% RO, 21% MD) de afirmare a rolului educativ al pedepsei (20% RO, 22% MD) respectiv exemplu pentru ceilalți membri ai societății (18% RO, 23% MD). În ceea ce privește asprimea pedepselor în România, respondenții au considerat în proporție de 40% că acestea sunt blânde sau foarte blânde; 36% că acestea nu pot fi considerate nici aspre dar nici blânde, și doar 20% au considerat că acestea sunt aspre sau foarte aspre.

Asprimea pedepselor (RO)

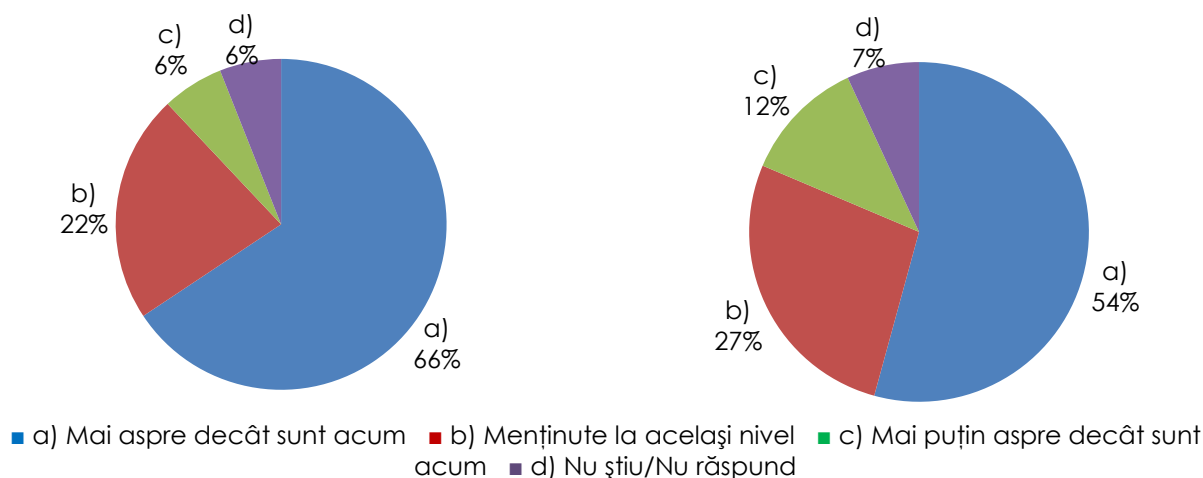

Asprimea pedepselor (MD)

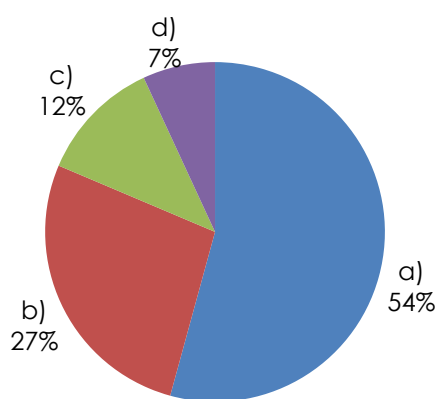

În cazul respondenților moldoveni, aceștia au mers și mai mult pe opțiunea moderată, conform căreia pedepsele nu sunt nici aspre, dar nici blânde (44%), 29% consideră pedepsele ca fiind blânde sau foarte blânde, în timp ce numai 24% le consideră ca fiind aspre sau foarte aspre.

Politici penale dezirabile (RO)

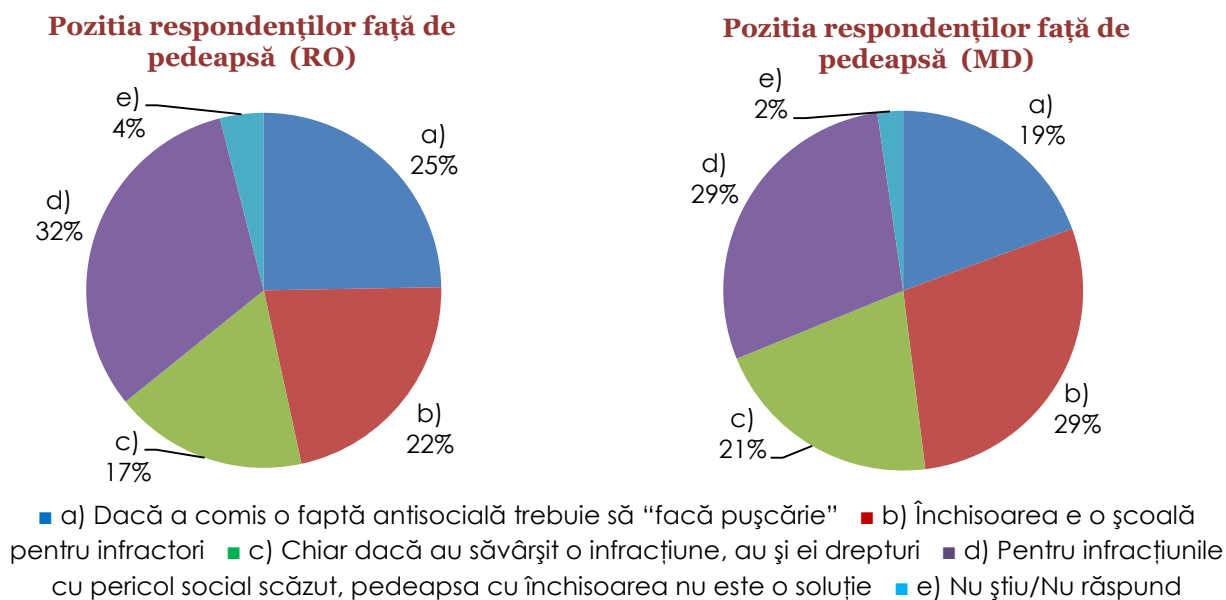

Politici penale dezirabile (MD)

În ceea ce privește ipoteza noastră conform căreia cele două societăți au un nivel ridicat de intransigență față de săvârșirea unor fapte penale, numărul mare de răspunsuri din România, care consideră pedepsele ca fiind blânde și foarte blânde, o confirmă parțial. În Republica Moldova, majoritatea respondenților au ales varianta moderată. În niciuna din țări nu s-a înregistrat o preponderență a opiniilor conform căreia pedepsele sunt aspre sau prea aspre, ceea ce indică în continuare o tendință retributivă. În ceea ce privește politicile penale dezirabile, 66% din respondenții din România consideră necesară o aspritate a pedepselor, 22 % consideră că ar trebui menținute la nivelul actual, și doar 6% consideră că asprimea acestora ar trebui redusă. În Republica Moldova, politica penală dezirabilă vizează de asemenea o creștere a gravității

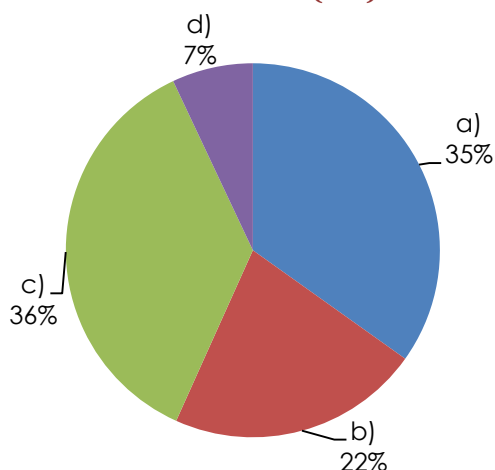
pedepselor, în favoarea căreia s-au pronunțat 54% din respondenți, în timp ce 27% consideră că gravitatea pedepselor trebuie menținută la același nivel, și doar 12% cred că ar trebui diminuată asprimea acestora. Orientarea retributivă este din nou evidentă în numărul mare de răspunsuri care consideră necesară creșterea nivelului de pedepsire a infractorilor. Răspunsurile sunt consecvente cu cele obținute la întrebarea anterioară. Dacă gradul actual de pedepsire este perceput ca fiind scăzut, respectiv moderat, atitudinea retributivă a respondenților transpare ca opțiune pentru înăsprirea pedepselor. Numărul mic de respondenți care consideră că pedepsele ar trebui diminuate pare a confirma de asemenea ipoteza noastră, conform căreia gradul de toleranță față de persoanele care au săvârșit fapte penale –chiar dacă au pericol social scăzut– este foarte mic. În ceea ce privește poziționarea respondenților față de pedeapsă, cei din România se situează pe o poziție obiectivist retributivă, (dacă au comis o faptă antisocială trebuie să facă închisoare, 25%); pe o poziție socială, neprizonocentrică, deschisă către alternative sociale (închisoarea este o școală pentru infractori, 22%); respectiv pe o latură umanistă (chiar dacă au săvârșit o faptă, infractorii au și ei o serie de drepturi, 17%). Atunci când li se cere să se pronunțe expres cu privire la infracțiunile a căror pericol social este restrâns, respondenții în proporție de 32% s-au pronunțat asupra faptului că pedeapsa cu închisoarea nu constituie o soluție pentru acest tip de fapte.

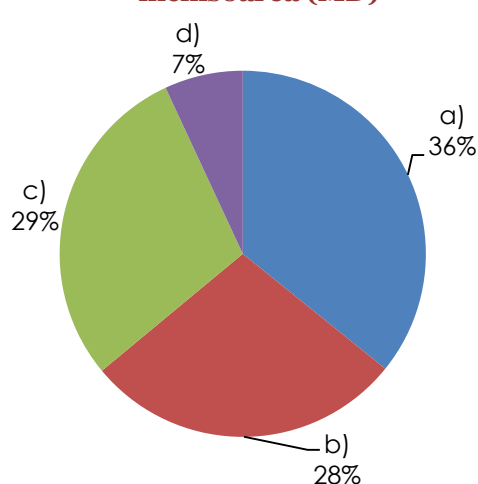
Poziția respondenților moldoveni este similară, 29% considerând că închisoarea nu este o opțiune pentru pedepsirea infractorilor a căror fapte au un pericol social scăzut, și 29% fiind convinși că închisoarea este o școală pentru infractori. Doar 19% dintre respondenți fiind convinși că pedeapsa cu închisoarea are o aplicabilitate universală. Practic, 52% dintre respondenții din România și 58% dintre cei din Republica Moldova se declară într-o formă sau

alta favorabili alternativelor la închisoare. Corolat cu opțiunea pentru înăsprirea sancțiunilor, credem că ceea ce se dorește este de fapt o separare a sancțiunilor în funcție de pericolul social, creșterea sancțiunilor, acolo unde pericolul social este mare și trecerea progresivă către sancțiuni neprivative de libertate, acolo unde pericolul social este minor, și costurile (sociale) ale încarcerării sunt crescute. Atitudinea generală rămâne, în opinia noastră, una retributivă, pedepsele alternative la cele cu închisoarea fiind văzute în continuare în manieră retributivă. Dovadă că această opinie poate fi susținută de răspunsurile primite este rata de 25% și respectiv 19% de respondenți care aleg varianta prizonentrică, chiar și atunci când sunt confrunțați cu opțiuni care trimit la alternative sociale față de aceasta, și cu opțiuni care evocă costurile sociale ale încarcerării. În ceea ce privește o justiție centrată pe drepturile omului, 17% dintre respondenții din România și 21% dintre cei din Republica Moldova o consideră prioritară. În ceea ce privește alternativele necustodiale în ansamblul lor, respondenții din România se pronunță într-o proporție de 35% în favoarea utilizării acestora în pedepsirea infractorilor, a căror fapte penale nu constituie un pericol social major, și în proporție de 22% în favoarea utilizării acestora în pedepsirea oricăror tipuri de infractori, în timp ce 36% din respondenți se opun utilizării acestora, considerându-le generatoare de noi infracțiuni, tocmai datorită asprimii scăzute a acestora. Respondenții din Republica Moldova se pronunță într-o proporție mult mai mare, de 36%, în favoarea utilizării acestor sancțiuni alternative la închisoare doar în cazul infracțiunilor cu pericol social scăzut, doar 28% din respondenții moldoveni fiind de acord cu utilizarea acestui gen de sancțiuni pentru orice tip de infracțiune. 29% din respondenții din Republica Moldova consideră acest tip de sancțiuni ca ducând la un risc crescut de recidivă și la încurajarea criminalității în general.

Pedepsele alternative care evită închiisoarea (RO)

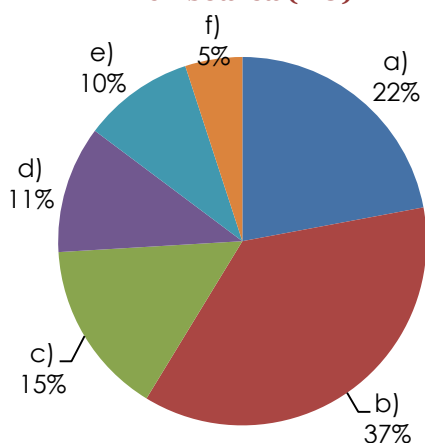
Pedepsele alternative care evită închiisoarea (MD)

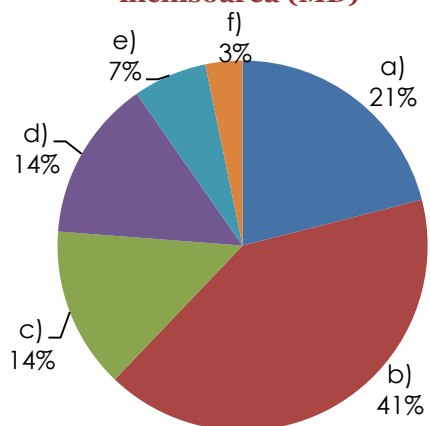
- a) Fiind binevenite pentru persoanele care au săvârșit o faptă penală puțin gravă
- b) Fiind binevenite pentru orice persoană care a săvârșit o faptă penală, contribuind la reintegrarea socială a acestuia
- c) Ducând la încurajarea de noi infracțiuni, datorită severității reduse a pedepselor
- d) Nu știu/Nu răspund

Chestionați în mod expres cu privire la utilitatea pedepsei cu închiisoarea în reintegrarea socială a infractorului care a săvârșit infracțiuni cu pericol social scăzut, respondenții din România au fost în majoritate de acord (59%) că aceasta este parțial utilă sau foarte utilă, și doar 21% s-au exprimat împotriva utilității acestei forme de pedepsire a infractorilor, a căror fapte au un grad de pericol social scăzut. 15% dintre respondenți consideră că pedeapsa cu închiisoarea nu poate fi considerată nici utilă, nici inutilă.

Utilitatea pedepsei cu închiisoarea (RO)

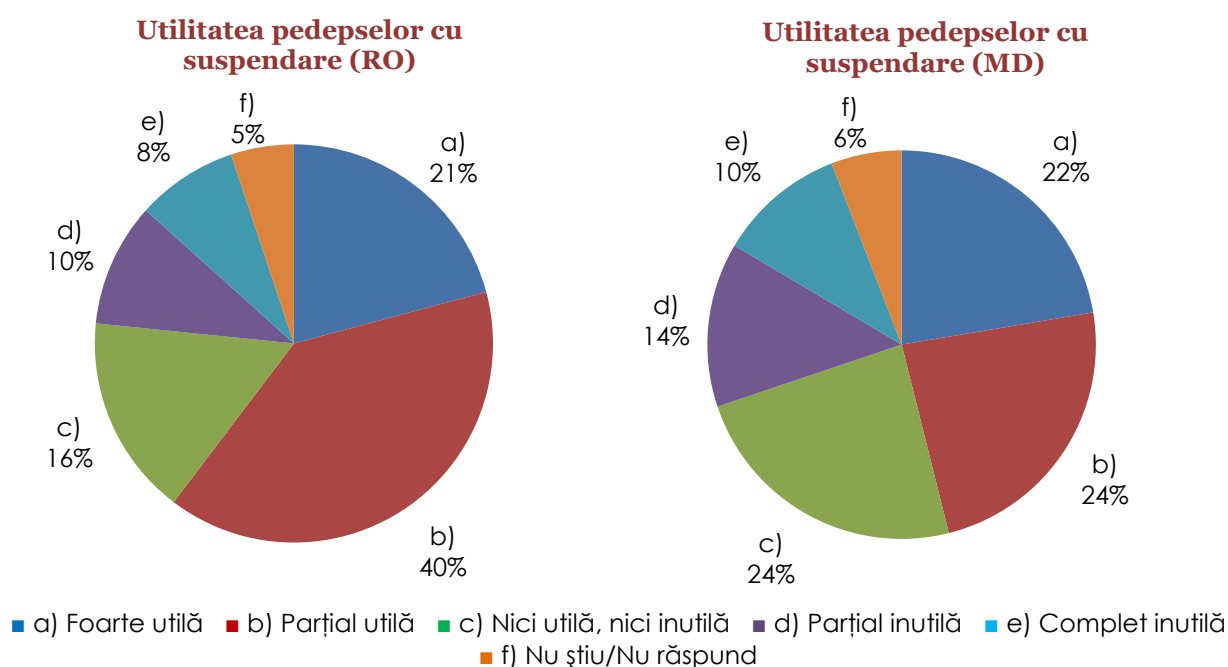
Utilitatea pedepsei cu închiisoarea (MD)

- a) Foarte utilă
- b) Parțial utilă
- c) Nici utilă, nici inutilă
- d) Parțial inutilă
- e) Complet inutilă
- f) Nu știu/Nu răspund

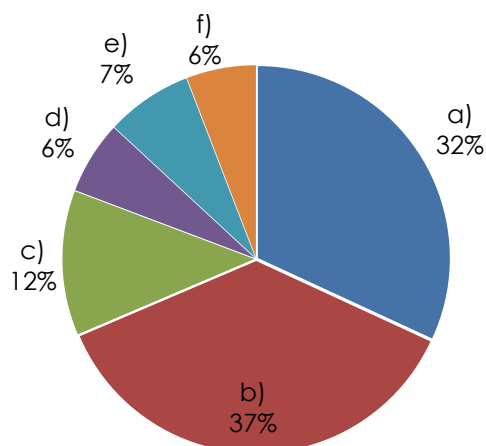
În cazul respondenților din Republica Moldova, pedeapsa cu închiisoarea pentru infractorii a căror fapte prezintă un pericol antisocial mic este văzută ca parțial utilă și foarte utilă de 62% din respondenți, și respectiv parțial inutilă și complet inutilă de 21% din respondenți,

14% considerând-o a fi nici utilă, nici inutilă. Practic, respondenții din ambele țări văd utilitatea pedepsei cu închisoarea într-o proporție ce depășește jumătate din numărul de respondenți, fără însă a fi o diferență semnificativă între opiniile exprimate de respondenții din Republica Moldova, față de cei din România. Tendința retributivă este evidentă, perspectiva prizonocentrică fiind preferată de majoritatea respondenților. Următorul item vizează aprecierea utilității pedepsei cu suspendare și a măsurii suspendării pedepsei sub supravegherea unei persoane specializate (consilier de probațiune). În ceea ce privește pedeapsa cu suspendare –în forma în care se aplica conform vechiului Cod Penal din România, respondenții au considerat că aceasta este parțial utilă și foarte utilă 61%, în timp ce doar 18% o consideră parțial inutilă sau complet inutilă, și 16% neconsiderând-o nici utilă nici inutilă.

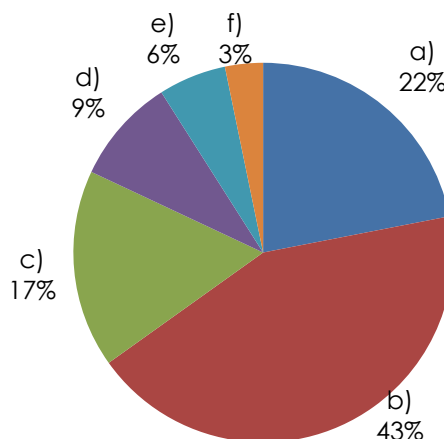

La rândul lor, respondenții din Republica Moldova au apreciat că: este parțial utilă sau foarte utilă 46%, și parțial inutilă sau chiar complet inutilă 24%, în timp ce 24% nu o văd ca fiind nici utilă, dar nici inutilă. În ceea ce privește suspendarea pedepsei sub supravegherea unui specialist - consilier de probațiune, aceasta este văzută ca parțial utilă și foarte utilă în proporție de 69%, în timp ce doar 13% o consideră parțial inutilă sau complet inutilă.

Utilitatea pedepselor cu suspendare sub supraveghere (RO)

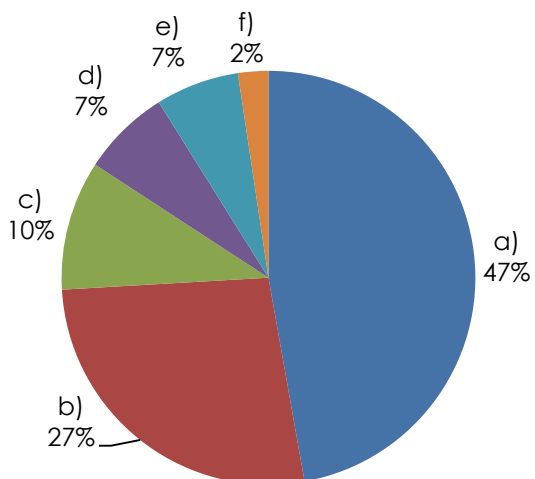
Utilitatea pedepselor cu suspendare sub supraveghere (MD)

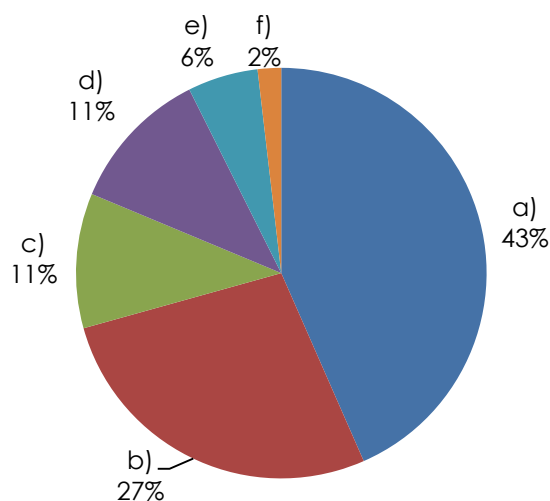
■ a) Foarte utilă ■ b) Parțial utilă ■ c) Nici utilă, nici inutilă ■ d) Parțial inutilă ■ e) Complet inutilă
■ f) Nu știu/Nu răspund

În Republica Moldova, respondenții au considerat că suspendarea executării pedepsei sub supravegherea unei persoane specializate - consilier de probațiune- este parțial utilă sau foarte utilă în proporție de 67%, în timp ce inutilitatea parțială sau totală a acestei forme de pedepsire a infractorilor este menționată doar de 15% din respondenți. 17% dintre respondenți nu consideră că această măsură este nici utilă, dar nici inutilă pentru reintegrarea socială a infractorilor care au săvârșit fapte antisociale cu pericol social minor. Răspunsurile la cele două întrebări care vizau suspendarea executării pedepsei și suspendarea executării pedepsei sub supraveghere, alături de următoarele întrebări referitoare la munca neremunerată în folosul comunității, dar și executarea pedepsei la locul de muncă – o formă de sancțiune inexistentă în actuala variantă a codului penal din cele două țări, dar care a existat ca atare în perioada comunistă- au dorit să testeze atitudinea publicului față de sancțiunile neprivative de libertate. O altă categorie de sancțiuni noncustodiale vizează munca în folosul comunității. În favoarea utilității acesteia în pedepsirea și reintegrarea socială a infractorilor care au comis fapte penale cu un pericol social scăzut, se pronunță 74% dintre respondenții din România, iar împotriva utilității acesteia exprimându-se doar 14% dintre aceștia, 10% considerând-o nici utilă, nici inutilă.

Utilitatea pedepsei prin muncă în folosul comunității (RO)

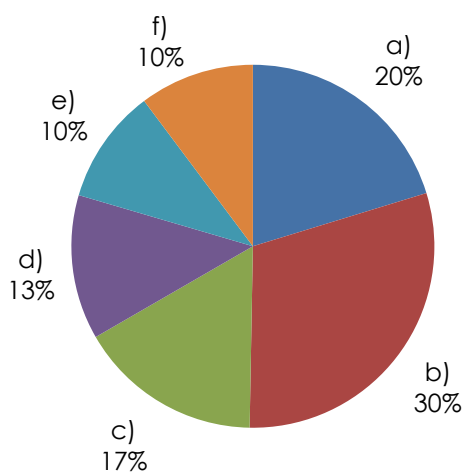
Utilitatea pedepsei prin muncă în folosul comunității (MD)

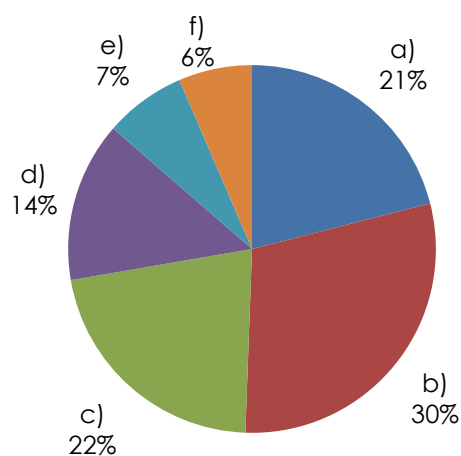
■ a) Foarte utilă ■ b) Parțial utilă ■ c) Nici utilă, nici inutilă ■ d) Parțial inutilă
■ e) Complet inutilă ■ f) Nu știu/Nu răspund

La rândul lor, respondenții din Republica Moldova s-au pronunțat în proporție de 70% în favoarea muncii în folosul comunității ca formă a sancțiunilor neprivative, 22% o consideră inutilă, și doar 6% o consideră nici utilă, dar nici inutilă. În ceea ce privește sancțiunea cu închisoare la locul de muncă care a existat în Codul Penal din perioada comunistă, aceasta este apreciată ca pozitivă de 50% din respondenții români și 67% dintre cei din Republica Moldova. Procentajul mai mic de respondenți care se pronunță în favoarea acestei forme de executare a pedepsei arată că publicul din ambele țări privește cu mai multă încredere formele moderne de sancțiune, decât pe cele de sorginte comunistă.

Utilitatea pedepsei cu închisoare la locul de muncă (RO)

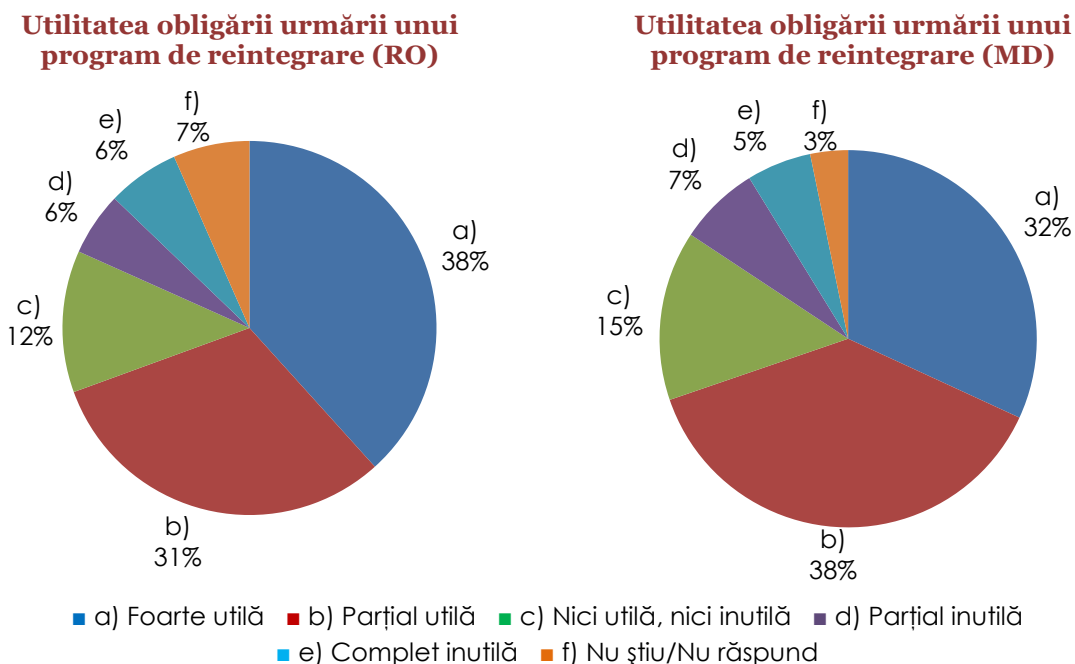

Utilitatea pedepsei cu închisoare la locul de muncă (MD)

■ a) Foarte utilă ■ b) Parțial utilă ■ c) Nici utilă, nici inutilă ■ d) Parțial inutilă
■ e) Complet inutilă ■ f) Nu știu/Nu răspund

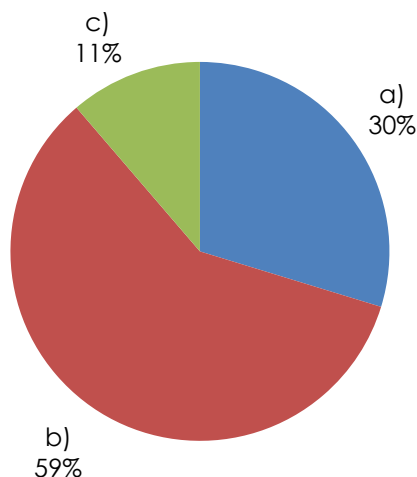
În ceea ce privește obligarea făptuitorului de a urma o serie de programe de reintegrare, aceasta este privită favorabil de 69% din respondenții români și 69% de cei din Republica Moldova, în timp ce doar 12% dintre respondenții din România și 12% dintre cei din Republica Moldova se pronunță împotriva utilității acestui tip de sancțiune, 12% (RO) și respectiv 12% (MD) o consideră nici utilă, dar nici inutilă.

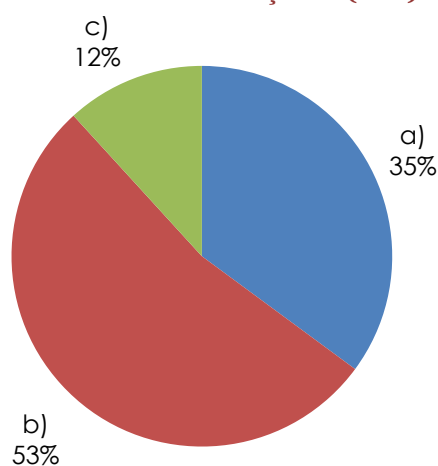
Atitudinea respondenților este suportivă față de suspendarea executării pedepsei, cu precădere când este realizată o supraveghere a executării măsurilor sancționatorii de către persoane specializate –consilierii de probațiune. Am preferat să formulăm întrebarea incluzând atât termenul de personal specializat, cât și cel de consilier de probațiune, pornind de la ideea că cel puțin unii dintre respondenți nu sunt la curent cu denumirea de consilier de probațiune, aceasta fiind o profesie relativ nouă în ambele țări. Gradul de acceptabilitate a măsurilor neprivative de libertate de tipul suspendarea executării pedepsei este mai mare decât cel pe care respondenții îl arată față de măsurile privative de libertate, mai ales atunci când măsurile neprivative sunt însoțite de o supraveghere calificată, ceea ce face ca măsurilor neprivative să le fie recunoscut de către publicul larg caracterul sancționatoriu. Faptul că publicul apreciază mai mult importanța pedepselor neprivative de libertate decât sancțiunea carcerală, permite să afirmăm că aplicarea unor politici de promovare a importanței sociale a serviciilor de probațiune și eficiența acestora în recuperarea socială a făptuitorilor, mai ales în cazul unor fapte cu pericol social mic, ar duce la o creștere a toleranței sociale față de această categorie de infractori. Cele două seturi de întrebări au fost cu referire la importanța percepută a pedepsei carcerale și respectiv a alternativei noncustodiale, și nu vizau să măsoare atitudinea retributivă propriu-zisă (evaluată parțial în

seturile precedente de întrebări). Putem considera că în ciuda unei atitudini preponderent retributive, care cere o relativă asprime a pedepselor și o creștere a acestora, când se pune în discuție perspectiva reintegrării sociale a făptuitorului, deși metodele custodiale rămân importante, cele necustodiale sunt văzute mai eficiente. Următorul set de întrebări vizează gradul de cunoaștere a existenței și activităților specifice serviciilor de probațiune /birourilor de probațiune de către public. 59% din respondenții din România și 53% dintre cei din Republica Moldova declară că nu au cunoștințe despre existența serviciilor de probațiune. La aceste rezultate considerăm că trebuie să adăugăm și cele 11% (RO)/12% (MD) nonrăspunsuri, care pot fi puse parțial pe seama lipsei de informație referitoare la existența și funcționarea acestor servicii.

Informații cu privire la existența Serviciilor de Probațiune (RO)

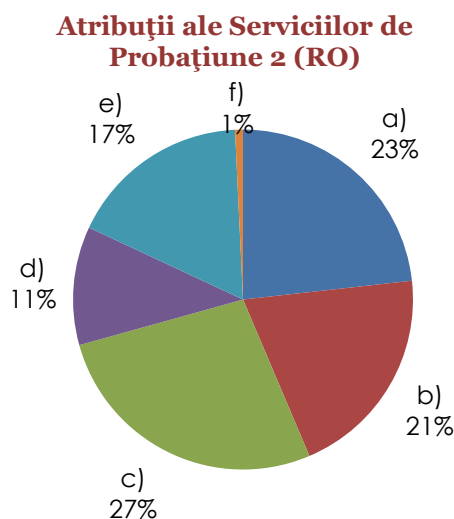
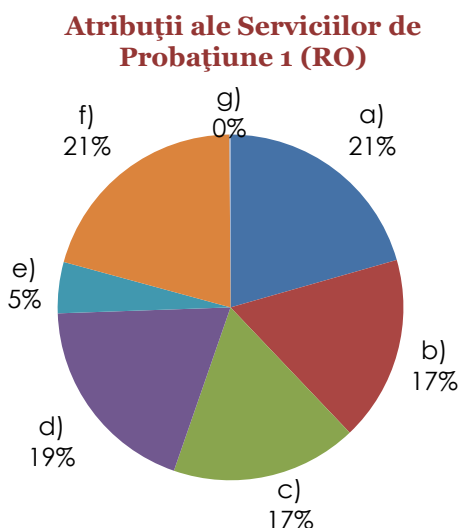
Informații cu privire la existența Serviciilor de Probațiune (MD)

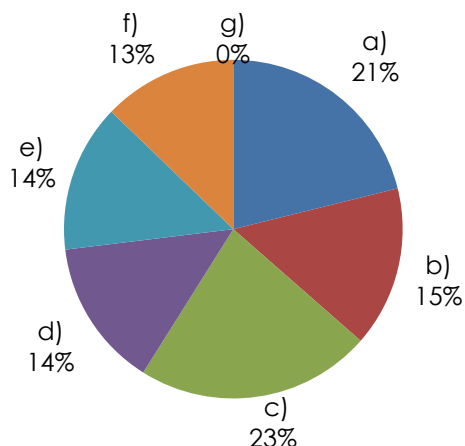
■ a) DA ■ b) NU ■ c) Nu știu/Nu răspund

În cadrul următoarei întrebări din această serie, respondenților li se propune o serie de activități specifice serviciilor de probațiune, fiind rugați să aleagă acea/acele activități pe care le consideră importante pentru recuperarea socială a infractorilor. Întrebarea a fost ulterior repetată, ca întrebare de control, cu itemii ușor modificați, pentru a se vedea dacă există variații semnificative, ceea ce ar putea ridica semne de întrebare cu privire la validitatea și credibilitatea rezultatelor. În prima formă a întrebării, respondenții au considerat 38% (RO), respectiv 21% (MD) că supravegherea măsurilor impuse de instanță este obiectul de activitate al serviciilor de probațiune, 17% (RO), respectiv 23% (MD) supravegherea efectuării muncii neremunerate în folosul comunității, 19% (RO), respectiv 14% (MD) activități de consiliere a persoanelor aflate în supraveghere. În cadrul celei de-a doua formulări a întrebării (întrebare de control), respondenții au apreciat că rolul consilierului de probațiune este acela —20% (RO), respectiv 20% (MD)- de a supraveghea aplicarea măsurilor impuse de judecător în cazul sancțiunilor

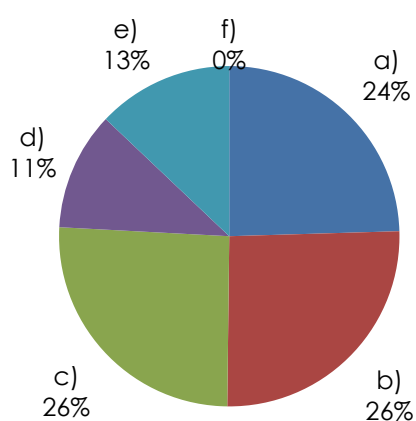
neprivative de libertate, 23% (RO), respectiv 21% (MD) activități de consiliere cu persoanele aflate în supraveghere, 11% (RO), respectiv 15% (MD) supravegherea efectuării muncii neremunerate în folosul comunității, și 27% (RO), respectiv 24% (MD) activități de asistență socială în favoarea persoanelor aflate în supraveghere (opțiune inexistentă în prima formulare a întrebării). Diferențele de opțiune în răspunsurile la prima și la cea de a doua formă sunt în general minore, singura diferență pe care o considerăm semnificativă este cea referitoare la opțiunea cu privire la *supravegherea executării măsurilor neprivative de libertate*, unde diferențele nu depășesc 10% între prima și a doua întrebare. În opinia noastră, aceste diferențe sunt explicabile prin diferențele în formularea întrebării, în prima situație fiind de fapt două opțiuni: supravegherea executării măsurilor impuse de judecător la eliberarea condiționată, și respectiv supravegherea executării măsurilor impuse de judecător la pronunțarea unei sentințe cu suspendare, în timp ce în cazul întrebării de control, cele două opțiuni au fost reunite sub forma: *supravegherea executării măsurilor impuse de judecător*. Ambele întrebări puteau fi cu opțiuni multiple, respondentul putând alege una sau mai multe dintre opțiuni. Respondenții care au răspuns la prima întrebare în sensul de supravegherea executării măsurilor impuse de judecător, au ales simultan ambele forme ale acestei întrebări în proporție de 11% (RO), respectiv 15% (MD), ceea ce face ca răspunsurile să fie compatibile la ambele întrebări. În opinia noastră, răspunsurile convergente la cele două întrebări (în formularea originală, cât și în cadrul întrebării de control) atât pentru România cât și pentru Republica Moldova permite să afirmăm validitatea și credibilitatea datelor obținute.

Atribuții ale Serviciilor de Probațiune 1 (MD)

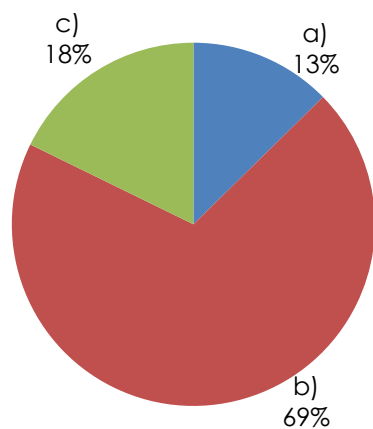
Atribuții ale Serviciilor de Probațiune 2 (MD)

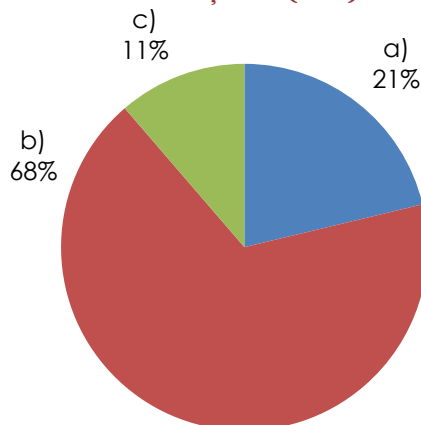
- a) Supravegherea executării măsurilor impuse de judecător la eliberarea condiționată
- b) Supravegherea executării măsurilor impuse de judecător la pronunțarea unei sentințe cu suspendare
- c) Supravegherea executării muncii în folosul comunității
- d) Consilierea persoanelor condamnate cu suspendare
- e) Facilitatea împăcării între victimă și infractor
- f) Nu știu/Nu răspund
- g) Altele

Tot pentru a evidenția gradul de cunoaștere a activității serviciilor de probațiune, a fost adresată o întrebare care cerea respondenților să precizeze dacă printre cunoscuții acestora, se numără persoane aflate în evidența serviciilor de probațiune. 69% dintre respondenții din România și 68% dintre cei din Republica Moldova nu au printre cunoscuți astfel de persoane. Răspunsurile sunt convergente cu cele de la întrebările anterioare, inclusiv cu cea în care în proporție de aproximativ 59%, respondenții din ambele țări declarau că nu cunosc existența și activitatea serviciilor de probațiune.

Persoane cunoscute aflate în supravegherea Serviciilor de Probațiune (RO)

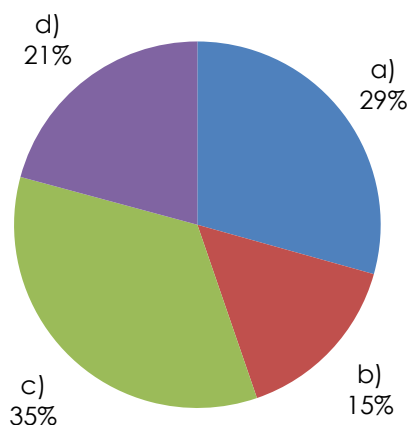
Persoane cunoscute aflate în supravegherea Serviciilor de Probațiune (MD)

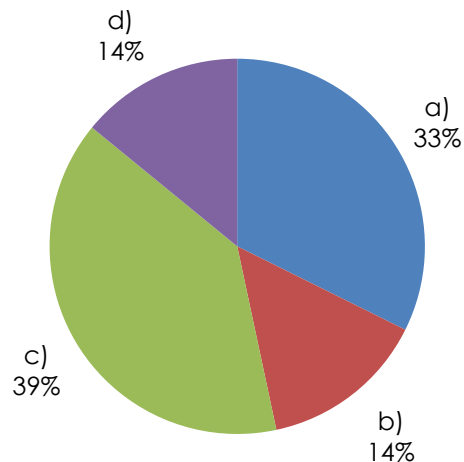
- a) DA
- b) NU
- c) Nu știu/Nu răspund

În ceea ce privește acceptarea socială a persoanelor care au săvârșit fapte penale și care se află în executarea unei sancțiuni neprivative de libertate, aceasta este crescută în ambele țări, 29% dintre respondenții din România și 33% dintre cei din Republica Moldova au arătat că ar menține același tip de relație față de aceștia. Doar 15% dintre respondenții din România și 14% dintre cei din Republica Moldova ar încerca să evite contactul cu aceste persoane, în timp ce 35% și respectiv 39% ar încerca să-i sprijine în procesul de reintegrare socială. Atitudinea de acceptare socială a persoanelor care execută o pedeapsă neprivativă de libertate contrazice parțial ipoteza noastră inițială conform căreia în societatea românească, și respectiv în cea moldovenească, aflate în tranziție prelungită, există o toleranță scăzută față de persoanele care comit fapte penale, dar vine în confirmarea celei de-a doua ipoteze referitoare la acceptabilitatea socială a pedepselor necustodiale. Rata mare de nonrăspunsuri— 21% și respectiv 14%, o interpretăm în sensul lipsei de cunoaștere asupra funcționării și atribuțiilor serviciilor de probațiune, ce se traduce printr-o incertitudine proiectată asupra beneficiarilor serviciilor, incertitudine care nu poate fi depășită în sensul încrederii sociale, dar nici în crearea unei distanțe sociale.

Acceptarea socială a persoanelor aflate în supraveghere (RO)

Acceptarea socială a persoanelor aflate în supraveghere (RO)

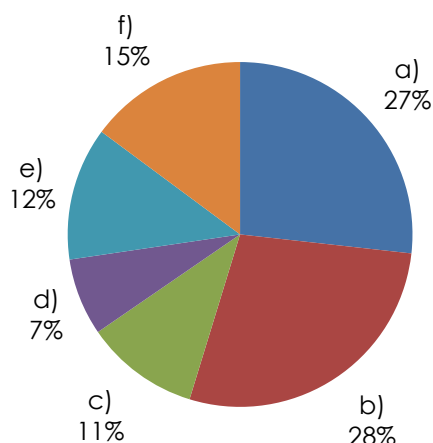

- a) Ați continua să aveți același tip de relație (anterior intrării în supraveghere) cu persoana respectivă
- b) Ați evita întâlnirile cu persoana respectivă, pentru că în fond este un infractor
- c) Ați încerca să îl ajutați să se reintegreze social dacă vă cere sprijinul

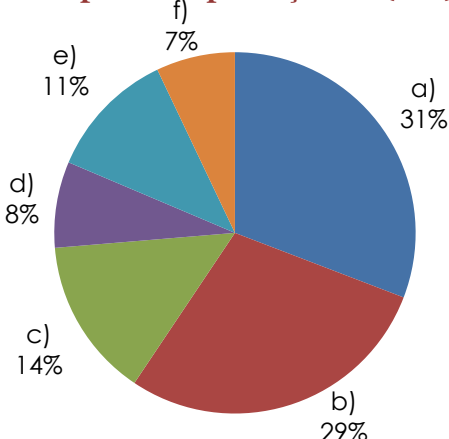
În ceea ce privește categoriile de făptuitori pentru care respondenții consideră utilă aplicarea unor sancțiuni necustodiale sub supravegherea serviciilor de probațiune, acestea sunt: minorii care au săvârșit o faptă penală (27% RO și 31% MD), persoanele care au săvârșit pentru prima oară o faptă penală pe care o regretă (28% RO și 29% MD) persoanele care regretă sincer fapta săvârșită, chiar dacă au mai săvârșit anterior alte fapte penale (11% RO și 14% MD), persoanele care au săvârșit fapte penale cu gravitate redusă, chiar dacă anterior au săvârșit alte fapte penale (7% RO și 11% MD), persoane care au săvârșit fapte penale a căror prejudiciu a fost recuperat și a

intervenit împăcarea cu victima (12% RO și 7% MD). Se observă că recidiva este considerată un impediment pentru executarea unor măsuri neprivative de libertate, chiar dacă pericolul social al faptei este redus. De asemenea, recuperarea prejudiciului și împăcarea cu victima nu constituie motive pentru susținerea opțiunii neprivative de libertate, care însă este larg susținută în cazul sancționării minorilor sau a făptuitorilor aflați la prima abatere și care regretă fapta săvârșită.

Categorii de infractori pentru care este potrivită probațiunea (RO)

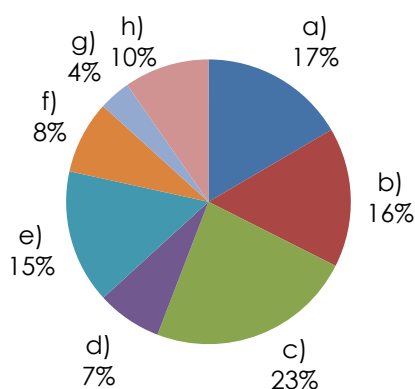
Categorii de infractori pentru care este potrivită probațiunea (MD)

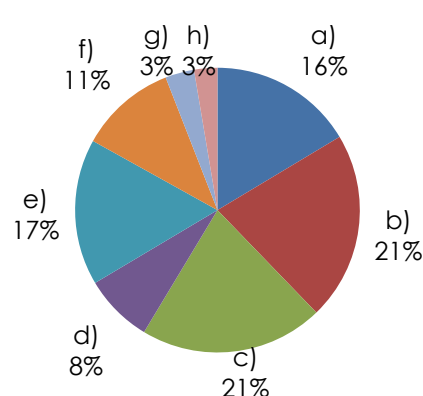
- a) Pentru minorii care au săvârșit o faptă penală
- b) Pentru persoanele care au săvârșit pentru prima dată o faptă penală cu gravitate redusă
- c) Pentru persoanele care au săvârșit o faptă penală pe care o regretă sincer, chiar dacă au mai săvârșit anterior alte fapte
- d) Pentru persoanele care au săvârșit o faptă penală cu gravitate redusă, chiar dacă au mai săvârșit anterior alte fapte
- e) Pentru persoanele care au săvârșit o faptă penală a cărui prejudiciu a fost integral recuperat, și a intervenit împăcarea cu victima

În ceea ce privește formarea profesională pe care consilierii de probațiune ar trebui, în opinia respondenților, să o aibă, aceasta ar trebui să fie în domeniul asistenței sociale (17% RO, 16% MD), dreptului (16% RO, 21% MD), psihologiei (23% RO, 21% MD), pedagogiei (7% RO, 8% MD), probațiunii (15% RO, 17% MD), poliției (8% RO, 11% MD), orice fel de studii inițiale (4% RO, 3% MD). Se constată o preponderență a preferințelor pentru formări în sfera psiho-socială (47% RO, 45% MD), urmată de cea a dreptului și a altor profesii din sfera siguranței publice și administrării justiției. Opțiunea pentru pregătire de tip psiho-social arată ca în opinia respondenților, activitatea de consiliere și cea de suport ar trebui să aibă prioritate în fața celei stricte de supraveghere.

Formarea profesională a consilierilor de probațiune (RO)

Formarea profesională a consilierilor de probațiune (MD)

■ a) Asistență socială ■ b) Drept ■ c) Psihologie ■ d) Pedagogie ■ e) Probațiune
 ■ f) Poliție ■ g) Orice fel de studii inițiale ■ h) Nu știu/Nu răspund

3.4. Concluziile studiului *Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale. O cercetare în zona de N-E a României*

Din răspunsurile primite se creionează, în opinia noastră, un model de probațiune umanist - utilitaristă, cu accente retributive. Ipoteza 1 referitoare la existența unui puternic curent retributiv în societatea românească se verifică, în sensul că deși există o opinie destul de puternică conform căreia infractorii trebuie pedepsiți exemplar, și nivelul de pedepsire ar trebui crescut în cele două societăți. Respondenții au arătat că pedepsele neprivative de libertate pot fi privite în mod pragmatic, fiind mai eficiente decât cele carcerale pentru reintegrarea socială a făptuitorilor, mai ales în cazul celor minori, și a celor aflați la prima abatere, a căror consecințe și nivel de pericol social nu sunt deosebit de grave și care regretă fapta săvârșită. Nivelul crescut de retributivitate existent la nivelul societății nu influențează negativ percepția asupra sancțiunilor necustodiale, ci mai degrabă lipsa de informație cu privire la reformele majore existente la nivelul ambelor societăți. Ipoteza conform căreia activitatea serviciilor de probațiune este puțin cunoscută în cele două societăți, ceea ce poate duce la un grad mai mic de acceptare a pedepselor necustodiale, se susține doar parțial, în sensul că deși majoritatea respondenților nu au cunoștințe referitoare la existența, atribuțiile și funcționarea serviciilor de probațiune, sunt în general deschiși față de sancțiuni alternative pedepsei cu închisoarea în cazul faptelor cu pericol social minor. În general, percepția publică referitoare la sancțiunile neprivative de libertate este pozitivă, atât în societatea românească cât și în cea moldovenească, dar o promovare susținută a activității de probațiune poate duce în continuare la creșterea susținerii publice a eforturilor consilierilor de probațiune.

4 | Un model teoretic asupra construcției sociale a probațiunii și implicațiile pentru construcția politicilor publice referitoare la implementarea sancțiunilor necustodiale în N.-E.-ul României și în Republica Moldova

Modelele care au stat la baza formării paradigmei restaurative sunt eterogene, dar toate au la bază *reîntoarcerea* justiției în mâinele celor direct interesați: victima, făptuitorul și comunitatea [178]. Înțelegem termenul de construcție socială din perspectivă social construcționistă [77], adică din perspectiva contextelor în care indivizii iau act și își reprezintă realitatea socială. Constructele sociale –cum sunt cele de *instituție*, *pedeapsă*, dar și cel de *probațiune* – sunt internalizate de subiecți în urma unor procese de (re)interpretare a realității, în funcție de contextul în care constructul se formează. Procesul de construcție socială a unui concept urmează o serie de axe constructive care definesc contextele în care indivizii ajung la definirea respectivului context. În ceea ce privește probațiunea, asemenea axe pot fi: *dimensiunea normativă și instituțională*, *dimensiunea interpersonală*, *dimensiunea relației consilier-supravegheat*, *dimensiunea resurselor umane* etc. În analiza probațiunii ca practică socială au fost identificate mai multe modele teoretice, din care cel mai adecvat este considerat a fi cel al *justiției (dreptății) restaurative* [4]. *Justiția retributivă* [92] reprezintă o paradigmă clasică a înțelegerii pedepsei, fiind bazată pe reciprocitate. Scopul pedepsei îl reprezintă retribuirea făptuitorului pentru acțiunea săvârșită, fiind o paradigmă încă dominantă la nivelul percepției publice referitoare la scopurile pedepsei. Această ipoteză este susținută empiric de cercetări care evidențiază percepția publicului cu privire la scopurile pedepsei [137, pp. 77-89; 141, pp. 317-335; 155, pp. 255-267]. Reforma sistemelor execuționale penale în Europa, dar și în întreaga lume în ultimii 20 de ani, are la bază o depenalizare progresivă a pedepsei, și transferul către comunitate a răspunderii pentru reintegrarea socială a făptuitorilor [233]. În general se înregistrează o creștere simultană a sentințelor privative, cât și a celor neprivative de libertate, dar, de exemplu în cazul Scoției, s-a pus în evidență capacitatea serviciilor de probațiune de a oferi o alternativă pedepsei carcerale. *Justiția restaurativă* – consideră că rolul pedepsei este de a facilita reabilitarea făptuitorului, fiind introdusă ideea de co-responsabilitate a statului în procesul de reabilitare. Dacă reparația propusă de modelul retributiv este unilaterală – prin încarcerarea infractorului – justiția restaurativă are la bază reafirmarea consensului valorilor împărtășite la nivelul comunității printr-un proces cel puțin bilateral –făptuitor-victimă – dacă nu trilateral – făptuitor-victimă-comunitate [178, pp. 375-389]. Modelul justiției restaurative se bazează pe activități reparatorii active și pe conștientizarea infractorului cu privire la impactul infracțiunii asupra victimei. Acest model elimină parțial riscul de recidivă dat de cariera

penitenciară și de discriminarea la care foștii deținuți sunt supuși. Implementarea justiției restaurative se realizează prin accentuarea dimensiunii sociale a răspunderii penale [205, pp. 33-54], ceea ce în fapt, presupune o (re)construcție socială a responsabilității. Scopul justiției restaurative este cel al *depenalizării sancțiunii* [82]. În contextul dat, de abordare construcționistă a probațiunii, vedem justiția restaurativă ca reprezentând, în primul rând, un acord interpretativ cu privire la obiectul conflictului și a relației dintre victimă și infractor, sursele și cauzele acestuia, consecințele uneia sau alteia dintre posibilele rezolvări, și nu în ultimul rând, asupra celei mai favorabile soluții pentru toate părțile [49, p. 34]. Rolul pedepsei privit din perspectiva *dreptății restaurative* este cel de a facilita reabilitarea, statul fiind co-responsabil de reabilitare. Literatura de specialitate pune în evidență un curent de opinie favorabil transferului de responsabilitate pentru reintegrarea socială a făptuitorului către comunitate [145, pp. 235-256], spațiu favorabil interacțiunilor sociale reabilitante și resocializante. Modelul justiției restaurative se bazează pe activități reparatorii active și pe conștientizarea infractorului cu privire la impactul infracțiunii asupra victimei [30, pp. 58-70, 205, pp. 33-54]. Acest model elimină parțial riscul de recidivă dat de cariera penitenciară și de discriminarea la care foștii deținuți sunt supuși. Astfel este maximizat rolul educativ al sancțiunii în detrimentul rolului său punitiv [49, p. 207]. Accentul restaurativ se pune pe înțelegerea de către infractor a răului produs, și pe acceptarea răspunderii pentru repararea pagubei [126, pp. 1-4]. Implementarea justiției restaurative se realizează prin accentuarea dimensiunii sociale a răspunderii penale [205, pp. 33-54; 207], ceea ce în fapt, presupune o (re)construcție socială a responsabilității. Datele analizate au evidențiat faptul că modificările cadrelor normative de funcționare a probațiunii au adus o serie de disfuncționalități legate în special de neconcordanțe dintre diversele cadre normative aplicate, suprasolicitarea cu cazuri a profesioniștilor și parțial inadecvarea modelelor de practică, bazate pe experiența altor state (în special a Marii Britanii și Norvegiei) la realitatea românească. Atât sistemul de probațiune românesc cât și cel moldovenesc sunt relativ noi, datând în mod oficial de 15 ani, respectiv 12 ani, chiar dacă există elemente specifice justiției restaurative și sancțiuni noncustodiale au existat atât în perioada interbelică, cât și în cea comunistă. Construcția probațiunii în România s-a făcut în principal prin preluarea unor elemente de succes din modelele altor state, în special Marea Britanie și Norvegia, dar care sunt doar parțial adaptabile situației românești, din perspectiva sistemului juridic și a filosofiei penale dominante, a mentalităților populației, profilului criminogen și particularităților de comunicare. Sistemul de probațiune moldovenesc este în mai mare măsură o creație a profesioniștilor locali, mai adaptată specificului socio-cultural local, dovadă fiind accentul asistențial crescut, normal pentru o țară cu un nivel de trai scăzut față de media

europăeană. O caracteristică esențială a sistemului românesc este puternica dimensiune personalizată a comunicării, atât la nivelul instituțional, cât și interinstituțional, care contrastează cu orientarea către formalism a celui moldovenesc. Acest accent pe comunicare face ca sistemul să fie orientat către latura consiliativă, cu accente terapeutice, în detrimentul celei punitive, în timp ce preferința pentru formalizarea comunicării instituționale a condus la apariția unei laturi asistențiale bazată pe identificarea și facilitarea accesului la resurse în favoarea beneficiarului. Această dimensiune asistențială este convergentă cu perspectiva europeană asupra practicii probațiunii. Persoanele supravegheate apreciază asumarea de către consilierul de probațiune a unor atribuții specifice asistentului social, în scopul obținerii unor rezultate concrete menite să diminueze riscul de recidivă [107]. Rezultatele propriilor noastre interviuri cu persoanele supravegheate confirmă această opinie. Mentalitatea restaurativă este evidentă în discursul respondenților, dar ea este ambivalentă. Pe de o parte se pune accentul pe respectarea cu strictețe a legii, pe funcția educativă a pedepsei, atunci când respondenții discută expres despre rolul pedepsei, iar pe de altă parte sunt evidențiate drept principale elemente de succes, aspectele care plasează probațiunea românească ca o socioterapie de reinserție socială. Dimpotrivă, probațiunea moldovenească este mai aproape de modelul ofițerului de probațiune, persoană cu autoritate, care urmărește cu strictețe executarea măsurilor neprivative de libertate. Latura asistențială este cea care asigură succesul practicii, reintegrarea socială a persoanelor supravegheate fiind deosebit de importantă pentru evitarea recidivei. Complementaritatea dintre latura asistențială și cea de supraveghere arată că de fapt modelul este mai apropiat de cel consiliativ decât doresc respondenții să transpară, excesul de formalizare fiind un rezultat al presiunii instituționale. Personalul din sistem este conștient de faptul că orientarea probațiunii românești este mai mult înspre spiritul legii –vizând de fapt recuperarea socială a făptuitorilor – decât spre litera legii, ca în sistemele din țările nordice – ce pun accentul pe rigoarea exemplară a pedepsei, chiar a celei necustodiale. Acest accent pe spiritul legii este oarecum problematic, întrucât definirea rolului educativ al pedepsei a fost eliminat din legea penală, care nu mai definește în niciun fel rolul pedepsei. Legislația anterioară definea rolul pedepsei ca o măsură de constrângere, cât și un mijloc de reeducare a condamnatului. Totuși, doctrina și practica judiciară românească afirmă în continuare – și după reforma penală din 2014 – că rolul educativ e plasat axiologic înaintea celui retributiv. Același accent pe comunicarea interpersonală este identificat – conform celor spuse de respondenți – în relațiile dintre serviciile de probațiune și alte instituții, cum ar fi instanțele de judecată și de executare, penitenciarul, primăriile, poliția. Comunicarea directă, de la profesionist la profesionist, este preferată comunicării oficiale, instituționalizate. Aceasta din urmă este văzută dificilă, birocratică, având mai puține rezultate. Personalizarea relațiilor dintre profesioniști este

benefică pentru instituții, până în momentul în care plecarea din sistem a unui profesionist limitează comunicarea instituțională, cu reprezentanții altor instituții publice. Personalizarea excesivă poate duce la o fluidizare a limitelor comunicării instituționale, în unele cazuri fiind semnalate situații de colaborare interinstituțională, chiar în lipsa acordului formal din partea conducerii instituției partenere. Prin contrast, profesionistul moldovean pune accentul pe limitarea la maxim a elementului personal, în favoarea celui formalizat, cât mai în acord cu cadre normative precise, care să dea o minimă posibilitate de eroare. Formalismul menționat este o formă de perfecționism, ce definește ideea respondenților de profesionalism. Profesionalismul este definit în conformitate cu norma, într-o abordare de tip legitimist. Prin opoziție, respondenții din România definesc profesionalismul în termeni de eficiență, desigur fără a neglija orientarea normativă. Excesul de normativitate, considerăm noi, poate fi rezultatul unei mentalități colective bazate pe obiectivism, ce își poate avea originea în era sovietică. Argumentăm acest lucru prin faptul că mentalitatea sovietică a fost totalitară, fiind admis un singur adevăr, cel oficial. Acest monism ideologic este justificat prin idealul modern al obiectivității. Orientarea epistemică obiectivistă, de factură modernă, a fost transmisă prin intermediul ideologiei marxiste sub forma unui realism rigid ce are în esență o conotație de nondualism epistemic. Nu pot exista simultan două adevăruri valide, persoana vinovată este vinovată și trebuie pedepsită, etc. Obiectivismul epistemic poate genera în planul mentalităților o rigiditate normativă: “unde-i lege, nu-i tocmeală”. Atitudinea contrară are la bază o mentalitate care pune accentul pe interpersonal, pe minimalismul normativ. Experiența comunistă a generat în România o contracție a normativului, o mentalitate a dublului standard. Acest lucru poate, de exemplu, explica de ce comunicarea instituțională este eficientă în ciuda opoziției unor factori de decizie din organizație. Normativitatea este văzută minimal, ca prag minim de acceptabilitate a unei conduite. Raportarea la normă este o cheie a înțelegerii sistemului de probațiune ca sistem execuțional penal. În termeni foucauldieni [22], executarea pedepsei și tipurile de pedeapsă sunt forme de codificare a puterii. Orice sistem execuțional este o exprimare a puterii societății asupra individului. În acest sens, răspunsurile respondenților referitoare la prestigiul profesional generat în relația cu celelalte categorii profesionale implicate în executarea pedepselor neprivative de libertate ar putea fi interpretate în consens cu abordarea foucauldiană a jocurilor de putere în plan simbolic, în sensul că probațiunea, fiind parte a sistemului execuțional penal, este purtătoare a unei puteri simbolice ce i se transferă de la sistemul penal în genere, și care investește consilierii de probațiune cu prestigiu profesional, chiar în ciuda vizibilității scăzute a profesiei în spațiul public. Prestigiul profesional este însă ambivalent, întrucât este pus parțial în umbră de transferul de notorietate negativă de la beneficiari către profesioniști. Dacă o raportare maximalistă la

normă codifică un sistem încărcat de responsabilitatea individului, atunci abordarea minimalistă îl descarcă de responsabilitate. Centrarea pe comunicare a sistemului ar putea codifica o atitudine de fluidizare a normativității, existentă la nivelul societății românești. Fluiditatea normativității poate genera creativitate socială, iar maximalismul normativ poate genera construcție identitară, prin aderența comună la un set de valori codificate normativ. Din perspectiva probațiunii, ambele abordări – atât fluiditatea normativă cât și maximalismul normativ – sunt dimensiuni cheie, fiind, considerăm noi, prezente simultan în practica probațiunii din ambele țări, dar codificate discursiv în mod diferit, în funcție de aprecierea diferită a valorilor constitutive din comunitate. O limită a sistemului de probațiune este lipsa de vizibilitate și de recunoaștere publică a rolului acestuia în sistemul execuțional penal. Efectele remarcabile ale practicilor necustodiale, unde riscul de recidivă este la nivel național în jur de 5% față de 45% pentru persoanele care au suferit condamnare cu încarcerare, ar trebui cunoscute publicului și decidenților în materie de politici penale. Datele sunt aproape identice pentru sistemele de probațiune din ambele țări. Costurile umane și materiale scăzute, atât pentru făptuitor cât și pentru societate, ar trebui mai intens promovate, pornind de exemplu de la argumentul că un număr extrem de mic de consilieri de probațiune (350 de consilieri în România) gestionează executarea pedepselor neprivative de libertate a 40 mii de persoane, față de 15 mii de funcționari ai Sistemului Penitenciar care gestionează 12 mii de deținuți. O mai bună cunoaștere a importanței sociale a probațiunii ar fi dată de o educație a publicului în sensul înțelegerii riscurilor reale la care se supune comunitatea datorită executării măsurilor neprivative de libertate, și care este extrem de scăzut, dacă în evaluarea presentențială realizată tot de consilierii de probațiune aceste riscuri au fost evaluate corect pentru fiecare situație în parte. Un rol mult mai activ în schimbarea mentalității publice asupra executării sancțiunilor în comunitate, și în general în eliminarea prejudecăților publicului și a etichetărilor persoanelor care au săvârșit fapte penale, mai ales conjunctural și a căror pericol social este minim, ar trebui să revină Direcției Naționale de Probațiune. Particularizând specificul probațiunii într-un anumit spațiu socio-cultural, este arătată adecvarea acestuia la profilul criminalității din respectiva regiune. Remarcăm o notă de optimism în discursul respondenților moldoveni care au reliefat creșterea vizibilității profesiei, și a gradului de acceptare socială a acesteia. Această creștere este valabilă și pentru România, dar nota de optimism este evitată în strategiile discursive ale respondenților. Strategia discursivă predominantă a respondenților din România este constituită în jurul ideii de comunicare și de importanță a acesteia pe toate nivelurile. Abordarea narativă este în general entuziastă, apartenența profesională fiind o puternică sursă de identitate profesională. Gradul mare de încărcare cu sarcini a consilierilor de probațiune este cea mai serioasă problemă existentă în

sistem, amenințând funcționarea corectă a acestuia. Practicile consiliative specifice probațiunii românești necesită timp, ori încărcarea cu peste 250 de cazuri față de 30 în alte țări, face imposibilă aplicarea corectă și completă a instrumentelor de lucru construite în timp, pe baza experienței și a colaborării cu specialiști din alte țări. Există un risc crescut de birocratizare a probațiunii, de transformare a consilierului într-un simplu evaluator al executării exacte a măsurilor impuse de instanță, care nu mai are capacitatea de a ajuta persoana condamnată să se transforme, în chiar procesul de executare a măsurilor neprivative de libertate.

4.1. Dimensiunea epistemică și axiologică a constituirii Serviciilor de Probațiune în România și Republica Moldova

Valorile constitutive ale practicii probațiunii recunoscute de legiuitorul român: drepturile și libertățile fundamentale ale omului; demnitatea persoanei și a dreptului la viață privată. Valorile operaționale ale sistemelor de probațiune românesc și moldovenesc vizează: nondiscriminarea și tratamentul egal; respectarea legii și a hotărârilor judecătorești ca expresie a statului de drept; confidențialitatea; protecția datelor cu caracter personal. Valorile constitutive și operaționale ale practicii probațiunii se operaționalizează în principiul individualizării intervenției în funcție de nevoile persoanei, riscul săvârșirii unor noi infracțiuni și circumstanțele particulare a fiecărui caz, fiind astfel transpusă în practică perspectiva teoretico-metodologică asupra unicității fiecărui caz, și a individului ca valoare în sine a managementului de caz în sistemul de probațiune. Dezvoltarea unei relații pozitive și implicarea acesteia în propriul proces de reabilitare pune accentul pe individ și pe resursele sale de automanagement al recuperării [49, p. 247]. Beneficiara sistemului de probațiune este societatea, în timp ce principala resursă este persoana făptuitorului, ca fiind centrală în procesul propriei recuperări, efectuată în baza acordului și cu deplina cooperare a persoanei aflate în sistemul de probațiune, dacă aceasta își dă acordul. Consilierul de probațiune este ținut (Art. 10, Legea 252/2013) să urmărească dezvoltarea unei relații pozitive cu persoana aflată în evidență, fapt care necesită o abordare centrată pe persoană, încredere și respect față de potențialul de reintegrare socială a acestuia. Abordarea interdisciplinară a fiecărui caz și coordonarea activităților derulate cu cele ale instituțiilor din comunitate, asigură echilibrul dintre nevoile persoanei supravegheate și cele ale comunității. Informarea persoanei supravegheate cu privire la natura și conținutul principalelor acte îndeplinite (Art. 11, Legea 252/2013) în cadrul activității de probațiune și consimțământul informat din partea acesteia este absolut necesar, altfel strategiile de reintegrare prin programe de muncă în folosul comunității contravin drepturilor fundamentale ale omului și Recomandării (92)16 cu privire la regulile europene privind sancțiunile și măsurile aplicabile în comunitate.

Recomandarea Comitetului de Miniștri la Consiliul Europei la 19 octombrie 1992 prevede expres necesitatea consimțământului persoanei implicate pentru impunerea oricărei măsuri aplicate în comunitate înaintea procesului, sau în locul unei decizii asupra sancțiunii [49, p. 247, 181, pp. 69-105]. Chiar dacă persoana supravegheată și-a dat acordul de principiu cu privire la executarea măsurilor de supraveghere impuse de instanță la momentul suspendării executării pedepsei privative de libertate, un acord separat asupra fiecărei măsuri incluse în activitatea de supraveghere, mai ales cele referitoare la munca neremunerată în folosul comunității, este considerat necesar. Consimțământul informat este un instrument considerat necesar la instituirea fiecărei măsuri de intervenție cuprinsă în managementul de caz, tocmai pentru respectarea demnității persoanei, a relației pozitive cu aceasta și a dreptului la informare de care aceasta beneficiază. Informarea se face într-o limbă, sau limbaj, pe care persoana supravegheată îl înțelege (Art. 11, Legea 252/2013) [49, p. 248].

Consilierul de probațiune între profesie și vocație | Cariera de consilier de probațiune este relativ nouă în România și Republica Moldova. Acest lucru face ca resursa umană implicată în probațiune să fie absolut insuficientă, ceea ce duce la o încărcare cu sarcini crescută a fiecărui consilier în parte, scăzând practic motivația profesională, dar afectând și eficiența practicii. Natura asistențială a profesiei a fost imprimată de începuturile organizării activității de probațiune, în special prin intermediul organizațiilor nonguvernamentale ofertante în principal de servicii sociale. Formarea în asistență socială a celor care au inițiat primele programe de probațiune a imprimat oarecum această directivă asistențială în evoluția profesiei, respectivii profesioniști numărându-se printre cei care au constituit primele metodologii și instrumente de lucru, fiind și printre primii angajați în sistem în momentul în care pozițiile de consilier de probațiune au fost scoase la concurs. Organizarea masteratelor de probațiune în cadrul specializărilor de asistență socială au contribuit la imprimarea unui specific asistențial al profesiei. La ora actuală, profesia de consilier de probațiune este considerată o profesie distinctă de asistența socială, dovadă fiind accesul în profesie a unor specialiști cu o altă formare profesională inițială. Aglomerarea sarcinilor de serviciu limitează capacitatea consilierilor de probațiune de a oferi efectiv suport persoanelor aflate în supraveghere. Alegerea probațiunii ca oportunitate de carieră are la bază o serie de criterii subiective, printre care accesibilitatea acestuia la un moment dat, lipsa unor cerințe de experiență profesională anterioară, accesibilitatea profesiei pentru absolvenți din mai multe domenii de formare inițială: asistență socială, psihologie, pedagogie și drept. Vocația și interesul pentru lucrul cu oamenii, dar și cu instrumentele juridice specifice, au fost de asemenea motivații pentru orientarea spre cariera de

probațiune. Formarea profesională continuă este văzută ca fiind absolut necesară pentru dobândirea competențelor specifice profesiei, care nu sunt pe deplin însușite în cadrul formării inițiale. Pregătirea suplimentară a cărei nevoie o resimt profesioniștii este în general complementară cu cea inițială, ducând la îmbunătățirea nivelului de competențe în domenii precum asistența socială, psihologia, sociologia, dreptul, dar și în cele specifice probațiunii ca practică socială de sine stătătoare, cum ar fi programele de reintegrare socială a persoanelor aflate în supraveghere. Cele mai recente cercetări arată că practica supravegherii făptuitorilor de către consilieri de probațiune¹⁴ special pregătiți pentru această activitate are rezultate net relevante, față de situația în care ofițerii de supraveghere nu au studii de specialitate [139, pp. 977-989]. Reflecția asupra naturii practicii face ca o parte semnificativă a consilierilor de probațiune să identifice necesitatea privind profesionalizarea continuă și permanenta adaptare la standardele profesionale în schimbare. Un studiu realizat în Marea Britanie după implementarea reformei Serviciilor de Probațiune [161, pp. 5-18] arată că practicienii cu experiență vastă, formați în *modelul clinic de practică*, se găsesc în situația de a și reconsidera practica în sensul identificării modului de practică ‘punitiv managerial’. Transformarea paradigmei interpretative asupra practicii modifică și discursul profesioniștilor, orientându-l în cazul cercetării menționate către un model bazat pe etica grijii și construcția socială a responsabilității, convergent cu paradigma restaurativă. Aceeași directivă a orientării practicii către valorile specifice paradigmei operaționale o regăsim într-o cercetare din Noua Zeelandă, care plasează probațiunea ca parte a asistenței sociale, tocmai pentru că respondenții, consilieri de probațiune, reliefau ca valori fundamentale tocmai pe cele specifice asistenței sociale: orientare către client, practici suportive, etc [231, pp. 4-11]. Formarea profesională în sfera asistențială reprezintă un element de construcție socială a profesiei, întrucât îi definește profesionistului cadrele discursive în limitele cărora operează la nivel profesional. Mai mult, articolul citat pune în discuție construcția identității profesionale pornind de la un status bazat pe valori etice, cunoștințe și deprinderi, care contrastează cu simpla aplicare fără o reflecție anterioară a unui manual de practică impus administrativ.

Atribuțiile profesionale ale consilierilor de probațiune | Atribuțiile profesionale care le revin consilierilor de probațiune sunt: întocmirea de referate de evaluare (presentențiale), activități cu minorii care execută măsuri educative neprivative de libertate, supravegherea persoanelor condamnate cu suspendare sub supraveghere, supravegherea persoanelor eliberate condiționat din penitenciar, participarea la comisiile de eliberare condiționată din penitenciare, implementarea de programe de reintegrare. În sinteză, putem considera că practica românească și

¹⁴ *Supervision officer* în limba engleză, în original în locul termenului de *probation officer*.

moldovenească a probațiunii cunoaște următoarele tipuri de probațiune, cu particularitățile derivate din cadrul normativ specific fiecărei țări:

- presentențială - implică evaluarea psihosocială a persoanei învinuite (inculpate);
- sentențială în comunitate – supravegherea și reintegrarea socială a persoanelor condamnate cu suspendare sub supraveghere, incluzând programe de reintegrare socială, asistență, control și supravegherea comportamentului persoanei supravegheate;
- probațiunea penitenciară – redusă, după 2014, la participarea la comisiile de eliberare condiționată, în conformitate cu legislația românească, care exclude consilierii de probațiune de la implementarea programelor socio-educative din penitenciar, și de la pregătirea pentru eliberarea condiționată; respectiv cu intervenția consilierilor de probațiune în programele de pregătire pentru eliberare desfășurate în penitenciarele din Republica Moldova.
- postpenitenciară – supravegherea în comunitate a persoanelor eliberate condiționat;
- probațiunea juvenilă – supravegherea implementării măsurilor educative neprivative de libertate.

Identitatea profesională a consilierilor de probațiune | Persoanele intervievate au remarcat importanța socială a profesiei, fiind una dintre puținele profesii asistențiale a cărei valoare socială este recunoscută atât de public, cât și de profesioniști. Una dintre posibilele explicații o constituie asocierea probațiunii cu profesiile din sistemul judiciar – probațiunea fiind parte a sistemului execuțional penal. Prestigiul de care se bucură profesiunile juridice se transferă asupra consilierilor de probațiune. O discuție interesantă referitoare la statutul profesional este faptul că încă nu există oficial un statut al consilierului de probațiune care să fie reglementat juridic, ci doar un statut informal al consilierilor de probațiune (FG). La autopercepția pozitivă a consilierilor din România, referitoare la prestigiul profesiei de consilier de probațiune contribuie și nivelul salarial ridicat, comparativ cu cel al altor profesioniști din domeniile asistențiale (FG). Acest element de motivație salarială lipsește în cazul colegilor moldoveni. O discuție interesantă a fost cea apărută (FG) cu privire la modificarea denumirii profesiei din *consilier de probațiune* în *ofițer de supraveghere*. Din punctul de vedere a respondenților, modificarea denumirii ar duce la un plus de prestigiu profesioniștilor din domeniu. Termenul *ofițer* în limba română are o conotație militară puternică, cu mare încărcătură în ceea ce privește prestigiul profesional. Respondenții sugerează existența unui plus de autoritate derivată din asocierea cu dimensiunea militară a termenului de *ofițer*. Din perspectiva construcționistă considerăm că schimbarea denumirii în *ofițer de probațiune* va desprinde profesia din rândul celor asistențiale, mutând în

mod semnificativ accentul pe dimensiunea supravegherii în detrimentul celei consiliative și reintegrative. Această mutare este coerentă cu perspectiva retributivă dominantă în discursul consilierilor de probațiune. Majoritatea respondenților arată existența unui echilibru între latura consiliativă-reintegrativă și cea de supraveghere, cu un accent pe supraveghere, motivat de supraîncărcarea cu sarcini a consilierilor, care astfel desfășoară cu mai mare dificultate activitățile consiliative ce necesită un consum mai mare de timp. De menționat faptul că literatura de specialitate [145, pp. 235-256] face o distincție între reintegrarea socială și reabilitarea făptuitorului, prima fiind inclusă în sfera măsurilor asistențiale (sociale), în timp ce cea de-a doua este inclusă în sfera acțiunii psihologice. Faptul că modelul de probațiune pus în evidență în cele două țări are la bază *reintegrarea socială a făptuitorului*, scop evidențiat atât în interviurile cu majoritatea respondenților, cât și în cadrele normative în vigoare, plasează probațiunea din cele două țări în sfera profesiilor sociale, cu puternic specific asistențial. Optimismul profesional și atașamentul față de valorile profesiei transpare din toate interviurile realizate, identitatea profesională fiind puternică, și apartenența la profesiunea de consilier de probațiune fiind considerate ca o realizare personală. Prestigiul profesiei este transferat persoanei consilierului de probațiune, acesta văzându-se realizat profesional, dar conștientizând necesitatea pregătirii și perfecționării continue. Sentimentul de apartenență la o profesie prestigioasă este motivant prin el însuși, chiar dacă respondenții atrag atenția asupra supraîncărcării cu sarcini și posibilitatea apariției unui sindrom de *burn out* și demotivare.

Perspective etice asupra probațiunii

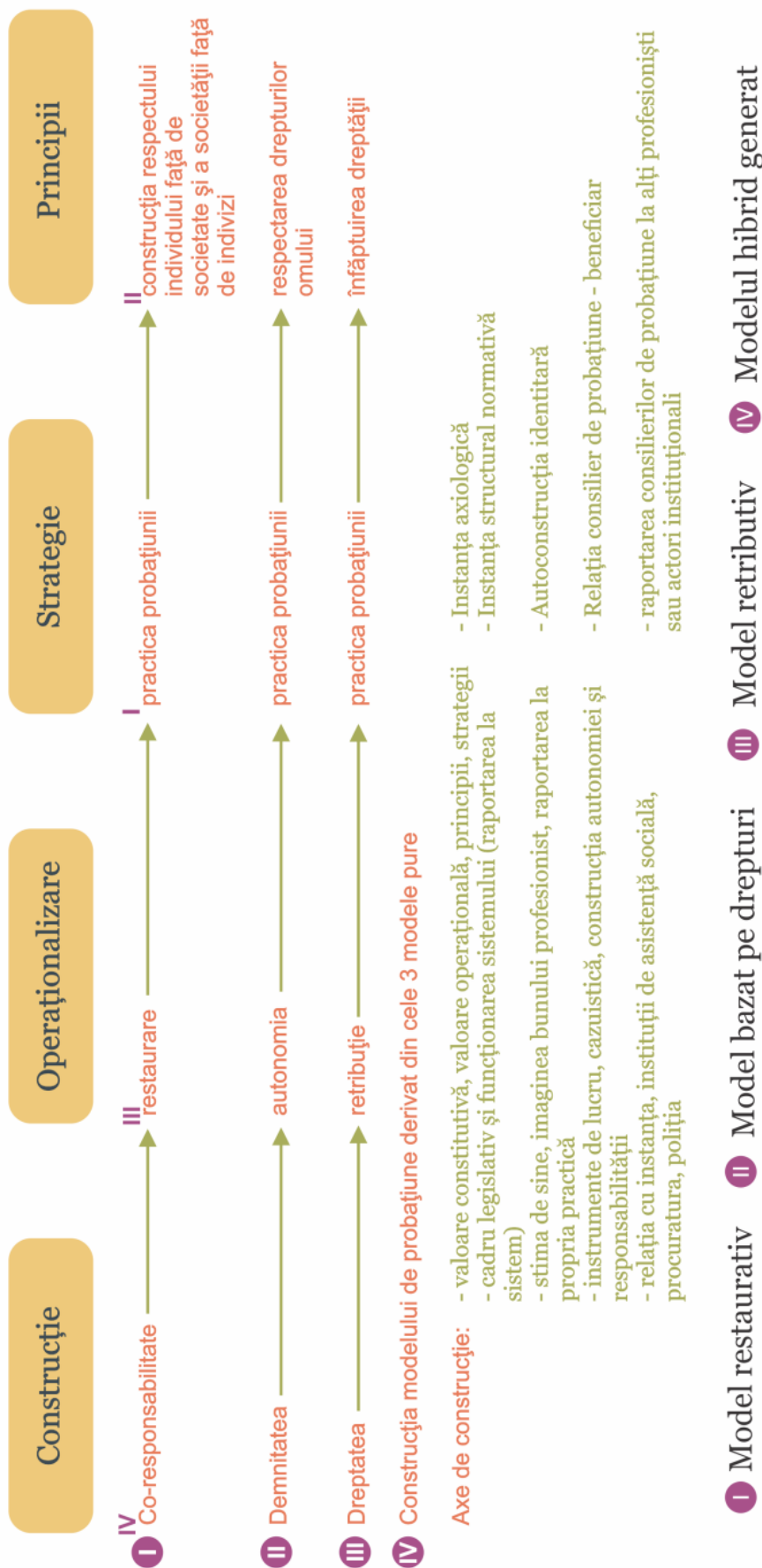
- alternativă la supraaglomerarea închisorilor (utilitaristă)
- evitarea carierei penitenciare (utilitarist)
- respect pentru demnitatea umană (Kantian)
- evitarea stigmatizării (Kantian)
- dificultăți în → relaționarea socială
→ dezvoltarea personală/profesională/economică
- evitarea mediului conflictogen și a socializării delictive

Valori etice în practica probațiunii

- demnitatea umană
- responsabilitatea societății pentru Celălalt
- promovarea + construcția autonomiei
- construcția responsabilității individului față de societate

↓
Valori constitutive --- co-datoria + echilibru social
operaționale --- co-responsabilitate

↓
restaurarea
ca valoare etică operațională

Practica probațiunii centrată pe valori etice | Modelul probațiunii centrate pe valori în România și Republica Moldova are la bază un proces de metisare teoretică între paradigma justiției retributive –neprizonocentrică- paradigma justiției restaurative, și cea a justiției centrate pe drepturile omului. Valorile constitutive ale modelului românesc de probațiune sunt dreptatea – ca retribuție-, responsabilitatea și demnitatea ca valoare generală umană. Fiecare dintre aceste valori provine dintr-o construcție etică diferită. Dreptatea ca retribuție, cu origine în legea talionului, vizează egalizarea *subiectivă* a raporturilor dintre actorii sociali pe baza universalității retribuției, și a personalizării acesteia în funcție de prejudiciu, și de condițiile săvârșirii faptei. Expresia centrală a modelului o constituie certitudinea retribuției care garantează echitatea dintre indivizi și egalitatea acestora în fața legii. Paradigma prisonocentrică este considerată o retribuție excesivă și costisitoare, probațiunea introducând modele sociale de retribuție: munca în folosul comunității, limitarea unor drepturi, libertatea supravegheată. Responsabilitatea față de individ provine din conștientizarea coresponsabilității societății față de făptuitor și victimă în același timp. Societatea este cea care a eșuat în asigurarea sociabilității, a contextului legitim al interacțiunilor dintre indivizi. Responsabilitatea societății generează un model de transmitere a responsabilității, de responsabilizare. Retribuția nu mai este primordială, ci integrarea socială a făptuitorilor. În aceste contexte, paradigma prisonocentrică este respinsă ca nefiind generatoare de responsabilitate pentru făptuitor. În plus, încarcerarea elimină asumarea responsabilității societății față de individ, pe care îl izolează de restul societății. Dimpotrivă, reponsabilitatea societății se evidențiază prin încercarea de recuperare și reintegrare a acestora, de reducere a riscurilor de recidivă. În cadrul acestui model *responsabilitatea* se substituie egalității, și recuperarea ia locul retribuției. O definiție particulară a reponsabilității provine din Etica Grijii (Ethics of Care) [26, 27, 43, 44, 45, 115, pp. 143-183, 235, pp. 36-39], unde aceasta este înțeleasă ca practică asistențială. O interesantă legătură între Ethics of Care și practica probațiunii prin justiție restaurativă este realizat de către Marilyn J. Gregory [117, pp. 60-77], care plasează justiția restaurativă în sfera eticii grijii. Această opinie este consecventă cu propriile noastre rezultate, elementele de justiție restaurativă din discursurile respondenților consilieri de probațiune sunt de cele mai multe ori contextualizate de idea de reponsabilitate – coresponsabilitate a comunității pentru reintegrarea socială a făptuitorului- și responsabilizare a făptuitorului însuși. Procesul de consiliere este în sine unul asistențial –deci având o serie de elemente legate de Ethic of Care. Alte cercetări plasează de asemenea practica asistențială în sensul de element central al activității de probațiune, de exemplu desfășurată cu făptuitori care au problem psihice [232]. Modelul centrat pe drepturile omului are ca valoare centrală demnitatea individului, în calitatea sa de om, dincolo de acțiunile sale. Ea apare în discursul respondenților

sub forma grijii față de respectul drepturilor făptuitorilor. Paradigma umanistă a probațiunii pune accentul pe reintegrarea socială, corelată cu retribuția, dar în contextul grijii constante pentru respectarea drepturilor făptuitorilor. Nici retribuția, nici reintegrarea nu sunt însă cele mai importante valori, ci încrederea, ca parte a procesului de probațiune. Modelul centrat pe drepturile omului cuprinde o importantă componentă referitoare la *umanizarea pedepselor*, prin individualizarea acestora și corelarea lor cu personalitatea făptuitorului, și contextul săvârșirii infracțiunii. Modelul centrat pe drepturile omului respinge paradigma prisonocentrică în special pornind de la faptul că aceasta reprezintă cea mai severă limitare a drepturilor indivizilor, implicând cea mai mare abatere de la respectul demnității individului. Pedepsa trebuie umanizată, și exercitată strict în limitele legii, care protejează o serie de drepturi fundamentale ale persoanei condamnate. Vedem justiția restaurativă ca fundament al serviciilor de probațiune, și în general, practica profesională în domeniul probațiunii ca având la bază o serie de valori constitutive de natură etică, dintre care *demnitatea* individului – atât a făptuitorului cât și a victimei – văzută ca respect față de autonomia individului în contextul reconstrucției sociale a responsabilității persoanei care a săvârșit fapte penale. Perspectiva asupra autonomiei și responsabilității morale a făptuitorilor ca și constructe semnificative în cultura probațiunii, este puțin abordată în literatura de specialitate, excepție făcând lucrarea lui Robinson [110] care analizează această problemă din perspectiva discursului despre practică în Statele Unite. Rezultatele obținute în 2014 în SUA pun accentul pe importanța autonomiei profesionale a consilierului pentru eficiența muncii acestuia. Noi identificăm dubla perspectivă asupra autonomiei: ca fundament intrinsec al practicii sub forma autonomiei profesionale a consilierului și ca rezultat al practicii acesteia ca o competență morală dobândită de făptuitor. Justiția restaurativă vizează refacerea echilibrului social, perturbat prin săvârșirea infracțiunii. Acest echilibru poate fi cel mai bine restabilit prin asumarea responsabilității tuturor părților implicate, și nu doar a infractorului. Asumarea responsabilității nu poate fi o practică impusă, ci dimpotrivă, ar trebui să aibă la bază o decizie autonomă a subiecților implicați – infractori, victimă și comunitate. Instituțiile abilitate să implementeze justiția restaurativă - serviciile de probațiune, sunt responsabile de procesul de construcție socială a autonomiei și responsabilității, construcție pe care o vedem ca pe o strategie bazată pe acțiune comunicativă, și nu doar pe acțiune socială așa cum este în prezent [23, 52, 118, pp. 57-60]. *Responsabilitatea* desemnează caracteristica agentului (individual sau colectiv) de a acționa în cunoștință de cauză, dispunând de competență, de maturitate și pregătire, de condiții [213, pp. 661-666] de libertate, astfel încât să se recunoască în actele săvârșite și să își asume urmările acestora [184]. Formele simbolice specifice justiției restaurative pun accent pe dezvoltarea autonomiei și responsabilității

făptuitorului în contexte educaționale [52, pp. 63-92]. Răspunderea ca formă a responsabilității suferă transformări de structură a semnificației ce îi este oferită, din perspectivă istorică, în funcție de entitatea care se subrogă în primitor al responsabilității. Titularul dreptului lezat este subiectul pasiv al responsabilității și titularul dreptului de reparație. Pe același model al responsabilității față de un subiect pasiv se întemeiază etica lui Levinas [34, 35, 84, 208, pp. 75-87, 209, pp. 345-359] ca paradigmă filosofică a eticii grijii. Sensurile moderne ale responsabilității reprezintă o derivă semantică a conceptului de *datorie* sub influența receptării alterității ca un complementar, și nu ca un contrapuz. Modelul justiției deliberative și restaurative are la bază acțiunea comunicativă, generatoare de consens, în locul judecății tradiționale generatoare de obligații [213, pp. 661-666]. Modelul rezultat reprezintă o îmbinare a celor patru paradigme, - justiția retributivă, justiția restaurativă, justiția utilitaristă și justiția bazată pe valori umaniste și drepturile omului - în parte datorită modelului dezvoltării probațiunii în România și Moldova, pe baza unor inițiative private (mediu ONG), de introducere a justiției restaurative, și a predominanței specificului asistențial al practicii. Discursul dominant este unul preponderent retributiv, majoritatea respondenților arătând că pedeapsa este necesară pentru că fapta antisocială trebuie să atragă răspunsul sancționatoriu din partea societății. Elementele restaurative și bazate pe drepturile omului se substituie retributivității atunci când se pune problema modului de aplicare și a tipului de sancțiuni aplicabile. Valoarea socială a responsabilității este deosebit de importantă, ea intervenind în trei situații: responsabilitatea consilierului de probațiune, responsabilitatea societății și construcția responsabilității făptuitorului ca element cheie a reintegrării sale sociale. Am identificat o serie de valori constitutive și operaționale ale practicii, construind un model specific pentru cele două țări, cu asemănări și diferențele corespunzătoare, arătând cum modelul particular creat este convergent cu cele deja existente, autonomizându-se totuși față de acestea. Pornind de la acest model, formulam ideea că procesul de construcție socială a unei instituții –probațiunea- are la bază o serie de acorduri interpretative anterioare asupra unor valori dominante –valorile constitutive, care generează cadrul ideologic normativ în care respectiva instituție funcționează, construcția socială propriu zisă desfășurându-se pe baza valorilor operaționale care generează contextul constructiv/discursul despre practică. Existența acestor quasiuniversale –quasitranscedentale- pe care le identificăm ca fiind valorile constitutive –ele însele cândva obiectul unor procese de construcție socială –face practic legătura între paradigma social-construcționistă și cea realist obiectivistă, în înțelegerea instituțiilor sociale: cadrele constructive sunt elemente esențiale, apărute oarecum aprioric în discursul despre practică, fiind considerate ca date. În cazul nostru,

retributivitatea –infractorii sunt pedepsiți pentru că au săvârșit o faptă antisocială – apare ca un dat factual asupra cărora respondenții nu văd necesară o reflecție post-paradigmatică.

Probațiunea centrată pe punctele tari și modelul apreciativ de probațiune | O perspectivă pragmatică rezultată din analiza de profunzime a interviurilor vizează focalizarea respondenților pe ceea ce funcționează –*abordarea practicii bazată pe puncte tari* [93, 154, pp. 91-107]. Această abordare bazată pe punctele tari ale subiectului poate fi considerată parte a paradigmei apreciative asupra probațiunii [172, pp. 37-52]. Ancheta apreciativă este o formă de descoperire progresivă a ceea ce funcționează în organizații, comunități și experiențe individuale și de dezvoltare graduală a potențialităților indivizilor comunităților și organizațiilor spre îndeplinirea unor obiective pe care aceștia singuri și le stabilesc [172, pp. 37-52]. Abordarea centrată pe punctele tari (apreciativă) vine să completeze abordarea centrată pe problemă, deseori considerată mai puțin eficientă în procesul de reabilitare și reintegrare socială a făptuitorilor [145, pp. 235-256]. Principiile anchetei apreciative sunt enunțate de Cooperrider și Whitney [70]: **Principiul construcționist**. Realitatea socială este o construcție care apare ca rezultat al negocierii modelelor mentale și interpretative despre realitate. **Principiul simultaneității**. Indivizii, organizațiile și comunitățile se vor dezvolta în direcția în care le va fi focalizată atenția în procesul de cercetare-intervenție. **Principiul poetic**. Realitatea socială construită social ca o negociere permanentă a interpretărilor, are capacitate creatoare și autotransformatoare astfel încât indivizii, grupurile, comunitățile și organizațiile se autodefinesc și autocreează în procesul interacțiunii sociale prin chestionarea propriilor experiențe, aspirații și interpretări. **Principiul anticipării**. Evoluția indivizilor, grupurilor, comunităților și organizațiilor este construită de proiecțiile subiective asupra viitorului dezirabil pe care indivizii le fac pentru ei înșiși sau în calitate de membri ai unor grupuri, organizații, comunități etc. **Principiul afirmativ**. Ancheta apreciativă se focalizează asupra experiențelor de succes ale indivizilor, grupurilor, comunităților etc., renunțându-se la paradigma deficienței [11]. Interogarea asupra eșecului problemelor, deficiențelor și focalizarea exclusivă pe rezolvarea acestora va genera noi surse de probleme, deficiențe, nerealizări. Judy Larkins [239], Alison Liebling, Charles Elliot, Helen Arnold [140] de exemplu, analizează implementarea elementelor de probațiune apreciativă în penitenciarele britanice, ca posibilă conexiune între practicile apreciative (Ancheta apreciativă [11, 90]) și Justiția Restaurativă, considerând ancheta apreciativă ca o bază teoretică solidă pentru reforma practicii integrării sociale a persoanelor care au săvârșit fapte penale [172, pp. 35-52]. În ceea ce privește aplicarea modelului apreciativ de justiție restaurativă în spațiul românesc, acesta a fost analizat în contextul practicii justiției pentru minori, ca dimensiune particulară a practicii probațiunii [114, pp. 142-161]. Practica metodologiei apreciative pornește de la identificarea

punctelor tari ale persoanelor supravegheate, care au permis în diferite situații o integrare optimă în societate a acestora și transferul resurselor individuale a acestora din diferite arii ale vieții lor sociale către dimensiunea propriei lor integrări sociale. Acțiunea afirmativă (termen utilizat în cercetările americane, sau *discriminarea pozitivă*, termen utilizat în cercetările de origine europeană, în special britanică) se constituie într-o serie de acțiuni venite în sprijinul diverselor categorii minoritare: minorități etnice și culturale, religioase, sexuale, de conștiință în funcție de starea de sănătate sau handicap, minorități de gen, etc. Acțiunile afirmative se constituie de obicei în permiterea unui acces preferențial a categoriilor minoritare la educație, servicii, de sănătate și protecție socială, integrare în muncă, etc. [172, pp. 35-52]. Măsurile afirmative sunt parte integrantă a managementului diversității așa cum este el înțeles în societatea postmodernă. Viziunea care stă la baza instituirii măsurilor afirmative este aceea a insuficienței protecției oferite anumitor categorii prin simpla interdicție a discriminării și necesitatea unor acțiuni concrete destinate categoriilor vulnerabile care să acceadă în mod real la exercitarea propriilor drepturi. Această filosofie este congruentă cu ideologia apreciativă în sensul identificării a ceea ce este pozitiv și de succes în comunicarea cu diversele categorii defavorizate și extrapolarea strategiilor de succes în strategii de protecție afirmativă. În acest sens, sesizăm o modificare a discursului cu privire la Drepturile omului, dintr-unul centrat pe paradigma deficienței, a lipsei, sau încălcării drepturilor, într-unul afirmativ, a construirii concrete a cadrelor de manifestare a drepturilor. În acest sens există o tendință a Uniunii Europene de generalizare a practicilor celor mai favorabile [14].

Relația consilier de probațiune - persoană supravegheată | Probațiunea se bazează pe o relație consilier-persoană supravegheată instituită pe două dimensiuni fundamentale: supraveghere și sprijin, suport și consiliere. Necesitatea de suport, atât din partea consilierilor cât și a mediului social și instituțional al făptuitorilor, este nu doar regăsită în discursul beneficiarilor intervievați, ci și coerentă cu literatura internațională [145, pp. 235-256] care atrage atenția asupra necesității suportului psihologic [230] și social atât pentru *reabilitarea*, cât mai ales pentru *reintegrarea socială* a făptuitorilor. Cele două dimensiuni sunt complementare, fiind ambele prezente în orice relație de probațiune. Supravegherea eficientă implică stabilirea unor limite a relației consilier-supravegheat, și conștientizarea faptului că relația de probațiune reprezintă executarea unei pedepse. Ca atare, pe latura de supraveghere se pune accentul pe urmărirea executării măsurilor și obligațiilor impuse de instanță, în timp ce pe latura consiliativă se pune accentul pe comunicarea cu beneficiarul, și strategii de interviu ce provin din terapia cognitiv-comportamentală. Comunicarea eficientă presupune întâi stabilirea limitelor comunicării, și în același timp construcția unei relații bazate pe sinceritate, încredere și empatie

reciprocă. Eficiența construcției încrederii este cu atât mai mare cu cât consilierul urmărește și din alte surse să valideze corectitudinea celor afirmate de făptuitor. În literatură, o interesantă sinteză a modelelor de probațiune, conturată prin perspectiva practicii acesteia în Statele Unite, vizează modelul probațiunii bazat pe procesul de participare, formulat de Craig S. Schwalbe [175, pp. 185-201]. Acest model pune accentul pe participare și comunicare, combinat cu practicile suportive. Scopurile probațiunii în sfera protecției siguranței publice sunt realizate prin practici consiliative. Acest model este coerent cu propriile noastre rezultate. Spre deosebire de modelul pus în evidență de Schwalbe [175, pp. 185-201], modelul care ne rezultă din propriile cercetări, reliefează centralitatea comunicării atât în Republica Moldova cât și în România, cu particularități asupra tipului de relație consilier-persoană supravegheată: consiliativ-suportivă în România și asistențială –cu accent pe medierea accesului la resursele necesare reintegrării- în Republica Moldova.

Bunul profesionist, aprecierea și succesul profesional | Profesionismul consilierului de probațiune este văzut a fi în strânsă legătură cu eficiența în reintegrarea socială a persoanelor supravegheate. Valorile profesionale, inclusiv cele etice, cum este cea a *demnității* – atât atitudinea demnă a profesionistului, cât și respectul pentru demnitatea persoanei supravegheate – sunt menționate ca surse ale credibilității profesioniștilor. Atitudinea demnă manifestată de profesioniști legitimează practica probațiunii și permite constituirea relației de încredere cu persoanele supravegheate, dar și ghidarea acestora în a face schimbări durabile la nivel comportamental, în sensul integrării sociale. O importantă coordonată a succesului profesional o constituie numărul mic de situații de recidivă, ce este considerat de mulți respondenți o dovadă a eficienței probațiunii ca practică socială, și a profesioniștilor ca practicieni. Optimismul profesional și cota înaltă a motivației pentru munca în domeniu este o caracteristică ce transpare din toate interviurile realizate. Statutul social și prestigiul profesional oferit este tradus în motivație pentru bună practică. Acest optimism profesional este transpus în relația cu persoanele supravegheate, depășindu-se simpla supraveghere, în sensul umanizării relației, și transformării relației într-una de suport specifică probațiunii realizate dintr-o paradigmă restaurativă. Este evidentă în rândul respondenților o veritabilă implicare în activitatea profesională, fapt ce îi aduce satisfacție. Practica de consilier de probațiune devine pentru aceștia sursă a construcției propriei identități, sub forma unei cariere de succes. Acest lucru se petrece în ciuda faptului că respondenții sunt conștienți de supraaglomerarea cu sarcini, de discrepanța dintre încărcarea profesională a consilierului din România și Republica Moldova față de colegii din UE, de faptul că această supraaglomerare cu sarcini poate duce la diminuarea calității practicii.

Incertitudini, probleme și dileme în practica profesională | O serie de incertitudini au fost semnalate cu privire la viitorul profesiei, în condițiile unei birocratizări excesive a practicii, și trecerea de la o practică specific asistențială la una formală, orientată excesiv pe supraveghere. Numărul mare a cazurilor ce revin fiecărui consilier (între 105 și 400 de cazuri de supraveghere, la care se adaugă referatele presentențiale, referatele cu privire la eliberarea condiționată înainte de termen din penitenciar, etc.) duce la scăderea calității practicii. Această problemă este comună celor două sisteme de probațiune analizate. Respondenții arată deficiențe în comunicarea cu unele instituții ale statului, cum sunt cele care ar trebui să permită desfășurarea muncii în folosul comunității persoanelor care au această obligație hotărâtă de instanță. Există de asemenea o serie de discrepanțe între diferitele cadre normative cu care se operează, exemplu fiind imposibilitatea punerii în executare a obligației unor persoane supravegheate de a urma cursuri de pregătire profesională, dacă acestea nu au absolvit anterior 8 clase, întrucât legislația vizând formarea profesională, interzice urmarea unor asemenea cursuri persoanelor care nu au 8 clase absolvite.

4.2. Propuneri de politici publice în sfera probațiunii și a justiției restaurative

Pornind de la cele două studii: *Construcția socială a profesiei de consilier de probațiune: analiză calitativă comparată în România și Republica Moldova* precum și *Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale. O microceretare în N.-E.-ul României și în Republica Moldova*, considerăm binevenite o serie de măsuri care să vizeze implementarea justiției restaurative și a alternativelor necustodiale. O primă măsură vizează elaborarea unei strategii naționale specifice fiecăreia dintre cele două țări, de informare publică cu privire la avantajele probațiunii din perspectiva diminuării costurilor încarcerării și a reducerii riscului de recidivă. Campania ar trebui să vizeze o modificare a stereotipurilor externe la nivelul opiniei publice referitoare la persoane care au înfăptuit diverse infracțiuni, mai ales cu pericol social scăzut. Rezultatele obținute, dar și recente ieșiri în media din România arată că la nivelul opiniei publice sunt identificate o serie de fapte penale cu consecințe deosebit de grave pentru societate, cum ar fi faptele de corupție și respectiv faptele cu violență, inclusiv cele sexuale, care se suprapun generic peste ideea de faptă penală. În consecință, ar trebui separate la nivelul opiniei publice acele fapte penale care au consecințe deosebit de grave, care sunt realizate cu intenție și în deplină cunoștință de cauză, cu cele care au consecințe sociale minore și/sau sunt realizate din culpă, fără o intenție clară și evidentă și pe care făptuitorul le regretă în mod sincer. Acestea din urmă ar trebui privite dintr-o perspectivă social umanistă, dar și pragmatică, ținându-se cont de faptul că sancțiunile comunitare neprivative de libertate sunt mai în măsură să ducă la reintegrarea socială a infractorului, la evitarea victimizării acestuia și a familiei sale, și reducerea

riscului de recidivă. Costurile sociale și financiare ale aplicării măsurilor neprivative sunt reduse, reducându-se în același timp supraaglomerarea penitenciarelor, ceea ce ar duce la evitarea unor condamnări C.E.D.O. cu privire la acest aspect. Campania de informare ar trebui să se desfășoare în primul rând prin mass media, sub forma unor spoturi publicitare, dar mai ales prin campanii în mediile educației formale și non-formale prin programe similare celor de educație juridică în licee [16]. Sensibilizarea opiniei publice cu privire la toleranță și mai ales la drepturile deținuților ca ființe umane, trebuie să se bazeze pe distincția dintre individul în calitate de ființă umană și fapta savârșită. Sistemele juridice moderne sunt chemate să pedepsească faptele, descurajând comportamentul antisocial al făptuitorului, dar doar cu respectarea demnității făptuitorului în calitate de ființă umană. Această idee de demnitate a ființei umane ar trebui pusă în centrul politicilor publice referitoare la pedepsirea infractorilor. O altă politică publică ce ar trebui implementată vizează, în opinia noastră, clarificarea funcției pedepsei în legislația națională. Dintre funcțiile tradiționale ale pedepsei, cele mai importante vizează: funcția retributivă – pedepsirea efectivă a faptelor din motive de necesitate a retribuției, ca o consecință logică și legală a faptei; funcția restaurativă – pedepsirea pentru a restabili echilibrul făptuitor-victimă-societate și funcția ecologică – descurajarea recidivei și comiterea faptei penale de către același sau alt infractor. În opinia noastră, ar trebui să se pună accentul pe funcția restaurativă, care permite o homeostazie socială crescută și costuri minimale de implementare a politicii penale. Implementarea probațiunii apreciative prin derularea unor programe de reintegrare socială a făptuitorilor, bazată pe punctele lor tari, pe strategiile pe care aceștia le-au urmat de-alungul timpului, în vederea accesului legitim la resurse și implementarea acestor strategii de funcționare socială a făptuitorilor în locul celor vizând accesul nelegitim la resurse. În scopul implementării probațiunii apreciative, ar trebui derulate programe de formare pentru persoanele care execută sancțiuni neprivative, care să cuprindă elemente de gestiune a sociabilității. Încurajarea unei vieți active din punct de vedere profesional, și a ocupării profesionale ale făptuitorilor trebuie contrapusă de condiționarea măsurii neprivative de implicare a făptuitorului în viața socială activă, fie în sistemul de învățământ și formare profesională, fie în muncă. Neimplicarea activă a făptuitorului și refuzul participării la programe de reintegrare, inclusiv refuzul ocupării unui post, ar trebui să poată fi cauză de revocare a măsurii neprivative de libertate. Având în vedere că populația investigată consideră pedepsele destul de puțin aspre, dar în același timp se arată parțial favorabilă măsurilor neprivative de libertate în cazul infracțiunilor cu pericol social redus, o politică publică de descurajare a recidivei s-ar putea baza pe extinderea utilizării sancțiunilor neprivative de libertate în cazul primei infracțiuni, mai ales dacă pericolul social nu este deosebit de grav și făptuitorul regretă faptele săvârșite, și înăsprirea sancțiunilor în caz de

recidivă și respectiv de încălcare a condițiilor și măsurilor impuse de instanță, pentru suspendarea executării pedepsei. În acest sens ar fi de dorit introducerea posibilității ca instanța să pronunțe soluții, de suspendare a pronunțării sentinței pe o perioadă de probă, iar în cazul în care făptuitorul urmează întru totul măsurile impuse și nu săvârșește o nouă infracțiune într-un interval de timp, judecătorul să pronunțe achitarea pe motivul inexistenței pericolului social. În aceste condiții, făptuitorul nu va avea înscrisă fapta în cazier, evitându-se astfel stigmatizarea sa. În contextul în care se discută de o posibilă politică publică vizând grațierea și amnistierea unor categorii de infracțiuni, credem că ar fi util ca o astfel de politică de depenalizare să se desfășoare prin apariția instituției hotărârii judecătorești de comutare a pedepsei pentru o anumită categorie de infracțiuni, în funcție de referatul de evaluare a serviciului de probațiune care să estimeze riscul de recidivă și posibilitatea de reintegrare a făptuitorului. În acest sens, apreciem modelul existent în Republica Moldova de eliberare condiționată, numai după recuperarea parțială a prejudiciului și eventual după solicitarea poziției părții vătămate. Vedem utilă creșterea competențelor consilierilor de probațiune în ceea ce privește medierea relației făptuitor-victimă, implementându-se astfel mai bine principiile justiției restaurative. Împăcarea victimă-infractor poate fi mai ușor mediată de către un serviciu care se ocupă de reintegrarea socială a făptuitorului, decât de simpli mediatori autorizați. Vedem necesară instituirea în cadrul Direcției Naționale de Probațiune a unui serviciu de asistență victimială care să evalueze posibilitatea și riscurile unei atari medieri, din perspectiva victimei, dar și a șanselor crescute de reintegrare a făptuitorului. Atunci când riscurile sunt considerate acceptabile, pot exista programe de justiție restaurativă care să vizeze o reală compensare a prejudiciului de către făptuitor, nu doar financiară, ci și prin oferirea de scuze, și alte soluții de recuperare a prejudiciului material și moral vizând pe cât se poate principiul *restitutio in integrum*. Considerăm necesară dezvoltarea instituțională a serviciilor de probațiune prin împărțirea în compartimente funcționale: probațiune presentențială, relația cu instanțele, probațiune postsentențială și supravegherea executării pedepselor neprivative de libertate, colaborarea cu penitenciarul și eliberarea condiționată, consiliere și probațiune postpenitenciară, etc. Considerăm necesară întărirea dimensiunii sociale a practicii probațiunii, accentul fiind pus pe programe de reintegrare socială și/sau de reabilitare. Modelul românesc și cel moldovenesc de probațiune vizează mai degrabă practici asistențiale decât supravegherea efectivă a făptuitorilor, această din urmă funcție fiind subordonată celei de reinserție socială a persoanei supravegheate. În acest sens ar fi de dorit întărirea metodologică a practicii și profesionalizarea unitară a acesteia, precum și formarea profesional unitară a practicienilor. În acest sens propunem un

model de curriculum pentru un posibil program de master în domeniul: *Probațiune și politici publice în sfera justiției restaurative*.

4.3. Evaluarea nevoilor de formare în probațiune și în sfera justiției restaurative

Pornind de la cele două studii: *Construcția socială a profesiei de consilier de probațiune: analiză calitativă comparată în România și Republica Moldova* precum și *Retributivitatea și percepția publică asupra sancțiunilor necustodiale. O cercetare în N.-E.-ul României și în Republica Moldova*, am urmărit să evidențiem o serie de nevoi de formare a viitorilor consilieri de probațiune din cele două țări pentru a răspunde necesității definitivării unui model național de probațiune corelat cu standardele europene și mondiale în sfera probațiunii și justiției restaurative. Repondenții din ambele țări au pus în evidență faptul că profesia de consilier de probațiune necesită o pregătire profesională continuă, care să pună la dispoziția profesionistului un bagaj de cunoștințe transdisciplinare centrat în jurul profesiunilor asistențiale - asistență socială, psihologie – dar care să aibă o temeinică pregătire juridică. Respondenții au evidențiat nevoia de cunoaștere cu privire la metodologia specifică de lucru în probațiune, contextul social în care probațiunea și justiția restaurativă se implementează, precum și cadrul normativ instituțional de funcționare a acestuia. De asemenea, din datele cercetării a reieșit importanța familiarizării consilierilor de probațiune cu principalele tehnici de comunicare, atât instituțională cât și interpersonală. O altă nevoie a serviciilor de probațiune este aceea a creșterii vizibilității acestora în mediul public, necesară fiind schimbarea opiniei cu privire la rolurile pedepsei și formarea convingerii la nivelul publicului, privind rolul benefic al alternativelor necustodiale în gestiunea criminalității prin reducerea costurilor încarcerării –atât cele materiale, cât și cele sociale – diminuarea suprapopulării închisorilor, o mai eficientă reintegrare socială a făptuitorilor, o responsabilizare a societății față de aceștia. Profesia de consilier de probațiune s-a autonomizat astăzi pornind de la sfera asistenței sociale, și ca atare nevoia de formare în domeniul probațiunii este evidentă, astfel încât programele de formare la nivel academic, realizate în parteneriat cu Direcția Națională de Probațiune/Oficiul Central de Probațiune, ar da un curs pozitiv profesionalizării consilierilor de probațiune în cele două țări. În cele ce urmează vom prezenta un proiect de plan de învățământ și o descriere sumară a disciplinelor propuse, în strictă corelație cu nevoile de formare identificate. Menționăm că propunerea a fost supusă evaluării în cadrul Consiliului Academic al Facultății de Drept și Științe Administrative a Universității Ștefan cel Mare din Suceava, universitatea de apartenență a realizatorului studiului.

Domeniul: Asistență socială

Programul de studiu: Probațiune și politici publice în sfera justiției restaurative

Forma de învățământ: IF, master

Durata studiilor: 2 ani

Valabil începând cu anul universitar: 2017- 2018

ANUL I

Nr. crt.	Discipline obligatorii	Cod disciplină	Sem. 1						Nr. credite	Sem. 2						Nr. credite
			C	S	L	P	I*	Forma verificare		C	S	L	P	I*	Forma verificare	
1	Istoria probațiunii și a alternativelor sociale la încarcerare		1	1				E	6							
2	Filosofii penale contemporane. Justiția retributivă, centrată pe drepturile omului și restaurativă		1	1				E	6							
3	Drept execuțional penal		2	2				E	6							
4	Probațiunea centrată pe valori etice		2	1				E	6							
5	Organizarea sistemului național de probațiune		2	1				E	6							
6	Regimul executării pedepselor privative/neprivative de libertate									1	1				E	6
7	Comunicare juridică. Comunicare instituțională și interpersonală în sistemul de justiție									1	1				E	6
8	Asistență socială penitenciară și servicii sociale postcarcerale									1	1				E	6
9	Gestiunea resurselor umane din Sistemul Național de Justiție									2	1				E	6
Total ore obligatorii pe săptămână			8	6				5E	30	5	4				4E	24
			14							9						

Nr. crt.	Discipline opționale	Cod disciplină	Sem. 1						Nr. credite	Sem. 2						Nr. credite
			C	S	L	P	I*	Forma verificare		C	S	L	P	I*	Forma verificare	
10	Comunicare în limba engleză									1	2				E	6
11	Tehnici de consiliere în probațiune															
12	Evaluarea programelor sociale															
Total ore opționale pe săptămână										1	2				1E	6
										3						

RECAPITULAȚIE

8	6					5E	30	6	6					5E	30
14								12							

I. Istoria probațiunii și a alternativelor sociale la încarcerare. Parcurgând disciplina, studenții se vor familiariza cu evoluția sistemelor de probațiune în întreaga lume, punându-li-se la dispoziție o serie de teorii despre practică, în ordinea lor diacronică. Absolvenții vor deține: capacitatea de a analiza un sistem de probațiune și avantajele acestuia față de sancțiunile privative de libertate; capacitatea de utilizare a conceptelor și terminologiei specifice probațiunii

și în general oricăror forme ale justiției restaurative. **II. Filosofii penale contemporane. Justiția retributivă, centrată pe drepturile omului și restaurativă.** Parcurgând disciplina, studenții vor avea capacitatea de a opera cu conceptele specifice principalelor paradigme pe care este constituită probațiunea modernă, înțelegând dinamica evoluției sistemelor de probațiune în corelație cu dezvoltarea teoriei cu privire la rolul sancțiunii. **III. Drept execuțional penal.** Absolvenții vor fi capabili să aplice normele dreptului execuțional penal în diferite medii profesionale carcerale și extracarcerale, inclusiv în cadrul serviciilor de probațiune. **IV. Probațiunea centrată pe valori etice.** Parcurgând disciplina, studenții vor avea capacitatea de a opera cu conceptele etice principale, implicate în dezvoltarea serviciilor de probațiune: responsabilitate; autonomie; încredere; asumarea răspunderii, etc., fiind capabili să propună și să implementeze programe și tehnici specifice de consiliere individuală și de grup, menite să dezvolte un comportament centrat pe valori etice la persoanele supravegheate. Absolvenții vor fi de asemenea capabili să-și desfășoare activitatea de consilier de probațiune cu respectarea tuturor standardelor etice specifice profesiei cuprinse în codurile deontologice ce reglementează profesia. **V. Organizarea sistemului național de probațiune.** Absolvenții vor cunoaște organizarea sistemului național de probațiune, precum și normele juridice care reglementează activitatea consilierului de probațiune și supravegherea executării măsurilor neprivative de libertate. **VI. Regimul executării pedepselor privative/neprivative de libertate** | Absolvenții vor cunoaște reglementările în vigoare cu privire la executarea pedepselor, atât privative cât și neprivative de libertate, fiind în măsură să desfășoare activități specifice atât în lucru cu deținuții cât și/sau persoanele condamnate la sancțiuni neprivative de libertate. **VII. Comunicare juridică. Comunicare instituțională și interpersonală în sistemul de justiție.** Absolvenții vor avea capacitatea de a comunica eficient, atât formal cât și informal, atât cu profesioniști din alte instituții implicate în sfera sistemului de justiție, cât și cu proprii beneficiari. **VIII. Asistență socială penitenciară și servicii sociale postcarcerale.** Absolvenții vor cunoaște nevoile de asistență socială și în general de servicii sociale ale persoanelor încarcerate și a celor care s-au eliberat recent din penitenciar, precum și activitatea serviciilor de asistență socială din penitenciar, și vor cunoaște sistemul de servicii disponibil pentru persoanele care au executat o sancțiune privativă de libertate. **IX. Gestiunea resurselor umane din Sistemul Național de Justiție.** Absolvenții vor avea cunoștințe referitoare la evoluția resurselor umane din diversele sectoare ale sistemului național de justiție, nevoia de dezvoltare a resurselor umane în cadrul sistemului de justiție, cu precădere la nivelul sistemului execuțional, cunoscând oportunitățile de dezvoltare a carierei pentru diversele profesii juridice. **X. Comunicare în limba engleză.** Absolvenții vor avea cunoștințe de limba engleză cu obiective speciale pentru domeniul juridic.

XI. Tehnici de consiliere în probațiune. Absolvenții vor avea cunoștințe cu privire la principalele tehnici socio-psihologice de consiliere aplicabile în practica activității de probațiune: abordarea nondirectivă; abordarea centrată pe client; cea rațional-emoțională. Absolvenții vor putea implementa probațiunea apreciativă. **XII. Evaluarea programelor sociale.** Absolvenții vor avea competențe de analiză și evaluarea programelor și politicilor publice în sfera justiției, cu accent pe cele care vizează implementarea justiției restaurative.

ANUL II

Nr. crt.	Discipline obligatorii	Cod disciplină	Sem. 3							Sem. 4						
			C	S	L	P	I*	Forma verificare	Nr. credite	C	S	L	P	I*	Forma verificare	Nr. credite
1	Metodologie specifică în practica probațiunii		1	2				E	6							
2	Protecția Juridică a Drepturilor Omului		2	1				E	6							
3	Supervizarea serviciilor sociale		1	2				E	6							
4	Ecologie umană		2	1				E	7							
5	Marketingul serviciilor publice. Campanii de promovare a justiției restaurative și probațiunii		1	1				E	5							
6	Metodologia cercetării în științele sociale												1		C	10
7	Practică - 3ore/zi x 4zile/săptămână, 14 săptămâni												12		C	10
8	Elaborarea tezei de disertație												1		C	10
Total ore obligatorii pe săptămână			7	7				5E	30	0	0		14		3C	30
			14							14						

I. Metodologie specifică în practica probațiunii. Absolvenții vor fi familiarizați cu principalele tehnici de lucru în probațiune, atât în cea prezentențială cât și în postsentențială. Vor fi incluse, printre tehnici, referatul de evaluare psiho-socială, dar și rapoartele de supraveghere, etc. Aceștia vor putea să aplice metodologia specifică în conformitate strictă cu cadrul normativ în vigoare.

II. Protecția Juridică a Drepturilor Omului. Absolvenții vor cunoaște principalele modalități de protecție juridică a drepturilor omului, atât în sistemul națiunilor unite, cât și a Consiliului Europei și a Uniunii Europene. **III. Supervizarea serviciilor sociale.** Absolvenții vor cunoaște principalele modalități de supervizare a serviciilor sociale, oferite persoanelor aflate în evidența serviciilor de probațiune sau a altor servicii de executări penale, inclusiv în cadrul Direcției Naționale a Penitenciarelor. **IV. Ecologie umană.** Absolvenții vor fi familiarizați cu principalele norme referitoare la ecologia umană, inclusiv cu reglementările naționale și internaționale în vigoare pentru funcționarea instituțiilor totale și a celor închise, cu preponderența mediului penitenciar. Se va pune accentul pe importanța respectării demnității persoanelor aflate în executarea unor pedepse privative/neprivative de libertate inclusiv prin elemente de ecologie

umană: eliminarea supra-aglomerării penitenciarelor; raporturile deținut-gardian bazate pe respect pentru demnitatea umană și drepturile omului, etc. **V. Marketingul serviciilor publice.** Campanii de promovare a justiției restaurative și probațiunii. Absolvenții vor cunoaște modalități de promovare a serviciilor publice în sfera justiției restaurative, având capacitatea de a desfășura o comunicare cu media și societatea civilă care să răspundă atât interesului general cu privire la informarea publică, cât și dreptului la confidențialitate a persoanelor condamnate. **VI. Metodologia cercetării în științele sociale.** Absolvenții vor cunoaște principalele metode și tehnici de cercetare în științele sociale, fiind capabili să efectueze microcercetări în sfera proprie de activitate. **VII. Practică 3ore/zi x 4zile/săptămână, 14 săptămâni.** Absolvenții vor fi capabili să implementeze practic diversele metodologii de intervenție în sfera sistemului execuțional penal, cu precădere în cadrul serviciilor de probațiune. **VIII. Elaborarea tezei de disertație.**

4.4. Concluzii preliminare la modelul construcției sociale a probațiunii în România și Republica Moldova

Concluziile cercetării noastre se referă în general la un impact deosebit al serviciilor de probațiune din perspectiva reintegrării sociale a persoanelor care au săvârșit fapte penale. De asemenea, concluziile reliefează un înalt grad de aderență al consilierilor de probațiune la valorile profesionale și o satisfacție crescută a muncii. Valorile profesionale indicate de respondenți au fost în special responsabilitatea, demnitatea ființei umane și în mod deosebit comunicarea atât cu "beneficiarii" cât și cu celelalte instituții cu care serviciile de probațiune colaborează. Deschiderea către comunicare constituie în general elementul central al specificului românesc al practicii probațiunii, așa cum a rezultat din interviurile realizate. A fost menționat de asemenea un volum crescut de muncă, mai ales după modificarea Legii cu privire la probațiune în 2013 și a Noului Cod de Procedură Penală în 2014.

Concluzii generale și recomandări

În urma analizei și sintezei rezultatelor obținute în cadrul celor două cercetări: *Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune*, *Retributivitatea și percepția publică asupra sanțiunilor necustodiale*, și a microcercetării *Perspective ale consilierilor de probațiune asupra practicii profesionale*, ce constituie sursele de date ale prezentei lucrări, precum și a modelului construit, considerăm că ne-am atins obiectivele de cercetare după cum urmează:

Obiectivul 1 îl reprezintă identificarea principalelor axe discursive prin intermediul cărora se realizează procesul de construcție socială a profesiei de consilier. Principalele axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune sunt: Axa tematică I. Cadrul instrumental și instituțional; Axa tematică II. Dezvoltarea resurselor umane; Axa tematică III. Relația consilier de probațiune –persoane supravegheate; Axa tematică IV. Probațiunea centrată pe valori. Dimensiunea teoretico-ideologică a construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune; Axa tematică V. Medierea victimă infractor. În cadrul fiecărei axe au fost puse în evidență o serie de categorii conceptuale care descriu direcțiile particulare ale procesului de construcție socială pe fiecare dintre axe. Categoriile identificate de noi au fost: Cadrul normativ de funcționare; Cadrul instituțional de funcționare; Evoluția practicii probațiunii în România și Moldova; Atribuțiile consilierului de probațiune în raport cu tipurile de beneficiari; Socializarea profesională; Identitatea profesională a consilierilor de probațiune; Dileme și probleme profesionale în practica probațiunii; Specificul relației consilier de probațiune-persoană supravegheată; Managementul de caz între supraveghere și consiliere; Relația consilier de probațiune-persoană supravegheată ca relație terapeutică; Povești despre practică; Strategii de echilibrare a puterii; Instrumente de lucru; Schimbarea atitudinii față de societate și față de normativitate; Valori constitutive; Valori operaționale ale practicii; Dimensiunea morală a practicii probațiunii; De ce sunt pedepsiți infractorii; Medierea victimă-infractor –element constitutiv al paradigmei justiției restaurative; Paradigma funcțională a profesiei /justiția restaurativă, justiția centrată pe drepturile omului/ justiția retributivă. Unele categorii mai ample au fost împărțite în subcategorii, mai ușor operaționalizabile conceptual.

Obiectivul 2 îl reprezintă evidențierea perspectivei consilierilor de probațiune din regiunea de N.-E. a României, referitoare la propria dezvoltare profesională, și la strategiile de construcție a carierei, ca dimensiune a construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune. Principalele perspective puse în evidență în discursul consilierilor de probațiune referitoare la propria formare profesională sunt: formării inițiale în domeniul asistenței sociale, psihologiei, pedagogiei sau dreptului, li s-a adăugat în mod necesar o formare specifică în probațiune, realizată la nivelul

Direcției Naționale de probațiune /Biroului Central de Probațiune. A fost constatată nevoia de formare continuă transdisciplinară, cei mai mulți respondenți punând accentul pe nevoia de cunoaștere a tehnicilor și procedurilor asistențiale și consiliative. Pornind de la aceste rezultate, a fost formulat un model de curriculum pentru pregătirea profesională la nivel de master a specialiștilor în probațiune. S-a remarcat un nivel crescut de motivație și optimism profesional, pus cel mai des pe seama prestigiului profesional crescut al acestei ocupații față de celelalte profesii din sfera asistențială, tocmai datorită integrării sale în sfera sistemului execuțional penal. Sunt semnalate și o serie de aspecte cu potențial demotivant, în special supraaglomerarea cu cazuri (Romania) și nivelul scăzut al salarizării (Moldova).

Obiectivul 3 îl reprezintă identificarea valorilor constitutive și operaționale ale practicii probațiunii și modul în care reprezentarea acestor valori se regăsește în discursul despre practică. Valorile constitutive care au generat necesitatea practicii profesionale sunt în general din sfera valorilor ce constituie un etos umanist: toleranță, respect pentru demnitatea umană, coreponsabilitatea societății față de dezechilibrul generat prin săvârșirea infracțiunii. Modelul propus se bazează în principal pe valori specifice unei etici restaurative –valoarea coresponsabilității- dar și retributive, necesitatea conștientizării infracțiunii, pericolului social al faptei și a sancțiunii ce urmează în mod logic (cumva într-o logică talionică). Totuși, valoarea umană centrală a persoanei infractorului, dincolo de fapta săvârșită, duce la un discurs despre practică centrat pe reintegrare socială. Valorile operaționale ale practicii sunt în general subsumate unei etici a discursului, practicile comunicative fiind considerate cele mai importante elemente ale practicii probațiunii în România, în timp ce asistarea efectivă în identificarea și implementarea strategiilor legitime de acces la resurse, inclusiv suportul public pare a domina discursul despre probațiune a respondenților moldoveni. Respectul pentru autonomie a beneficiarilor este corelat cu strategia de formare a responsabilității acestora.

Obiectivul 4 îl reprezintă identificarea modelului de bună practică și a definiției operaționale a succesului profesional, ce poate sta la baza construcției unui model de probațiune apreciativă. La nivel de modele de bună practică se identifică două modele constructive, unul care pune accentul pe interpersonal și nonformal în limitele literei și spiritului legii (României), și un al doilea care pune accentul pe comunicarea formalizată în litera legii (Moldova).

Obiectivul 5 îl reprezintă măsurarea percepției publice asupra sancțiunilor neprivative de libertate și a rolului serviciilor de probațiune. Opinia publică, atât cea din România cât și cea din Republica Moldova, cunoaște puțin rolul și activitatea serviciilor de probațiune. În acest sens am formulat propuneri de politici vizând creșterea acceptării sociale a pedepselor neprivative de libertate. În general, mentalitatea respondenților este retributivă, considerând mai degrabă că

pedepsele ar trebui înăsprite. Pedepsa cu închisoarea este considerată adecvată chiar pentru infracțiunile cu pericol social minor. Cu toate acestea, repondenții sunt parțial deschiși către acceptarea unor alternative la încarcerare dacă sunt puși în situația să reflecteze la acestea. În acest sens am formulat o serie de propuneri care să vizeze aplicarea unui model de probațiune apreciativă. Nu putem vorbi de verificarea unor ipoteze prin intermediul metodologiei Grounded Theory, ci mai mult de credibilitatea unor presupuziții ce stau la baza modelului interpretativ. Ipotezele I1-I3 sunt generate aposteriori, prin procedurile inductive, specifice și nu preexprimate pornind de la suportul literaturii de specialitate. Ipotezele I1-I3 sunt practic rezultatul procesului de generare teoretică.

Ipotezele cercetării | I1. *Perspectiva instituțională și socializarea profesională a consilierilor de probațiune își pune amprenta pe construcția identității profesionale a acestora și respectiv pe calitatea practicii, influențând în mod direct rezultatele activității de probațiune.* Această ipoteză reprezintă rezultatul constructiv al studiului ***Axe ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune***. Ipoteza este plauzibilă în conformitate cu rezultatele și nerealizabilă. Discursul despre probațiune este infuzat de perspectiva instituțională, modelele în care profesioniștii au fost formați, pornind de la cel britanic, și ulterior cel din țările nordice. **I2.** *Valorile constitutive - care fac necesară apariția unei profesii, în general a unei instituții sociale – ale practicii probațiunii – în cele două țări- sunt centrate pe reintegrare socială, modelul de probațiune fiind asistențial și consiliativ* Valorile constitutive ale practicii probațiunii provin din sfera umanismului, accentul fiind pe valoarea (morală) a individului în sine dincolo de cea a acțiunilor sale. Valorile constitutive puse în evidență au fost coresponsabilitatea societății pentru perturbarea echilibrului, demnitatea umană, și ca o consecință a respectului față de autonomia și demnitatea persoanei, practica unei probațiuni restaurative centrate pe drepturile omului. Totuși, valorile retributive legate de dreptate și de înfăptuirea dreptății prin justă retribuție sunt și ele identificate în răspunsurile respondenților. **I3.** *Valorile operaționale – care ghidează practica- sunt provenite din principalele trei modele de probațiune: retributiv, restaurativ și bazat pe drepturile omului, modelul generat fiind rezultatul unei metisări teoretice ca produs al procesului de construcție socială a realității.* Principalele valori operaționale sunt constituite de respectul pentru demnitatea umană, construcția încrederii consilier-persoană supravegheată, construcția autonomiei și responsabilității persoanelor supravegheate, importanța comunicării ca fundament al practicii consiliative, alianța terapeutică, respectul pentru lege și hotărârile judecătorești. Ipotezele I4-I5 au fost verificate prin metodologie cantitativă, prin intermediul anchetei bazate pe chestionar.

I4. *Atât în România cât și în Republica Moldova predomină un puternic curent retributiv, cu un grad scăzut de toleranță socială față de persoanele care comit fapte penale.* Formularea acestei ipoteze are la origine presupuziția conform căreia *Condițiile generale de trai influențează gradul de toleranță socială.* Ipoteza a fost parțial verificată. **I5.** *Alternativele noncustodiale sunt pedepse acceptabile social, mai ales pentru pedepsirea infractorilor a căror fapte nu prezintă un pericol social foarte mare.* Ipoteza a fost parțial verificată. **I6.** *Atât în România, cât și în Republica Moldova, activitatea serviciilor de probațiune este puțin cunoscută, fapt ce poate duce la o acceptare mai scăzută a pedepselor necustodiale.* Ipoteza a fost parțial verificată.

Bibliografie

Cărți

În limba română

- [1]. Abraham P., Nicolaescu V., Ștefăniță B. Introducere în probațiune. București, România: Editura Național, 2001.
- [2]. Adam A., ș.a. Ghidul rudelor persoanelor condamnate. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, 2006.
- [3]. Ardeleanu, D. (coord.), ș.a. Raport de monitorizare și evaluare a activității de reintegrare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție. Republica Moldova; Chișinău: „Cu drag” SRL, 2009.
- [4]. Balahur D. Fundamente socio-juridice ale probațiunii. Iași, România: Editura Bit, 2001.
- [5]. Balahur D. Probațiune și reintegrare comunitară. Impactul măsurilor și sancțiunilor alternative asupra tratamentului copiilor și tinerilor delicvenți în sistemul justiției penale. București, România: Editura Didactică și Pedagogică, 2004.
- [6]. Banciu D. Sociologie Juridică (ipostaze și funcții sociale ale dreptului). București, România: Editura Hiperion, XXI, 1995.
- [7]. Bulgaru M. Asistența socială: fundamente teoretice și practice. Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, CEP USM, Chișinău, 2009.
- [8]. Caciamac L., ș.a. Raportul misiunii de evaluare a necesităților în domeniul pregătirii pentru liberare a deținuților. Chișinău, Republica Moldova: Helmax-Exim, 2007.
- [9]. Ciobanu D., ș.a. Reintegrarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2009.
- [10]. Ciobanu V., ș.a. Justiția Juvenilă; Instituția probațiunii în sistemul de drept al Republicii Moldova; Medierea penală. PNUD Moldova, Institutul Național al Justiției. Chișinău, Republica Moldova: Elan Poligraf S.R.L., 2009.
- [11]. Cojocaru S. Metode apreciative în Asistența Socială. Ancheta, Supervizarea și Managementul de Caz. Iași, România: Editura Polirom, 2005.
- [12]. Cojocaru V., ș.a. Pregătirea pentru liberare a deținuților. Chișinău, Republica Moldova: „Cu drag” SRL, 2009.
- [13]. Corbin J., Strauss A. Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing Grounded Theory, third edition. London, UK: Sage Publications Inc, 2008.

- [14]. Crețu G. Democrație virtuală. Iași, România: Editura Lumen, 2009.
- [15]. Crețu G. Discursul lui Foucault. Iași, România: Editura Cronica, 2005.
- [16]. Danileț C. (2016). Educație Juridică pentru Liceeni. Ghid Practic despre Drepturi și Justiție. Timișoara: Editura Agro.
- [17]. Dolea I., ș.a. Capacități și abilități de reintegrare socială a deținuților. Cercetare sociologică. Chișinău, Republica Moldova: „Bons Offices” SRL, 2009.
- [18]. Dolea I. ș.a. Probațiunea în Republica Moldova. Raport de monitorizare. Chișinău, Republica Moldova: „Bons Offices” S.R.L., 2011.
- [19]. Durnescu I. Asistența socială în penitenciar. Iași, România: Editura Polirom, 2009.
- [20]. Durnescu I. (coord.), Probațiunea. Teorii, legislație și practică. Iași, România: Editura Polirom, 2011.
- [21]. Florian Gh., ș.a. Probațiunea presentențială în privința minorilor. Teorie și practică. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, 2005.
- [22]. Foucault M. A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii, ediția a II-a. București, România: Editura Paralela 45, 2005.
- [23]. Frunză, A. Către o nouă expertiză etică. Deconstruind valorile etice. Iași, România: Editura LUMEN, 2016.
- [24]. Frunză A. Supervizarea și dezvoltarea profesională a asistenților sociali. Iași, România: Editura Lumen, 2017.
- [25]. Gavriliuță N. Fractalii și timpul social. Cluj: Editura Dacia, 2003, 240p.
- [26]. Gilligan C. In a Different Voice. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- [27]. Gilligan C. In a different voice: Psychological theory and women's development. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982.
- [28]. Goffman E. Aziluri. Eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate. Iași, România: Editura Polirom, 2004.
- [29]. Graham W. G. Administrarea justiției în comunitate. Standarde și reglementări internaționale. București, România: Editura Expert, 2001.
- [30]. Groza D. Drepturile victimei. Recuperarea din uitare. Iași, România: Editura Lumen, 2006.
- [31]. Habermas J. Conștiință morală și acțiune comunicativă. Traducere Gilbert Lepădatu, București, România: Editura ALL, 2000.
- [32]. Hurdubaie I. Spațiul penal paneuropean din perspectiva Consiliului Europei. București, România: Universal Pan, 1999.
- [33]. Ignătescu C. Abuzul de drept. Iași, România: Editura Lumen, 2013.

- [34]. Levinas E. Astfel decât a fi sau dincolo de esență. București, România: Editura Humanitas, 2006.
- [35]. Levinas E. Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate. Iași, România: Editura Polirom, 1999.
- [36]. Lipovetsky G. Amurgul datoriei: Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice. Traducere și prefață de Victor-Dinu Vlădulescu. București: Editura Babel, 1996.
- [37]. Lupașcu D. Noul Cod Penal: legislație consolidată, din 10 februarie 2014. București, România: Editura Universul Juridic, 2014.
- [38]. Lupașcu D. Noul Cod de Procedură Penală: legislație consolidată, din 10 februarie 2014. București, România: Editura Universul Juridic, 2014.
- [39]. Miftode V. ș. a. Populații vulnerabile și fenomene de automarginalizare. Strategii de intervenție și efecte perverse. Iași, România: Editura Lumen, 2002.
- [40]. Miftode V. Tratat de metodologie sociologică. Iași, România: Editura Lumen, 2011.
- [41]. Mitache C. Drept penal român: partea generală. București, România: Casa de Editură și Presă, 1994.
- [42]. Neamțu, G. Tratat de asistență socială. Iași, România: Editura Polirom, 2015, 1024 p.
- [43]. Nodding N. Caring. A feminine approach to ethics & moral education. Berkkeley: University of California Press, 1984.
- [44]. Nodding N. Educating for intelligent belief or unbelief. The John Dewey lecture. New York: Teachers College Press, 1993.
- [45]. Nodding N. Women and evil. Berkkeley: University of California Press, 1989.
- [46]. Popa V., Învăț să trăiești în comunitate. Ghidul persoanelor liberate din locurile de detenție. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, 2006.
- [47]. Popa, VI. Metodologia întocmirii documentelor în procesul de probațiune și gestionarea dosarelor. Chișinău, Republica Moldova: Institutul Național al Justiției, 2013
- [48]. Prițcan V., ș.a. Reintegrarea socială a persoanelor liberate din locurile de detenție. Ghid practic. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, 2007.
- [49]. Sandu A., Unguru E. Medierea și probațiunea. Practici sociale restaurative. Ediția a –II-a. Iași, România: Editura Lumen, 2016. ISBN: 978-973-166-428-6. 250 p.
- [50]. Sandu A. Asistența socială aplicată. Tehnici de cercetare și modele de intervenție. Iași, România: Editura Lumen, 2013. 234 p.
- [51]. Sandu A. Elemente de sociologie. Sociologie generală, sociologie juridică, metodologia cercetării sociale. Editura Tritonic, București, România, 2014.

- [52]. Sandu A. Etică profesională și transparență în administrația publică. București, România: Editura Didactică și Pedagogică, 2015.
- [53]. Sandu A. Etică și deontologie profesională Iași, România: Editura Lumen, 2012.
- [54]. Sandu A. Filosofia social construcționistă. Direcții epistemice, etice și pragmatice. Cluj-Napoca, România: Editura Presa Universitară Clujeană, 2012.
- [55]. Sandu A. Perspective semiologice asupra transmodernității, ediția a 2-a. Iași, România: Editura Lumen, 2011. 280 p.
- [56]. Sandu A. Relații Publice și Comunicare pentru Administrația Publică. București, România: Editura Tritonic, 2016. 195 p.
- [57]. Spoială A. Probațiunea și reintegrarea socială a infractorului, ed. a 2-a. Chișinău: Centrul Editorial al UASM, 2009.
- [58]. Ulianoschi X., ș.a. Ghidul consilierului de probațiune. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, 2004.
- [59]. Ulianoschi X., ș.a. Ghid privind munca neremunerată în folosul comunității aplicată față de minori. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, 2006.
- [60]. Vulpescu A., N. Canțer, D. Postu I. A., Pregătirea pentru liberare a deținuților. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Reforme Penale, 2007.
- [61]. Zaharia V. ș.a. Ghidul consilierului de probațiune. Chișinău, Republica Moldova: „Bons Offices” S.R.L., 2009.
- [62]. Zaharia V., Harconiță N., Popa V., Ghid de implicare comunitară în activitatea de probațiune în privința minorilor. Chișinău, Republica Moldova: „Bons Offices” S.R.L., 2010.
- [63]. Zaharia V., Pistrinciuc V., Racu A., Raport de monitorizare și evaluare a activității de reintegrare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție. Chișinău, Republica Moldova: „Cu drag” SRL, 2009.
- [64]. Zaharia V., ș.a. Alternative la detenție. Raport de evaluare. Chișinău, Republica Moldova: Helmax-Exim, 2009.
- [65]. Zaharia V., ș.a. Ghidul consilierului de probațiune. Chișinău, Republica Moldova: „Bons Offices” S.R.L., 2009.

În limba engleză

- [66]. Abadinsky H. Probation and Parole: Theory and Practice, tenth edition. Published by Prentice Hall, Pearson Education, Inc., 2009.

- [67]. Braithwaite J. Crime, shame, and reintegration. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- [68]. Braithwaite J. Restorative justice and responsive regulation. New York: Oxford University Press, 2002.
- [69]. Campbell D., Kinsella K., Coldicott T. Systemic Work with Organizations. A New Model for Managers and Change Agents. London, United Kingdom: Karnak Books, 1994.
- [70]. Cooperrider D., Whitney D. Appreciative Inquiry Handbook. The First in a Series of AI Workbooks for Leaders of Change. Ohio: Crown Custom Publishing Inc., 2005.
- [71]. Creswell, J. W. Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions (second edition). CA: Sage Publication, Inc., 2007.
- [72]. Derks L. Social Panoramas: Changing the Unconscious Landscape with NLP and Psychotherapy. UK: Crown House Publishing, 2005. 404 p.
- [73]. Dignan J. Understanding victims and restorative justice. UK: Open University Press, 2005.
- [74]. Duff A. Punishment, communication, and community. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- [75]. Garhart Mooney C. Theories of Attachment: An Introduction to Bowlby, Ainsworth, Gerber, Brazelton, Kennell, and Klaus. 1st Edition. SUA: Redleaf Press, 2009. 120 p.
- [76]. Gavrielides T., Artinopoulou V. (eds.), Reconsidering Restorative Justice Philosophy. Surrey, England: Publisher Ashgate Publishing Ltd, 2013.
- [77]. Gergen K. J. Social Construction in Context. Sage Publishing Inc, 2005.
- [78]. Gilligan C. In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Cambridge: Harvard University, 1982.
- [79]. Goulding C. Grounded Theory: some reflections on paradigm, procedures and misconceptions. Working Paper Series. Wolverhampton Business School, Management Research Centre, 1999.
- [80]. Habermas J. Reason and the Rationalization of Society. Volume 1 of The Theory of Communicative Action. English translation by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press (originally published in German in 1981), 1984.
- [81]. Hudson B. Understanding Justice: An Introduction to Ideas, Perspectives and Controversies in Modern Penal Theory. Buckingham: Open University Press, 1996.
- [82]. Johnstone G. Restorative Justice: Ideas, Values, Debates. New York, SUA: Routledge, 2011.

- [83]. Johnstone G., Van Ness D. (Eds.), The Meaning of Restorative Justice. The Handbook on Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2006.
- [84]. Levinas E. Ethics and Infinity: Conversations with Philippe Nemo. Cohen, R. A. (trans.). Pittsburgh, SUA: Duquesne University Press, 1985.
- [85]. Nye J. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York, SUA: Basic Books, 1990.
- [86]. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York, SUA: Public Affairs, 2004.
- [87]. Nye J. The Future of Power. New York, SUA: Public Affairs, 2011.
- [88]. Rawls J. A Theory of Justice. SUA: Belknap Press, 1999.
- [89]. Rubin H. J., Rubin I. S. Qualitative interviewing: The art of hearing data (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage, 2012.
- [90]. Sandu A. Social Construction of Reality as communicative Action. UK: Cambridge Scholars Publishing, 2016.
- [91]. Tomiță M. Probation as a field of study. Institution and profession. Bucharest: Universul Juridic Publishin House, 2012.
- [92]. Von Hirsh A. Doing Justice: The Choice of Punishment. New-York, SUA: Hill and Wang, 1976.
- [93]. Ward, T., & Maruna, S. Rehabilitation: Beyond the risk paradigm. New York, NY: Routledge, 2007.

Alte surse

În limba română

- [94]. Sondaj „Atitudinea populației față de persoanele liberate din detenție”. Realizat în februarie 2009 de CJC Chișinău.
- [95]. Abraham P., Szabo A. Sistemul de probatiune, suport de curs Universitatea Bucuresti, 2006.
- [96]. Codul de executare al Republicii Moldova din 24.12.2004. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.11.2010, nr. 214-220.
- [97]. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr.104-110.
- [98]. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.

- [99]. Durnescu I. Integrarea foștilor deținuți. În Buzducea D. (ed.), Economia socială a grupurilor vulnerabile, POLIROM, 2013..
- [100]. Legea cu privire la probațiune nr.8-XVI din 14.02.2008. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2008, nr.103-105.
- [101]. Mariț A. ș.a. Note de curs Drept penal. Parte generală I și II. Universitatea de Studii Europene din Republica Moldova, Facultatea de Drept, Chișinău, 2013.
- [102]. Paicu, O. Managementul situațiilor de risc în probațiune - Procedură de lucru - Serviciul de Probațiune Iași, 2016.
- [103]. Recomandarea nr. R (92) 16 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre referitoare la Regulile Europene asupra sancțiunilor aplicate în comunitate.
- [104]. Regulamentul privind organizarea și funcționarea organelor de probațiune, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 827 din 10.09.2010. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.09.2010, nr. 166-168.
- [105]. Regulile Minime ale Națiunilor Unite pentru elaborarea unor măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo).
- [106]. Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985 despre Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

În limba engleză

- [107]. Kavanagh S. J. An exploration of offenders experiences of being on a Probation Supervision Order, Trinity College, University of Dublin, 2007.

Autoreferate, Teze

În limba română

- [108]. Grecu M. I. Executarea pedepselor în regim neprivativ de libertate. Teză de doctorat, Universitatea "Nicolae Titulescu", București, România, 2009.

În limba engleză

- [109]. Kennington M. Ambiguous Freedom: A Grounded Theoretical Analysis of Life Outside Prison. Dissertation submitted to the faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State

University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Human Development. Blacksburg, VA, 2013. 200 p.

[110]. Robinson Z. C. Changing Probation Practice: Frontline Perspectives on a New Model for Supervising Offenders. The thesis is submitted in partial fulfillment of the requirements for the award of the degree of Professional Doctorate in Criminal Justice of the University of Portsmouth. Portsmouth, UK: University of Portsmouth, 2014.

Contribuții în reviste

În limba română

[111]. Adam, S. Profesia de cadru didactic între reprezentare socială și vocație individuală. In: Revista de Cercetare în Științe ale Educației, Sociologia educației, noiembrie 2009.

[112]. Balica E. Instituționalizarea probațiunii în România: Practici și strategii situaționale în contextul (Post)Aderării la Uniunea Europeană. In: Revista Română de Sociologie, 2009, serie nouă, anul XX, nr. 3–4, p. 299–317.

[113]. Cojocaru Ș. Reabilitarea bazată pe comunitate a persoanelor cu dizabilități. In: Revista de Cercetare și Intervenție Socială, 2003, Vol.2, 10 p.

[114]. Croitor E. Intervenția socială apreciativă în supravegherea specializată a minorului. Revista de Cercetare și Intervenție Socială, 2006, Vol 13, p. 142-161.

[115]. Frunză M. Care Ethics as Applied Ethics. Topics for Freedom. Philobiblon, vol. VIII-IX, 2003-2004, p. 143-183.

[116]. Fusch P.I., Ness L. R. Are We There Yet? Data Saturation in Qualitative Research. The Qualitative Report, 2015, Vol. 20, Issue 9, p. 1408-1416.

[117]. Gregory M. J. Practical Wisdom and the Ethic of Care in Probation Practice. European Journal of Probation, 2011, Vol. 3, No.3, p. 60–77.

[118]. Maxim S.-T. Responsabilitatea morală ca virtute și principiu etic fundamental. In: Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava. Serie: philosophy, social and human disciplines, 2001, p. 57- 60.

[119]. Milicenco S. Dimensiuni ale abordărilor obiective privind fenomenul sărăcie și excluziune socială în contextul interesului comun național. In: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr. 3, 43, p. 24-30.

[120]. Nichifor E. The Probation Service in Romania: An Overview. Irish Probation Journal, 2013, Vol. 10, p.104-117.

- [121]. Ólavur C. The Literature Review in Classic Grounded Theory Studies: A methodological note. *Grounded Theory Review. An International Journal*, 2011, Vol. 10, Issue 3.
- [122]. Onwuegbuzie A. J., ș.a. (2012). An exemplar for teaching and learning qualitative research. *The Qualitative Report*, 17(1), p. 16-77.
- [123]. Preda A. Probațiunea în românia, rezultatele unei cercetări empirice evaluative. In: *Revista română de sociologie, serie nouă*, 2015, anul XXVI, nr. 5–6, p. 459–470.
- [124]. Sandu A. Cadre normativ-instituționale ale construcției sociale a profesiei de consilier de probațiune în zona de N-E a României și în Republica Moldova [Institutional regulatory frameworks of the social construction of the probation counselor profession in N-E Romania and the Republic of Moldova]. In: *Sociologie Românească*, vol. XIV, nr. 1/2016. ISSN 1220 - 5389.
- [125]. Sandu A., Damian S. Restorative Justice a New (appreciative) paradigm [Justița restaurativă. O nouă paradigmă (apreciativă)]. În: *Jurnalul de Studii Juridice*, 2010, Nr. special, Decembrie, p. 493-505.
- [126]. Toroipan R., Oancea G. Justiția restaurativă. Metode de reinserție pentru tinerii delincvenți în România. In: *Jurnalul practicilor pozitive comunitare*, 2002, nr. 3-4, p. 1-4.

În limba engleză

- [127]. Apel K.-O. How to Ground a Universalistic Ethics of Co-Responsibility for the Effects of Collective Actions and Activities?. In: *Philosophica*, 1993, 52, 2, p. 9-29.
- [128]. Apostu, I. Infidelity – the Imorality of the Other. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 2016, 8(1), p. 7-10. Doi: <http://dx.doi.org/10.18662/rrem/2016.0801.01>
- [129]. Ashwoorth A. Criminal Justice and Deserved Sentences. In: *Criminal Law Review*, 1989, vol. 36, p. 340-355.
- [130]. Baci D. Sociological and Normative Assessment of Juvenile Criminal Justice in Romania. In: *Sociologie Românească*, Nr. 4, 2011, p. 18-30.
- [131]. Barbu S. G. Brief comments regarding the draft of new law on probation. In: *Review of the Air Force Academy*, 2012, Vol IX, No 2(21), p. 127-132
- [132]. Bazemore G. Restorative justice and earned redemption: Communities, victims, and offender reintegration. In: *American Behavioral Scientist*, 1998, 41, p. 768–813.
- [133]. Bazemore G., Umbreit M. A comparison of four restorative conferencing models. In: *Juvenile Justice Bulletin* (Vol. February 2001). Washington, DC: U.S. Department of Justice, 2001, p.1-19.

- [134]. Braithwaite J. Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts. In: Tonry M. (ed.), *Crime and justice: A review of research*, 1999, Vol. 25, p. 1–127.
- [135]. Braithwaite V. The value orientations underlying liberalismconservatism. In: *Personality and Individual Differences*, 1998, 25, p. 575–589.
- [136]. Brod M., Tesler L. E., Christiansen T. L. Qualitative research and content validity: Developing best practices based on science and experience. *Quality of Life Research*, 2009, 18(9), p. 1263-1278. doi:10.1007/s11136-009-9540-9
- [137]. Carroll J. S. ş.a. Sentencing goals, causal attributions, ideology, and personality. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 52, p. 107–118.
- [138]. Cernica N., ş.a. Issues in the ethics and aesthetics of new technologies. In: *European Journal of Science and Theology*, 2013, Vol. 9, nr. 1, p. 77-89.
- [139]. Chadwick N., Dewolf A., Serin R. Effectively Training Community Supervision Officers A Meta-Analytic Review of the Impact on Offender Outcome. In: *Criminal Justice and Behavior*, 2015, Vol 42, Issue 10, p. 977-989. DOI: 10.1177/0093854815595661.
- [140]. Liebling A., Elliot C., Arnold H. Transforming the Prison: Romantic Optimism Or Appreciative Realism. In: *Criminology and Criminal Justice*, 2001, Vol.I, No.2, p. 161-180.
- [141]. De Keijser J. W., Van Der Leeden R., Jackson J. L. From moral theory to penal attitudes and back: A theoretically integrated modeling approach. In: *Behavioral Sciences & the Law*, 2002, 20, 4, p. 317–335.
- [142]. Dowden C. Andrews D. A. The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: A meta-analytic review of core correctional practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2004, 48, p. 203-214.
- [143]. Dowden C., Andrews D. A. What works in young offender treatment: A meta-analysis. *Forum on Corrections Research*, 1999, 11, p. 21-24.
- [144]. Durnescu I. An Exploration of the Purposes and Outcomes of Probation in European Jurisdictions. In: *Probation Journal*, 2008, vol. 55, 3.
- [145]. Fox K. Restoring the social: offender reintegration in a risky world. În: *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, Vol 38, 2014, 235-256. <http://dx.doi.org/10.1080/01924036.2013.848221>
- [146]. Frunză S. Does Communication Construct Reality? A New Perspective on the Crisis of Religion and the Dialectic of the Sacred. In: *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 2011, vol. 35, p. 180-193.
- [147]. Gallagher J.R. Nordberg A. A Phenomenological and Grounded Theory Study of Women's Experiences in Drug Court: Informing Practice Through a Gendered Lens. In: *Women*

& Criminal Justice. 2017, Vol. 27, Issue 1, p.1-14.
<http://dx.doi.org/10.1080/08974454.2016.1256255> .

- [148]. Gergen K. J. Construction in Contention: Toward Consequential Resolutions. In: *Theory and Psychology*, 2001, vol, 11, pp. 419-432.
- [149]. Hardy M. Practitioner perspectives on risk: Using governmentality to understand contemporary probation practice. In: *European Journal of Criminology*, 2014, vol. 11, no. 3, p. 303-318. Doi: 10.1177/1477370813495758.
- [150]. Killias M., Villettaz P. The effects of custodial vs non-custodial sanctions on reoffending: Lessons from a systematic review. In: *Psicothema*, 2008, 20, 1, p. 29 – 34.
- [151]. Louden E. J., ş.a. Supervising probationers with mental disorder: How do agencies respond to violations? *Criminal Justice and Behavior*, 2008, Vol. 35, Issue 7, p.832-847. DOI: 10.1177/0093854808319042
- [152]. Manchak S. M., Kennealy P.J., Skeem J. L. Officer-Offender Relationship Quality Matters: Supervision Process as Evidence-Based Practice. Perspectives. *The Journal of the American Probation and Parole Association*, 2014, Vol. 38, Issue 2, p. 57-70.
- [153]. Martin L. Reentry Within the Carceral: Foucault, Race and Prisoner Reentry. In: *Critical Criminology*, 11/2013, Vol. 21, Issue 4, p. 493-508. DOI 10.1007/s10612-013-9196-1.
- [154]. Maruna S., LeBel T. Welcome home? Examining the reentry court. *Western Criminology Review*, 2003, 42, 91–107.
- [155]. McFatter R. M. Purposes of punishment: Effects of utilities of criminal sanctions on perceived appropriateness. In: *Journal of Applied Psychology*, 1982, 67, p. 255–267.
- [156]. McFatter R. M. Sentencing strategies and justice: Effects of punishment philosophy on sentencing decisions. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 1978, 36, p. 1490–1500.
- [157]. Miller J., Copeland K., Sullivan M. Keeping Them Off the Corner: How Probation Officers Steer Offenders Away From Crime Opportunities. In: *Prison journal*, 2015, Vol. 95, Issue: 2, p. 178-198. DOI: 10.1177/0032885515575263.
- [158]. Nils C. Conflicts as property. In: *British Journal of Criminology*, 1977, 17, p. 1–15.
- [159]. Norrie J., Eggleston E., Ringer M. Quality Parameters of Supervision in a Correctional Context. In: *New Zealand Journal of Psychology*, 2003, Vol. 32, No.2, p. 76-83.
- [160]. Pascariu L. T. Some Ideas for a Comparative Analysis of the Administrative Contracts. In: *European Journal of Law and Public Administration*, 2016, 3(1), p. 115-120.
- [161]. Phillips J. The social construction of probation in England and Wales, and the United States: Implications for the transferability of probation practice. In: *British Journal of Community Justice*, 2010, Vol. 8, Issue 1, p. 5-18.

- [162]. Ray, P. H. The Rise of Integral Culture. In: Noetic Sciences Review, 2011, Vol. 10, No.28, p.129-135.
- [163]. Ricks E., Loudon, J. E. The Relationship Between Officer Orientation and Supervision Strategies in Community Corrections. Law and Human Behavior, 2015, Vol. 39 Issue 2, p. 130-141. DOI: 10.1037/lhb0000098.
- [164]. Sandu A. A levinasian opening on the affirmative ethics of care. In: Journal for the Study of Religions and Ideologies, 2016, 15, 43, p. 28-47.
- [165]. Sandu A. Freedom as a hermeneutical pretext. In: Revista Romaneasca pentru Educație Multidimensională, 2010, Vol. 2, issue 3, p. 5-24.
- [166]. Sandu A. Preliminaries to a Social-Semiotic Model of Communicative Action. In: Postmodern Openings, 2015, Vol. 6, issue 2, p. 59-77. Doi: 10.18662/po/2015.0602.05.
- [167]. Sandu A. Probation between counselling and supervision. In: Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale, 2016, 8(98), p. 30-38.
- [168]. Sandu A. The Development of Human Resources in the Probation Services. A Qualitative Analysis. In curs de evaluare la revista Human Service Organizations: Management, Leadership, & Governance, 2016. ISSN: 2330-3131.
- [169]. Sandu A. The Establishment of Probation Systems in Romania and the Republic of Moldova. In: European Proceedings of Social and Behavioural Sciences, 2016, Vol. 15, p. 865-874. ISSN: 2357-1330. DOI: 10.15405/epsbs.2016.09.108.
- [170]. Sandu A. The Practice of Probation Centred on Ethical Values. In curs de evaluare la revista Social Justice Research, 2016. ISSN: 0885-7466
- [171]. Sandu A. The social construction of the profession of probation counsellor. An analysis of the instrumental and institutional framework in N.E. Romania and the Republic of Moldova. In curs de evaluare la revista Journal of Social Service Research, 2016. ISSN: 0148-8376
- [172]. Sandu A., Damian S. Applying Appreciative Inquiry Principles in the Restorative Justice Field. In: Postmodern Openings, 2012, Vol. 3, Issue 2, p. 37-52.
- [173]. Sandu A., Ignătescu C. Retributivity and public perception on the non-custodial sanctions. În curs de publicare în Social Research Reports, 2017.
- [174]. Saulnier A., Sivasubramaniam D. Effects of Victim Presence and Coercion in Restorative Justice: An Experimental Paradigm. In: Law and Human Behavior, 2015, Vol. 39, Issue 4, p. 378-38. DOI: 10.1037/lhb0000130.
- [175]. Schwalbe C. S. Toward an integrated theory of probation. In: Criminal Justice and Behavior, 2012, Vol. 39, No. 2, p. 185-201. DOI: 10.1177/0093854811430185.

- [176]. Szabo A. From Restorative Justice to Restorative Practices: Applicability in the Field of Social Work. In: Revista de Asistență Socială, 2010, Nr. 1.
- [177]. Unguru E., Sandu A. A Socio-Legal Approach of Probation in Light of the New Penal Code. Restorative Justice Versus Retributive Justice. In: European Journal of Law and Public Administration, Issue 1, p. 37-68.
- [178]. Wenzel M. ș.a. Retributive and Restorative Justice. In: Law Hum Behav, 2008, 32, p. 375–389. DOI 10.1007/s10979-007-9116-6.
- [179]. Vlăduțescu Ș. Communication on the difficult route of lie. In: International Letters of Social and Humanistic Sciences, 2014, 16(1), p. 86-95.

Contribuții în lucrări științifice

În limba română

- [180]. Balahur D. Pedepsă și control social în modernitatea târzie. Pluralismul socio-juridic și justiția alternativă. In: Schiaucu V., Canton R. (coord.). Manual de probațiune. București, România: Editura Eurostandard, 2008, p. 49-68.
- [181]. Bucur A., Dima M., Oberșterescu E. Elemente de drept. In: Schiaucu V., Canton, R. (coord.), Manual de probațiune. București, România: Editura Eurostandard, 2008, p. 69-105.
- [182]. Bulgaru M. Factori de risc în apariția comportamentului delincent. In: Bulgaru M. (coord.), Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare. Culegere de articole elaborate în baza comunicărilor la Conferința științifică din 22 aprilie 2005. Universitatea de Stat din Moldova. Centrul Republican de Resurse pentru Asistență Socială, 2005, p. 7-25.
- [183]. Cojocaru V. Instituția probațiunii în Republica Moldova. In: Bulgaru M. (coord.), Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare. Culegere de articole elaborate în baza comunicărilor la Conferința științifică din 22 aprilie 2005. Universitatea de Stat din Moldova. Centrul Republican de Resurse pentru Asistență Socială, 2005, p. 90-98.
- [184]. Cozma C., Măgureanu L. Valori etice fundamentale, între constanță și metamorfoză. In: Pivniceru M., Luca M. (eds.), Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane. București, România: Editura Hamangiu, 2008.
- [185]. Dilion M. Efectele mediului penitenciar asupra vieții persoanelor în conflict cu legea. In: Bulgaru M. (coord.), Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare. Culegere de articole elaborate în baza comunicărilor la Conferința științifică din 22 aprilie 2005.

Universitatea de Stat din Moldova. Centrul Republican de Resurse pentru Asistență Socială, 2005, p. 47-52.

[186]. Dongoroz V. Drept penal. In: Tanoviceanu I. Tratat de drept și procedură penală, Ediția a II-a revăzută și completată de Dongoroz V. ș.a. București, 1924-1927, vol. III.

[187]. Dumitrașcu L., Schiaucu V. Supravegherea în comunitate. In Schiaucu V., Canton R. (coord.), Manual de Probațiune. București, România: Editura Euro Standard, 2008, p. 156-191.

[188]. Durnescu I. O istorie a probatiunii în România. In: Schiaucu V., Canton R. (coord.), Manual de Probațiune. București, România: Editura Euro Standard, 2008, p. 8-25.

[189]. Durnescu I. Recomandări ale Consiliului Europei în Domeniul Probațiunii. In: Durnescu I. (coord.), Probațiunea. Teorii, legislație și practică. Iași, România: Editura Polirom, 2011.

[190]. Durnescu I. Serviciile de probațiune din România. În Buzducea D. Asistența socială a grupurilor de risc. Iași, România: Editura Polirom, 2010.

[191]. Haines K. Ce este probațiunea. În: Balahur, D. (coord.), Manualul consilierului de reintegrare socială și supraveghere. Craiova: Editura „Themis“, 2002.

[192]. Maiorescu T. În contra direcției de azi în cultura română. În Opere, vol. 1. București, România: Editura Minerva, [1866] 1978.

[193]. Maxim S.-T., Dascălu D. I., Hapenciuc V. Relevanța eticii relațiilor de afaceri într-o lume în schimbare. In: Revista Amfiteatru Economic, 2008, nr. 23, p.200-210.

[194]. Popa D. Perspective de implementare a justiției restaurative în Republica Moldova. In: Bulgaru M. (coord.), Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare. Culegere de articole elaborate în baza comunicărilor la Conferința științifică din 22 aprilie 2005. Universitatea de Stat din Moldova. Centrul Republican de Resurse pentru Asistență Socială, 2005, p. 81-89.

[195]. Popa V. Conceptul de probațiune penitenciară: managementul pedepsei. In: Bulgaru M. (coord.), Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare. Culegere de articole elaborate în baza comunicărilor la Conferința științifică din 22 aprilie 2005. Universitatea de Stat din Moldova. Centrul Republican de Resurse pentru Asistență Socială, 2005, p. 99-109.

[196]. Szabo A. Greșeală, vinovăție și pedeapsă: despre reabilitarea persoanelor care au comis infracțiuni. In Buzducea D. Asistența socială a grupurilor de risc. Iași, România: Editura Polirom, 2010.

În limba engleză

- [197]. Apel K.-O. Normative Ethics and Strategical Rationality. The Philosophical Problem of Political Ethics. In: Schurmann, R.(ed.), The Public Realm. Essays on Discursive Types in Political Philosophy. State Univ. of New York Press, 1989.
- [198]. Apel K.-O. The Ecological Crisis as a Problem for Discourse Ethics. In: Ofsti, A. (ed.), Ecology and Ethics. Trondheim: Nordland Academy of Arts and Sciences, 1992.
- [199]. Apel K.-O. The Response of Discourse Ethics to the Moral Challenge of the Human Situation as Such and Especially Today. In: Mercier Lectures, Louvain-la-Neuve, March, 1999, p.77-90.
- [200]. Bandura A. Social Cognitive Theory of Moral Thought and Action. In Kurtines W. M., Gewirtz J. L. (eds.), Handbook of Moral Behavior and Development, Vol. 1. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1991, p. 45-103.
- [201]. Braithwaite J. Restorative justice. In Tonry, M. (Ed.), The handbook of crime and punishment. Oxford : Oxford University Press, 1998, p. 323–344.
- [202]. Braithwaite J. Principles of restorative justice. In: Von Hirsch A., Roberts J. V., Bottoms A., Roach K., Schiff M. (eds.), Restorative justice and criminal justice: Competing or reconcilable paradigms? Oxford: Hart, 2003. p.1-20.
- [203]. Braithwaite J., Strang H. Introduction: Restorative justice and civil society. In: Strang H. , Braithwaite J. (eds.), Restorative justice and civil society. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. p.1-13.
- [204]. Cooperrider D., Srivatsva S. Appreciative Inquiry in Organization Life. In: Cooperrider D., Srivatsva S. (ed.), Research in Organizational Change and Development. Greenwich, CT: JAI Press, 1987.
- [205]. Daly K. Revisiting the Relationship between Retributive and Restorative Justice. In: Strang H., Braithwaite J. (eds.), Restorative Justice: From Philosophy to Practice. Dartmouth: Aldershot, 2000, p. 33-54.
- [206]. Foucault M. Governmentality. In Burchell G., Gordon G., Miller P. (eds.), The Foucault Effect: Studies in Governmentality. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1991, p. 87–104.
- [207]. Johnstone G., Van Ness D. V. The Meaning of Restorative Justice. In: Johnstone G., Van Ness D. V. (eds.), Handbook on Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2006.
- [208]. Levinas E. Ethics as First Philosophy. In Hand S. (ed.), The Levinas Reader. Blackwell Publishing Company, Malden, 2001, p. 75-87.

- [209]. Levinas E. The Trace of the Other. In Taylor M. C. (ed.), Deconstruction in Context. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1986, p. 345-359.
- [210]. Pavlich G. The force of community. In: Strang H., Braithwaite J. (eds.), Restorative justice and civil society. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 56-68.
- [211]. Sandu A. Probation counsellors' perspectives on their professional practice. În curs de publicare în Sandu A., Ciulei T., Frunză A. (eds.), The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences. MEPDEV 2nd edition 2016 - 2nd Central & Eastern European LUMEN International Conference - Multidimensional Education & Professional Development. Ethical Values, 2017.
- [212]. Sandu A. The Functions of Penalty and the Attributions of the Systems of Probation. Comparison between Romania and the Republic of Moldova. In: Sandu, A., Frunza, A., Ciulei, T., Gorghiu, G., Petrovici, A. (eds.), Rethinking Social Action. Core Values. Bologna, Italy: MEDIMOND S R L, 2015, p. 1413-1417.
- [213]. Sandu A. The Social Construction of the Probation Counsellor Profession. An Ethical Approach. In: Frunză, A., Ciulei, T., Sandu A. (eds.), Transdisciplinarity and Communicative Action. Italy: MEDIMOND-Monduzzi Editore International Proceedings Division, 2015, p. 661-666.
- [214]. Toader E., Balan G., Bulgaru Iliescu D. Ethical values of the medical education. In: E-Health And Bioengineering Conference (EHB). NEW YORK: IEEE, 345 E 47TH ST. ISBN:978-1-4673-7545-0.
- [215]. Van Kalmthout A. M., Durnescu I. European Probation Service Systems. A comparative overview. In Van Kalmthout A. M., Durnescu I. (eds.), Probation in Europe, Published by aolf Legal Publishers (WLP) 2008, p. 201.

Contribuții în materialele simpozioanelor

În limba engleză

- [216]. Sandu A. From Distributive to Procedural Justice. Justice as a Constitutive Value of Public Administration. Prezentată la World LUMEN Congress, 15th LUMEN Anniversary Edition| 12- 17 April 2016| Iasi, Romania. Disponibil online la adresa: <http://conferinta.info/program-wlc2016/>
- [217]. Sandu A. How the Probation Counsellors see the Relationship with the Supervised Persons. Prezentată în cadrul 2nd Central & Eastern European LUMEN International

Conference. Multidimensional Education & Professional Development. Ethical Values, 17-18 November 2016, Târgoviște, România. Disponibil online la adresa: [http://lumen.international/wp-content/uploads/2016/11/Final-](http://lumen.international/wp-content/uploads/2016/11/Final-Program_LUMEN_MEPDEV2016_Conference.pdf)

[Program_LUMEN_MEPDEV2016_Conference.pdf](http://lumen.international/wp-content/uploads/2016/11/Final-Program_LUMEN_MEPDEV2016_Conference.pdf)

[218]. Sandu A. Social construction of probation counsellor profession. Prezentată la Conferința Științifică Internațională LUMEN 2014 –Transdisciplinarity and Communicative Action, 21-22 noiembrie 2014, Târgoviște, România. Disponibil online la adresa: http://conferinta.info/wp-content/uploads/2014/10/PROGRAM_LUMEN_5th_edition_TCA2014_19.11_13.00.pdf

[219]. Sandu A. The Practice of Probation centred on Ethical Values. Prezentată în cadrul 2nd Central & Eastern European LUMEN International Conference. Multidimensional Education & Professional Development. Ethical Values, 17-18 November 2016, Târgoviște, România. Disponibil online la adresa: http://lumen.international/wp-content/uploads/2016/11/Final-Program_LUMEN_MEPDEV2016_Conference.pdf

[220]. Sandu A. Three Perspectives on the Ethics of Punishment. Prezentată în cadrul Sesiunii Plenare la 7th LUMEN International Conference – Multidimensional Education and Professional Development. Ethical Values – MEPDEV 2015, 12th – 14th November 2015, Târgoviște, România. Disponibil online la adresa: <http://conferinta.info/wp-content/uploads/2015/11/PROGRAM-%E2%80%93-LUMEN-MEPDEV2015.pdf> ;

[221]. Sandu A., Unguru, E. Social Construction of Probation. Professional interferences. Presented at Social Work International Conference (SWIC). Envisioning sustainable social work: Empowering Communities and Individuals. November 3-4, 2016. Bucharest. Available at: https://swicub.files.wordpress.com/2016/06/2016-11-01-swic-2016_conference-programme_new-version-1.pdf

Referințe la documente electronice

În limba română

[222]. Codul de etică al consilierului de probațiune. <http://cj.md/uploads/Cod%20de%20etica%20final.pdf> (vizitat 03.02.2017).

[223]. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova. Generalizarea și realizarea studiului privind implementarea legii cu privire la probațiune în Republica Moldova (Probațiunea presentințială și sentințială în comunitate), 2012. http://ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/final_raport_probat_iunea_partea2.pdf (vizitat 02.02.2017).

- [224]. Hotărârea 56/3 cu privire la Nota informativă a Procuraturii Generale pe marginea respectării legislației la aplicarea pedepsei sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității. Chișinău, 2013. <http://new.csm.md/files/Hotaririle/2013/3/56-3.pdf> (vizitat 02.02.2017).
- [225]. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, Oficiul Central de Probațiune. Buletin informativ Ediția nr. 1/2015. http://probatune.gov.md/tc_userfiles/file/Buletin%20informativ/Buletin%20Informativ%20nr%201%20din%2003-2015.pdf (vizitat 02.02.2017).
- [226]. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, Oficiul Central de Probațiune. Ordin cu privire la aprobarea Concepției de dezvoltare a instituției probațiunii. http://www.justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/coordonare/ordin_Conceptia.pdf (vizitat 02.02.2017).
- [227]. Ministerul Justiției, Direcția Națională de Probațiune. Sistemul de Probațiune. Raport de activitate pentru anul 2015. <http://www.just.ro/wp-content/uploads/2015/12/Anexa-1.5.1-Raport-de-activitate-2015-Directia-Nationala-de-Probatune.pdf> (vizitat 02.02.2017).
- [228]. Oficiul Central de Probațiune. Bilanțul activității Oficiului central de probațiune pentru 9 luni, anul 2015. http://probatune.gov.md/tc_userfiles/file/Activitatea%20OCP/Bilantul%20-%209%20luni%202015.pdf (vizitat 02.02.2017).
- [229]. Strategia de dezvoltare a sistemului probațiunii pentru anii 2016 – 2020 http://probatune.gov.md/tc_userfiles/file/Transparenta/Strategia%20de%20dezvoltare%20a%20sistemului%20de%20proba%C8%9Biune.pdf (vizitat 02.02.2017).

În limba engleză

- [230]. Barker K. A. Grounded Theory study of the role of interpersonal processes in community sexual offending group work programmes from a counselling psychology perspective. London Metropolitan University, 2015. http://repository.londonmet.ac.uk/1101/1/BarkerKimberly_GroundedTheoryStudy.pdf (vizitat 31.01.2017).
- [231]. Dale M. Trlin A. Probation practice as social work – viewpoints of practitioners in New Zealand. Social Work Review, 2007, p. 4-11. <http://anzasw.nz/wp-content/uploads/SW-Review-19-Winter-07-Article-Dale-and-Trlin.pdf> (vizitat 02.02.2017).
- [232]. Epperson M., Lurigio A. Comparative Evaluation of Court-Based Responses to Offenders with Mental Illnesses. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/249894.pdf> (vizitat 03.02.2017).

- [233]. McNeill F. Probation: Myths, realities and challenges. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Conference_19_files/Word%20Presentation%20McNeill_Helsinki.pdf (vizitat 02.02.2017).
- [234]. Munting L. Offender rehabilitation and reintegration: taking the White Paper on Corrections forward. Cape Town, 2005. <https://pdfs.semanticscholar.org/22be/fbbe206bd7178eb748f268dd6e0c7c32ea3b.pdf> (vizitat 01.02.2017) .
- [235]. Nodding N. Two concepts of caring. Philosophy of Education, 1999, p.36-39. <http://ojs.ed.uiuc.edu/index.php/pes/article/view/2024/719> (vizitat 03.02.2017).
- [236]. *** Case of Atudorei V. Romania, (Application no. 50131/08) Judgment, Strasbourg, 16 September 2014. <http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4552686> (vizitat 03.02.2017).
- [237]. Legea Nr. 252 din 19 iulie 2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune.
<http://anp.gov.ro/documents/10180/57727/Legea+252+din+2013++privind+sistemul+de+probat+une.pdf/a7ed7611-b6ac-43c7-85ac-a31975bbff73> (vizitat 03.02.2017).
- [238]. Legea Nr. 253 din 19 iulie 2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.
<http://anp.gov.ro/documents/10180/57727/Legea+253+din+2013+-+executarea+pedepselor,a+masurilor+educative+si+a+altor+m%C4%83suri+neprivative+de+lib+ertate.pdf/0d734902-be75-4de2-bcdd-34f5eac9717d> (vizitat 03.02.2017).
- [239]. Larkins J. Using Appreciative Inquiry in Parent Teen Mediation, 2004. <http://judylarkins.com/news/using-appreciative-inquiry-parentteen-mediation> (vizitat 07.02.2017).

Ghid de Interviu Consilieri de Probațiune (RO/MD)

I. Axa tematică 1. Experiența în calitate de *consilier de probațiune*. Descrierea practicii profesionale/ specificul practicii.

1. De cât timp lucrați în calitate de consilier de probațiune?
2. Cum ați ajuns să lucrați în calitate de consilier de probațiune?
3. Ce pregătire ați urmat pentru a deveni consilier de probațiune?
4. În ce constă activitatea Dumneavoastră de consilier de probațiune?
5. Care sunt atribuțiile de serviciu care vă revin în calitate de *consilier de probațiune*?
6. Descrieți activitățile curente pe care le desfășurați în cadrul unei zile obișnuite de lucru.
7. Descrieți activitățile pe care le realizați pentru a duce un caz la bun sfârșit.
8. Care este contextul profesional în care se desfășoară practica Dumneavoastră?
9. Care credeți că sunt elementele de specific românesc/moldovenesc al practicii probațiunii?
10. Cum vedeți evoluția practicii probațiunii în România/Republica Moldova?

II. Axa tematică: **Semnificația pe care o acordă subiectul practicii sale profesionale,**

11. Ce semnificație acordați practicii Dumneavoastră profesională? Ce semnifică pentru Dumneavoastră să fiți consilier de probațiune? Manager al unui serviciu de probațiune?
12. Ce semnificație acordați termenului profesionism?
13. Considerați că un bun consilier de probațiune ar trebui să aibă o solidă pregătire profesională ca asistent social, ca psiholog sau ca jurist? Motivați alegerea.
14. Ce face să vă considerați un bun profesionist? Ce face să considerați pe altcineva (cu predilecție alt consilier de probațiune) un bun profesionist?
15. Care considerați că a fost cea mai mare realizare pe care ați avut-o în calitate de consilier de probațiune?
16. Ce anume a făcut ca această realizare să se poată împlini?
17. Care a fost cea mai mare dezamăgire pe care a-ți avut-o în calitate de consilier de probațiune?
18. Ce anume a făcut ca acest lucru să constituie o dezamăgire pentru Dumneavoastră?
19. Care a fost cea mai mare dezamăgire pe care a-ți avut-o în calitate de șef?

20. Ce considerați Dumneavoastră a fi un caz rezolvat din punctul Dumneavoastră de vedere?

III. Axa tematică: Relația cu beneficiarii,

21. Care este în general relația Dumneavoastră cu persoanele aflate în supraveghere?

22. Ce anume realizați ca profesionist pentru eficientizarea comunicării cu persoanele supravegheate?

23. Cât de importantă considerați încrederea în relația profesionist/beneficiar al sistemului de probațiune și ce anume realizați concret pentru stabilirea relației de încredere?

IV. Axa tematică: Relația dintre consilierul de probațiune și instituții (serviciul de probațiune, instanțele de judecată, penitenciare)

24. Care este relația Dumneavoastră în calitate de consilier de probațiune cu instanța de judecată, cu penitenciarul, și în general cu celelalte instituții implicate în sistemul justiției penale?

25. Ce credeți că ar fi de făcut pentru ca sistemul serviciilor de probațiune să comunice cu maxima eficiență cu celelalte sisteme implicate în domeniul justiției penale?

V. Axa tematică: Semnificația responsabilității și autonomiei

26. Care este rolul social al practicii probațiunii?

27. Vă considerați mai degrabă un profesionist implicat în supravegherea persoanelor care au săvârșit fapte penale, sau un profesionist implicat în elaborarea/implementarea unor programe de reintegrare socială a acestora?

28. Care este în opinia Dumneavoastră motivul pentru care infractorii sunt pedepsiți de societate?

29. Ce părere aveți despre opinia conform căreia: Scopul aplicării unei pedepse este retribuirea /sanționarea unui rău făcut. Infractorii merită pedepsiți pentru că au săvârșit o faptă rea/antisocială.

30. Ce părere aveți despre opinia conform căreia: cel mai important rol al pedepsei este să descurajeze săvârșirea unor noi infracțiuni, atât de făptuitorii respectivi, cât și de alți posibili făptuitori? Pedepsa trebuie să dea un exemplu...

31. Cel mai important rol al pedepsei trebuie să fie restabilirea echilibrului în societate (între infractor, victimă și comunitate)?

32. Ce semnificație acordați termenului de responsabilitate?

33. Descrieți /prezentați programe de reintegrare a persoanelor care au comis fapte penale care considerați că ar putea contribui la responsabilizarea acestora?

34. Credeți că este posibilă responsabilizarea persoanelor care au săvârșit fapte penale?

35. Puteți da exemple de situații când persoane aflate în supravegherea serviciului de probațiune / a Dvs în calitate de consilier de probațiune au dat dovadă de responsabilitate?
36. Credeți că implementarea unor programe de consiliere și mediere făptuitor-victimă ar duce la responsabilizarea făptuitorilor? Dacă da în ce manieră?
37. Cum definiți termenul de autonomie?
38. Găsiți o semnificație morală/etică acestui termen?
39. Contribuie serviciul de probațiune la construcția autonomiei subiecților aflați în probațiune?
40. Cum considerați că este mai bine să fie implementată supravegherea în comunitate: Pedepsa să fie pronunțată, cu suspendare sub condiția urmăririi unui program de probațiune sau pronunțarea pedepsei să fie amânată de către judecător pe o perioadă nedeterminată și în cazul succesului programelor de reintegrare socială pedeapsa să nu mai fie pronunțată absolut de loc? Motivați alegerea.

Vă mulțumim pentru timpul acordat și pentru sprijinul oferit în realizarea cercetării

Răspunsurile Dumneavoastră sunt deosebit de prețioase pentru noi!

Ghid de interviu beneficiari

(de aplicat persoanelor care au săvârșit fapte penale aflate în supravegherea Serviciilor de Probațiune)

(RO/MD)

I. Axa tematică 1. Experiența în calitate de persoană aflată în supravegherea serviciului de probațiune.

1. De cât timp sunteți în evidența serviciului de probațiune?
2. Care sunt motivele pentru care ați fost plasat sub supravegherea Serviciului de probațiune?
3. În ce constă supravegherea Dumneavoastră efectuată de consilierul de probațiune?
4. Descrieți activitățile curente pe care le desfășurați în cadrul unei ședințe realizate cu consilierul de probațiune.

II. Axa tematică: Semnificația pe care o acordă subiectul relației sale cu Serviciul de Probațiune,

5. Ce semnificație acordați reintegrării Dumneavoastră sociale?
6. Considerați că un bun consilier de probațiune ar trebui să aibă o solidă pregătire profesională ca asistent social, ca psiholog sau ca jurist? Motivați alegerea.

III. Axa tematică: Relația cu consilierul de probațiune,

7. Care este în general relația Dumneavoastră cu consilierul de probațiune?
8. Cât de importantă considerați încrederea în relația Dumneavoastră cu consilierul de Probațiune?

IV. Axa tematică: Semnificația responsabilității și autonomiei,

9. Care este rolul social al practicii probațiunii?
10. Care este în opinia Dvs motivul pentru care infractorii sunt pedepsiți de societate?
11. Ce părere aveți despre opinia conform căreia: Scopul aplicării unei pedepse este retribuirea /sanționarea unui rău făcut. Infractorii merită pedepsiți pentru că au săvârșit o faptă rea/antisocială.
12. Ce părere aveți despre opinia conform căreia cel mai important rol al pedepsei este să descurajeze săvârșirea unor noi infracțiuni, atât de făptuitorii respectivi, cât și de alți posibili făptuitori? Pedepsa trebuie să dea un exemplu...
13. Cel mai important rol al pedepsei trebuie să fie restabilirea echilibrului în societate (între infractor, victimă și comunitate)?
14. Ce semnificație acordați termenului de responsabilitate?

15. Descrieți /prezentați programe de reintegrare a persoanelor care au comis fapte penale care considerați că ar putea contribui la responsabilizarea acestora?
16. Credeți că este posibilă responsabilizarea persoanelor care au săvârșit fapte penale?
17. Credeți că implementarea unor programe de consiliere și mediere făptuitor victimă ar duce la responsabilizarea făptuitorilor? Dacă da în ce manieră?
18. Cum definiți termenul de autonomie?
19. Găsiți o semnificație morală/etică acestui termen?
20. Contribuie Serviciul de Probațiune la construcția autonomiei subiecților aflați în probațiune?
21. Cum considerați că este mai bine să fie implementată supravegherea în comunitate: Pedeapsa să fie pronunțată, cu suspendare sub condiția urmăririi unui program de probațiune sau pronunțarea pedepsei să fie amân timer de către judecător pe o perioadă nedeterminată și în cazul succesului programelor de reintegrare socială pedeapsa să nu mai fie pronunțată absolut de loc? Motivați alegerea.

Vă mulțumim pentru timpul acordat și pentru sprijinul oferit în realizarea cercetării

Răspunsurile Dumneavoastră sunt deosebit de prețioase pentru noi!

Ghid de Interviu alți profesioniști

(RO/MD)

1. Cu ce vă ocupați?
2. În ce domeniu activați?
3. Care este experiența Dumneavoastră?
4. De câtă vreme interacționați cu Sistemul de probațiune?
5. Care este specificul Serviciului de probațiune în România?
6. În ce situație a-ti interactionat cu Serviciul de Probațiune, cu consilierul de probațiune?
7. Cât de utilă considerați activitatea Serviciului de Probațiune pentru societatea românească? Și după aceasta aș dori să îmi spuneți în contextul justiției românești.
8. Cum vedeți rolul consilierului de probațiune? Cu ce ajută societatea românească?
9. Sunt 2 opinii conform cărora: 1 Accentuarea importanței pedepsei și 2 accentuarea reintegrării sociale a făptuitorului. La care dintre cele 2 opinii adevărați și de ce?
10. Cum vedeți consilierul de probațiune în raport cu alți specialiști din sistemul de justiție și din sistemul serviciilor sociale? Care ar fi poziția lui?
11. Cum considerați că probațiunea își exercită rolul menit?
12. Vă rog să enumerați din punctul Dumneavoastră de vedere puncte tari și pe cele slabe ale sistemului de probațiune.
13. De ce îmbunătățiri credeți că are nevoie sistemul de probațiune din România?

Ghid de Focus Grup

(RO/MD)

1. Ce credeți că înseamnă probațiunea în general?
2. Când a-ți interacționat ultima oară cu un consilier de probațiune și care au fost activitățile în care a-ți conlucrat?
3. Din perspectiva societății dar și a Dumneavoastră ca profesioniști ce ar trebui să primeze? Pedepsa și mă refer la o pedeapsă exemplară a infractorului în sensul de a descuraja săvârșirea unor fapte penale sau dimpotrivă reintegrarea socială a făptuitorului.
4. Vă rog să alegeți un caz sau cum doriți și să îmi spuneți exact ce alegeți pedeapsă sau pe reintegrare?
5. Care considerați că este statutul profesional al consilierului de probațiune?
6. Cum vedeți dezvoltarea probațiunii în România?
7. Dumneavoastră vorbiți acum cumva de nișarea activității.
8. Dacă îmi permite-ți când ne referim la statut, acum din perspectiva dumneavoastră ca și consilier vorbeați la început despre acea calitate de ofițer de probațiune.
9. Ofițerul de probațiune are un rol bine stabilit?
10. Acum vă rog să îmi spuneți cum ați dori să fiți cunoscuți?

Alegeți țara de apartenență1. * *Bifați o singură căsuță*☐ **România**☐ **Republica Moldova****Chestionar | Cercetare asupra Opiniei publice referitoare la pedepsele neprivative de libertate în România și Republica Moldova**

Scopul acestei cercetări vizează identificarea opiniei Consilierilor de Probațiune cu privire la o serie de aspecte particulare referitoare la pedepsele neprivative de libertate (care evită închisoarea) și funcționarea serviciilor de Probațiune din România. Cercetarea se desfășoară în cadrul Centrului de Cercetări Socio-Umane LUMEN, în Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava, Facultatea de Drept și Administrație Publică și Universitatea de Stat din Moldova, ca parte a proiectului „Construcția Socială a Profesiei de consilier de Probațiune în România și Republica Moldova”.

La ce să mă aștept de la participarea mea în cercetare | Vă rugăm să răspundeți în cele ce urmează la câteva întrebări cu privire la opinia Dumneavoastră referitoare la pedepsele neprivative de libertate (care evită închisoarea) și impactul lor social. Chestionarul va conține întrebări în legătură cu motivul pentru care infractorii sunt pedepsiți de societate, utilitatea pedepsei cu închisoarea pentru reintegrarea infractorului în diferite contexte, opinii referitoare la pedepsele alternative, serviciile de probațiune.

Dacă aveți orice fel de întrebări cu privire la cercetare, vă rugăm să contactați:
antonio1907@yahoo.com – Antonio Sandu.

Niciuna dintre întrebări nu ridică aspecte cu caracter defăimător la adresa persoanelor chestionate sau a mediului lor de muncă, dar nici situații de introspecție, care ar necesita o reflecție ce poate produce emoții negative.

Dacă totuși identificați întrebări la care nu veți dori să răspundeți, aveți posibilitatea să afirmați acest lucru, fie alegând opțiunea NS/NR (nu știu/ nu răspund), fie chiar renunțând la completarea integrală a chestionarului.

Chestionarul este anonim, iar dacă date de identificare vor fi totuși menționate în răspunsurile Dumneavoastră, acestea vor fi prelucrate și eliminate la transcriere. Răspunsurile la întrebările chestionarului durează aproximativ 15-20 minute.

Răspunsurile Dumneavoastră sunt deosebit de importante pentru noi, și vă mulțumim foarte mult pentru disponibilitatea și interesul acordat completării acestui chestionar!

Potențialele riscuri și disconfortul creat pentru Dumneavoastră dacă luați parte la acest studiu |

Nici un rău cauzat de stres, rău fizic, psihologic, social sau economic, nu poate fi suportat de către Dumneavoastră ca participant la acest studiu.

Beneficiile Dumneavoastră dacă luați parte la acest studiu | Nu există beneficii directe pentru Dumneavoastră, ca participant.

Ce veți primi pentru a lua parte la acest studiu | Participarea la acest studiu nu este compensată cu nici un fel de stimulente financiare sau materiale.

Ce se va întâmpla cu informațiile colectate în acest studiu | Informațiile colectate vor fi păstrate sub confidențialitate, în conformitate cu legislația în vigoare.

Ce drepturi ai ca participant la acest studiu |

Participarea la această cercetare este voluntară. Decizia de a nu participa, sau de a nu fi parte din această cercetare, nu va duce la nici o penalizare, amenzi sau pierderea beneficiilor pe care le dețineți deja. Dacă aveți întrebări despre drepturile Dumneavoastră în calitate de subiect de cercetare sau doriți să raportați vreun rău, vătămare, risc sau factor de risc, vă rugăm să o contactați pe Dr. Roxana Necula -

Președintele Comisiei de Etică a Cercetării și Etică Editorială a Asociației LUMEN - necularoxy@gmail.com

Conflict de interese | Cercetătorii nu au nici un interes financiar în efectuarea acestui studiu.

Consimțământ informat | Prin continuarea oferirii răspunsurilor la următoarele întrebări, considerăm acordul implicit la participarea în această cercetare, în baza înțelegerii Dumneavoastră a celor prezentate anterior.

Chestionar |

Cercetare asupra Opiniei publice referitoare la pedepsele neprivative de libertate în România și Republica Moldova

Precizați orașul/județul Dumneavoastră *

Precizați genul * *Bifați o singură căsuță*

☐ Feminin

☐ Masculin

Precizați vârsta Dumneavoastră * *Bifați o singură căsuță*

☐ sub 25 ani

☐ 25-34 ani

☐ 35-44 ani

☐ 44-65 ani

☐ peste 65 ani

Precizați nivelul de studii: * *Bifați o singură căsuță*

☐ Fără studii

☐ Studii universitare

☐ Studii medii

☐ Studii postuniversitare

1. De cât timp lucrați în calitate de consilier de probațiune?

☐ a) mai puțin de un an

☐ c) între 5 și 10 ani

☐ b) între un an și 5 ani

☐ d) peste 10 ani

2. Ce pregătire ați urmat pentru a deveni consilier de probațiune? (alegere multiplă)

☐ a) facultatea de Asistență Socială

☐ b) facultatea de Drept

☐ c) facultatea de Psihologie

☐ d) facultatea de Psihopedagogie Specială

☐ e) masterat de Probațiune

☐ f) cursuri de scurtă durată în probațiune

☐ g) altele (care).....

3. Pe o scală de la 1 la 5, unde 1 este puțin important, iar 5 foarte important, cum evaluați importanța cunoștințelor din următoarele domenii pentru activitatea profesională a consilierului de probațiune?

☐ a) asistență socială: 1----2----3----4-----5

☐ b) drept: 1----2----3----4-----5

☐ c) psihologie: 1----2----3----4-----5

4. În care din următoarele activități specifice consilierului de probațiune ați lucrat, sau lucrați în prezent? (alegere multiplă)

☐ a) elaborarea referatelor de evaluare prezentențială

☐ b) supravegherea persoanelor condamnate cu suspendare

☐ c) supravegherea persoanelor eliberate condiționat

☐ d) supravegherea persoanelor minore care execută o măsură educativă

☐ e) programe de reintegrare socială

☐ f) participarea la comisia de eliberare condiționată

☐ g) medierea victimă- infractor

☐ h) lucru cu persoane aflate în penitenciar.

5. Pe o scală de la 1 la 5, unde 1 este puțin bună, iar 5 foarte bună, prezentați cum evaluați relația dintre dumneavoastră în calitate de consilier de probațiune, și:

☐ a) persoanele aflate în supraveghere 1----2----3----4-----5

☐ b) reprezentanți ai instanțelor de judecată 1----2----3----4-----5

☐ c) reprezentanți ai autorităților publice 1----2----3----4-----5

☐ d) reprezentanți ai societății civile (ONG) 1----2----3----4-----5

☐ e) reprezentanți ai poliției 1----2----3----4-----5

☐ f) reprezentanți ai penitenciarului 1----2----3----4-----5

6. Care dintre următoarele afirmații considerați că se aplică cel mai bine în relațiile Dumneavoastră cu celelalte instituții cu care colaborați?

☐ a) cea mai importantă formă de comunicare este cea scrisă, formalizată și standardizată

☐ b) dincolo de comunicarea instituțională scrisă, este importantă relația interpersonală cu ceilalți profesioniști, în limitele respectării legii

☐ c) NȘ/NR

7. Care din următoarele valori o considerați ca fiind cea mai importantă pentru practica profesională a consilierului de probațiune?

☐ a) respectul și încurajarea autonomiei beneficiarilor (capacitatea de a lua și asuma propriile decizii)

☐ b) respectul demnității beneficiarilor

- ☐ c) responsabilitatea și responsabilizarea beneficiarilor
- ☐ d) comunicarea eficientă între consilier și beneficiar
- ☐ e) încrederea în relația consilier- beneficiar
- ☐ f) NȘ/NR

8. Pe o scală de la 1 la 5, unde 1 înseamnă nu sunt de acord, iar 5 sunt total de acord, prezentați cum evaluați următoarele afirmații:

☐ a) infractorii merită pedepsiți pentru că au săvârșit o faptă rea/antisocială	1----2----3----4-----5
☐ b) infractorii sunt pedepsiți pentru a se da un exemplu societății	1----2----3----4-----5
☐ c) infractorii sunt pedepsiți pentru a putea fi reeducați	1----2----3----4-----5

9. Cum considerați că ar fi mai bine să se numească profesia Dumneavoastră?

- ☐ a) consilier de probațiune
- ☐ b) ofițer de supraveghere
- ☐ c) altele (care).....
- ☐ d) NȘ/NR

10. Care din următoarele afirmații definesc cel mai bine succesul profesional al consilierului de probațiune?

- ☐ a) persoana supravegheată a terminat de executat măsurile și obligațiile impuse fără nici un incident
- ☐ b) persoana supravegheată nu a mai recidivat
- ☐ c) persoana supravegheată s-a reintegrat în comunitate
- ☐ d) au fost respectate toate prevederile legale în lucrul cu beneficiarul
- ☐ e) altele (care).....
- ☐ f) NȘ/NR

Printed in EU

EDITURA
LUMEN
în elita editurilor românești

Str. Tepes Voda, nr. 2, bl. V1, sc. F, et. 3, ap. 2, Iași, România
www.edituralumen.ro | www.librariavirtuala.com

Editat cu sprijinul

MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII

Literatura de specialitate referitoare la construcția socială a practicii probațiunii – cu referire la sistemul britanic și la generabilizarea acestuia – argumentează necesitatea analizei perspectivei istorice atunci când se implementează noi standarde în ceea ce privește practica probațiunii, întrucât sistemele de probațiune sunt dependente de contextul istoric în care s-au dezvoltat și se dezvoltă. Comparația între sistemul american și cel britanic arată că cele două au evoluat diferit în funcție de semnificația termenului de făptuitor. Originea istorică dar și teoretică a diferitelor servicii de probațiune au impactat practica – ce se dorește a fi una științifică – ideologia profesională, și unifomizarea ofertei de servicii de probațiune. Perspectiva construcționistă conduce la ideea conform căreia schimbarea sistemică impusă administrativ subminează practica socială a serviciilor de probațiune, și de aceea ar trebui refuzate solicitările de uniformizare – globalizare – a practicii asistențiale în cadrul serviciilor de probațiune,

Cele mai recente cercetări arată că practica supravegherii făptuitorilor de către consilieri de probațiune special pregătiți pentru această activitate are rezultate net relevante, față de situația în care ofițerii de supraveghere nu au studii de specialitate [139]. În opinia noastră, aceste studii confirmă, din punct de vedere teoretic, punctul nostru de vedere conform căruia perspectiva instituțională și socializarea profesională a consilierilor de probațiune își pune amprenta pe construcția identității profesionale a acestora și respectiv pe calitatea practicii, influențând în mod direct rezultatele activității de probațiune.

Preț pe exemplar: 2,5 lei

Tiraj: 400 exemplare

LUMEN
în elita editurilor românești